

**ODABRANE
OPERACIJE
POLJSKE
NARODNE
VOJSKE**

БИБЛИОТЕКА
ДОМА ЖНА - БЕГРАД

сигн.

тумп

Име:

Вр.

III-10-244 пр. 1

15329

LIST GREŠAKA

U DELU »ODABRANE OPERACIJE POLJSKE NARODNE VOJSKE«
OD GRUPE POLJSKIH AUTORA

<i>Str.</i>	<i>Red odozdo</i>	<i>Red odozgo</i>	<i>Stoji</i>	<i>Treba</i>
54			12. Trigubovo	Tregubovo
57	18.		Trigubova	Tregubova
60			5. poreiodu	periodu
78			7. mestu. ⁵⁾	mestu. ^{«5)}
80	8.		brigade V. Va siljevska	brigade »V. Va- siljevska«
140	10.		Skaržisko Kamjena	Skaržisko-Kamjena
140	12.		Kamjena Kjelce	Kamjena-Kjelce
146	17.		Skaržisko Kamjena	Skaržisko-Kamjena
146		2.	Skaržisko Kamjena	Skaržisko-Kamjena
154	12.		Gršku	Grušku
188	3.		9	9.
228	15.		Pludi Vinjica	Pludi-Vinjica
300		1.	branio	branio.
314	16.		Partei)	Partei-
341	3.		»Junaci Vesterplata	»Junaci Vesterplata«
345		8.	8. časova	8 časova
346		15.	13.	13
348		11.	22.	22
349	4.		dela:	dela.
350		5.	10.	10
351		3.	12.	12
355		11.	23.	23
374		10.	Gamen Ze	Gamen-Ze
389	16.		Šprejva	Špreja
403		7.	Vašjevič	Vaškjevič
406		12.	Kenigsvartou	Kenigsvarteu
417		11.	po-	po 1
432		2.	Tadeuš	»Tadeuš

VOJNA BIBLIOTEKA

INOSTRANI PISCI

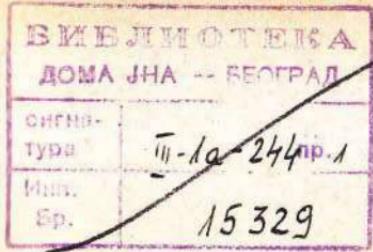
KNJIGA TRIDESET PRVA

UREĐIVAČKI ODBOR

Rade BULAT, Sava DRLJEVIĆ, Milinko ĐUROVIĆ, Mladen IKICA, Vekoslav KOLB, Pero LALOVIĆ, Božo LAZAREVIĆ,
Srećko MANOLA, Stanislav PODBOJ (odgovorni urednik)

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA
»VOJNO DELO«
BEOGRAD
1963

ODABRANE OPERACIJE POLJSKE NARODNE VOJSKE

ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА ЈУ
БЕОГРАД
дт. III-10-244/1
17281

NASLOV DELA U ORIGINALU

WYBRANE
OPERACJE I WALKI
LUDOWEGO
WOJSKA
POLSKIEGO

*
Preveo sa poljskog

Dr PETAR KLEUT

Wydawnictwo
Ministerstwa obrony narodowej

S A D R Ž A J

Strana

NAPOMENE REDAKCIJE UZ NAŠE IZDANJE — — —	7
UVOD (potpukovnik Zdjislav Stonpor) — — — — —	9
Potpukovnik Tadeuš Ravski: NARODNA POLJSKA VOJSKA U GODINAMA 1943—1945 — — — — —	24
Major Emil Jadijak: BITKA KOD LENJINA — — — — —	51
Potpukovnik Valdemar Tušinjski: PARTIZANSKE BORBE, U LIPSKIM I JANOVSKIM ŠUMAMA I U SOLSKOJ PUŠČI (JUN 1944) — — — — — — — — —	69
Major Emil Jadijak: BORBE 1. ARMIJE, PV U JULU 1944	104
Potpukovnik Valdemar Tušinjski: O BORBAMA PARTIZANSKIH BRIGADA NARODNE ARMIJE U KJELECKOJ OBLASTI U DRUGOJ POLOVINI 1944. — —	133
Potpukovnik Antonji Jasinjski: UČEŠĆE JEDINICA 1. ARMIJE PV U ODBRANI VARECKO-MAGNUŠEVSKOG MOSTOBRANA — — — — — — — — —	167
Major Emil Jadijak: DEJSTVA TAKTIČKIH JEDINICA 1. ARMIJE PV NA PRAVCU PRAGE I JABLONE U DRUGOJ POLOVINI 1944. — — — — — — — —	204
Major Eugeniuš Visokinjski: UČEŠĆE 1. ARMIJE PV U VARŠAVSKOJ OPERACIJI 1. BEGORUŠKOG FRONTA — — — — — — — — —	231
Potpukovnik Antonji Jasinjski: MARŠ-MANEVAR 1. ARMIJE PV OD VARŠAVE DO BIDGOŠĆA I UČEŠĆE U PROBOJU POMORSKOG BEDEMA — — — — —	258

Potpukovnik Stanislav Komornjicki: DIVIZIJA 1. ARMIJE PV U BORBI ZA KOLOBŽEG — — — — —	305
Major Tadeuš Stempnjoski: UČEŠĆE 1. OKLOPNE BRI- GADE »JUNACI VESTERPLATA« U BORBAMA ZA OSLOBOĐENJE GDINJE I GDANSKA — — — — —	341
Potpukovnik Ernest Višnjevski: UČEŠĆE 1. ARMIJE PV U BERLINSKOJ OPERACIJI — — — — —	358
Potpukovnik Antonji Jasinjski: UČEŠĆE 2. ARMIJE PV U BERLINSKOJ OPERACIJI — — — — —	383
Potpukovnik Antonji Jasinjski: UČEŠĆE 2. ARMIJE PV U PRAŠKOJ OPERACIJI — — — — —	412
VAŽNIJI DATUMI IZ ISTORIJE NARODNE POLJSKE VOJSKE — — — — —	432
SKICE	

NAPOMENE REDAKCIJE UZ NAŠE IZDANJE

Knjiga se sastoji iz članaka u kojima su hronološkim redom obrađeni najvažniji događaji u razvitku sadašnje poljske vojske i dejstva, počev od formiranja prve divizije »Tadeuš Košćuško« u SSSR-u, u proleće 1943. godine, pa do završetka rata.

Poljska vojska je stvarana u II svetskom ratu na dva različita načina i na dvama prostorno odvojenim područjima — u zemlji i SSSR-u. Jedinice formirane u SSSR-u do dolaska na poljsku teritoriju nisu bile jače angažovane. Po izbijanju fronta na istočne granice Poljske, izvršeno je organizaciono spajanje 1. poljske armije i partizanskih snaga u Poljsku narodnu vojsku, u kojoj je, tokom 1945. godine, uglavnom od partizanskih snaga, formirana 2. poljska armija.

U ovoj knjizi obrađene su sve operacije jedinica 1. i 2. armije, dok su partizanskim akcijama posvećena samo dva članka, u kojima je prikazan rad dveju većih partizanskih grupa u neposrednoj pozadini istočnog fronta, 1944. godine. Ova dva članka su utoliko interesantnija što je u njima prikazan način partizanskog dejstva u uslovima tešnjeg sadejstva sa jedinicama na frontu o čemu se nema mnogo ni literature ni iskustava iz prošlog rata. Mada su u pojedinih člancima brojčani podaci o ljudstvu, njegovim gubicima i sl. dosta oskudni, knjiga u celini daje jasan uvid u napore i dostignuća koje je Poljska narodna vojska ostvarila u teškim uslovima borbe protiv okupatora i snaga reakcije.

U V O D

Narodna Poljska vojska rodila se i očvrsnula u vatri narodnooslobodilačke borbe protiv hitlerovskog okupatora, u vatri borbe za narodnu vlast.

Njen zračak bili su partizanski odredi koje je stvorila Poljska radnička partija (PRP) u zemlji i regularne taktičke i operativne jedinice koje je organizovao Savez poljskih patriota u SSSR. Oni čine jedinstvenu struju narodne patriotske oslobodilačke borbe i nerazdvojni su deo istorije oružane borbe poljskog naroda u godinama II svetskog rata.

U januaru 1942. godine, odmah po stvaranju PRP, otpočeli su u zemlji organizacijski radovi na stvaranju Narodne garde (NG). Već u maju 1942. izlazi na teren prvi partizanski odred NG. Najveći zamah borbi NG kasnije Narodne armije (NA), pada u godine 1943—1944.

U proleće 1943, na inicijativu Biroa poljskih komunista u SSSR-u, Savez poljskih patriota pristupio je organizovanju regularnih jedinica oružanih snaga koje su imale da, uz Sovjetsku armiju, oslanjajući se na njenu svestranu pomoć, uzmu učešća u borbi protiv hitlerovskog okupatora. 1. pešadijska divizija »Tadeuš Košćuško« već u oktobru 1943. prvi put učestvuje u borbama na sovjetsko-nemačkom frontu.

Putevi kojima su već od prvog časa stvaranja Poljske narodne vojske stupali vojnici Narodne armije (NA) i poljske 1. armije u SSSR-u, bili su različiti iako su vodili istome cilju — oslobođenju poljskog naroda od hitlerovskog ropstva i stvaranju uslova za izgradnju narodne dr-

žave. Uspesi i borbeno iskustvo s kojima su oni ušli u redove te vojske bili su takođe različiti.

Vojnici i oficiri Narodne armije, dejstvujući na partizanski način preko dve godine, stekli su bogata iskustva iz borbi u neprijateljevoj pozadini, u uništavanju njegovih komunikacija i sistema veza, organa komandovanja i snabdevanja i prekalili se u teškim uslovima vođenja borbe malim snagama, sa otkrivenim krilima i bokovima. Naučili su da nanose munjevite i snažne udarce na mesta i u vreme koje su sami izabrali, a isto tako da se brzo uklone ispred organizovanih neprijateljskih udara. U razdoblju velikog rasplamsavanja partizanskih borbi (potkraj 1943—1944) odredi Narodne armije stupali su više puta u borbu u uslovima koji im nisu odgovarali i na način sličan dejstvima regularnih jedinica. Te su borbe pokazale da su poljski partizani, primenjujući majstorski odbranu i napad, uspevali da malim snagama ne samo odbiju mnoge juriše hitlerovske pešadije i tenkova, podržavane artiljerijom i avijacijom, nego i da nanesu neprijatelju znatne gubitke i da na pogodnom mestu i u pogodno vreme probiju obruč koji su oko njih stezale hitlerovske jedinice, te da izvedu svoje odrede iz okruženja. Tako su, dakle, vojnici Narodne armije ušli u redove narodne Poljske vojske sa bogatom borbenom prošlošću i sa velikim iskustvom u izvođenju partizanskih dejstava.

Put koji su vojnici poljskih oružanih snaga u SSSR-u prešli do stupanja u redove narodne Poljske vojske otpočeo je u Sjeleckom logoru na reci Oki. Tu su sovjetski instruktori učili vojнике iz pešadijske divizije »Tadeuš Košćuško« napornoj veštini izvođenja savremenih borbenih dejstava. Vojnik 1. poljske armije u SSSR-u bio je, dakle, vojnik regularne armije, snabdevene savremenim oružjem i ratnom opremom. Taj se vojnik obučavao u povoljnim uslovima koje je Sovjetski Savez pružio jedinicama buduće narodne Poljske vojske, formirane na njegovoj teritoriji.

Stvaranjem armije kao organizacione oružane sile usko je povezana nužnost njenog naoružanja ne samo sa

odgovarajućom opremom nego i odgovarajućom ratnom veštinom, tj. teorijom i praksom formi i načina provođenja ratnih dejstava. U zemlji su Narodna garda i Narodna armija u svakodnevnoj borbi sa hitlerovskim okupatorom izgradile svoje specifične partizanske oblike i načine dejstava. Jedinice*) poljskih oružanih snaga u SSSR-u, našle su se u tom pogledu u znatno povoljnijoj situaciji. One su, naime raspolagale već gotovim i u praksi proverenim principima izvođenja borbenih dejstava; oslanjajući se na njih bilo je moguće neposredno pristupiti obuci jedinica, a zatim izvoditi borbena dejstva na frontu. Skup tih principa predstavlja je sovjetsku ratnu veštinu. To je bila ratna veština koja je počivala na idejnim osnovama marksizma-lenjinizma. Rođena na bojnom polju građanskog rata, sovjetska ratna veština je u vreme velikog otadžbinskog rata slavila najveći trijumf svoga razvoja. Pored toga, najnovija iskustva kod Moskve i Staljingrada, a zatim i kod Kurska, položena su u temelje teorije i prakse izvođenja borbenih dejstava prvih regularnih odreda i združenih jedinica poljskih oružanih snaga u SSSR-u.

Godina 1944. — godina odlučnih pobeda Sovjetske armije donosi nove istorijske događaje u razvoju borbe poljskih narodnih masa za nacionalno i socijalno oslobođenje.

Sovjetska armija sve se više približavala granicama Poljske. Perspektiva skorog oslobođenja zemlje dopuštala je Poljskoj radničkoj partiji da preduzme mere za stvaranje Zemaljskog narodnog veća (ZNV) koje donosi odluku o stvaranju Narodne armije i na taj način podiže oružanu borbu u zemlji na viši stepen.

*) Poljska vojna terminologija razlikuje niže taktičke jedinice (*oddziay*) od taktičkih združenih jedinica (*zwiazki taktyczne*). U prve spadaju jedinice do puka, a u druge sve taktičke jedinice veće od puka. Radi uprošćavanja izraza »niže taktičke jedinice« prevodili smo poljsko »*oddziay*« jednostavno sa »jedinice«, »osnovne jedinice« ili (na mestima gde bi to predstavljalo stilsku smetnju zbog ponavljanja) sa »*odredi*«, mada izraz »*odred*« ima kod nas nešto drugčije značenje. — Prim. prev.

U isto vreme u Sovjetskom Savezu dolazi do preraštanja 1. korpusa poljskih oružanih snaga u 1. poljsku armiju. Zahvaljujući bratskoj pomoći partije i vlade Sovjetskog Saveza u naoružanju, opremi i kadrovima, zahvaljujući napornom radu poljskih komunista, naš narod je u julu 1944. imao snažnu operativnu jedinicu od oko sto hiljada ljudi, potpuno pripremljenu za borbu sa okupatorom i svesnu svojih zadatka i puteva koji vode njihovom izvršenju. Ta činjenica našla je svoj organizacijski odraz u potčinjavanju Saveza poljskih patriota i 1. poljske armije Zemaljskom narodnom veću kao najvišem rukovodećem organu naroda u borbi.

Oslobodenjem istočnih predela Poljske od strane Sovjetske armije i jedinica 1. poljske armije, koje su se borile rame uz rame, kao i nastankom narodne vlasti na toj teritoriji, završava se prva etapa stvaranja oružanih snaga poljskog naroda i otpočinje nova etapa u organizovanju narodne Poljske vojske.

Stvaranje narodne Poljske vojske od strane Zemaljskog narodnog veća spajanjem Narodne armije i 1. poljske armije koja je stvorena u SSSR-u, nije se moglo sprovesti mehanički, običnim spajanjem dvaju oružanih organizama, koji su stvarani u različitim uslovima i koji su imali različitu organizacijsku strukturu. Takođe nije bilo moguće jednostavno reorganizovati Narodnu armiju u normalnu, regularnu operativnu jedinicu. Mnogi odredi NA još su izvodili partizanska dejstva zapadno od Visle, a odredi koji su se nalazili na oslobođenim teritorijama morali su biti obučeni kako bi mogli voditi borbe u sastavu regularnih jedinica.

Pri ovakovom stanju stvari, uključivanje najboljih i najiskusnijih vojnika i rukovodilaca Narodne armije u regularne jedinice poljske vojske bilo je neophodno i gotovo jedini izlaz.

Spajanje NA i 1. poljske armije u jedinstvenu poljsku vojsku bilo je u punom skladu s tadašnjom vojno-političkom situacijom. Mada nije bilo sumnje da se rat pribli-

žava kraju, neprijatelj još nije bio potučen. Pod okupacijom su se nalazili još znatni delovi Poljske.

Situacija je zahtevala maksimalni napor naroda u borbi s hitlerovskim osvajačem. Postojala je takođe realna potreba da mlada narodna vlast ima takav organ kakav je vojska. Uz to je bilo potrebno omogućiti širokom sloju najpožrtvovanijih i najvećih patriota koji su učestvovali u poljskom pokretu otpora da uzmu aktivnog učešća u daljoj borbi s okupatorom, ovog puta u redovima regularnih jedinica narodne Poljske vojske.

Dekret o mobilizaciji na oslobođenim teritorijama Poljske, kao i odluka o formiranju 2. armije, a uskoro zatim i 3. armija PNV, stvorili su realne uslove za odgovarajuće rešavanje pomenutih problema. U međuvremenu se ipak odustalo od formiranja 3. armije, zbog materijalnih teškoća i nedostataka kadrova.

Najzad, pri kraju 1944. godine, narodna Poljska vojska se sastojala od dveju opštevojnih armija i niza drugih združenih jedinica i raspolagala je moćnom artiljerijom, avijacijom, oklopnim i inžinerijskim jedinicama, kao i svim institucijama i uredajima koji su neophodni savremenim oružanim snagama.

Pri ocenjivanju svih problema koji su vezani sa organizacijom narodne Poljske vojske, treba obratiti pažnju na dva karakteristična momenta. Prvo, kako u 1. tako i u 2. armiji poljske vojske nije bilo korpusnog stepena. Obe armije, kao što se zna, sastojale su se neposredno od pešadijskih divizija i jedinica drugih rodova vojske. Uzrok takvom stanju stvari bile su, u prvom redu, teškoće vezane sa stvaranjem komandi i štabova korpusa, izazvane nedostatkom dovoljnog broja oficira na tom stepenu komandovanja. Međutim, nije toliko važno da se istaknu ove objektivne teškoće, koliko da se izvuku pravilni zaključci iz iskustava koja nam u toj oblasti mogu pružiti naše operativne jedinice iz perioda borbi s hitlerovskim osvajačem. Uopšte uzevši, treba podvući da je organizacija te vrste operativnih jedinica naše vojske u potpunosti položila praktični ispit u prošlom ratu. Kad se imaju u vidu savre-

meni zahtevi u oblasti organizacijske strukture jedinica, nužno je da ovo pitanje postane predmet istraživanja od strane istoričara ratne veštine, a ujedno da bude u centru pažnje rukovodećih kadrova naše vojske.

Druga specifična odlika organizacije narodne Poljske vojske je u tome što su naše operativne i taktičke jedinice bile formirane i obučene u vrlo kratkom vremenu. Dovoljno je napomenuti da je formiranje 1. pešadijske divizije »Tadeuš Košćuško« trajalo u stvari tri meseca, a slično je bilo sa formiranjem i obukom 2. pešadijske divizije i ostalih jedinica 1. korpusa Poljskih oružanih snaga u SSSR-u. Prerastanje 1. korpusa u poljsku 1. armiju trajalo je od 18. marta do 18. jula 1944. tj. četiri meseca, a formiranje 2. armije PV do časa odlaska na front (januar 1945) takođe nije trajalo duže od četiri meseca.

Ako se ima u vidu da ogromna većina vojnika pre toga nije uopšte služila vojsku, a da su svi oni morali ovladati raznovrsnom i komplikovanom savremenom tehničkom opremom i naoružanjem i da su, pored svega toga, uspevali kasnije da časno izvršavaju najteže borbene zadatke, treba konstatovati da iskustvo sa obučavanjem jedinica u ograničenom vremenu mora takođe postati predmet interesovanja naših naučnoistraživačkih i komandnih kadrova.

Tako izgledaju u najopštijim crtama neki karakteristični problemi organizacije i formiranja narodne Poljske vojske u godinama 1943—1945.

Ta je vojska, zajedno sa Sovjetskom armijom, prešla borbeni put pun slave od mesta Lenjino do Berlina i Elbe, a jedinice 2. armije PV završile su ga na bratskoj čehoslovačkoj zemlji. Na tom putu naša vojska je stekla znatna iskustva i doprinela svoj udio slavi poljskog oružja. Ako je reč o najopštijim karakteristikama borbenog puta narodne Poljske vojske, onda se nameće niz zaključaka vojno-političkog značaja.

Ovde treba, pre svega, istaći činjenicu da se naša vojska borila na odsecima fronta koji su naročito važni za naš narod, na odsecima gde je borba imala veliki značaj — kako strategijski, tako i politički.

1. pešadijska divizija »Tadeuš Košćuško« vodila je svoj prvi boj u Smolenskoj oblasti kod Lenjina, tj. tamo gde se u oktobru 1943. sovjetsko-nemački front najviše približio granicama Poljske. Kasnije, kada je Sovjetska armija oslobođila desnoobalnu Ukrajinu i počela da oslobođava zapadnu Ukrajinu, 1. poljska armija prebačena je tamo jer je postalo jasno da će upravo otuda otpočeti nova operacija (brest-lublinska) čiji će cilj biti oslobođenje istočnih pokrajina Poljske.

1. armija Poljske vojske učestvovala je u borbama za Varšavu i njoj je pala u deo čast neposrednog oslobođenja poljskog glavnog grada. Kasnije, ona je bila poslata prema Pomorju gde je krvlju potvrdila pravo Poljske na te prastare pjastovske*) oblasti i na široki prilaz Baltičkom moru. Najzad, 1. armija PV učestvuje u poslednjoj velikoj operaciji Sovjetske armije — zauzimanju Berlina, a najstarija jedinica Poljske vojske — 1. pešadijska divizija »Tadeuš Košćuško«, zajedno s drugim jedinicama Poljske vojske, neposredno učestvuje i u jurišu na Berlin.

U to vreme 2. armija PV učestvuje u borbama na reci Nisi, gde doprinosi ustaljivanju granica Poljske na Lužičkoj Nisi, izvršavajući važne operativne zadatke.

Analiza borbenih iskustava narodne Poljske vojske takođe jasno ukazuje na stalni porast njenog učešća u borbama protiv hitlerovskog osvajača, zajedno sa Sovjetskom armijom. Kod Lenjina bori se samo jedna naša divizija. U julu 1944. u borbama na rekama Turiji i Bugu, dakle u borbama za neposredno oslobođenje otadžbine, uzima učešće gotovo celokupna artiljerija poljske 1. armije. Uskoro zatim 1. armija, još u nepotpunom sastavu, preduzima pokušaje forsiranja Visle u rejonu Deblin — Pulave, zatim učestvuje u borbama na magnuševskom mostobranu i organizuje odbranu na širokom frontu na Visli. U septembru 1944. u početku se samo 1. pešadijska divizija bori za Pragu,* a kasnije već cela 1. armija PV organizuje

*) Pjasti — poljska kraljevska dinastija u srednjem veku (840—1370). — Prim. prev.

*) Predgrađe Varšave. — Prim. prev.

odbranu u rejonu Varšave. To je bila prva operacija u kojoj je 1. armija, kao operativna jedinica narodne Poljske vojske, učestvovala sa svim svojim snagama. Zatim dolazi priprema za prvu armijsku nastupnu operaciju u okviru ofanzive Sovjetske armije u januaru 1945. Od borbi za Varšavu pa do kraja rata 1. armija PV izvršava niz samostalnih i odgovornih operativnih zadataka. Najzad, u berlinskoj operaciji uzimaju učešća već dve armije Poljske vojske.

Borbena iskustva osnovnih i združenih jedinica, kao i umešnost komandanata i štabova narodne Poljske vojske, rastu u toku tih dejstava. Svaka nova operacija i borba čine novu etapu u razvoju njihove borbene vrednosti. Čak i letimičan pogled na operacije i borbe narodne Poljske vojske u godinama 1943—1945. dovoljan je da se uverimo kakva nam ogromna riznica iskustava i primera stoji na raspolaganju.

Bitka kod Lenjina, čiju ulogu i značaj često cenimo jedino po njenoj političkoj važnosti — a ona je neosporno ogromna — pruža ujedno primer napada združene taktičke jedinice na unapred pripremljenu neprijateljsku odbranu. To je, takođe, primer veličanstvenog masovnog junaštva vojnika, upornosti u borbi, iniciative i smelosti u dejstvima, uz istovremeni nedostatak iskustava i navika u izvođenju savremenih združenih operacija. Svaki, dakle, pokušaj da se da ocena ratne veštine narodne Poljske vojske u godinama 1943—1945. mora obuhvatiti operativno-taktičku analizu bitke kod Lenjina.

Borbe na Turiji i Bugu pružaju artiljeriji 1. poljske armije prva iskustva u oblasti artiljerijskog obezbeđenja napada. Armitska protivoklopna artiljerija stiće u rejonu Helma prva iskustva u borbi protiv oklopnih jedinica u dubini neprijateljske odbrane.

Krajem jula 1944. godine 1. armija Poljske vojske prelazi u odbrani na Visli u rejonu Denblina i Pulava. Armija se tu ne ograničava samo na odbrambena dejstva, jer u to vreme susedne sovjetske jedinice vode borbe za uspostavljanje i proširenje mostobrana na zapadnoj obali

reke. Da bi aktivno vezala neprijateljske snage i otežala neprijatelju manevr rezervama protiv sovjetskih jedinica koje su se borile na već uspostavljenim mostobranima, 1. armija PV otpočinje prvi u svojoj istoriji pokušaj forsiranja široke vodene prepreke kao što je Visla. Mada pokušaji uspostavljanja i održavanja mostobrana u krajnjem rezultatu nisu uspeli, 1. armija PV, ostavši u odbrani, uspela je ipak da aktivnim dejstvima delom svojih snaga priveže neprijatelja za svoj front i da čak primora hitlerovce da upotrebe rezerve kako bi likvidirale mostobran koji je ona bila uspostavila. Ova su dejstva, bez sumnje, pozitivno uticala na borbe susednih združenih sovjetskih jedinica na istočnoj obali Visle. Pored toga, prvi pokušaji forsiranja široke vodene prepreke pružili su dragocena iskustva jedinicama, komandantima i štabovima.

Pregrupisavanje 1. armije PV iz rejona Denblina i Pulava na magnuševski mostobran može poslužiti kao primer pregrupisavanja operativne jedinice duž fronta.

Mnogo dragocenih iskustava i borbenih primera pružaju nam borbe 1. armije PV na magnuševskom mostobranu. Odbrana armije na tome mostobranu, i dalje na jug duž Visle, imala je mnoge karakteristike savremene odbrane i može poslužiti kao primer za rešavanje problema organizovanja i izvođenja odbrane mostobrana operativnog značaja sa istovremenom odbranom vodene prepreke na širokom frontu.

Učešće 1. pešadijske divizije »Tadeuš Košćuško« u borbama za Pragu pruža dragocena iskustva iz oblasti organizovanja i izvođenja napada u gradu. Borba za pojedine zgrade, blokove i kvartove, ograničene mogućnosti korišćenja artiljerije, teškoće u rukovođenju borbom, počev od najnižih stepena komandovanja — to su neka pitanja koja su morala naći i našla su prava rešenja u borbama 1. pešadijske divizije za Pragu. Ne manje interesantne primere i iskustva pružaju borbe 1. armije PV kod Varšave u vremenu kad je ukazivana pomoć ustanicima (od polovine septembra 1944), kao i za vreme odbrane Visle od Pelcovizne do Karčevja (do početka 1945).

Uopšte uzev, dejstva 1. armije PV u 1944. godini bila su u svakom pogledu neobično raznovrsna i predstavljala su za njene vojнике i komandante borbenu praksu, a u isto vreme izvor borbenih iskustava, kako u napadnim tako i u odbrambenim operacijama. U napadnim dejstvima stečena su iskustva, pre svega, u forsiranju široke vodene prepreke, u proboru blagovremeno pripremljene neprijateljske odbrane i u borbi u naseljenom mestu. Što se tiče odbrambenih dejstava operativnog značaja, 1. armija PV stekla je iskustva u domenu organizovanja odbrane mostobrana i odbrane reke na širokom frontu.

U zimskoj ofanzivi sovjetskih jedinica (1945. godine), kada je oslobođena Varšava i Poljskoj vraćene prastare pjastovske pokrajine, učestvuje 1. armija PV u sastavu 1. beloruskog fronta. U varšavskoj operaciji, koja čini sastavni deo prve etape operacije Visla — Odra, armija dobija težak i odgovoran zadatak. To je njen prvi operativni zadatak u nastupnim dejstvima. Planiranje, priprema i sprovođenje ove operacije zaslužuju da ih temeljito prostudiraju i usvoje svi oficiri narodne Poljske vojske. Vešto povezivanje napora 1. armije PV sa dejstvima suseda (operativno sadejstvo), kao i najcelishodnije grupisanje snaga i sredstava saglasno predviđenom manevru, pružaju poučan primer gipkosti operacijske zamisli komande armije i uzor planiranja i organizovanja nastupne operacije sa forsiranjem široke vodene prepreke. U ovoj operaciji zaslužuje da bude podvučena primena dvostranog obuhvatnog manevra, kao i dosledno ostvarenje načela ekonomije snaga i sredstava u uslovima u kojima je 1. armija PV izvodila nastupnu operaciju na širokom frontu. Ono što je naročito poučno u toj operaciji jeste uticaj dejstava glavnih udarnih grupacija fronta na izvršavanje zadatka dodeljenih pomoćnoj grupaciji.

Po završetku varšavske operacije, učešće 1. armije PV u operaciji Visla — Odra pruža primer dejstava opštivojne armije u drugom operativnom ešelonu fronta. Ostajući u drugom ešelonu fronta, armija je imala zadatak da obezbeđuje nezaštićeni bok operativne grupacije fronta. Ovaj

zadatak 1. armija PV izvršava na taj način što za vreme marš-manevra izdvaja deo snaga za odbranu određenih odseka obale Visle, koja je činila liniju razgraničenja između 1. i 2. beloruskog fronta.

U času kad je desno krilo 1. beloruskog fronta dostiglo liniju Naklo — Suhari, 1. armija PV primila je zapovest da pređe u prvi ešelon iza desnog krila fronta, sa zadatkom da razvija napad pravcem Naklo — Senpolno — Zlotov. Pri ocenjivanju operativnog položaja sovjetskih jedinica u to vreme u Istočnoj Pruskoj, na Pomorju, kao i na srednjem toku Odre, treba konstatovati da je upućivanje 1. armije PV u prvi ešelon i njeno dejstvo na pravcu Naklo — Senpolno — Zlotov imalo u daljem toku za cilj da obezbedi desno krilo operativne grupacije 1. beloruskog fronta. Ovog puta, pak, način izvršavanja toga zadatka od strane 1. armije PV je drukčiji i zasniva se na sprovodenju aktivnih nastupnih dejstava.

Izvršavajući svoj zadatak na pomenuti način, 1. armija PV, goneći neprijatelja, probila se kroz pretpolje, a zatim i kroz glavni položaj Pomorskog bedema. Probijanje pojasa pretpolja i glavnog položaja Pomorskog bedema od strane 1. armije PV jeste jedan od primera proboga jako utvrđene odbrane neprijatelja od strane operativne jedinice, kada su pripreme proboga izvršene u ograničenom vremenu. Takav način dejstava ponikao je iz konkretne situacije u kojoj se našla 1. armija PV. Naime, zbog brzog i odlučnog gonjenja hitlerovci, čije su osnovne snage bile razbijene na obali Visle, nisu bili u stanju da se planski povuku i da kako treba posednu na vreme pripremljena utvrđenja Pomorskog bedema.

U pogledu dejstava 1. armije PV na Pomorskom bedemu treba istaći potpuno odsustvo šablonu. Operativno grupisanje armije, borbeni poredak taktičkih združenih jedinica, izvođenje manevra, kao i izbor pravaca udara, uvek su odgovarali konkretnoj situaciji. Udari na slaba mesta neprijateljske odbrane — neočekivane promene pravaca udara, vezivanje jakih tačaka otpora sa delom

snaga, njihov obuhvat i obilazak — to su bile neke od karakterističnih odlika tih dejstava.

Proboj pregradnog položaja Pomorskog bedema izvršila je 1. armija u zahvatu istočno-pomorske operacije Sovjetske armije. On je nosio sve odlike proboga blagovremeno pripremljene odbrane neprijatelja. Bio je izvršen pod teškim uslovima. Nužnost proboga neprijateljske odbrane na dosta širokom odseku dovela je do toga da su divizije prvog operativnog ešelona armije napadale na relativno širokom frontu, što se moralo odraziti negativno na snagu početnog udara, a zatim i na tempo napada. U takvoj situaciji treba istaći poučan primer odluke komandanta armije da relativno rano (u taktičkoj dubini neprijateljske odbrane) uvede u bitku drugi operativni ešelon armije.

Goneći neprijatelja koji je bio razbijen na pregradnom položaju Pomorskog bedema, jedinice 1. armije izbile su 8. marta na baltičku obalu i otpočele borbu za Kolobžeg. Hitlerovci su na vreme pripremili grad i luku za odbranu. To je bila, naime, jedna od malobrojnih luka iz kojih su se mogle morskim putem evakuisati preostale snage koje su se borile u Pomorju. Zbog toga se borba za Kolobžeg odlikuje velikom upornošću. Dejstva taktički združenih jedinica 1. armije PV u Kolobžegu su takođe, nema sumnje, primer napada glavnih snaga operativne jedinice na grad i luku uz istovremeno izvođenje, delom snaga, dejstava koja imaju za cilj čišćenje i odbranu morske obale.

U berlinskoj operaciji Sovjetske armije uzela je učešća narodna Poljska vojska koja je u to vreme već narasla na dve opštevojne armije i niz samostalnih združenih jedinica raznih rodova vojske. Opštevojne armije narodne Poljske vojske dobole su u berlinskoj operaciji zadatak da razviju napad na krilima snažnih grupacija dvaju sovjetskih frontova — 1. beloruskog i 1. ukrajinskog. 1. armija PV ušla je u sastav grupacije koja je obezbeđivala desno krilo 1. beloruskog fronta, nastupajući opštim pravcem Bad — Frajervalde — Oranienburg —

Havelberg. 2. armija PV ušla je u sastav grupacije koja je napadala u pravcu Rotenburg — Budišin — Drezden. Ta je grupacija obezbeđivala levo krilo glavne udarne grupacije 1. ukrajinskog fronta.

Nastupna operacija 1. armije PV na pravcu Bad — Frajervalde — Saksenhauzen — Havelberg je duboka (oko 160 km) nastupna operacija na pomoćnom pravcu udara fronta. U toj operaciji, pored dubokog ešeloniranja na praznim položajima za napad, zaslužuje pažnju gipkost primenjenih manevra, tesno sadejstvo sa susedima i veštvo iskorišćavanje njihovih uspeha, kao i uspešna zaštita krila udarne grupacije fronta prelaženjem u toku napada povremeno u odbranu na određenim zemljišnim linijama. Pored toga, ova grupacija pruža bogat izvor iskustava u pogledu pripremljenog forsiranja široke vodene prepreke od strane operativne jedinice u uslovima korišćenja mostobrana kojim je već ovladao sused. Kad se ima u vidu specifičnost zapadnog bojišta, neobično su značajna iskustva 1. armije PV stečena u forsiranju iz marša kanala i drugih manjih vodenih prepreka.

Nastupne operacije 2. armije PV na pravcu Rotenburg — Velka — Drezden odlikuju se, pre svega, jednostavnosću zamisli i dobrim izborom pravca glavnog udara. Suština te zamisli bila je u težnji da se brzo probije taktička dubina neprijateljske odbrane, da bi se što pre stekla sloboda manevra u operativnoj dubini. Pri izboru pravca glavnog udara uzeti su u obzir svi činioci koji su bili od značaja za operativni položaj armije, od kojih je najvažniju ulogu u datom slučaju igralo zemljište, kao i potreba tesne saradnje sa levim susedom.

Interesantan i poučan momenat iz toka ove operacije jeste odbijanje snažnih neprijateljskih protivnapada koji su ugrožavali glavnu operaciju fronta, od strane 2. armije PV, u sadejstvu sa susedima.

Učešćem u berlinskoj operaciji Sovjetske armije završen je borbeni pohod narodne Poljske vojske.

Narodna Poljska vojska obogatila je svoja iskustva učešćem u gotovo svim vrstama savremenih dejstava na taktičko-operativnom nivou. Karakteristično obeležje tih dejstava u godinama 1943—1945. nesumnjivo je činjenica da je naša ratna veština neprekidno usavršavana, da su vojnici, starešine i štabovi sve potpunije i stvaralački ovladavali savremenim oblicima i načinima izvođenja ratnih dejstava.

Dejstva narodne Poljske vojske su za nas istorijsko nasleđe puno slave, velika riznica primera junaštva i predanosti stvari svoje otadžbine. Ona u isti mah čine bogatu zbirku primera operativno-taktičkih rešenja najkomplikovanijih borbenih zadataka koja se oslanjaju na primere sovjetske ratne veštine. Borbena prošlost naših narodnih oružanih snaga pruža mnogo (dosad većinom neobrađenih) pouka i iskustava kojima smo započeli naš stvaralački doprinos razvoju ratne veštine. Ta iskustva i pouke mogu i moraju služiti odgoju vojnika i oficira, kao i školovanju komandi i štabova na taktičko-operativnom nivou. Istorija naše vojske, istorija njenih borbi i operacija treba da zauzme mesto koje joj pripada u procesu školovanja i vaspitanja. Zadatak poljskih istoričara ratne veštine treba da bude stvaralačka obrada borbenih iskustava koje je stekla narodna Poljska vojska i stavljanje na raspolaganje tih obrada rukovodećim i naučnoistraživačkim kadrovima, da bi im mogle služiti kako za školovanje i odgoj potčinjenih, tako i za zadatke daljeg razvijanja ratne veštine u novim uslovima savremene borbe.

Imajući u vidu nedostatak opširnijih i šire dostupnih obrada borbenih dejstava narodne Poljske vojske, ostvarenju pomenutih zadataka može, po našem mišljenju, poslužiti u skromnom obimu ova zbirka članaka.

U godinama 1945—1956. pojavio se u vojnim časopisima ne mali broj članaka koji su obrađivali pojedine operacije i borbe narodne Poljske vojske. Njihov sadržaj i vrednost vrlo su raznoliki. Neki su od njih pristrasno tretili pojedine probleme, a drugi su bili vrlo malo kon-

kretni, što se odražavalo, između ostalog, i u nedovoljnoj operativno-taktičkoj analizi borbenih dejstava.

Pri takvom stanju stvari, izdavanje zbirke najboljih od ovih članaka, dopunjениh i popravljenih — koji se oslanjaju na nove materijale i arhivske izvore — i ujednačenih, koliko je to bilo moguće, trebalo bi da, u izvesnom stepenu, popuni postojeću prazninu i pruži zainteresovanim čitaocima osnovni materijal koji se odnosi na najvažnije operacije i borbe narodne Poljske vojske. Među nedostacima i slabostima koji se pri tome nisu mogli izbeći, izgleda da u prvi plan izbija još nedovoljno kritična ocena onih činjenica i događaja o kojima autori govore. Tako, na primer, to što su autori potpuno izostavili problem pretrpljenih gubitaka lišava čitaoca jednog važnog elementa za ocenu borbenih dejstava i mogućnosti da stvori pravu sliku bojnog polja. Isto tako krupna manjkavost nekih članaka je i nedostatak bar i najopštijeg prikaza karakterističnih crta političkog rada za vreme bojeva i operacija. Da su prikazani makar samo najinteresantniji oblici i ciljevi političkog rada, svojstvenog za svaku borbu ili operaciju, to bi, bez sumnje, doprinelo povećanju vrednosti ove zbirke.

Predajući čitaocima knjigu **Odabrane operacije i bojevi narodne Poljske vojske u godinama 1943—1945.** kollektiv autora živi u dubokoj nadi da će ona ispuniti svoju ulogu i da će predstavljati zaista praktičnu pomoć u operativno-taktičkom školovanju i vaspitanju naše vojske.

Potpukovnik **Zdjislav Stonpor**

Potpukovnik **T. Ravski**

NARODNA POLJSKA VOJSKA U GODINAMA
1943—1945.

KRATAK PRIKAZ ORGANIZACIJE

U dosadašnjoj vojnoistorijskoj literaturi, posvećenoj istoriji narodne Poljske vojske u godinama rata protiv hitlerovske Nemačke, pažnja autora bila je usmerena gotovo isključivo na borbena dejstva. Međutim, proces organizovanja naših oružanih snaga bio je obradivan samo letimice.

Cilj ovoga rada nije u tome da pruži neko potpuno razjašnjenje tih pitanja, jer bi to mogla dati samo opširna monografska rasprava. Autor je sebi stavio u zadatak samo da pruži sabrane najvažnije činjenice koje se odnose na organizovanje naše vojske u vreme rata i da na osnovu njih izvuče izvesne zaključke.

POLJSKE ORUŽANE SNAGE U SOVJETSKOM SAVEZU

Od 1. pešadijske divizije do 1. korpusa

Stvaranje regularnih jedinica narodnih poljskih oružanih snaga u SSSR-u vezano je za delatnost Saveza poljskih patriota i Centralnog biroa poljskih komunista u SSSR-u. U mučnom razdoblju, kada je početkom 1943. godine nastupio prekid diplomatskih odnosa između Sovjetskog Saveza i poljske emigrantske vlade, koji je bio

ubrzan evakuacijom poljske armije sa teritorije SSSR-a, armija koja je organizovana tamo u godinama 1941—1942, poljski revolucionarni radnici, s Vandom Vasiljevskom i Alfredom Lampeom na čelu, otpočeli su da skupljaju sve patriote koji su živeli na sovjetskoj zemlji u opštenarodnu organizaciju koja bi imala za cilj da što pre pruži pomoć pokretu otpora u svojoj zemlji. Takva je organizacija postala Savez poljskih patriota u SSSR-u, koji je stvoren u proleće 1943. Na I kongresu SPP, održanom u Moskvi 9. i 10. juna, predsedavajuća Vanda Vasiljevska je istakla da je — u situaciji kada se u zemlji vodi krvava borba s okupatorom, kada narod postavlja sebi pitanje: šta rade za njega Poljaci u SSSR-u i kada će nastupiti poljska vojska na istočnom frontu — stvaranje organizacije koja bi ujedinila sve Poljake u emigraciji u borbi s okupatorom i pružila pomoć domovini postalo istorijska nužnost. Osnovni zadatak koji je sebi postavio SPP bio je u tome da se organizuju regularne vojne jedinice.

Praktično realizovanje toga plana bilo je vrlo teško. Sastav poljske emigracije u SSSR-u bio je, naime, vrlo raznorodan. Pored revolucionarnih i demokratskih radnika, u SSSR-u boravili su aktivisti bivših buržoaskih stranaka. Pored radnika, radnih seljaka i napredne inteligencije, bili su tu kolonisti, ljudi iz predratnog državnog aparata i drugi predstavnici buržoazije i zemljoposednika. U tako raznorodnoj emigraciji vladala je dezorientacija koju je izazvao prekid poljsko-sovjetskih odnosa, a koju su još povećale vrlo teške tadašnje ratne prilike.

Organizacija vojske morala se susresti i sa teškoćama koje su proizilazile iz nedostatka odgovarajućih kadrova. Mada se među Poljacima koji su tada boravili u SSSR-u nalazio još dosta veliki broj muškaraca sposobnih za nošenje oružja, samo je jedan deo bio prethodno prošao kroz osnovno vojno školovanje. Podoficira je bilo vrlo malo a oficira tek po koji. Zato je bilo vrlo teško realizovati i samu zamisao da se u tim uslovima stvori vojska, drukčija od one koja je 1942. godine otišla u Iran, vojska novog tipa koja bi prema programu koji je istakao SPP trebalo da

predstavlja front borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje.

Prvih dana maja 1943. predstavnici SPP dobili su saglasnost sovjetske vlade za formiranje poljske divizije. Za mesto njenog formiranja bio je izabran vojni logor kod Sjelca, nedaleko od Rjazanja u Moskovskoj vojnoj oblasti. Sovjetska vlada izrazila je spremnost da pruži svu neophodnu pomoć za formiranje divizije (oružje, opremu, snabdevanje, kadar — na prvom mestu od Poljaka koji su bili na službi u Sovjetskoj armiji) kao i dopremanje ljudi za nju. Za komandanta divizije određen je potpukovnik Zigmunt Berling, a za njegovog zamenika za politička pitanja — Vladimir Sokorski.

8. maja moskovski radio objavio je istorijski kominike o davanju saglasnosti sovjetske vlade za formiranje poljske pešadijske divizije »Tadeuš Koščuško«. Taj kominike pojavio se zatim i u štampi.

13. maja otputovala je iz Moskve za Sjelce prva grupa od 6 ljudi. Idućeg dana po njenom dolasku u Sjelce, a pošto je stigao i tada već pukovnik Z. Berling, izdata je prva naredba za organizovanje divizije. Od toga dana svakodnevno su u Sjelce stizale manje ili veće grupe Poljaka. U junu je u Sjelckom logoru bilo već oko 10.000 ljudi. To je omogućilo da se brzo završi posao oko formiranja pukova i nižih jedinica. U sastav 1. divizije, pored tri puka pešadije, artiljerijskog puka i divizijskih jedinica, ušao je i puk tenkova pod imenom »Junaci Vesterplata« (formiran u selu Bjelomut), bataljon žena »Emilija Plater«, divizion protivavionske, protivoklopne i minobacačke artiljerije, kao i eskadra lovačke avijacije »Varšava« (formirana u Grigorjevskom).

Od 1. juna divizija je otpočela tromesečno plansko obučavanje. 15. jula, o godišnjici bitke kod Grunvalda, »koščuškovci« su položili zakletvu.

Jedinice divizije brzo su prerastale u borbene jedinice — rodila se regularna jedinica narodnih poljskih oružanih snaga. Za nju je bilo potrebno naći nove forme vaspitanja vojnika, ustanoviti nove odnose između običnih boraca i

oficira, prispele ljude učiniti svesnim vojnicima u borbi za stvar narodne Poljske. Taj zadatak imali su da izvrše politički oficiri divizije, koji su u početku nazivani prosvetnim a čiju su okosnicu činili bivši članovi Komunističke partije Poljske. Poljski revolucionari, oslanjajući se na iskustva bratske Sovjetske armije i na vlastita iskustva (pre svega iz Španije), izgrađivali su te nove forme u toku zamornog svakodnevnog rada, slamajući nepoverenje i predubedenje mnogih ljudi. Oficiri Poljaci koji su došli u diviziju iz redova Sovjetske armije odigrali su ogromnu ulogu u postizanju njene visoke borbene spremnosti.

Krajem avgusta period obuke je završen višednevnim divizijskim vežbama. Uspeh vežbi bio je ocenjen kao vrlo dobar. Odmah zatim 1. pešadijska divizija pripremila se za pokret na front, jer je prema naredbi Vrhovne komande Sovjetske armije imala ući u sastav trupa Zapadnog fronta koji je dejstvovao na pravcu Smolenska. Sjelcki logor nije rasformiran nego je ostavljen za 2. pešadijsku diviziju.

Još u julu 1943. priliv dobrovoljaca u Sjelcki logor bio je veći nego što je 1. pešadijska divizija bila u stanju da primi, a moglo se očekivati da će trajati i dalje u toku nastupajućih meseci. U vezi s tim SPP se pobrinuo da dobije saglasnost sovjetske vlade za formiranje drugih poljskih jedinica. 10. avgusta objavljena je saglasnost sovjetske vlade da se stvari 1. korpus poljskih oružanih snaga u SSSR-u. Centar za njegovo formiranje trebalo je takođe da bude logor kod Sjelca.

Komandant korpusa postao je brigadni general Z. Berling, a zamenik komandanta korpusa za operativne poslove brigadni general Karol Svjerčevski, koji je stigao u Sjelce 18. avgusta.

1. septembra, na četvrtu godišnjicu napada hitlerovaca na Poljsku, 1. pešadijska divizija krenula je na front. U toku nekoliko dana bila je prebačena železničkim transportima do Vjazme gde je uključena u sastav trupa Zapadnog fronta. Od 10. do 23. septembra košćuškoveci su kod Vjazme prošli kroz intenzivnu obuku pod rukovodstvom instruktora koje je poslala komanda fronta. 23.

septembra košćuškovci su krenuli na zapad. 1. oktobra prošli su kroz nedavno oslobođeni Smolensk, u noći 4/5. oktobra kroz Krasni, a 9. oktobra pre zore stigli su u rejon Budi, Sloboda, Krasatinka. U rejonu Smolenska 1. pešadijskoj diviziji priključio se 1. tenkovski puk, koji je krenuo iz Sjelca 22. septembra.

Poljske jedinice su bile u organizacijskom pogledu potčinjene komandantu 33. sovjetske armije. U njenom sastavu tokom 12. i 13. oktobra, u blizini mesta Lenjino, košćuškovci su vodili svoj prvi boj s hitlerovskim napadačima. To je bio praktični ispit borbene i moralne vrednosti divizije. Moralni duh vojnika divizije pokazao se kao vrlo visok; bojem kod Lenjina otpočeo je borbeni put narodnih jedinica, taj boj pružio im je osećanje vlastite snage, veru u pravilnost odabranog puta.

Za to vreme kod Rjazanja, pod opštim rukovodstvom generala »Valtera« — K. Svjerčevskog (komandant korpusa general Z. Berling nalazio se kod 1. divizije), odvijalo se formiranje divizija i pukova 1. korpusa: 2 pešadijske divizije »Henrik Dombrovski«, artiljerijske brigade »Juzef Bem«, oklopne brigade »Junaci Vesterplata« (komanda brigade, dva puka tenkova, bataljon motorizovane pešadije, dok se 1. tenkovski puk, koji je takođe ušao u sastav brigade, nalazio sa 1. divizijom kod Smolenska) kao i niza manjih jedinica. Vazduhoplovna eskadra izrasla je u puk lovaca »Varšava«. Do kraja septembra bilo je završeno formiranje novih jedinica, posle čega su one otpočele plansku tromesečnu obuku.

U novembru 1943. donesena je odluka da se polovinom decembra jedinice 1. korpusa prebace iz Sjelca u blizinu Smolenska kako bi se na jednom mestu okupile sve poljske jedinice. Međutim, datum početka ovog pregrupisivanja bio je prebačen na 1. januar 1944, zbog toga što nije bilo celishodno prekidati započetu obuku. Obuka je završena korpusnim vežbama koje su izvedene od 20. do 23. decembra. Na osnovu njihovog toka kao i izvršene kontrole moglo se zaključiti da su jedinice korpusa postigle

punu borbenu gotovost. U to vreme poljske jedinice u SSSR-u brojale su 24.000 vojnika.

U danima od 1. do 17. januara jedinice 1. korpusa prešle su železničkim transportima preko Moskve, Malojaroslavca, Suhinjića, Fdjansova i Roslavlja u Smolensku oblast u rejon Laptijevo, gde se još od borbi kod Lenjina nalazila 1. pešadijska divizija kao i 1. tenkovski puk.

U Smolenskoj oblasti 1. korpus, nalazeći se u rezervi Vrhovne komande Sovjetske armije, nastavlja obuku. Za vreme ove obuke naročita pažnja je obraćena na specifičnosti borbenih dejstava u zimskim uslovima.

Po odlasku 2. divizije i zaostalih korpusnih jedinica, u Sjelcu je ostala 3. pešadijska divizija »Romuald Traugut« u formiranju, zatim rezervni puk, vazdušnodesantni bataljon i bolnica. Formiranje 3. divizije počelo je u prvim danima januara, a završeno je istog meseca.

Polovinom marta 1944. poljske jedinice u SSSR-u brojale su ukupno 37.000 ljudi i već predstavljale važan kako politički tako i vojni faktor. Bile su savladane najveće teškoće početničkog perioda stvaranja narodnih oružanih snaga. Učvršćeni su oblici vaspitanja ličnog sastava i otpočeo je proces izgradnje vlastitih oficirskih kadrova.

STVARANJE POLJSKE ARMIJE U SSSR-u

Poljske jedinice su u toku 1943. godine popunjavane gotovo isključivo poljskim emigrantima u SSSR-u. Posle obrazovanja 1. korpusa, mogućnosti toga izvora nisu bile više velike. U to vreme, početkom 1944. godine, Sovjetska armija je oslobođila deo zapadne Ukrajine koja je jednim delom bila nastanjena Poljacima. To je stvorilo mogućnost da se dođe do novog značajnog izvora za popunjavanje.

S obzirom na ovu činjenicu kao i na uspeh postignut u organizovanju 1. korpusa, Predsedništvo SPP obratilo se sovjetskoj vladi s predlogom da se poljske jedinice i dalje razvijaju i s molbom da se pruži pomoć u ostvarivanju toga plana. Rezultat razgovora koji su vođeni u prvim

mesecima 1944. godine bila je odluka da se 1. korpus razvije u 1. poljsku armiju.

Da bi se ova odluka ostvarila, odlučeno je da se jedinice 1. korpusa, koje su se nalazile kod Laptijeva, i 3. pešadijska divizija iz Sjelckog logora prebace u zapadnu Ukrajinu, gde je trebalo da se organizuje komanda armije kao i nekoliko armijskih jedinica. Rešeno je da se Sjelcki logor likvidira, a da rejon Sume na terenu Harkovske vojne oblasti postane centar za formiranje i popunu poljske armije u SSSR-u. Ovaj centar imao bi u svom sastavu rezervne jedinice, skladišta, magacine i mnoge manje jedinice za opsluživanje. U taj centar trebalo je da budu upućivani Poljaci, pozvani na vojnu službu kao i dobrovoljci od kojih je trebalo organizovati nove jedinice ili popuniti one koje su ranije bile formirane.

Centralne ustanove Sovjetske armije kao i komanda Harkovske vojne oblasti dobili su naređenje da pruže svestranu pomoć u formiranju, naoružavanju i snabdevanju novostvorenih poljskih jedinica.

18. marta objavljen je službeni komunikat o saglasnosti Saveta narodnih komesara SSSR-a da se 1. korpus preformira u 1. poljsku armiju.

Po naredbi Vrhovne komande Sovjetske armije, jedinice 1. korpusa, koje su se nalazile u rejonu Smolenska, počele su od 15. marta da se ukrcavaju u železničke transporte na stanicama Smolensk, Rjabcevo, Peresna, Počinok. Pravac transportovanja vodio je na jug preko Roslavlja, Brjanska, Konotopa do Kijeva, a odatle do rejona Žitomir, Berdičov. Do polovine aprila bilo je završeno pregrupisanje 1. korpusa. Komanda armije smestila se u Trojanovu kod Žitomira.

3. pešadijska divizija krenula je iz Sjelca tek krajem marta. Rezervni puk bio je pre toga prebačen u Sumu.

Prebacivanje poljskih jedinica u Ukrajinu obavljeno je, uglavnom, bez ometanja od strane hitlerovskog vazduhoplovstva. Jedino je 1. samostalni protivavionski artiljerijski divizion, dok se zadržavao na železničkoj stanci Darnica kod Kijeva, vodio borbu u toku noći 7/8. aprila

protiv jake grupacije hitlerovske avijacije, koja je napadala taj važni komunikacijski čvor.

U toku aprila je u rejonu Žitomira izvršena neophodna reorganizacija u vezi sa stvaranjem armije. Organizovan je štab armije, komande rodova vojske i uprave službi, a formirano je i nekoliko armijskih jedinica (između ostalih 5 brigada teške artiljerije, 1 puk bacača i 1 puk veze, od kojih je deo bio formiran već u maju). Stvoren je, pored toga, Ratni savet armije, u koji su ušli komandant armije brigadni general Z. Berling, zamenik komandanta general K. Svjerčevski i zamenik komandanta za politička pitanja pukovnik Aleksandar Zavadski. Ratni savet armije imao je velika ovlašćenja, kao što je: formiranje novih jedinica, postavljanje i unapređivanje oficira, dodeljivanje odlikovanja kao i održavanje veze sa centralnim vlastima Sovjetske armije i sl. Načelnik štaba armije postao je brigadni general Vladislav Korčić.

Stvoren je takođe Štab poljskog partizanskog pokreta zajedno sa materijalnom bazom. Zadatak Štaba partizanskog pokreta bio je da uskladi dejstva narodnog partizanskog pokreta sa akcijom na frontu i da planski snabdeva pokret oružjem, opremom i vojnim specijalistima.

29. aprila, po naredbi Vrhovne komande Sovjetske armije, 1. poljska armija (sastava tri pešadijske divizije i jedinice ojačanja) uključena je u sastav 1. beloruskog fronta. Istog dana komandant fronta, general armije Konstantin Rokosovski, izdao je naredbu da se 1. poljska armija do 15. maja prebaci i razmesti u rejon Kiverc.

Izvršavajući ovu naredbu, poljske jedinice su od 3. do 15. maja završile prebacivanje u naznačeni rejon. Štab armije smešten je u Trošćancu. U to vreme se i 3. pešadijska divizija priključila glavnim snagama. Ona je putovala iz Sjelca pravcem: Rjazanj — Kursk — Bjelgorod — Harkov — Poltava — Kijev — Žitomir.

Po dolasku u Voliniju, 1. armija je po naredbi generala K. Rokosovskog od 16. maja ušla u sastav drugog ešelona fronta i do 15. jula intenzivno je izvodila obuku.

Organizovanje novih poljskih jedinica vršeno je u rejonu Sume gde je u proleće 1944. stvoren centar za formiranje Poljske armije u SSSR-u. Tu su bile formirane rezervne jedinice, jedinice službi, te skladišta i magacini. Radom centra u Sumi upravljala je Komanda za formiranje i popunu 1. armije, koja je bila potčinjena zameniku komandanta 1. armije, generalu K. Svjerčevskom. Prema planu formiranja Poljske armije, u rejonu Sume bile su formirane: 4. pešadijska divizija »Jan Kiliński«, 1. konjička brigada, 2, 3. i 4. artiljerijska brigada, 1. divizija protivavionske artiljerije, 1. inžinerijsko-pionirska brigada, kao i niz samostalnih pukova i nižih jedinica. U periodu od polovine juna do polovine jula ove su jedinice bile prebačene u Voliniju i ušle u sastav 1. armije. 20. jula, u času kada je otpočeo marš u Poljsku, 1. armija je imala u svom sastavu: četiri pešadijske divizije, konjičku brigadu, pet artiljerijskih brigada, protivavionsku artiljerijsku diviziju, oklopnu brigadu, pionirsku brigadu kao i niz samostalnih pukova sa ukupnim brojnim stanjem od preko 57.000 boraca.

U julu 1944. pristupilo se ostvarenju druge etape formiranja Poljske armije u SSSR-u. Centar za formiranje bio je prenesen iz rejona Sume u rejon Žitomira. Dodatašnja Komanda za formiranje razvila se u Glavni štab za formiranje, čiji je šef postao general K. Svjerčevski. Taj štab sastojao se iz niza uprava (političko-nastavna, organizacijska, popune, materijalnog obezbeđenja, vazduhoplovnih jedinica). Pod šefom Glavnog štaba za formiranje bili su pored toga: Centar za školovanje armije (Rjazanj) u kome su bile Centralna vojna akademija i Viša oficirska škola, rezervne i školske jedinice, kao i skladišta materijala (koja su obično nazivana »magacini Poljske armije«).

Kod Žitomira je započeto formiranje 1. oklopног korpusa, 5. i 6. pešadijske divizije, a počelo se i sa stvaranjem komandi 1. i 2. armijskog korpusa sa korpusnim jedinicama. Međutim, ostvarenje tih planova bilo je ubrzano izmenjeno u vezi sa brzim razvojem događaja na frontu, tj. sa

stupanjem Sovjetske armije na poljsku teritoriju, otpočinjanjem njenog oslobođanja, stvaranjem Poljskog komiteta narodnog oslobođenja, kao i jedinstvene Poljske vojske.

Tok događaja potvrdio je opravdanost postupka Saveza poljskih patriota što je u plan svog rada na prvo mesto stavio organizovanje poljskih oružanih snaga u SSSR-u. To najbolje potvrđuje brzi porast vojnih formacija koje su se, zahvaljujući izdašnoj pomoći sovjetske vlade, u toku jedne godine razvile u snažnu armiju koja je brojala preko 104.000 vojnika. Ta je armija bila duboko prožeta nacionalnim i patriotskim duhom. To je bila zaista narodna armija koja je odražavala bitne interese poljskih radnih masa, bila izraz one iste ideje za koju se u zemlji borila Narodna armija, pod rukovodstvom Poljske radničke partije.

STVARANJE POLJSKE NARODNE VOJSKE — PRVA ETAPA NJENE IZGRADNJE (DRUGA POLOVINA 1944. GODINE)

Opšti uslovi formiranja Poljske vojske

U trećoj dekadi jula 1944. Sovjetska armija, pošto je slomila otpor koji su pružali hitlerovci na liniji Njemen — Bug — San, stupila je na poljsku teritoriju, oslobodila okruge Bjalistok, Lublin i Žešov, posle čega je krajem jula i početkom avgusta izbila na liniju reke Visle gde je otpočela borbu za uspostavljanje mostobrana. Posle borbi koje su trajale nekoliko nedelja, front se stabilizovao na liniji Bježba — Narev — Visla — Visloka sve do januara 1945. U tim borbama uzela je učešća 1. armija Poljske vojske, koja je u operativnom pogledu bila potčinjena komandantu 1. beloruskog fronta.

Na oslobođenim poljskim teritorijama vlast je preuzeila radničko-seljačka vlada — Poljski komitet narodnog oslobođenja, stvoren 21. jula 1944. Kao osnovni zadatak,

PKNO istakao je potrebu brzog povećanja poljskog doprinosu delu pobede nad hitlerovskom nemačkom.

Pre nego što pređemo na prikaz problema koji su povezani sa formiranjem poljske vojske, moramo se malo zadržati na razvoju situacije u zemlji u toku druge polovine 1944, jer je ona na odlučan način uticala na rešavanje svih problema u vezi sa formiranjem Poljske vojske.

Stvaranjem Poljskog komiteta narodnog oslobođenja u Helmu započeo je proces stvaranja poljske državnosti na oslobođenim područjima.

Između vlade SSSR-a i PKNO vođeni su u julu razgovori o pitanju uzajamnih odnosa između sovjetske Vrhovne komande i poljskih vlasti po ulasku Sovjetske armije na teritoriju Poljske. Sporazum o ovom pitanju bio je potpisana u Moskvi 26. jula 1944.

Sporazum je predviđao neodložno uspostavljanje poljske administracije na poljskoj teritoriji, oslobođenoj od okupatora. U zoni vojnih operacija vrhovna vlast u pitanjima vođenja rata imala je ostati u rukama vrhovnog komandanta Sovjetske armije. Na oslobođenoj teritoriji PKNO trebalo je da stvori administrativne organe i da njima upravlja saglasno sa zakonodavstvom Republike Poljske. U njegovu je nadležnost spadalo preduzimanje svih mera koje se odnose na organizovanje, formiranje i popunu poljske vojske, kao i na obezbeđenje aktivne pomoći od strane organa poljske administracije sovjetskoj Vrhovnoj komandi u pogledu izvođenja operacije Sovjetske armije, a takođe u pribavljanju svega što joj je potrebno dok se nalazi na teritoriji Poljske. Sporazumom je bilo predviđeno da čim neki deo poljske teritorije prestane biti zona neposrednih vojnih operacija, PKNO treba da preuzme na njoj potpunu upravu u svim pitanjima građanske administracije.

Sporazumom je takođe bilo predviđeno da poljske vojne jedinice, formirane na teritoriji SSSR-a, dejstvuju na teritoriji Poljske. Za sve vreme zajedničkih dejstava sovjetskih vojnih jedinica i poljskih oružanih snaga, ove poslednje biće u operativnom pogledu potčinjene Vrhov-

noj komandi SSSR-a, a u pitanjima organizacije i personalnog sastava — Vrhovnoj komandi poljskih oružanih snaga.

Na osnovu pomenutog sporazuma, krajem jula i u toku avgusta uspostavljena je narodna uprava u oslobođenim oblastima. Započeo je proces revolucionarnih preobražaja — postepena nacionalizacija industrije i banki kao i agrarna reforma. Stvaranje narodne države bilo je otežano usled nedostatka iskustva i odgovarajućeg broja kadrova, jer je mnogo najpožrtvovanijih antifašističkih boraca izginulo u borbi sa osvajačem. Mnogo je iskusnih organizatora bilo potreбno vojsci. Situacija je bila utoliko teža što su rukovodstva buržoaskih partija, povezana sa emigrantskom vladom i njegovom ekspoziturom u zemlji, vodila svim mogućim metodama borbu protiv narodne vlasti, težeći da je dezorganizuju i sruše. U oslobođenim oblastima su tajne ćelije ekspoziture naređivale da se sabotiraju dekreti i naredbe Zemaljskog narodnog veća (ZNV) i PKNO, nastojeći da se onemogući mobilizacija i da se organizuje dezertiranje iz vojske, a to je sve otežavalо vlasti da na oslobođenim teritorijama brzo sabere sve snage za borbu protiv hitlerovskog agresora. Istovremeno treba imati u vidu i to da su oslobođene oblasti bile ekonomski zaostale, nisu imale industrije, a od onih malobrojnih većih industrijskih središta koja su se tamo nalazila, jedni su (kao, na primer, Bjalistok) bili uništeni, a drugi se (na primer, naftnosni centar i Praga) nalazili na liniji fronta. Komunikacije i veze bile su većinom uništene, stanovništvo desetkovano, oslobođeno i iznurenno teškim uslovima višegodišnje hitlerovske okupacije. Te su teškoće znatno povećane preseljavanjima stanovništva do kojih je dolazilo, pored ostalog, i zbog potrebe da se evakuišu rejoni pored fronta.

I pored ovih teških uslova, u toku druge polovine 1944. godine stvoren je administrativni aparat, stavljena su u pogon mnogobrojna industrijska preduzeća, u osnovi ostvarene glavne odredbe dekreta o agrarnoj reformi, uspostavljen na najvažnijim pravcima železnički saobra-

ćaj i veza. Organizovanjem i sprovodenjem akcije popisa materijalnih zaliha obezbeđeno je snabdevanje životnim namirnicama armije, državnog aparata, a delimično i civilnog stanovništva. Da bi se sprečila deflacija, izvršena je novčana reforma, pa je to omogućilo da se emituju nove količine novca i da se tako, bez opasnosti da se zemlja uvuče u inflaciju, pokriju troškovi formiranja državnog aparata, početne faze obnove ratom uništenih najvažnijih grana narodne privrede i da se, najzad, počev od septembra 1944. odvoje dosta znatne sume za vojsku u skladu sa tadašnjim mogućnostima. No i pored tih dostignuća, mlađa narodna vlast nije bila u stanju da vlastitim snagama obezbedi proces formiranja Poljske vojske, jer nije raspolagala vojnom industrijom, odgovarajućim brojem kadrova, sredstvima motornog transporta, pa čak ni novcem (suma koja je u septembru 1944. određena za vojsku bila je dovoljna jedino za pokriće ličnih izdataka). I pored toga što je sovjetska vlada uzela na sebe obavezu da podmiri pomenute potrebe, u toku formiranja Poljske vojske nastupile su teškoće koje su negativno uticale na brže stvaranje novih jedinica. Sve to skupa, a naročito ograničene ekonomske mogućnosti oslobođenih oblasti kao i organizacijsko-materijalne teškoće, za čije je otklanjanje bilo potrebno više meseci, dopušтало je да се само постепено i delimično stavi u pokret ratni potencijal u oblastima oslobođenim od okupacije.

ORGANIZOVANJE VRHOVNIH VOJNIH ORGANA I PLAN FORMIRANJA POLJSKE VOJSKE

Dekret Zemaljskog narodnog veća o spajanju partizanske Narodne armije i Poljske armije formirane u SSSR-u u jedinstvenu Poljsku vojsku objavljen je u Helmu 22. jula, istovremeno s manifestom PKNO objavljen je i dekret ZNV o stvaranju Vrhovne komande Poljske vojske. Ona se sastojala od četiri lica. Vrhovni komandant postao je dotadašnji komandant Narodne ar-

mije general armije Mihal Rola Žimjerski, zamenik vrhovnog komandanta divizijski general Z. Berling, zamenik za politički rad brigadni general A. Zavadski, načelnik štaba pukovnik Marjan Spihalski.

Od objavljuvanja dekreta do početka formiranja Poljske vojske proteklo je oko dve nedelje. Do toga je došlo zbog tadašnje situacije na frontovima i zbog potrebe da se detaljno razrade planovi izgradnje vojske u saglasnosti sa sovjetskom vladom, bez čije dalekosežne pomoći ne bi bilo moguće ostvarenje ovoga plana.

U to vreme, to jest u letu 1944., nije još bilo moguće čak ni približno oceniti mogućnosti zemlje koje su, kako se kasnije pokazalo, bile precenjene. Zato je kasnije u toku izgradnje vojske iskršlo mnogo ozbiljnih teškoća.

Plan izgradnje Poljske vojske u 1944. godini predviđao je stvaranje vrhovne vojne uprave, vojnoupravnih organa, mobilizacijskih organa, vojnih škola, centara za popunu, magacina i skladišta, kao i stvaranje poljskog fronta (grupe armija) u čijem bi sastavu bile tri opštstvojne armije od po četiri divizije sa sredstvima ojačanja, vazduhoplovna armija i niz jedinica u rezervi Vrhovne komande, sa ukupnim brojnim stanjem od preko četvrt miliona ljudi.

Sovjetska vlada obavezala se da će proces formiranja Poljske vojske obezbediti u pogledu opreme i naoružanja, raznog ratnog materijala, vojne odeće, pogonskog goriva i maziva, transportnih sredstava, municije, a delimično i u pogledu kadrova.

Praktično je, dakle, Sovjetski Savez uzeo na sebe vrlo krupnu obavezu. Ostvarenje ove obaveze tražilo je sa sovjetske strane ne samo nove krupne finansijske izdatke nego i proširivanje proizvodnje u nekim granama industrije, a takođe izdvajanje iz sopstvenih jedinica, koje su se borile na frontu, novih dragocenih kadrova.

Poslovi na organizovanju Poljske vojske počeli su pred kraj prve dekade avgusta (1944).

8. avgusta bio je rasformiran Vojni savet 1. armije, kao i Glavni štab za formiranje Poljske armije u SSSR-u.

Poslove koji su do tada bili u nadležnosti Vojnog saveta i komanda 1. armije preuzeila je Vrhovna komanda Poljske vojske.

Počelo je organizovanje Glavnog štaba Poljske vojske. Položaj načelnika štaba imao je u početku pukovnik M. Spihalski, a zatim, početkom septembra, general V. Korić. Postavljene su komande rodova vojske i uprave službi.

Organizovanje osnovnih i združenih jedinica pojedinih rodova vojske, kao i raspored ličnog sastava, bili su u nadležnosti načelnika Uprave za mobilizaciju i formaciju Poljske vojske generala B. Pultužickog, koji je rukovodio Glavnim štabom za formiranje Poljske vojske. General B. Pultužicki dobio je istovremeno dužnost komandanta Centra za školovanje oficira Poljske vojske.

Od ranijeg Ureda za materijalno snabdevanje u bivšem Glavnom štabu za formiranje, stvoren je Štab za snabdevanje Poljske vojske sa generalom Inčenkom na čelu.

U toku idućih nekoliko meseci usledilo je dalje usavršavanje organizacijske strukture. Proširena je nadležnost Glavnog štaba kao i komandi rodova vojske i uprava službi. Tako je formiranje osnovnih i združenih jedinica, koje su stajale neposredno pod Vrhovnom komandom, povereno načelniku Glavnog štaba, a združenih i osnovnih jedinica pojedinih rodova vojske odgovarajućim komandantima i načelnicima. Na mesto Uprave za mobilizaciju i formaciju Poljske vojske stvorena je Uprava za mobilizaciju i popunu s generalom V. Sivickim na čelu.

Štab za snabdevanje Poljske vojske bio je takođe reorganizovan. Stvorena je Glavna intendantura Poljske vojske s tim što su neka odeljenja likvidiranog Štaba za snabdevanje potčinjena odgovarajućim komandama rodova vojske, a na njihovo mesto došli su odgovarajući novi odseci.

U septembru 1944. organizovana je Glavna uprava za političko vaspitanje, čiji je načelnik postao pukovnik Viktor Groš. Osnovan je takođe Vojnonaučno-izdavački institut, Vrhovni vojni sud, Glavno vojno tužilaštvo i Samo-

stalno personalno odeljenje. Najzad, tek u novembru, formirana je Komanda vazduhoplovstva Poljske vojske.

Izvršene su temeljite izmene i na području rukovodenja delatnošću jedinica Narodne armije koje su se borile iza linije fronta. U vezi sa stvaranjem Vrhovne komande Poljske vojske rasformirana je Glavna komanda Narodne armije i Glavni štab NA. Funkciju upravljanja delatnošću jedinica Narodne armije preuzeo je vrhovni komandant Poljske vojske, koji je tu dužnost obavljao preko štaba partizanskog pokreta, koji je kasnije dobio naziv Baza desantnih jedinica pri Vrhovnoj komandi Poljske vojske.

Sprovođenje delimične mobilizacije

15. avgusta 1944. PKNO je na oslobođenoj teritoriji objavio dekret o delimičnoj mobilizaciji i regrutaciji stanovništva za vojnu službu. Na vojnu dužnost bili su pozvani obveznici rođeni 1921, 1922, 1923. i 1924. godine, kao i oficiri do 50 godina starosti (rezervni) ili do 60 godina (stručnjaci). Prema dekreту trebalo je od 1. do 20. septembra sprovesti i registraciju muškaraca rođenih od 1911. do 1920. godine.

Mobilizaciju i registraciju pozvanih na vojnu službu, kao i registraciju starijih godišta trebalo je da sprovedu rejonski komandanti za popunu preko tadašnjih vojnih komisija za regrutaciju i registraciju, koje su se po izvršenoj mobilizaciji vojnih lica i službenika imale preformirati u rejonske komande za popunu. One su bile ustavljene naredbom Vrhovne komande od 18. avgusta. Rejonske komande za popunu (RKP) bile su organizovane do septembra, a zatim su počele sa radom. Mobilizacija je tekla u teškim uslovima, jer je bilo teško sačiniti evidenciju stanovništva koje je bilo premešteno u toku rata, nedostajalo je odgovarajućih kadrova za rad u mobilizacijskom aparatu, a pre svega još i zbog snažnog suprotstavljanja reakcionarnih organizacija koje su svim sredstvima nastojale da onemoguće sprovođenje mobilizacije.

Uprkos ovim teškoćama i smetnjama, regrutovanje i registracija tekli su uspešno. Prijavljivanje regruta bilo je zadovoljavajuće. Intenzivan politički rad koji su na terenu sprovodili Partija i vojne ekipe razbio je nepoverenje izazvano i podržavano od strane reakcije u nekim rejonima. Znatan je bio i priliv dobrovoljaca, naročito iz redova omladine. Ukupno je do kraja godine pod oružje pozvano preko 100.000 ljudi. Pored toga, stiglo je iz Sovjetskog Saveza nekoliko desetina hiljada Poljaka, regrutovanih i dobrovoljaca, mobilisanih na terenu zapadne Ukrajine i zapadne Belorusije.

Za vreme regrutovanja mogle su se zapaziti neke nemile pojave, kao na primer, loše stanje zdravlja velikog broja regruta, prouzrokovano teškim životnim uslovima u toku višegodišnje okupacije; veliki gubici u toku okupacije upravo među pozvanim godištima (iz tih godišta bili su pretežno regrutovani aktivni članovi pokreta otpora, a oni su podneli najveće žrtve u krvi tokom partizanskih borbi); i najzad, hitlerovski okupatori odveli su hiljade ljudi na prinudan rad u Nemačku.

Armiji je bio potreban veliki broj ljudi koji imaju posebnu tehničku spremu. Međutim, s obzirom na pretežno zaostali seoski karakter onih krajeva Poljske koji su do tada bili oslobođeni, među regrutovanim je bilo vrlo malo ljudi sa takvom spremom. Bio je takođe nizak prosek školovanosti kao posledica činjenice da za vreme okupacije Poljaci nisu imali legalnih mogućnosti da pohađaju školu.

Školovanje oficirskog kadra

Ostvarenje plana formiranja vojske zavisilo je od pozitivnog rešenja problema oficirskog kadra. Prema planu formiranja bilo je potrebno oko 30.000 oficira.

Računalo se sa mogućnošću da se na oslobođenim područjima nađe izvestan broj oficira predratne vojske kao i partizanskih oficira. Međutim, ubrzo se pokazalo da se iz toga izvora neće moći dobiti veliki broj oficira.

Ukupno se do 25. decembra prijavilo 5.459 oficira, od kojih je mobilisano 4.054. Među njima je bilo relativno malo strojevih oficira, a pored toga većinu je trebalo preškolovati. Treba naglasiti da su izvesne grupe predratnih oficira u početku izbegavale registraciju. Jedan deo ovih ljudi otvoreno je simpatisao emigrantsku vladu, a neki su išli čak dотле da su neprijateljski istupali.

U takvoj situaciji jedini stvarni izvor za popunu oficirskog kadra mogle su biti vlastite vojne škole i dalja pomoć u kadrovima od strane Vrhovne komande Sovjetske armije.

Stvaranje vojnih škola u periodu kad je u vojsci postojala goruća potreba za oficirima, bio je vrlo težak poduhvat s obzirom na opšte uslove u kojima se formirala poljska vojska. Nedostajale su prostorije za smeštaj, školski priručnici, nastavnički kadrovi, materijalno obezbeđenje. Znatne teškoće predstavljalo je i pitanje izbora kandidata za akademiju. Tek pred kraj 1944. godine vojne škole savladale su ove raznovrsne teškoće.

Tada su radile sledeće škole:

- Viša oficirska škola (Rjazanj);
- Pešadijska oficirska škola br. 1 (bivša Centralna škola oficirskih kandidata — Rjazanj);
- Pešadijska oficirska škola br. 2 (bivša Frontovska oficirska škola u Lublinu);
- Artiljerijska oficirska škola;
- Inžinjerijska oficirska škola;
- Oficirska škola veze;
- Tenkovska oficirska škola;
- Vazduhoplovna oficirska škola;
- Oficirska škola za politički odgoj;
- Intendantska oficirska škola;
- Oficirska škola za mobilizacijske poslove;
- Oficirska škola 1. armije;
- Oficirska škola 2. armije.

Pored toga, bilo je organizovano više kraćih oficirskih kurseva.

Do kraja godine iz oficirskih škola izišlo je oko 7.000 mlađih oficira.

Pored toga, Vrhovna komanda Sovjetske armije uputila je na raspolaganje Vrhovnoj komandi poljske vojske nekoliko hiljada generala i oficira.

Pa ipak, i pored znatnog napretka u oblasti vojnog školstva i pored sovjetske pomoći, potrebe u kadrovima nisu mogle biti zadovoljene ni u najnužnijoj meri. To je bilo jasno već u jesen 1944. Zbog toga je smanjena prvo-bitna formacija jedinica, a ujedno je odlučeno da se ne izvrši popuna jednog dela oficirskih formacijskih mesta. Kasnije se odustalo i od formiranja Poljskog fronta, komande 3. armije kao i mnogih drugih jedinica. Pored svega toga, pred kraj godine jedinice (naročito 2. armija) bile su još u znatnoj meri bez oficirskog kadra.

Izgradnja vojske

U prvoj dekadi avgusta, kada su počeli radovi na planiranoj izgradnji vojske, pod Vrhovnom komandom poljske vojske nalazile su se ove jedinice:

- 1. armija poljske vojske, koja je u operativnom pogledu bila potčinjena komandantu 1. beloruskog fronta i borila se na liniji reke Visle;

- Glavni štab za formiranje poljske vojske, pod kojim su stajale trupne jedinice u formaciju, zatim rezervne jedinice i magacini koji su se nalazili u rejonu Žitomira;

- Školski centar u Rjazanju kao i poljski kursisti u sovjetskim školama i vojnim akademijama;

- brigade i odredi Narodne armije koji su se nalazili na oslobođenim područjima;

- brigade i odredi Narodne armije koji su se borili u pozadini hitlerovske armije.

Lični sastav onih odreda Narodne armije koji su se nalazili na oslobođenim područjima bio je delimično iskorisćen za stvaranje aparata državne uprave, a delimično za formiranje novih regularnih jedinica poljske vojske.

U avgustu 1944. izvršena je translokacija jedinica, koje su se do tada nalazile u Ukrajini, na oslobođena područja Poljske. Te su jedinice imale da postanu skelet novoformirane 2. armije. Za njenog komandanta imenovan je 8. avgusta general K. Svjerčevski. 20. avgusta bio je utvrđen konačni sastav armije i mesto rasporeda pojedinih jedinica. Nova armija trebalo je da se sastoji od 4 pešadijske divizije (5. i 6. pešadijske divizije i novoformirane 7. i 8. pešadijske divizije) kao i armijskih jedinica.

Istovremeno je otpočelo formiranje artiljerijskih i inžinjerijskih jedinica za 2. armiju i Vrhovnu komandu. U septembru je izdata naredba da se pristupi formiranju 9. pešadijske divizije.

Jedinice koje su ranije bile formirane u Ukrajini popunile su u zemlji (Poljskoj) svoje brojno stanje i izvodile obuku. Jedan deo novoformiranih jedinica počeo je plansku obuku krajem septembra, a drugi u oktobru.

Početkom oktobra 1944. izdata je naredba za formiranje 3. armije. U njen sastav trebalo je da uđu 6. pešadijska divizija 2. armije, zatim 10, 11. i 12. pešadijska divizija. Formiranje novih jedinica trebalo je da se završi do 30. oktobra. 9. pešadijska divizija uključena je u 2. armiju.

U to vreme izvršene su izmene u sastavu komandi armija. Komandant 1. armije postao je general V. Korčić, komandant 2. armije general St. Poplavski, komandant 3. armije general K. Svjerčevski. Položaj načelnika Glavnog štaba Poljske vojske u prvoj polovini oktobra privremenno je zauzimao general Pultužicki, a zatim brigadni general Zarako Zarakovski.

30. oktobra otpočelo je organizovanje Komande vazduhoplovstva kojoj su bile potčinjene: 4. mešovita vazduhoplovna divizija (do tada 1-va) koja je dejstvovala u sastavu 1. armije PV, i 1. mešoviti avio-korpus, koji se formirao na teritoriji Sovjetskog Saveza, sastava tri divizije.

Početkom novembra u sastavu poljske vojske nalazili su se:

- Vrhovna komanda,
- 1. armija, koja je u operativnom pogledu bila podređena komandantu 1. beloruskog fronta,
- 2. armija, koja je izvodila obuku,
- 3. armija — u stadijumu organizovanja,
- 1. oklopni korpus — koji je izvodio obuku,
- vazduhoplovstvo,
- jedinice rezerve Vrhovne komande,
- oficirske škole,
- pozadinske jedinice i ustanove.

Međutim, u toku formiranja novih jedinica pojavile su se teškoće.

U većini novoformiranih jedinica period formiranja znatno se produžio. To je prouzrokovalo zakašnjavanje programa školovanja, a samim tim nije se postigla u predviđenom roku borbena gotovost. Uzrok tome bile su ozbiljne teškoće zbog nedostatka opreme i smeštaja, a pre svega zbog nedostatka oficira, podoficira i specijalista. Bilo je sve očiglednije da bi, ukoliko se ostane pri dotadašnjem planu izgradnje vojske, termin borbene gotovosti jedinica, formiranih u drugoj polovini 1944. godine, morao biti pomeren za nekoliko meseci.

U takvoj situaciji je, u novemburu 1944. doneta konačna odluka da se odustane od zamisli da se u toku te godine oforme poljski front i 3. armija.

Rezultat pomenute odluke bio je da je rasformirana Komanda 3. armije i komande niza jedinica, a među njima 11. i 12. pešadijske divizije. Rezerve ljudstva, dobivene na ovaj način, upućene su da popune ostale jedinice.

6. pešadijska divizija upućena je prema Varšavi, gde je ušla u sastav 1. armije, a 10. pešadijska divizija ostala je pod neposrednom komandom vrhovnog komandanta Poljske vojske.

U vezi sa ovom reorganizacijom ponovo je došlo do premeštaja na najvišim komandnim mestima. Pred kraj decembra general V. Korčić preuzeo je ponovo položaj

načelnika Glavnog štaba Poljske vojske, general St. Po-plavski komandu nad 1. armijom, a general K. Svjerčevski nad 2. armijom.

Do kraja 1944. godine konačno je završena obuka divizija i pukova 2. armije kao i gotovo svih jedinica koje su bile potčinjene neposredno Vrhovnoj komandi.

31. decembra 1944, kada je Zemaljsko narodno veće izabralo privremenu vladu Republike Poljske, dakle, u predvečerje velike januarske ofanzive Sovjetske armije 1945, poljski narod je s ponosom mogao da se obazre na rezultate petomesečnog upornog rada. Savladane su ogromne teškoće, prouzrokovane uništavanjem zemlje od strane okupatora i žestokim otporom reakcije. Koristeći se bratskom pomoći Sovjetskog Saveza stvorena je snažna narodna Poljska vojska.

Ona se sastojala od:

- Vrhovne komande,
- komandi dveju armija,
- deset pešadijskih divizija,
- jedne konjičke brigade,
- dvanaest artiljerijskih brigada,
- jedne minobacačke brigade,
- tri divizije protivavionske artiljerije,
- jednog oklopног korpusa i dve samostalne oklopne brigade,
- pet inžinjerijskih brigada,
- vazduhoplovstva (četiri divizije),
- pozadinskih jedinica,
- rezervnih jedinica,
- vojnih škola,
- aparata za mobilizaciju i popunu.

Brojno stanje vojske iznosilo je oko 270.000 ljudi (od toga u stroju za borbu 150.000 vojnika).

POLJSKA NARODNA VOJSKA U ZAVRŠNOJ FAZI RATA

12. januara 1945. počela je istorijska zimska ofanziva Sovjetske armije. U toku nekoliko sedmica sovjetske jedinice, uz koje se borila 1. armija Poljske vojske, oslobodile su ispod jarma hitlerovske okupacije poljske krajeve koji leže zapadno od Nareva, Visle i Visloke. Na oslobođenim područjima vlast je preuzeo poljski radni narod.

Neposredno posle proboga hitlerovske odbrane na liniji Visle, Vrhovna komanda Poljske vojske pristupila je planskoj izmeni dislokacije jedinica, da bi ih ravnomerno razmestila na teritoriji cele zemlje.

U toku 19. i 20. januara bila je prebačena u rejon Varšave 5. pešadijska divizija 2. armije. Ona je postala garnizon glavnog grada pošto je zamenila 2. pešadijsku diviziju 1. armije. 10. divizija prebačena je iz Žešova u Krakov, kuda je stigla 29. januara.

2. i 5. inžinjerijska brigada bile su upućene u Varšavu i tu su otpočele akciju razminiranja. 3. pontonirska brigada dobila je zadatku da održava mostove preko Visle u glavnom gradu.

Glavne snage 2. armije počele su 28. januara pokrete iz rejona Sjedlce na zapadnu obalu Visle i do 5. februara koncentrisale se u rejonu Kutno, Lođ, Pjotrkov. U Varšavi je 8. pešadijska divizija smenila 5. diviziju.

Jedinice koje su se nalazile neposredno pod Vrhovnom komandom upućene su i to: 1. oklopni korpus u rejon Žirardova, 2. artiljerijska divizija u Radom, a 1. samohodna minobacačka brigada u mesto Pjontek.

Glavni štab i centralne ustanove Poljske vojske stigli su februara 1945. u rejon Varšave (Vlohi, Ursus). Deo rezervnih pukova i deo škola bio je upućen u mesta zapadno od Visle.

Uskoro su neke poljske jedinice upućene još dalje na zapad — u Poznjanski okrug i u Šlonsk (Šlask).

Pred kraj februara 2. armija (u čijem je sastavu bila 10. pešadijska divizija), 1. oklopni korpus, 2. artiljerijska divizija, kao i 1. samohodna minobacačka brigada stavljeni

su pod komandu 1. beloruskog fronta maršala Žukova i primili naređenje da se koncentrišu na zapadnom Pomorju.

20. marta 2. armija, koja se još nalazila u rejonu Velikopoljskog Gvoždova, bila je podređena komandantu 1. ukrajinskog fronta, maršalu Konjevu i po njegovom naređenju, zajedno sa 1. oklopnim korpusom i 2. artiljerijskom divizijom, koncentrisala se u rejonu Trebnjičkog gorja, severno od Vroclava.

Tako su se, dakle, gotovo sve jedinice narodne Poljske vojske, formirane u toku 1943—1944. godine, našle u borbenom sastavu. U to vreme, u prvim mesecima 1945, u zemlji se radilo na tome da se dovrši proces obnove vojno-upravnog aparata, a zatim, od marta, da se pristupi povećavanju armije.

Najpre su na oslobođene terene upućene organizacijske epipe RMK (rejonske mobilizacijske komande) koje su često bile prvi organi narodne vlasti na tek oslobođenim područjima. Za relativno kratko vreme one su se pretvorile u RKP (rejonske komande za popunu) i vršile važan posao registracije i pripreme za regrutaciju.

U februaru je započeto organizovanje šest vojnih oblasti (varšavske, lublinske, lodske, krakovske, poznanjske i pomorske).

Organizovane su takođe rejonske građevinske uprave. One su imale da se staraju o racionalnom korišćenju prostora i sredstava za građenje, a isto tako da pribavljaju materijal po garnizonoj grani i da njima snabdevaju jedinice.

18. aprila usvojena je odluka vlade, a zatim je izdata i naredba vrhovnog komandanta o formiranju Ministarstva narodne odbrane. Taj zadatak poveren je generalu V. Straževskom.

Za to vreme je, kroz vojne škole, koje su intenzivno radile i uspešno izvršavale postavljene zadatke, prošlo nekoliko hiljada oficira. Mnogi oficiri stigli su i iz Sovjetskog Saveza pošto su tamo završili obuku u vojnim školama i akademijama.

Oslobođenje poljskih pokrajina zapadno od Visle imalo je veliki značaj, pored ostalog i zato što je narodna vlast mogla sada davati više sredstava za oružane snage. To se dobro osetilo već u aprilu 1945. Još u februaru bio je razrađen plan da se u znatnoj meri poveća vojska. Vrhovni komandant izdao je 15. marta naredbu u kojoj su bili određeni rokovi za stvaranje novih jedinica. Do 30. aprila trebalo je da se ponovo formiraju 11. i 12. pešadijska divizija, do 1. jula — 13. i 14. pešadijska divizija, komande četiri armijska korpusa, komanda 5. artiljerijske divizije, Školska divizija, nekoliko novih rezervnih pukova i nekoliko pukova tenkova i samohotki.

U martu 1945. je za zamenika vrhovnog komandanta za političke poslove postavljen general M. Spihalski; 22. istog meseca pojavio se dekret privremene vlade, a idućeg dana i naredba Vrhovne komande Poljske vojske o delimičnoj mobilizaciji u oslobođenim krajevima, koja je uspešno i izvršena. Do 14. maja u tim krajevima mobilisano je oko 88.000 ljudi.

Formiranje i obučavanje novih jedinica brzo je napredovalo.

Uporedo sa oslobođanjem pojedinih delova zemlje počevao se i broj fabrika koje su radile za potrebe vojske. Ubrzo je vojska počela primati sve veće pošiljke odeće, obuće i logorske opreme.

Dok se sav taj posao obavljao, na frontu se rasplamsavala najveća i poslednja bitka u ratu protiv hitlerovske Nemačke — bitka za Berlin. U berlinskoj operaciji Sovjetske armije trebalo je da uzmu učešća znatne snage Poljske vojske, koje su se nalazile pod komandom komandanta 1. beloruskog i 1. ukrajinskog fronta: 1. i 2. armija, 1. oklopni korpus, 2. artiljerijska divizija, 1. samohodna minobacačka brigada i niz drugih novoformiranih jedinica. U vezi s potrebama 1. armije, koje su se pojavile zbog predstojećeg zadatka da se forsira Odra, na traženje načelnika inžinjerije 1. armije generala Bordjilovskog, prebačen je jedan bataljon 3. pontonsko-mostovske brigade iz rejona Varšave u Gozdovic na Odri. Na front su takođe upu-

ćeni 1. mešoviti avio-korpus u čijem su sastavu bile 2. i 3. avio-divizija (1. avio-divizija nije još bila završila obuku). Nešto kasnije u 1. armiju upućena je komanda 5. artiljerijske divizije sa 10. artiljerijskom brigadom, a u 2. armiju jedna brigada protivoklopne artiljerije. Ove poslednje jedinice stigle su na front tek kad su borbena dejstva bila završena.

U proleće 1945. godine zajedno sa Sovjetskom armijom uzelo je učešća u borbama ukupno oko 150.000 poljskih vojnika (brojno stanje u stroju). Poljska vojska kao celina nalazila se u završnoj fazi organizacije, a njeno brojno stanje dostiglo je oko 400.000 vojnika.

Za dve godine koje su protekле od časa formiranja 1. pešadijske divizije »Tadeuš Košćuško«, narodne oružane snage, u neobično teškim ratnim uslovima, narasle su u snažnu vojsku koja je doprinela svoj znatni udio u delo pobede nad hitlerovskom Nemačkom.

Organizovanje i formiranje narodne Poljske vojske bilo je nerazdvojno vezano s neumornim naporima Poljske radničke partije koja je učinila sve da Poljska vojska bude snažna i da postane istinsko oruđe poljskog radnog naroda.

Postanak i razvoj narodnih oružanih snaga bili su nerazdvojno vezani s bratskom pomoći Sovjetskog Saveza i njegove armije. Dodeljena materijalna i moralna pomoć, zapečaćena krvlju hiljada sovjetskih vojnika koji su poginuli u borbi za oslobođenje Poljske, kao i naporima sovjetskih radnika koji su proizvodili oružje i opremu za našu vojsku, ostaće zauvek u sećanju poljskih vojnika.

U toku rata Sovjetski Savez stavio je na raspolaganje Poljskoj vojsci, između ostalog, oko 700.000 pušaka i automata, preko 15.000 teških mitraljeza i minobacača, 3.500 artiljerijskih oruđa, 1.000 tenkova, 1.200 aviona, preko 1.800 automobila, ogromne količine municije, pogonskog materijala, namirnica i uniformi. Nekoliko hiljada sovjetskih vojnika, uključujući i generala, učestvovalo je u borbenim operacijama na poljskom frontu.

skih oficira i generala bilo je upućeno u našu vojsku da bi popunili kadrove komandanata i specijalista koji su nam nedostajali. Mnogi od njih dali su svoje živote na bojnom polju. U redovima Sovjetske armije stotine Poljaka izrasli su u komandante, koji su, čim je formirana narodna Poljska vojska, požurili da stupe u njene redove, donoseći joj svoje ogromno borbeno iskustvo i svoju revolucionarnu čvrstinu.

Stvaranje narodne Poljske vojske bilo je delo miliona Poljaka — vatreñih rodoljuba, kako onih koji u najtežim ratnim uslovima nisu štedeli žrtve i napore da bi stvorili i izgradili narodne oružane snage, tako i onih koji su se u vojničkim uniformama borili protiv neprijatelja sve do konačne pobjede.

Major E. Jadjak

BITKA KOD LENJINA

Skica 1

Na poljima Mogilevskog okruga Beloruske Socijalističke Sovjetske Republike 12. oktobra 1944, kod gradića Lenjino, zajedno sa Sovjetskom armijom vodila je 1. pešadijska divizija »Tadeuš Košćuško« svoj prvi pobednički boj protiv hitlerovskih osvajača.

Operacije prve regularne taktičke združene jedinice narodne Poljske vojske kod Lenjina ušle su u istoriju poljskog naroda pod simboličnim nazivom »bitka kod Lenjina«.

Ova se bitka odigrala u prelomnom periodu velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza. Poraz koji je u tom periodu zadan hitlerovskoj vojsci kod Staljingrada, zatim u bici kod Kurska i u takozvanoj bici za Dnjepar, bio je, naime, već odlučio o daljem toku i ishodu rata.

Posle poraza koji je pretrpela u zimu 1942/43. godine kod Staljingrada, hitlerovska vojska bila je odbačena daleko na zapad. Sovjetska armija ne samo što je isterala neprijatelja sa teritorije koju je on prigrabio u leto 1942, nego je i oslobođila mnoge gradove i rejone koje su okupirali hitlerovci još u prvim sedmicama rata. Neprijatelj je pretrpeo ogromne gubitke u ljudstvu i ratnom materijalu. Porazi koje je Sovjetska armija zadala hitlerovskoj vojsci i njenim satelitima izazvali su zaoštravanje ekonomске i vojnopolitičke krize u hitlerovskoj Nemačkoj, pa je zato počelo naglo raspadanje hitlerovskog bloka.

Zimska kampanja 1942/43. pokazala je ujedno znatan porast udarne snage Sovjetske armije. Sovjetska pozadina pružala je svojoj junačkoj armiji sve veću količinu prvo-klasnog naoružanja i opreme, pa je, zahvaljujući tome, bila potpuno likvidirana prvobitna brojna nadmoć hitlerovaca u vazduhoplovstvu i oklopnim jedinicama. U takvoj situaciji hitlerovci su u letu 1943. preduzeli poslednji pokušaj da preotmu strategijsku inicijativu koju su izgubili u bici kod Staljingrada i da tako poprave svoj jako poljuljani autoritet u Evropi. Nedostatak drugog fronta u zapadnoj Evropi omogućio je hitlerovskoj komandi da slobodno manevruje strategijskim rezervama i da prikupi sve raspoložive snage na istočnom frontu da bi realizovala svoj novi plan.

Taj plan je predviđao okružavanje i likvidiranje sovjetskih snaga koje su se branile na »kurskoj izbočini« i zatim razvijanje napada u pravcu Moskve.

Sovjetske jedinice odbile su, međutim, u odbrambenoj bici kod Kurska napad hitlerovskih jedinica, nanele neprijatelju ogromne gubitke, zatim same prešle u odlučan protivnapad i razbile snažne hitlerovske grupacije u regionu Orela i Harkova.

Na taj način bitka kod Kurska dovela je do razbijanja osnovnih udarnih snaga hitlerovske vojske i postala, pored bitke kod Staljingrada, jednim od prelomnih momenata u toku drugog svetskog rata. Zbog poraza, pretrpljenog u letnjoj ofanzivi 1943, hitlerovska komanda bila je lišena mogućnosti da provodi ofanzivne operacije većeg obima i primorana da pređe na strategijsku odbranu. Od tada je taj oblik dejstva postao jedini za hitlerovsku vojsku. Strategijska inicijativa nepovratno je prešla u ruke Sovjetske armije.

Posle oslobođenja Orela, Bjelgoroda i Harkova razvila se snažna ofanziva sovjetskih snaga na ogromnom frontu od Velikije Luki do Azovskoga mora. U toku avgusta i septembra na južnom odseku fronta sovjetske snage su oslobodile Donbas, levoobalnu Ukrajinu i podišle Dnjepru. Na centralnom odseku fronta jedinice Kalininjskog i Za-

padnog fronta razvile su ofanzivne operacije u pravcu Orše i Mogileva.

Tako je, dakle, u drugoj polovini 1943. godine pod udarcima Sovjetske armije satrvena hitlerovska strateška odbrana. Razbijene su jednom zauvek sve nade u »elastičnu odbranu«, u neprobojne »bedeme« itd. Sovjetska armija nezadrživo je prodirala napred, oslobođajući zavojnu zemlju koju je neprijatelj bio osvojio, približavajući se istovremeno u svom pobedničkom pohodu sve bliže granicama Poljske koja je još stenjala pod jarmom hitlerovske okupacije.

DOLAZAK 1. PEŠADIJSKE DIVIZIJE NA FRONT

Sjajne pobede Sovjetske armije u bici kod Kurska i pobednička sovjetska ofanziva u jesen 1943. povećale su želju kod vojnika 1. pešadijske divizije »Tadeuš Košćuško«, koja je bila još u formiranju, da uzmu neposrednog učešća u oružanoj borbi na bojnoj maršruti koja je najkraćim putem vodila prema Poljskoj. Košćuškovci su hteli da se što pre nađu na frontu kako bi se zajedno sa hrabrim sovjetskim vojnicima borili protiv hitlerizma. Oni takođe nisu štedeli truda da bi što pre i što bolje ovladali savremenim oružjem i stekli veština vođenja savremenog boja.

Besprimerno oduševljenje i želja divizije da učestvuje u borbi doveli su do toga da je ona već posle tromesečne obuke, krajem avgusta, bila spremna da krene na front.

Prema odluci Vrhovne komande Sovjetske armije, 1. pešadijska divizija trebalo je da uzme učešća u borbenim dejstvima u sastavu jedne od sovjetskih armija Zapadnog fronta, koji je razvijao ofanzivu južno od linije Smolensk — Orša. Prema prvobitnoj nameri (naredba od 1. oktobra 1943) trebalo je da divizija dejstvuje u sastavu 10. armije, ali konačno je ipak (7. oktobra) bila operativno potčinjena 33. armiji.

Ispunili su se snovi košćuškovaca. U Sjelckom logoru otpočele su intenzivne pripreme za odlazak na front.

1. septembra 1943, na četvrtu godišnjicu hitlerovskog napada na Poljsku, jedinice divizije ukrcane su u vagone na stanici Divovo (kod Rjazanja) i prevezene u rejon Vjazme. Tu je došlo do kratkog zastanka koji je iskorisćen za dalju obuku vojnika. Pre svega, težište je bilo u tome da se usavrši sadejstvo pešadije sa artiljerijom i tenkovima. Vežbe su se izvodile u uslovima koji su bili slični stvarnim ratnim uslovima, sa bojevim gađanjem, pri čemu je pešadija nastupala odmah za vatrenim valom artiljerije.

23. septembra divizija je krenula na marš »varšavskom cestom« u pravcu Jarcevo — Smolensk. Maršovala je isključivo noću. Put je bio iskvaren zbog neprijateljskog bombardovanja, pa je zato često trebalo vršiti obilaske i praviti mostove.

ZADATAK 1. PEŠADIJSKE DIVIZIJE

Na dan 7. oktobra, dok su jedinice još maršovale u pravcu Smolenska, komandant 1. pešadijske divizije, brigadni general Zigmunt Berling,¹⁾ pozvan je u štab 33. armije Zapadnog fronta i tamo je primio sledeći borbeni zadatak: 1. pešadijska divizija treba da probije neprijateljsku odbranu na odseku isključno selo Sisojevo, isključno Lenjino i da, tesno sadejstvujući sa susednim sovjetskim divizijama, uništi neprijatelja između sela Polzuhi i Trigubovo, posle čega treba da nastupa na zapad u pravcu Dnjepra, zahvati mostobran i pripremi prelaze preko reke.

Desno od nje je neprijateljsku odbranu probijala 42. pešadijska divizija 33. armije. Linija razgraničenja s njom: Njikolenki — Sisojevo — Polzuhi — Parfjanovska — Polaš (sve tačke sem Polzuha isključno za 1. pešadijsku diviziju).

Levo je nastupala 290. pešadijska divizija 33. armije. Linija razgraničenja s njom: Puziki — Lenjino — Trigu-

¹⁾ U to vreme brigadni general Zigmunt Berling bio je već komandant 1. korpusa poljskih oružanih snaga u SSSR-u, a ujedno je zadržao funkciju komandanta 1. pešadijske divizije.

bovo — k. 217,5 (sve tačke sem k. 217,5 isključno za 1. pešadijsku diviziju).

Gotovost za napad bila je određena za 11. oktobar 1943. u 19 časova, a sam napad imao je otpočeti 12. oktobra.

Da bi obezbedila 1. pešadijsku diviziju potrebnom gustinom artiljerije za proboj neprijateljske odbrane, a zatim za razvijanje napada u dubinu, sovjetska komanda je pojačala diviziju sledećom artiljerijom: jednom artiljerijskom haubičkom brigadom (67. AHB) sa dva artiljerijska laka puka (308. i 494. lap) i jednim pukom minobacača (538. mp)²⁾. Pored toga, diviziju je imala podržavati teška i raketna artiljerija iz sastava armijske artiljerijske grupe (33. armija), a u vreme artiljerijske pripreme napada još i grupa minobacača 82 i 120 mm iz sastava 144. i 164. pešadijske divizije, koje su se nalazile u drugom ešelonu 33. armije.

General Berling je po povratku upoznao štab i komande pukova sa primljenim zadatkom. Na tom sastanku upoznati su komandanti i sa najnovijim postavkama sovjetske taktike. Između ostalog, skrenuta im je pažnja da će se, za razliku od pravilskih postavki koje su još bile na snazi, sovjetske divizije grupisati za napad duboko, u dva pa čak i tri ešelona. Te su promene bile izazvane s jedne strane mogućnošću da se polje borbe zasiti većom količinom snaga i sredstava, a sa druge, snažnjom i mnogo dublje postavljenom nego dotada odbranom neprijatelja.

Istovremeno je komandant divizije izdao naređenje za prebacivanje divizije u novi rejon koncentracije. Mars je otpočeo 7. oktobra u popodnevним časovima, a dva dana kasnije, tj. 9. oktobra, divizija se koncentrisala na jugozapadu od Smolenska u rejonu sela Zahvidovo, Pjankovo, Borsuki (15—25 km istočno od linije fronta). U tom rejonu je 1. pešadijskoj diviziji pripojen 1. tenkovski puk koji je krenuo iz Sjelca 22. septembra.

²⁾ Artiljerija ojačanja 1. pešadijske divizije iznosila je: 28 oruđa 76 mm, 22 minobacača 120 mm i 99 haubica 122 mm.

*Karakteristika zemljišta, borbenog rasporeda
i odbrane neprijatelja*

Divizija je imala dejstvovati na terenu koji je u velikom stepenu otežavao napad, naročito tenkovima. Glavnu prepreku činila je reka Mjereja koja, istina, nije bila široka, ali joj je dno bilo glibovito, a dolina podvodna i blatnjava na širini od 200—300 m. Ona je, dakle, predstavljala prirodnu prepreku koju su teško mogli savladati čak i teški pešadijski tenkovi i samohodna oruđa.

Zapadna obala Mjereje, kojom se protezao prednji kraj hitlerovske odbrane, izrazito je dominirala istočnom obalom, pružala neprijatelju odlične mogućnosti osmatranja prepolja i stvarala pogodne uslove za organizovanje vatretnog sistema. U dubini je teren bio pokriven mnogim šumarcima i grmljem, ispresecan plitkim jarugama, pa je to olakšavalo neprijatelju da izvodi manevar i da mu pokreti budu zaklonjeni, a našim jedinicama je otežavalo osmatranje i orientaciju na terenu u toku napada.

Teren na istočnoj strani reke bio je uglavnom otvoren, što je znatno otežavalo prikrivanje jedinica od osmatranja i neprijateljske avijacije (to je, pored ostalog, izazvalo potrebu da se polazni položaj 1. tenkovskog puka odmakne od prednjeg kraja). Osmatranje s naše obale u dubinu neprijateljske odbrane bilo je plitko, naročito na levom krilu, gde se na neprijateljskoj strani nalazila uzvišica (k. 215,5). Nije bilo ni pogodnih pravaca za prilaz do reke. Puteva je bilo malo, a bili su i uništeni u toku borbenih dejstava.

U zoni napada 1. pešadijske divizije branile su se sledeće hitlerovske jedinice: do dva bataljona 688.*) pešadijskog puka (337. pešadijske divizije, koja je ulazila u sastav 89. pešadijskog korpusa 4. armije) i jedinice 261. pešadijskog puka (113. pešadijska divizija) koje su bile pot-

*) Na skici 668. pp. — Prim. red.

činjene 337. diviziji.³⁾ Ukupno oko dva do tri bataljona pešadije, ojačanih protivoklopnom artiljerijom i oklopnim oruđima tipa »ferdinand« i podržavanih sa nekoliko artiljerijskih i minobacačkih baterija, među kojima je bilo i šestocevnih minobacača.

Hitlerovska odbrana oslanjala se na dobro razrađen i u dubinu protegnut sistem rovova, koje su među sobom bile povezane saobraćajnicama. Prednji kraj odbrane protezao se na odstojanju 150—200 m od zapadne obale Mjereje. Ispred prednjeg kraja bila je izgrađena neprekidna linija prepreka od bodljikave žice i minskih polja. Drugi rov protezao se na odstojanju 300—400 m od prvog, linijom: istočna ivica sela Polzuhi — zapadne padine uzvišice k. 215,5. Kao i prvi i on je bio pojačan ukopanim zaklonima.

Treći rov prolazio je na odstojanju 1.000—1.300 m od prednjeg kraja odbrane, linijom: zapadna ivica Polzuha i istočna ivica Trigubova. U njemu bili su izgrađeni takođe drveni zakloni.

Drugi položaj neprijateljske odbrane bio je izgrađen na odstojanju 2,5—3 km od prednjeg kraja prvog položaja na liniji selo Punjišće i na jug do toga sela.

U dubini, sve do Dnjepra, neprijatelj je bio izgradio još dve linije odbrane na odstojanju 15 km jedna od druge. Ukupna dubina hitlerovske odbrane na pravcu napada 1. pešadijske divizije (od prednjeg kraja odbrane do Dnjepra) iznosila je oko 40 km.

Između rovova hitlerovci su izgradili skloništa za živu silu i za vatrene položaje minobacača i oruđa za neposredno gađanje. Osnovne tačke hitlerovskog otpora u zoni napada 1. pešadijske divizije bili su Polzuhi i Tregubovo (jako pojačane i pripremljene za kružnu odbranu), a takođe uzvišica 215,5 koja leži istočno od Tregubova i dominira većim delom terena u zoni napada 1. pešadijske divizije.

³⁾ 261. pešadijski puk pretrpeo je velike gubitke u borbama u septembru i početku oktobra, zbog čega je od ostataka njegovih jedinica formirana borbena grupa koja je brojala 300—400 ljudi sa 20 automatskih oruđa i 4 topa 75 mm.

Tako je, dakle, prema jedinicama divizije stajao težak zadatku: forsirati glibovitu reku i probiti snažnu i duboko postavljenu neprijateljsku odbranu.

ODLUKA KOMANDANATA 1. PEŠADIJSKE DIVIZIJE ZA NAPAD

Komandant 1. pešadijske divizije, imajući u vidu zadatke, karakter neprijateljske odbrane i druge činioce koji mogu imati uticaja na tok dejstava, odlučio je: postrojiti diviziju za napad u dva ešelona, imajući u prvom ešelonu: desno — 2. pešadijski puk, levo — 1. pešadijski puk, a u drugom ešelonu za desnim krilom — 3. pešadijski puk. Pešadijski pukovi koji napadaju u prvom ešelonu divizije treba da budu postrojeni u tri ešelona.

9. oktobra, u popodnevnim časovima, komandant divizije, zajedno sa komandantima pešadijskih pukova, načelnicima robova i službi, izišao je na teren — prema rejonu predstojećih dejstava — da bi sproveo komandantsko izviđanje i konačno precizirao odluku koju je prethodno doneo po karti. Zatim, pošto je komandant 33. armije potvrdio odluku, 10. oktobra postavio je jedinicama ove borbene zadatke:

— 2. pešadijski puk sa vodom protivoklopnih oruđa, postrojen u tri ešelona, ima da probije odbranu na odseku isključno Sisojevo, isključno mostić na Mjereji (1 km severno od Lenjina), uništi neprijatelja na prednjem kraju i u rejonu Polzuhi i izbije na liniju zapadna ivica šume južno od sela Zajmišće; zatim da nastupa u zapadnom pravcu na Pjankovo — Stari Djatel. Pukovska artiljerijska grupa — 494. laki artiljerijski puk i 538. minobacački puk. Linija razgraničenja sa 1. pešadijskim pukom: Mojsjejevo — mostić na Mjereji — Pjankovo (sve tačke, sem Pjankova, za 2. pešadijski puk isključno).

— 1. pešadijski puk sa vodom protivoklopnih oruđa postrojen u tri ešelona, ima da probije odbranu na odseku uključno mostić na Mjereji — isključno Lenjino, uništi

neprijatelja koji se brani na uzvišici 215,5 i izbije na zapadnu ivicu šume južno od sela Zajmišće (južno od 2. pešadijskog puka), zatim da nastupa u zapadnom pravcu na Jurkovo — M. Djatel. Pukovska artiljerijska grupa — 1. laki artiljerijski puk (organski puk divizije) i 308. laki artiljerijski puk.

— 3. pešadijski puk nastupaće u drugom ešelonu divizije — iza 2. pešadijskog puka — u pravcu Mojsjejevo — južna ivica Punišće — Pjankovo. Od časa uvođenja u borbu podržavaće ga 67. artiljerijska haubička brigada.

Artiljerija je dobila zadatak da za vreme artiljerijske pripreme napada uništi živu silu i vatrena sredstava neprijatelja na prednjem kraju, a naročito otpornu tačku na uzvišici 215,5. Od časa prelaska pešadije i tenkova u napad, artiljerija je imala da potpomaže njihovo dejstvo, u početku vatrenim valom (na dubini od oko 1,5 km), a zatim uzastopnim koncentracijama vatre. Komandant divizije postavio je artiljeriji takođe zadatak da spreči neprijateljske protivnapade i podilazak njegovih rezervi. Artiljerijska priprema napada trebalo je da traje 100 minuta (od toga 35 minuta vatrenog naleta).

U sastav divizijske artiljerijske grupe ušla je 67. sovjetska haubička artiljerijska brigada koja je bila pridata diviziji.

1. tenkovski puk dobio je zadatak: u času kada pešadija izbije na zapadnu obalu Mjereje, preći preko reke u rejonu sela Sisojevo i Lenjino i potpomagati nastupanje pešadije. U rezervi komandanta divizije trebalo je da ostane 1 tenkovska četa.

Inžinjerijske jedinice imale su da pripreme prelazak preko Mjereje za tenkove, obezbede pravljenje prolaza kroz vlastite i neprijateljske prepreke, izgrade komandna mesta i osmatračnice i poprave puteve.

Rezimirajući ovu odluku, možemo konstatovati da je odluka komandanta divizije potpuno odgovarala primljrenom zadatku. Divizija je morala da probije snažnu neprijateljsku odbranu na relativno uskom odseku, oko 2 km. Zadatak divizije bio je dubok, kad se ima u vidu činjenica

da je ona imala da dejstvuje sve do linije Dnjepra (preko 40 km). U takvim uslovima duboko postrojavanje divizije — u dva ešelona, a pukova čak u tri ešelona (čete u bataljonima bile su postrojene u liniji) — omogućavalo je ostvarenje postavljenog zadatka. Pešadijski pukovi prvog ešelona imali su probiti neprijateljsku odbranu (i nastupati) na odsecima širine po 1 km.

Sovjetska komanda obezbedila je 1. pešadijskoj diviziji značajno ojačanje i podršku u artiljeriji. To je omogućilo da se formiraju snažne divizijske (artiljerijska haubička brigada) i pukovske artiljerijske grupe (po dva artiljerijska puka odgovarajuće artiljerije i minobacača). Istovremeno raspolažanje tolikom količinom artiljerije omogućilo je da se postigne velika zasićenost koja je iznosiла oko 220 oruđa i minobacača na 1 km fronta u vreme artiljerijske pripreme napada i preko 150 oruđa i minobacača u toku borbe u dubini neprijateljske odbrane (po odlasku minobacačkih grupa iz dveju sovjetskih pešadijskih divizija). Pošto je neprijatelj raspolažao na pravcu nastupanja divizije sa oko 40—50 oruđa i minobacača na 1 km fronta, to je, prema tome, 1. pešadijska divizija imala više nego četvorostruku nadmoć nad njim u artiljeriji. Sličnu nadmoć imala je i 1. divizija u pešadiji.

*

* *

Mada je divizija imala malo vremena za organizovanje napada, njen štab je izradio potrebnu borbenu dokumentaciju i sproveo kontrolu priprema za dejstva po jedinicama.⁴⁾

U poreiodu koji je neposredno prethodio napadu, politički aparat 1. pešadijske divizije razvio je živu delatnost. Primjenjujući razne forme političkog rada (razgovori, skupovi, mitinzi i sl.), tumačio je i objašnjavao vojnicima njihov zadatak, mobilisao ih da primerno ispune svoje

⁴⁾ Komandanti pukova dali su zadatke potčinjenim jedinicama 11. oktobra pre podne.

obaveze, da se predano i požrtvovano bore, ukazujući na besprimerno junaštvo vojnika Sovjetske armije.

Vrlo važan i veoma težak za ostvarenje bio je zadatak da se izvrši smena sovjetskih jedinica u zoni napada 1. pešadijske divizije. Taj zadatak morao se izvršiti skriveno da bi se sačuvala tajnost pregrupisavanja poljskih jedinica na tome odseku.

Pošto su bile izvršene odgovarajuće pripreme, u toku noći 10/11. oktobra, 1. bataljon 1. pešadijskog puka smenio je sovjetske jedinice u celoj zoni napada 1. pešadijske divizije. Sledеće noći deo toga odseka na desnom krilu preuzeo je bataljon iz 2. pešadijskog puka, pa su se na taj način čelići bataljoni oba puka prvog ešelona našli u neposrednom dodiru s neprijateljem.

Dan pre napada, tj. 11. oktobra, vojnicima 1. pešadijske divizije izdata je zapovest u kojoj se govorilo o krupnim i ujedno teškim zadacima koji pred njima stoje.

»Napred u borbu, vojnici 1. divizije — zvučale su poslednje reči zapovesti — pred nama je veliki, sveti cilj, a na putu nam je smrtni neprijatelj.

Preko njegovih leševa vodi put u Poljsku.

U borbu i pobedu! Živila Poljska!«⁵⁾

TOK DEJSTVA

Napadu koji je počeo 12. oktobra 1943. prethodilo je borbeno izviđanje koje je izvršio 1. bataljon 1. pešadijskog puka.⁶⁾ Taj bataljon je u 6 časova, posle desetominutnog vatrenog naleta artiljerije, prešao u napad, ali zbog snažne vatre neprijateljskog automatskog oruđa nije postigao uspeh.

Artiljerijska priprema napada imala je prema planu da otpočne u 8,20 časova. Međutim, zbog guste magle koja

⁵⁾ »Povodom desete godišnjice postanka Poljske radničke partije«. Materijali i dokumenti, »Knjiga i znanje«, 1952, str. 240

⁶⁾ Naređenje da se izvrši borbeno izviđanje primio je komandant divizije od komandanta armije 11. oktobra uveče.

je onemogućavala osmatranje bojišta (vidljivost 150—200 m) početak artiljerijske pripreme napada bio je po odobrenju komandanta armije odgođen za jedan čas.

U 9.20 časova, kad se magla delimično digla, salva izbačenih raketa bila je znak da počinje artiljerijska priprema napada. U njoj je uzela učešća celokupna podržavajuća pridana i organska artiljerija 1. pešadijske divizije.

U 10. časova komandant divizije dobio je od komandanta armije naređenje da se skrati vreme trajanja artiljerijske pripreme i da se smesta pređe u napad. Povod da se izda takvo naređenje bili su pogrešni podaci, primljeni sa osmatračnica, u kojima se tvrdilo da se neprijatelj tobože povlači iz prve tranšeje.

Komandant divizije izdao je odgovarajuća naređenja; artiljerija je prenela vatru u dubinu neprijateljske odbrane i u 10.30 časova jedinice 1. pešadijske divizije prešle su u napad. Istovremeno su napad otpočele susedne sovjetske divizije.

Pošto je forsirana reka Mjereja i blatnjava dolina, čelni bataljoni divizije prodrli su u prvu neprijateljsku tranšeju. Hitlerovci su pružili žestok otpor, otvarajući jaku vatru iz automatskog oružja, artiljerije i minobacača, naročito sa uzvišice 217,6 (u zoni napada 42. pešadijske divizije koja je dejstvovala desno od 1. pešadijske divizije) iz rejona Polzuha i sa uzvišice 215,5.

I pored snažnog neprijateljskog otpora, 2. pešadijski puk izvršio je proboj do sela Polzuhi, a kada je uveo u boj bataljone drugog i trećeg ešelona, u 12.30 časova ovладao je selom i izbio na njegovu zapadnu ivicu. Dalje napredovanje puka onemogućila je neobično snažna vatra neprijatelja, naročito iz rejona uzvišice 217,6, koju do toga vremena još nije zauzela 42. divizija što je napadala na tome pravcu.

1. pešadijski puk, pošto je ovладao prvim neprijateljskim rovom, naišao je na snažan otpor hitlerovaca na uzvišici 215,5. Da bi slomio otpor neprijatelja u rejonu te uzvišice, komandant puka je uveo u borbu bataljone drugog i trećeg ešelona, koji su zauzeli uzvišicu 215,5, a zatim,

posle 12 časova, i Tregubovo, koje je ležalo izvan zone napada divizije.

U to vreme susedna 290. pešadijska divizija (koja je nastupala levo od 1. pešadijske divizije) probila se u prednji kraj neprijateljske odbrane, ali zbog snažnog otpora i vatre nije bila u stanju da proboj razvije u dubinu.

Dalje dejstvo 1. kao i 2. pešadijskog puka bilo je zadržano vatrom automatskog oruđa i artiljerije neprijatelja iz rejona severozapadno od Tregubova.

Treba naglasiti da je napredovanje čelnih ešelona pukova 1. pešadijske divizije bilo otežano u velikom stepenu i zbog toga što 1. tenkovskom puku nije pošlo za rukom da se na vreme prebaci na zapadnu obalu Mjereje. Nije, naime, bio pripremljen prelaz (most koji je bio u to vreme izgrađen pokazao se nepodesnim za prelaz tenkova). Zbog toga su tenkovi morali dugo manevrisati duž reke pod snažnom neprijateljskom vatrom (uglavnom avijacije) i tek su u popodnevnim časovima uzeli učešća u borbi.

U 14 časova neprijatelj je, snagama oko dve pešadijske čete koje su bile pojačane sa tri tenka, i vatrom artiljerije i minobacača izvršio protivnapad iz rejona jugozapadno od Tregubova.

Istovremeno je neprijateljska avijacija izvršila bombarderski udar po borbenom poretku divizije, a pre svega po pešadijskim delovima koji su bili istaknuti napred i tenkovima koji su se nalazili na istočnoj obali Mjereje.⁷⁾

Jedinice 1. pešadijskog puka, na koje je izvršen neprijateljski protivnapad, nisu mogle izdržati snažan udar hitlerovaca, pa su odbačene iz Tregubova, koje su pretvodno bile zauzele. Ipak je puk, podržan snažnom vatrom divizijske artiljerijske grupe, ponovo prodro u Tregubovo i ovладao polovinom sela.

Oko 14.30 časova neprijatelj je na 2. pešadijski puk izvršio istovremeno dva protivnapada snagama od dve

⁷⁾ U vreme jednog takvog bombarderskog udara neprijateljske avijacije zapaljeno je štabno vozilo u kome je junačkom smrću poginula mitraljezac Anjela Kšivonj. Posle smrti proglašena je za heroja Sovjetskog Saveza.

pešadijske čete, podržane vatrom artiljerije i udarima avijacije: jedan protivnapad iz rejona jaruge, koja se nalazi zapadno od Polzuha i drugi, iz rejona uzvišice koja leži istočno od sela Punjišće. 2. pešadijski puk odbačen je na južnu ivicu Polzuha i južne padine uzvišice. Najzad je taj protivnapad ipak odbijen, pri čemu je ponovo 2. kao i 1. puku znatnu pomoć u vatri pružila haubička brigada iz divizijske artiljerijske grupe.

U 15.30. časova hitlerovci su preduzeli nov protivnapad iz rejona Tregubova snagama od dve pešadijske čete sa četiri samohotke tipa »ferdinand« i odbacili 1. pešadijski puk 300 m na istok od toga sela. Jedinice puka pretrpele su dosta teške gubitke i bile razbijene. Zahvaljujući podršci koju im je pružila artiljerija, odbile su i taj neprijateljski protivnapad kao i sledeći koji je izvršen jedan čas kasnije.

I 2. puk odbio je dva neprijateljska protivnapada koji su bili upereni na njegovo desno krilo iz rejona uzvišice 217,6.

U međuvremenu je na zapadnu obalu Mjereje prešao deo tenkova (u rejoni severno od Lenjina), koji su odmah stupili u borbu protiv hitlerovaca. Treba istaći da je četa protiv-avionskih mitraljeza 1. pešadijske divizije, koja je štitila tenkove od napada iz vazduha na istočnoj obali Mjereje, uništila pet hitlerovskih aviona.

Oko 18.30 časova komandant divizije izdao je naredjenje pukovima prvog ešelona da ponove napad. Međutim, s obzirom na snažnu vatru hitlerovaca, jedinice 1. pešadijske divizije nisu uspele da napreduju.

U takvoj situaciji, 12. oktobra u večernjim časovima, komandant divizije je na odseku 1. pešadijskog puka uveo u borbu 3. pešadijski puk koji je do tada bio u drugom ešelonu⁸⁾.

⁸⁾ 3. pešadijski puk prešao je na zapadnu obalu Mjereje u rejoni Lenjina. U početku je komandant divizije nameravao da uvede u borbu samo jedan bataljon toga puka koji je trebalo da obezbedi sređivanje 1. puka.

1. pešadijski puk, koji se borio celog dana i podneo dosta teške gubitke u ljudstvu i opremi, stavljen je u drugi ešelon divizije pošto ga je sменio 3. puk.

12. oktobra vodile su teške borbe i sovjetske jedinice koje su nastupale levo i desno od 1. pešadijske divizije. Do kraja dana desni sused — 42. pešadijska divizija — zauzeo je uzvišicu 217,6, a levi — 290. pešadijska divizija — delimično se probio u neprijateljsku odbranu zapadno od Lenjina.

U toku noći 12/13. oktobra jedinice 1. pešadijske divizije intenzivno su izviđale neprijatelja. Utvrđeno je da u rejon dejstva divizije neprijatelj dovlači nove jedinice pešadije i artiljerije. Jedna grupa divizijske izviđačke čete napala je u Tregubovo štab hitlerovskog bataljona, uništila ga, zarobila jednog podoficira i dokopala se štapskih dokumenata, među kojima je bila i karta sa nanesenom situacijom.

Iste noći komandant 1. pešadijske divizije primio je od komandanta 33. armije naređenje za napad 13. oktobra. U napad su imale preći takođe ostale snage armije, među kojima i jedinice susednih divizija.

Na osnovu primljenog naređenja, komandant divizije organizovao je napad za 13. oktobar. Svaki pešadijski puk koji se nalazio u prvom ešelonu dobio je tenkove koji su već svi bili prešli na zapadnu obalu Mjereje. Artiljerija je dobila zadatak da neutrališe neprijatelja u zoni napada divizije, a naročito u selima Polzuhi i Tregubovo.

Tačno po planu, 13. oktobra u 7.30 časova otpočela je artiljerijska priprema koja je trajala 30 minuta. Zbog magle i slabih mogućnosti za osmatranje, nisu svi ciljevi neutralisani artiljerijskom vatrom.

U 8 časova jedinice 1. pešadijske divizije, zajedno sa susednim sovjetskim jedinicama, prešle su u napad. Međutim, zbog snažne vatre automatskih oruđa i artiljerije, kao i zbog naleta neprijateljske avijacije, napad nije uspešno završen. Jedino je 2. pešadijski puk ponovo zauzeo Polzuhi, dok je 3. puk napredovao samo do istočne ivice Tregubova.

Nastupanje susednih sovjetskih divizija bilo je takođe zaustavljeno.

U toku dana hitlerovci su izvršili niz protivnapada težeći da odbace jedinice divizije s položaja koje su držale. Ipak su ovi pokušaji bili slomljeni zahvaljujući odlučnom držanju košćuškovača, koji su odbili sve protivnapade neprijatelja nanevši mu teške gubitke.

U noći 13/14. oktobra 1. pešadijsku diviziju »Tadeuš Košćuško« smenile su sovjetske jedinice. Na taj način ona je završila svoj prvi boj vođen rame uz rame sa sovjetskim vojnicima na najkraćem putu ka otadžbini. Po smanjivanju, divizija je prešla u rezervu 33. armije i koncentrisala se oko 15 km istočno od Lenjina, u rejonu sela Njikolenki.

REZULTATI I ZAKLJUČCI

Napad 1. pešadijske divizije »Tadeuš Košćuško« kod Lenjina, posmatran s vojnog stanovišta, nije se završio potpunim probojem neprijateljske odbrane na zapadnoj obali Mjereje. Divizija je, ipak, pod vrlo teškim uslovima forsirala glibovitu reku i uklinila se za oko 1,5—2,5 km u dubinu neprijateljske odbrane. U toku dvodnevnih borbi, jedinice divizije probile su dve do tri tranšeje (prvi obrambeni položaj), zauzele jako utvrđene otporne tačke — uzvišicu 215,5 i selo Polzuhi — zarobile dosta vojnika, odbile niz protivnapada i zadale neprijatelju teške gubitke.

Dobivši zadatak da probiju snažnu neprijateljsku odbranu poljskog tipa, divizija je zauzela odgovarajući borbeni poredak: sama u dva, a pukovi čak u tri ešelona. To je omogućilo da se čelni ešelon pothranjuje novim snagama i da se tako pojačava snaga udara. Tako je bilo u pešadijskim pukovima koji su napadali u prvom ešelonu divizije. Međutim, drugi ešelon divizije — 3. pešadijski puk — bio je u konkretnim uslovima upotrebljen za smenu

1. pešadijskog puka koji je, prilikom odbijanja neprijateljskih protivnapada, pretrpeo teške gubitke.

Treba naglasiti da je nedostatak iskustva u izvođenju borbenih dejstava imao za posledicu to da uvođenje u borbu drugih i trećih ešelona pukova nije bilo organizованo i izvedeno kako treba. Jedinice su se mešale pa je to u znatnom stepenu otežavalo komandovanje i slabilo snagu udara.

Divizija je dobila snažno ojačanje u artiljeriji te je, zahvaljujući tome, postignuta dosta velika gustina, koja je obezbeđivala uspešnu podršku pešadije u borbi, naročito u vreme odbijanja neprijateljskih protivnapada. Što se tiče tenkova, oni s početka (u prvim časovima borbe) nisu ispunili svoju ulogu zbog slabo obezbeđenog prebacivanja preko Mjereje (između ostalog, nije dobro ispitana glibovita obala reke i nije na vreme bio pripremljen odgovarajući materijal da se ona savlada). Oni nisu mogli u naredeno vreme preći na zapadnu obalu reke i u vezi s tim nisu mogli podržati napad pešadije u najvažnijem periodu, tj. za vreme probijanja prvog položaja. Oni su stupili u borbu tek popodne, nekoliko časova posle početka napada (i to samo deo tenkovskog puka), tj. u vreme kada je napad pešadijskih pukova bio već zadržan, te su oni sami teško odbijali česte neprijateljske protivnapade.

Međutim, značaj borbi kod Lenjina ne može se meriti samo lokalnim taktičkim uspehom. Politički a ne vojnički momenti dali su bici kod Lenjina njeno istorijsko značenje, mada i ovi drugi imaju svoju određenu ulogu (na primer, u pogledu borbenih iskustava). Bila je to, naime, prva bitka naših regularnih narodnih oružanih snaga. Bila je to bitka u kojoj je zajednički prolivena krv poljskog i sovjetskog vojnika postala temelj poljsko-sovjetskog prijateljstva i simbol poljsko-sovjetskog bratstva po oružju i idejama.

Na poljima Lenjina uskrsle su najslavnije tradicije poljskog oružja, tradicije zajedničke borbe oružanih snaga

Poljske, Litvanije i Rusije na poljima Grunvalda,^{*)} slavne tradicije borbe »za vašu i našu slobodu«, tradicija borbe vojnika poljskih »crvenih pukova« u odbrani oktobarske revolucije.

Lenjino je postao putokaz za našeg vojnika, koji je ovde u smolenskom kraju, uz Sovjetsku armiju, otpočeo svoj sjajni borbeni put, označen etapama junačkih borbi — na Visli i Odri, na Nisi i u Berlinu. Ovde, kod mestašca koje nosi ime Lenjina, poljski vojnik otpočeo je boj za novu socijalističku Poljsku.

U teškim borbama kod Lenjina ispoljile su se potpuno odlike narodnog poljskog vojnika i njegov sjajni patriotizam. Svesnost ciljeva borbe urodila je požrtvovanjem i hrabrošću. 243 oficira i vojnika 1. pešadijske divizije »Tadeuš Košćuško« odlikovana su ordenom i medaljama od strane sovjetske vlade. Tri vojnika iz divizije dobila su počasnu titulu heroja Sovjetskog Saveza.

Bitka kod Lenjina postala je početak slavnih tradicija narodne Poljske vojske, koje su za vreme rata oduševljavale vojнике za borbu, a danas, za vreme mira, mobilišu ih za naporni posao obučavanja.

^{*)} Bitka kod Grunvalda odigrala se godine 1410. između nemačkih s jedne i poljsko-litvanskih snaga s druge strane. U poljsko-litvanskoj vojsci borili su se, pored Poljaka, još i Rusi, Česi i Tatari. — Prim. prev.

Pukovnik V. Tušinjski

PARTIZANSKE BORBE U LIPSKIM I JANOVSkim
ŠUMAMA I NA SOLSKOJ PUŠCI*)

(jun 1944)

Skica 2

Godina 1944. donela je nove sjajne pobeđe Sovjetskoj armiji. Hitlerovci su bili pred katastrofom. Sovjetska armija konačno je očistila od neprijatelja privremeno okupirane oblasti zemlje Sovjeta i otpočela veliko delo oslobođenja naroda Evrope, a među njima i poljskog naroda, ispod jarma hitlerovske okupacije.

U proleće 1944. Sovjetska armija je frontom dugim 400 km izbila na državne granice SSSR-a i stvorila uslove za udar na hitlerovske grupacije koje su se branile u Belorusiji kao i za razvijanje daljih dejstava u zapadnom pravcu prema Visli.

Cinjenica da se Sovjetska armija svakim danom sve više približavala poljskim zemljama uticala je na jačanje narodnooslobodilačke borbe u našoj zemlji.

*
* *

Sa ulaskom Sovjetske armije u predele zapadne Ukrajinе, za hitlerovske jedinice postala je naročito važna ne-

*) Reč »puszcza« znači »velika šuma«, »prašuma«. — Prim. prev.

posredna pozadina fronta — teren lublinske oblasti. Kroz lublinsku oblast, naime, vodile su jedine železničke pruge, vezujući hitlerovske armije koje su se borile u Voliniji i Polesju sa njihovom pozadinom. Tu je neprijatelj koncentrisao i svoje rezerve, tu su bile razmeštene razne pozadinske jedinice, tu su se nalazili magacini i vojna skladišta.

Glavna komanda Narodne armije (NA) pravilno je ocenila važnost lublinske oblasti za neprijateljske jedinice, pa je naredila komandi II okruga NA (lublinskog), u svojoj naredbi br. 8 od 26. februara 1944. »uništavati i držati u stalnoj ugroženosti saobraćajne linije, železničke pruge i puteve«.

Partizanske jedinice NA u lublinskoj oblasti pojačale su »bitku za železničke šine«. Svake noći letele su u vazduh železničke pruge, rušili se mostovi. Dovoljno je napomenuti da su diverzantske grupe samo brigade NA »V. Vasiljevska« izbacile iz koloseka u toku jednog meseca (aprila 1944) 25 transportnih vozova. Velike gubitke zadavale su hitlerovcima i druge jedinice NA, kao i sovjetske partizanske jedinice koje su, u vezi sa pomeranjem linije fronta na zapad, počele u to vreme prelaziti u velikom broju preko Buga na teren lublinske oblasti. Oživele su svoju delatnost i borbene jedinice AK (armija Krajova — vojska u otadžbini) i BH (bataljoni hlopski — seljački bataljoni), naročito oni koji su operisali u rejonu Bilgoraja i Zamošća. Železničke pruge koje prolaze kroz lublinsku oblast bile su gotovo sasvim izbačene iz upotrebe. To je, uostalom, potvrdio i sam upravnik odjeljenja za železnice u GG (Generalni guvernman) Gertajs: »Situacija u lublinskem distriktu karakteriše delatnost bandi. Broj diverzija, izvršenih pomoću eksploziva, zatim napada na stanice i železničke uređaje, u periodu od februara do maja o.g., stalno raste. Dnevno se izvrši prosečno 10 do 11 napada. Na nekim linijama moguće je kretanje još jedino u konvoju i to po danu, kao na primer, na liniji Lukov — Lublin. Druga linija, Zavada — Rava Ruska, može se koristiti još jedino u izvesne dane i u izvesne časove, a van

toga je neupotrebljiva. I u bilgorajskim šumama napadi prevazilaze naše snage. Obezbeđenja puteva prema istoku slaba su da bi se mogla braniti od napada. Jednom reči, snage koje imamo na raspolaganju u lublinskem distriktu sasvim su nedovoljne da bismo mogli uspešno istupiti protiv bandi. Potere koje upućujemo na mesta napada bivaju smesta napadnute. Mine postavljaju i usred dana tako da se vozovi ne mogu kretati ni napred ni nazad.¹⁾

Pošto je problem odbrane komunikacijskih linija kao i cele neposredne pozadine fronta bio za neprijatelja neobično važan, pred hitlerovskim vlastima — vojnim i policijskim — postavilo se u punoj oštropini pitanje likvidacije partizanskih jedinica koje su dejstvovalle na terenu lublinske oblasti. Za izvršenje toga zadatka imale su da budu upotrebljene vojne jedinice, a policijski odredi trebalo je da predstavljaju samo pomoćne snage.

Prva akcija nemačkih jedinica bila je već početkom maja 1944. uperena na severnu partizansku bazu NA, koja se nalazila u parčevskim šumama. Hitlerovske jedinice iz 5. SS divizije »Viking«, ojačane artiljerijom, tenkovima i grupom aviona, napale su jedinice NA. U toj akciji hitlerovci su pretrpeli teške gubitke, naročito u boju kod Romblova koji je trajao ceo dan (11. maja 1944), i nisu postigli postavljeni cilj — uništenje partizana.

U takvoj situaciji hitlerovska komanda pristupila je pripremanju nove akcije, koja je bila zamišljena u širokim razmerama i koja je ovog puta bila uperena na šume južnog dela lublinske oblasti.

O značaju koji su hitlerovci pridavali ishodu ove akcije i o njihovim dugim i preciznim pripremama za nju, svedoči i činjenca da je kod samog generalnog guvernera Hansa Franka u Krakovu održano nekoliko konferencija posvećenih ovom problemu, na kojima su učestvovali najviši vojni i civilni faktori. Na jednoj od tih konferencija, na dan 6. juna 1944, utvrđeno je... »da će uskoro armija

¹⁾ Dnevnik Franka. Arhiva Glavne komisije za ispitivanje hitlerovskih zločina u Poljskoj, tom 35, str. 402.

izvesti odabranim snagama veliku akciju protiv bandi u bilgorajskim šumama²⁾ (neprijatelj je nazivao »bilgorajskim šumama« šume u južnom delu lublinske oblasti a takođe janovske i lipske šume.

Hitlerovska komanda razradila je takozvani plan »**Sturmwind I**« (Vihor I) koji je predviđao opkoljavanje i uništavanje partizanskih jedinica u lipskim i janovskim šumama. Prema prvobitnim planovima akciju je trebalo da izvedu dve divizije. Međutim, u toku daljih savetovanja hitlerovska komanda došla je do zaključka da je zbog »razvučenosti terena sumnjivo da li će te snage biti dovoljne³⁾. Na kraju je odlučeno da akciju izvedu sledeće jedinice: 154. divizija, 213. divizija (delimično), Kalmučki konjički korpus, 4. SS puk, 1. motorizovani SS bataljon, grupa bombardera i grupa izviđačkih aviona, kao i pomoćne jedinice.

Pre svega hitlerovci nisu u okupiranoj Poljskoj proveli još ni jednu akciju tako velikim snagama. Uvođenje triju divizija u borbu protiv partizana svedoči jasno o tome da je hitlerovska komanda bila čvrsto rešena da brzo i temeljito razbije partizanske jedinice.

8. i 9. juna hitlerovske jedinice prebacile su se skelama preko Sana, podišle do istočne i južne ivice lipskih šuma i počele se ukopavati. Istovremeno duž severne ivice šume razvile su se neprijateljske jedinice koje su pre toga stigle iz pravca Lublina.

Položaj hitlerovskih jedinica bio je tada ovakav: jedna divizija zauzela je polazne položaje na odseku Stavki — Janov Lubelski; druga duž železničke pruge Zaklikov — Rozvadov; treća, na desnoj obali Sana, na odseku Rozvadov — Ulanov; Kalmučki konjički korpus — duž jedne obale reke Tanev, s glavnim snagama na odseku Ulanov — Harasjuki. Odredi policije, žandarmerije i SS jedinica bili su grupisani u Bilgoraju, Frampolu, Zvježinjcu i Tarnogrodu. Štab grupacije hitlerovskih jedinica nalazio se,

²⁾ Isto, t. 36, str. 134.

³⁾ Isto, t. 35, str. 615.

kako izgleda, u Janovu. U to vreme su u lipskim i janovskim šumama bile koncentrisane sledeće partizanske brigade i odredi: 1. brigada NA »lublinska« (komandant kapetan Vicek — Ignaci Borkovski, zamenik za politička pitanja poručnik Stefan — Vaclav Ruzga) sastava: 2. pešadijska četa, 3. pešadijska četa »Seljačke straže«, 5. jurišna četa, 9. štapska četa (ostale čete bile su otišle iz šume nekoliko dana pre dolaska hitlerovaca, da bi izvršavale razne borbene zadatke); brigada NA »V. Vasiljevska«; odred vezista NA Janovskog; odred AK »Konara«; poljsko-sovjetski odred »Staljin« i sovjetske partizanske jedinice: potpukovnika Prokopjuka, majora Karasjova, majora Vasiljenka, kapetana Čepige, odred »Buđoni« (komandir kapetan Jakovljev), odred »Suvorov« (komandir kapetan Sankov) i odred »Kirov« (komandir kapetan Nadjelin).

U lipskim šumama nalazio se u to vreme u inspekciji partizanskih odreda NA član Centralnog komiteta Poljske radničke partije Janek — Hilari Helhovski. U šumama se nalazio takođe partijski aktiv lublinske oblasti na čijem je čelu bio sekretar Oblasnog komiteta PRP Mihal — Kazimjež Virvas.

Poljske i sovjetske partizanske jedinice, koje su tada bile grupisane u lipskim šumama, brojale su ukupno oko 3.000 ljudi. Za partizanske uslove to su bile vrlo velike snage, pogotovo ako se ima u vidu da su svi odredi bili odlično naoružani automatskim oružjem (oko 2.000 automata i puškomitrailjeza) koje su uglavnom dobili vazdušnim putem iz Sovjetskog Saveza.

Pored svega toga položaj partizanskih jedinica bio je težak. Odnos snaga približno 1 : 10 ukazivao je na ogromnu nadmoćnost neprijatelja, naročito ako se ima u vidu da su hitlerovci raspolagali artiljerijom, tenkovima i avijacijom. Čak i konjica je za partizane mogla biti vrlo opasna u situaciji kad oni iziđu na otvoren teren.

U trenutku kad je neprijatelj izvršio opkoljavanje lipskih i janovskih šuma, komandanti brigada i partizanskih odreda nisu još imali jedinstven i usklađen plan dejstva. Jedan deo partizanskih jedinica nalazio se u lipskim,

a drugi u janovskim šumama. Rastojanje između mesta rasporeda nekih jedinica iznosilo je nekoliko pa čak i petnaestak kilometara. Tako velika razbacanost snaga ozbiljno je otežavala uspešnu odbranu u slučaju odlučnih neprijateljskih napada. Osim toga, usled nedostatka sredstava veze, velika rastojanja među partizanskim jedinicama stvarala su teškoće u održavanju čvrstog kontakta u toku borbe. Zbog iznenadnog okruženja šume koje je izvršio neprijatelj, u mnogim partizanskim jedinicama ponestalo je rezervi hrane.

U takvim uslovima otpočeli su prvi sukobi i okršaji.

BORBE U LIPSKIM ŠUMAMA

Čim su primljena prva obaveštenja da su hitlerovci opkolili lipske šume, naređeno je partizanskim odredima da budu u borbenoj pripravnosti i počele su intenzivne pripreme za predstojeću borbu. Futevi prema šumi bili su minirani, a zaštitne grupe budno su pratile neprijateljske pokrete. Da bi se dobili bliži podaci o neprijatelju, iz jedinica su upućene jake izviđačke patrole. Jedna patrola iz odreda Karasjova imala je sukob s neprijateljem u selu Zvolaki.

Komandante partizanskih jedinica zabrinjavao je nedostatak rezervi hrane, što je moglo postati naročito opasno ako bi se borbena dejstva otegla. U vezi s tim komandant 1. brigade NA kapetan Vicek doneo je smelu odluku da pošalje grupu partizana pod komandom Gajova iza hitlerovskog rasporeda radi pribavljanja namirnica. Zadatak je bio uspešno izvršen (dovezeno je nekoliko kola životnih namirnica). Partizani ove grupe imali su u povratku jedan sukob s hitlerovcima u rejonu sela Stavki.

10. juna (ili 9) partizanski odredi »Staljin«, »Buđoni«, »Kirov« i »Suvorov«, koji su se dotad nalazili u rejonu sela Bukova, izvršili su marš u zapadnom pravcu. Odredi »Kirov« i »Suvorov« dospeli su, kako izgleda, u rejon sela Lonžek Ordinacki, a odredi »Staljin« i »Buđoni« zadržali su se u šumi severno od sela Momoti Dolne.

Nad šumom su neprekidno nisko kružili neprijateljski izviđački avioni, tražeći mesta rasporeda partizanskih odreda. To je u znatnoj meri otežavalo pregrupisavanje jedinica, jer je bilo nužno ostati strogo zamaskiran. Zbog toga je donesena odluka da se neprijateljski avioni napadnu i da se prisile da lete na većoj visini. Iz brigade NA »V. Vasiljevska« bila je određena grupa partizana koja je dobila zadatku da gađa avione. Ta grupa je otišla nekoliko kilometara dalje od mesta rasporeda jedinica u pravcu sela Jastkovice gde je naložila veliku vatru sa mnogo dima. Uskoro zatim to mesto je počeo nadletati avion. Partizani su na njega odmah otvorili snažnu vatru iz protivoklopnih pušaka i puškomitraljeza. Neprijateljski avion je bio pogoden i srušio se u šumu. Od tога čаса hitlerovski avijatičari patrolirali su nad lipskim šumama sa više opreznosti.

11. juna u zoru hitlerovska pešadija, podržavana tenkovima, krenula je iz svih pravaca na lipske šume. Naročito je opasan bio pokret neprijateljskih jedinica sa severoistoka (iz rejona Janov Lubelski) i s juga (iz rečnog trougla San — Tanev) jer bi, u slučaju da se te dve grupe spoje, partizanima pretilo da budu odsečeni od zapadnih šumske predela.

Na tom pravcu, međutim, nalazile su se snažne partizanske jedinice: odred »Staljin« i odred »Buđoni« (Motomi Dolne), zatim 3. četa »Seljačke straže« (šuma Jarocin), a put Janov — Huta Kšešovska, koji je presecao šumu a kojim su mogli naići hitlerovski tenkovi, bio je miniran.

Hitlerovci su polako i oprezzno prodirali u dubinu šume. Plašeći se mina slali su ispred sebe seljačka kola, puna civilnih stanovnika, među kojima su se nalazila i deca. Međutim, putevi koji vode u šumu bili su minirani protivtenkovskim minama, koje eksplodiraju samo pri nailasku teških teretnih kamiona i tenkova. Tako su, pored ostalog, u rejonu sela Pikule i Lonžek — Gjerlahi nagazila na mine tri teška kamiona i dva tenka.

U popodnevним časovima došlo je do prvog većeg sukoba. Krećući se pored reke Tanev, dva eskadrona (12. i 21) iz Kalmučkog konjičkog korpusa iznenadno su napala

3. četu »Seljačke straže« iz 1. brigade NA. Tu u šumi našlo se tada samo 17 partizana, sa komandirom čete poručnikom Lipom (Julijanom Kačmarčíkom) na čelu.

Partizani su se održali oko tri časa na položaju koji su zauzeli u šumi severoistočno od Jaroćina. Međutim, nadmoćnost neprijateljskih snaga bila je ogromna. Za vreme borbe poginuli su poručnik Lipa i njegov zamenik za politička pitanja potporučnik Semp (Vladislav Rankas), kao i jedanaest drugih partizana. Preostali su se povukli u pravcu sela Nalepi.

Stupanje neprijatelja u aktivna dejstva zahtevalo je od partizanskih komandanata da neodložno donesu zajedničku odluku o daljoj akciji. Još istog dana u zaseoku Švedi održano je savetovanje komandanata partizanskih jedinica. Na savetovanju je usvojen početni plan dejstva. Analizom rasporeda glavnih neprijateljskih snaga, njegovih priprema i početnih dejstava moglo se prepostaviti da hitlerovska komanda namerava da opkoli i likvidira partizane u lipskim šumama. Partizanska komanda, dejstvujući prema osnovnim načelima partizanske taktike — da treba izbegavati borbu тамо где је neprijatelj naročito želi nametnuti — odlučila je да prebací jedinice u janovske šume и да ih koncentriše у rejonu Poritovog brda kod reke Branev, koji je bio pogodan за odbranu. Istovremeno je odlučeno да се dejstvima заštitnih grupa neprijatelj uz nemirava и задрžava.

11. juna u toku dana došlo je još nekoliko puta do sukoba s hitlerovcima. Neprijateljska izviđačka grupa, koja je zašla duboko u šumu, bila je razbijena и jedan vojnik je zarobljen. Zarobljenik je izjavio da nemačke jedinice imaju zadatku да »pročešljaju« celu šumu и unište partizane.

U rejonu sela Banja i salaša Svider sovjetska zaštitna grupa odbacila je posle uporne borbe prednji odred neprijatelja koji je napadao sa severa и zapada od železničke stanice Lipa. Isto tako на jugу, pored rečice Bukova, partizanske zaštitne grupe uspešno су odbile pokušaje hitlerovaca да prodrnu u dubinu šume. Dejstvujući из zaseda,

partizani su naneli neprijatelju u toku dana znatne gubitke u ljudstvu i materijalu. Predveče je nastupanje neprijatelja zaustavljeno. Po rejonima koje su držale partizanske jedinice, neprijatelj je otvorio artiljerijsku vatru. Ona je, međutim, bila neprecizna i nije nanela gubitke.

Kasno uveče parizanske jedinice koncentrisale su se u rejonu Lonžek Ordinacki⁴⁾, odakle su zbijenom kolonom krenuli u pravcu istoka i 12. juna pre zore stigli u rejon Poritovog brda pored reke Branev. Odmah su postavljena obezbeđenja. Naročito snažnim obezbeđenjem osiguran je rejon sela Flisi i put Šklarnja — Momoti Gurne, odakle se očekivalo približavanje glavnih neprijateljskih snaga.

Na ivici šume, pored puta Šklarnja — Momoti Gurne, zauzeli su položaje: deo odreda Čepige, četa poručnika Pšepjurke (E. Grončevskog) i četa poručnika Bogdana (A. Šimanjskog) sa 1. brigadom NA kao i delom odreda Karasjova, 13. juna, u popodnevним časovima, neprijatelj je podišao tome rejonu i dospeo pod snažnu vatru partizana koji su bili zamaskirani na ivici šume. Nemci su još tri puta prelazili u napad, ali su svaki put bili odbijeni. Neprijatelj je pretrpeo velike gubitke: oko 100 mrtvih i ranjenih. Uništen je i jedan oklopni automobil. Među ubijenim u automobilu nalazio se i policijski major iz Berlina koji je bio upućen u ovaj rejon za vreme akcije kao specijalista i posmatrač. Partizani su zaplenili važne borbene dokumente među kojima i najnovije naredbe koje su se odnosile na dejstva protiv partizana.

Toga dana odred »Staljin« imao je veći sukob s neprijateljem kod sela Momoti Gurne.

BOJ U JANOVSKIM ŠUMAMA (NA RECI BRANEV)

Skica 3

Uveče 13. juna opšta situacija bila je sledeća: Neprijatelj je izbio na put Janov — Kšešov na odseku Šklarnja

⁴⁾ Izuzev odreda »Staljin« i »Buđoni«, koji su ostali u rejonu sela Momoti Dolne.

— Momoti Gurne gde je počeo koncentrisati svoje jedinice; druga, veća grupacija hitlerovskih jedinica nalazila se u selu Flisi i u šumi južno od sela. Neprijatelj je tamo dovelačio svoje jedinice počev od 11. juna. U selu su se nalazili tenkovi i artiljerija. Tu pored rečice Bukova popodne su, kako izgleda, stigle i konjičke jedinice. Neprijatelj nije pokazivao neku veću borbenu aktivnost nego je pre svega razvijao svoje jedinice.

Partizanske jedinice bile su u to vreme grupisane na obema obalama reke Branev, između ivice šume južno od sela Flisa i Poritovog brda. Jedinice su se nalazile u punoj borbenoj gotovosti. U svim pravcima bila su postavljena pojačana obezbeđenja koja su bila naročito jaka na pravcu sela Flisi i oko puta Šklarnja — Momoti Gurne.

Kasno uveče održano je savetovanje komandanata partizanskih jedinica na kome je izabrana zajednička komanda sa pukovnikom Prokopjukom i majorom Karasjovom na čelu. Na savetovanju je pročitana naredba nemačke komande, zaplenjena kod Šklarnje, u kojoj je stajalo da hitlerovci nameravaju napasti i uništiti partizanske jedinice na dan 14. juna; bilo je podvučeno da je »postavljeni zadatak pravi borbeni zadatak«. U naredbi stoji:

»Koncentrisane šumske bande nalaze se u okruženju. Ustajanje 14. juna u 5.00. Doručak u 5.30. Izlazak na polazne položaje i priprema za napad u 6.00. Napad u 7.00. Do 10.00 naređujem da bande budu potpuno uništene. Do 11.00 prebrojati poginule, pokupiti oružje i opremu, zarobljenike dobro čuvati, a, u slučaju pokušaja bekstva, streljati na mestu.⁵⁾ U daljim tačkama pomenute naredbe predviđeni su signali raketama za artiljeriju i avijaciju.

Za partizane su ovo bili neobično važni podaci koji su sasvim dobro iskorišćeni u predstojećim borbama.

Budući da je sutradan ujutru očekivan napad hitlerovaca, trebalo je doneti konačnu odluku: da li primiti boj na mestu ili izvršiti probor kroz liniju neprijateljskog

⁵⁾ Tekst naredbe citiran je prema sećanju komandanta odreda »Staljin«. Tekst se nalazi u Centralnoj vojnoj arhivi, fascikla 4, NA, okrug II, strana 5.

okruženja. Komandanti jedinica izjašnjavali su se po redu, obrazlažući svoj stav. Mišljenja su bila podeljena. Nekoliko komandanata smatralo je da bi najbolje bilo probijati se u manjim grupama, pošto je to pružalo mogućnost većini snaga da izide iz okruženja, dok bi u slučaju da se primi boj i da se ne izdrži neprijateljski napad, pretila opasnost da cela grupacija bude uništена. Ovo stanovište bilo je, uostalom, motivisano opšteusvojenim načelima partizanske taklike koja traži izbegavanje dugotrajnog boja, naročito tamo gde neprijatelj želi da ga nametne. Izgledalo je da je to jedino pravilno rešenje. Ipak je usvojena odluka »primiti boj«. Za tu odluku su se izjasnili potpukovnik Prokopjuk, major Karasjov i većina partizanskih komandanata. Ova odluka je usvojena posle brižljive analize situacije i ocene sopstvenih i neprijateljskih snaga i mogućnosti. Da bi se i nadalje moglo manevrovati ovako znatnim brojem ljudi, trebalo je najpre izboriti pobedu, naneti neprijatelju snažan udarac i oslabiti ga. Dalje povlačenje, čak kad bij se izvelo i u smaknutim kolonama, moglo bi doprineti da oslabi borbeni moral partizana, a gonjenje koje bi neprijatelj izveo moglo bi ga samo još više ohrabriti i učiniti samouverenim.

Odluka da se primi boj imala je dublje značenje — operativno. Nema sumnje da bi bio uspeh ako bi se partizani po grupama probili kroz obruč neprijateljskog okruženja, ali to bi bio uspeh trenutan i malih razmera, isključivo taktičke vrednosti. Pošto su hitlerovci raspola-gali ogromnom nadmoćnošću u snagama i sredstvima, oni su bili u stanju da pretresu i »pročešljaju« ceo šumski kompleks, i tada bi u daljoj akciji malim grupama pretila opasnost da budu uništene ili u najboljem slučaju potpuno razbijene. To bi povuklo za sobom znatno slabljenje partizanske delatnosti na širokom području hitlerovske pozadine baš uoči letnje ofanzive Sovjetske armije. Nije se smelo dopustiti da do toga dođe. Produžiti s pojačanom borbom bila je najvažnija stvar, a to je mogla najbolje učiniti samo čvrsta i snažna partizanska grupacija. O tome su vodili računa iskusni partizanski komandanti i zato su

se odlučili da što više odlažu čas deljenja jedinica na male grupe, pogotovu kad je opšta situacija u to vreme išla na ruku partizanima. Posle prethodnih uspešno završenih sukoba i uspelih zaseda, borbeni moral bio je na visini, zemljište je bilo pogodno za odbranu, oružja i rezervi municije bilo je dovoljno.

»Odluka nije bila laka — čitamo u uspomenama komandanta brigade V. Vasiljevska — jer je trebalo primiti otvorenu borbu sa neprijateljskom regularnom vojskom, brojno deset puta jačom i do zuba naoružanom«. Ipak, kako je to pokazao tok borbe, ova odluka bila je jedino pravilna.

Pošto je odluka donesena, trebalo je izvršiti odgovarajuće grupisanje jedinica, koncentrisati i staviti u pokret sve snage i sredstva da bi se ona realizovala. U naredbi koju je izdala partizanska komanda stajalo je između ostalog:

- ispred prednjeg kraja odbrane postaviti protivpešadijske, a na obližnje puteve — protivtenkovske mine;

- iz svake jedinice izdvojiti rezervu jačine voda ili čete;

- ukopati se i maskirati tako »da ni sam komandir sa udaljenosti od 10 koraka ne može raspozнати partizana od grma«;

- izdati partizanima rezervu municije;

- u krošnje drveća postaviti odabrane strelce;

- uzeti iz komore padobrane i od njih napraviti trouglasta platna, širine 1 m, zatim pripremiti zelene, bele i crvene rakete kako bi se sve to na odgovarajući način iskoristilo protiv neprijatelja, prema hitlerovskom naređenju o signalizaciji za vreme akcije, koje je uhvaćeno kod Šklarnje;

- komoru grupisati na jednom mestu na levoj obali reke Branev;

- komandno mesto — na levoj obali reke.

Zatim je komanda odredila pojedinim jedinicama odseke odbrane s obzirom na njihovo brojno stanje i dodatašnji raspored.

Na desnoj obali Braneva zauzeli su položaje (sa severa na jug) — bataljon Salimanova iz odreda Karasjova, odred vezista NA Janovskog, brigada NA »V. Vasiljevska«, prva brigada NA »Lublinska«, odred »Buđoni«, odred »Staljin«. Na levoj obali Braneva (sa juga na sever) — odred »Suvorov«, odred »Kirov«, odred Vasiljenka, odred Cepige, deo odreda Prokopjuka i deo odreda Karasjova. Na samoj obali reke organizovana je druga linija odbrane, koju je poseo bataljon iz odreda Karasjova. Od dveju četa i dvaju samostalnih vodova iz odreda Prokopjuka kao i iz odreda AK »Konara« (ukupno oko 400 ljudi) formirana je opšta rezerva partizanske grupacije.

Zauzeti položaj bio je pripremljen za kružnu odbranu. Obim mu je iznosio oko 8 km, a prečnik nešto preko 2 km.

Zemljiste je u svakom pogledu bilo podesno za odbranu, a njegove prirodne pogodnosti bile su iskorišćene u najvišem stepenu. Partizanski položaji oslanjali su se s juga na duge nasipe, a sa severa na blato zvano »Kokosaki«. Na zapadnom odseku položaj je išao grebenom visokog Poritovog brda. Na severoistočnom odseku odbrane protezalo se široko polje koje je otežavalo neprijatelju zaklonjen prilaz partizanskim položajima. Rečica Branev mogla je poslužiti kao sledeća linija odbrane u slučaju da partizanska odbrana bude probijena bilo na jugu bilo na severu.

Cele noći 13/14. juna trajale su intenzivne pripreme za borbu. Komandanti su označavali odseke odbrane, davali potčinjenima zadatke, postavljali veze, bdeli nad celokupnim pripremama. Zamenici komandira za politički rad vodili su razgovore s partizanima, podvlačeći nužnost da se izdrži po svaku cenu, ukazivali na to da će u predstojećem boju neobično važna biti uzajamna drugarska pomoć. Oni su davali uputstva službama pozadine, pomagali komandirima u pripremama za boj. Iz komora je razdeljena dopunska količina municije. Lekari i bolničari pripremali su zavoje. Partizani su kopali rovove, maskirali svoje položaje i čistili oružje.

14. juna rano izjutra partizanske jedinice zašle su u dubinu šume i neprekidnim lancem zatvorile pristupe u rejon partizanske odbrane. U 7 časova hitlerovci su otvorili snažnu vatru artiljerijom i automatskim oružjem, a zatim je pešadija odlučno napala na položaje prve brigade NA. Rasplamsala se oštra borba. Pošto nije uspeo da slomi partizanski otpor, neprijatelj je ponovo otvorio snažnu artiljerijsku vatru, a zatim uveo u borbu i aviaciju. Odmah su u pravcu neprijateljskog položaja ispaljene zelene rakete i postavljena bela signalna platna. To je dezorientisalo hitlerovske pilote, pa su oni, izbacivši nasumce nekoliko bombi, odleteli u istočnom pravcu.

U to vreme je neprijateljska pešadija uspela da sa dva manja kлина prodre u unutrašnjost partizanskih položaja. Jedan klin je bio stvoren na levom krilu 1. brigade, na spoju sa odredom »Buđoni«; drugi, veći, klin bio je na spoju sa brigadom »V. Vasiljevska« čije se levo krilo, zbog žestoke artiljerijske vatre, povuklo za nekoliko desetina metara. 1. brigada NA morala je poviti svoja krila i tako je dospela u delimično okruženje.

Hitlerovska komanda nastojala je da po svaku cenu razvije postignuti uspeh i uvodila je u borbu sve nove i nove snage, naročito na pravcu proboga između brigade »V. Vasiljevska« i 1. brigade NA. U takvoj situaciji potpukovnik Prokopjuk naredio je 2. četi (komandir Lavrov) iz opšte rezerve i najbližim jedinicama NA da pređu u protivnapad na pravcu proboga. Žestokom borbom hitlerovci su bili ne samo zaustavljeni na pravcu proboga nego su zbog znatnih gubitaka u ljudstvu bili primorani da privremeno obustave napad na tom odseku.

Neprijatelj je, zatim, usmerio napad na Poritovo brdo koje su branili odredi »Staljin« i »Buđoni«. Partizani su pustili neprijatelja na odstojanje od 30 m i tek tada otvorili uragansku vatru. Hitlerovci su prilegli i odgovorili vatrom, ali su se već posle nekoliko minuta povukli u neredu.

Za to vreme je jedan drugi hitlerovski odred usmerio napad na brigadu »V. Vasiljevska«. Na svim partizanskim

položajima na desnoj obali reke Branev rasplamsala se žestoka borba. Od zapaljivih granata počeo je da gori rub šume, a vatra i dim još su više otežavali i onako teške uslove borbe. Uzdajući se u svoju brojnu nadmoćnost hitlerovci su neprestano napadali.

Posle ponovnog napada na položaje koje je držao odred za vezu NA, hitlerovci su zauzeli pogodan položaj u rejonu gajeva, odakle su imali uvid u dubinu partizanske odbrane. Njihova vatra postala je naročito opasna iz tog rejona. Istovremeno su pristizali novi talasi streljačkih strojeva. Situacija je postajala neobično teška. Komandanti susednih ugroženih partizanskih odreda odlučili su tada da bace u protivnapad svoje rezerve. U naređeno vreme jedinice su krenule u protivnapad. Na odseku 1. brigade NA partizani su krenuli u protivnapad pod komandom komandira 9. čete poručnika Bogdana i komandira 5. čete poručnika Pšepjurke. Iznenadeni hitlerovci počeli su se povlačiti u neredu. Izgubljeni položaji bili su opet vraćeni, mada uz zнатне gubitke.

U ovoj borbi poginuo je sekretar Lublinskog oblasnog komiteta Poljske radničke partije Mihal — Kazimješ Virvas, dugogodišnji član KPP, robijaš iz doba režima sancije*). Poginuo je takođe Krakus — Edvard Šimanjski, miner Mihalek i nekoliko drugih partizana.

Gubici fašista iznosili su nekoliko desetina poginulih. Među njima se nalazio i komandant bataljona kod koga su nađeni dokumenti i poslednja naredba hitlerovskog štaba u kojoj je stajalo između ostalog: »14. juna do 16.00 opkoliti, razbiti i uništiti bande«⁶⁾). U poređenju sa prvom naredbom hitlerovskog štaba »uništenje« partizana bilo je dakle, odgođeno za šest časova.

Da bi parirala partizanski protivnapad, hitlerovska komanda ponovo je uvela u borbu avione. Pokušaji da se zapali šuma na odseku 1. brigade NA nisu uspeli, pošto je

*) Sanacijom je nazivan u Poljskoj reakcionarni režim koji je ustanovljen posle I svetskog rata. — Prim. prev.

⁶⁾ V. Ruzga: Kratki podaci o najvećoj bici, Centralni vojni arhiv (CVA), str. 8.

na tom mestu teren bio podvoden. Kako su su uslovi za izvršenje zadataka avijacije bili teški, jer su avioni dejstvovali nad šumskim kompleksom kada je rastojanje između obeju dejstvujućih snaga bilo mestišno svega 20—30 m, od dejstva avijacije trpele su gubitke obe strane. Pored toga, partizani su gađali iz protivoklopnih pušaka i puškomitrailjeza avione koji su leteli nisko, a i dalje su dovodili pilote u zabunu izbacujući rakete i pokazujući bela platna. Južno od sela Flisi avioni su zasuli bombama svoj sopstveni bataljon i ubili 52 vojnika. Ove često i za neprijatelja krvave pogreške dovele su do toga da je u popodnevnim časovima hitlerovska komanda potpuno povukla avione iz borbe.

Boj je trajao još nekoliko časova. Svakog časa situacija je postajala sve teža. Pošto su imali snažne rezerve, hitlerovci su stalno uvodili u borbu sveže snage. Većina partizanskih komandanata odreda bila je već utrošila svoje malobrojne rezerve u prepodnevnim časovima. Polovina opšte rezerve partizanske grupacije takođe je bila već upotrebljena.

U popodnevним časovima partizanska komanda odlučila je da izvrši smeli ispad prema neprijateljskim topovima i bacačima, koji su bili privučeni bliže partizanskim položajima kod sela Flisi. Svaki komandant odreda dao je po desetak ljudi za jurišnu grupu. Ova jurišna grupa, pošto se probila kroz liniju neprijateljske pešadije, trkom je jurnula prema bateriji, uništila četiri topa, likvidirala iznenađenu poslugu, a dva oruđa kalibra 75 mm i nekoliko minobacača zajedno s municijom prevukla je na partizanske položaje.

Po svim odredima brzo se proširila vest o sjajno izvršenom ispadu. To je podiglo moral partizanima koji su već bili iscrpeni od neprekidnih borbi, pa im je ovo dalo nove snage za borbu.

Kad su na severnom odseku hitlerovci ponovo krenuli u napad, partizani su na njih otvorili vatru iz zaplenjenih topova i minobacača. Nemci su ispalili u vazduh zelene rakete i prekinuli napad. Tada su i partizani preki-

nuli paljbu. Zatišje je trajalo nekoliko minuta. Napokon je neprijateljski streljački stroj ponovo krenuo u napad. Opet je otvorena vatra iz topova i minobacača, ponovo su baćene zelene rakete i prekinuta borba. Hitlerovci očigledno nisu znali još ništa o zaplenjenim oruđima i pretpostavljali su da to njih, zbog nesporazuma, tuče njihova vlastita artiljerija. Tek posle dužeg vremena ponovo su krenuli napred, ali ovog puta nisu više odgovarali raketama na vatru iz naših topova.

Opet se rasplamsala borba na obe strane reke Branev. Kalmuci i Nemci, ošamućeni alkoholom, ne obazirući se na velike gubitke, uporno su išli napred. Na nekoliko mesta prodrli su u manjim grupama kroz partizansku vatu. U rovovima i u grmlju započela je borba prsa u prsa. Gotovo čitav sat trajao je neprijateljski napad.

Pošto hitlerovci i pored neprestanih napada nisu postigli uspeh na južnom, istočnom i severnom odseku partizanske odbrane, usmerili su sada sve svoje snage na to da osvoje Poritovo brdo. U dotadašnjim borbama za ovo brdo hitlerovci su bili izveli šest odlučnih juriša. Neke manje njihove grupe uspele su čak da se dokopaju samog grebena, ali su svaki put bili odbačeni uz teške gubitke. Oko 17 časova neprijatelj je ponovo počeo koncentrisati znatne snage na tom odseku. U jednom momentu hitlerovci su, iskoristivši vetar koji je duvao prema partizanskim položajima, potpalili šumu i grmlje ispod brda, a upotrebili su i dimne kutije. Pod zaštitom dima krenuli su na juriš. Glavni udar usmerili su na levo krilo odreda »Staljin« i na spoj sa odredom »Suvorov«. Rasplamsala se ogorčena borba. Evo šta o toj borbi piše u svojim uspomenama komandant odreda »Staljin«:

»Naše odbrambene položaje prekrio je gust dim. Bilo je nepodnošljivo teško disati. Nije se znalo kuda i kada treba gađati, jer nismo videli da li je neprijatelj već otpočeo juriš ili još nije. Zapaljena trava gorela je i vatru se brzo približavala našem položaju (...) Partizani su jednom rukom držali oružje a drugom bacali pesak da bi ugasili vatru oko svojih rovova. Očima koje su bile pune suza

zurili smo kroz dim da bismo uočili hitlerovce kad nađu (...) Iznenada se razlegao divlji krik (...) Nemci su se bacili na juriš. Zaštakala su naša oruđa svih kalibara. Neprijatelj je napadao u tri talasa. Prvi talas bio je već gotovo na našem položaju, ali desetkovani preciznom vatrom, zastao je i počeo se povlačiti. Drugi talas onih koji su nadirali primorao ga je na ponovni juriš. Borba se vodila na život i smrt.

Ne mogavši se probiti na greben brda, neprijatelj je zauzeo položaje na odstojanju 40—50 m i vatrom iz automatskog oružja neprekidno tukao. Sad je već dim postao redi ali je i dalje otežavao borbu. Mi, partizani, ni po koju cenu nismo hteli odstupiti, a hitlerovci su po svaku cenu hteli da zauzmu naše položaje i da se probiju u unutrašnjost naše odbrane. Hitlerovci su stalno ponavljavali juriš, a mi smo ih svaki put odbili. U tom paklenom boju poneštalo nam je vode, mitraljeski hladnjaci ostali su gotovo prazni, automati su bili zagrejani do usijanosti. Svaka kaplja vode predstavljala je za nas ogromnu vrednost (...)

Videvši da ne mogu ni na koji način zauzeti naše položaje, hitlerovci su ponovo zapalili dimne kutije i u gustom dimu krenuli na juriš. Bili su ošamućeni alkoholom. Išli su na slepo. Ovog puta prodrli su u naše položaje. Usred gustog dima u rovovima se razvila borba prsa u prsa (...) Broj nasrtljivaca povećavao se svakog časa. Naše oružje, zbog pregrejanosti, otkazalo je poslušnost. Bili smo prinuđeni da se povučemo na drugu liniju odbrane na odstojanju 250—300 m. Za vreme povlačenja dobro nam je došao hitlerovski dim. Istovremeno su se povukli odred »Buđoni« pod komandom Jakovljeva i odred »Suvorov« pod komandom Sankova. Na novoj odbrambenoj liniji bili smo već za pet minuta ukopani. Oružje nam se vrlo malo ohladilo, pa smo uspeli da stavimo okvire, da uvučemo redenike i napunimo puške. Druga linija odbrane bila je na nešto višem mestu i na vrlo strmoj padini. Hitlerovci su mislili da nismo stigli da se utvrđimo i da nam je poneštalo municije, pa su počeli napadati svim snagama. Naišli su, međutim, na uragansku

vatru. Povukli su se u neredu, zauzeli položaje na zapadnoj padini brda i prestali da napadaju.⁷⁾

Mada hitlerovci nisu uspeli da probiju partizansku kružnu odbranu, situacija je i dalje bila vrlo teška. Komora, koja je bila zaklonjena pored reke, zatim most na reci Branev i ceo srednji deo rejona partizanske odbrane, bili su sada pod snažnom vatrom neprijateljskih teških mitraljeza.

Pošto su hitlerovci ovladali zapadnom padinom Potovog brda, 1. brigada NA bila je ponovo prinuđena da duboko povije svoje levo krilo. Komandant brigade kapetan Vicek brzo je privukao deo 5. čete i preživele partizane iz čete »Seoska straža«, da bi nekako zatvorio taj pravac.

Približavalo se veče. U jedinice je dovedeno i ljudstvo iz komore da se bori. Seljaci koji su se iz obližnjih sela sklonili pred neprijateljem i nalazili se s partizanima, prenosili su teške ranjenike do improvizovanog previjališta koje je organizovao major Strelnjikov. Neki ranjenici nisu hteli da napuste svoje borbene položaje.

Svi su se borili sa velikim požrtvovanjem, jer su bili svesni da će samo braneći se odlučno i nepokolebljivo moći izdržati do noći, a zatim, pod zaštitom mraka, probiti se kroz obruč.

Žestoka borba trajala je do kasno uveče. Tek oko 22 časa neprijateljska pešadija prestala je s napadom, ali su topovi i minobacači otvarali i dalje vatru.

U takvoj situaciji je partizanska komanda odlučila da se u toku noći probije prema Solskoj pušći. U najvećoj tišini odredi su povučeni s položaja. Posle ponoći manjim snagama demonstrirani su pokušaji proboda na zapadnom pravcu, a istovremeno su glavne snage krenule u svijenju koloni, zajedno s komorama, u jugozapadnom pravcu. Napred je išla snažna jurišna grupa. Tek kod rečice Bukove naišli su na hitlerovce koji su posle kratke borbe razbijeni. Zatim su partizanski odredi, zajedno s komorama, kao i

⁷⁾ Uspomene komandanta odreda »Staljin«, CVA S. 410—412.

zaplenjenim oruđima, prešli preko mostića na rečici u rejonu sela Ušće i krenuli dalje na jug. Kod reke Branev ostali su jedino odredi Čepige i Vasiljenka, koji su namečravali da se probiju u zapadnom pravcu (ove odrede su razbili hitlerovci i samo su se manje grupe partizana kasnije pridružile grupaciji).

U boju kod reke Branev hitlerovci su pretrpeli velike gubitke u ljudstvu, koji su dostizali oko 2.000 ubijenih i ranjenih⁸⁾. Partizanski gubici iznosili su oko 100 mrtvih i preko 70 ranjenih. Borba je završena velikim uspehom partizanskih odreda koji su se probili kroz obruč sačuvavši potpunu borbenu sposobnost, pa su i nadalje vezivali znatne snage neprijateljskih jedinica.

Hitlerovci su i sami morali priznati na konferenciji kod generalnog guvernera da »akcija u bilgorajskim šumama (...) u svom prvom delu **nije imala većih uspeha**« (podvukao — V.T.).⁹⁾

Sa mnogo većom pedantnošću pripremala se hitlerovska komanda za drugu fazu borbe, razrađujući plan »**Šturmwind II**« (Vihor II). Ove borbe trebalo je da se odigraju već sledećih dana u Solskoj pustari.

MARŠ POD BORBOM DO SOLSKE PUŠČE

(Skica 4)

Po prelasku rečice Bukove partizanski odredi krenuli su dalje na jug i u zoru stigli do sela Šeliga i Čosmi, koja su od Poritovog brda udaljena 12—14 km. Tu je naređen odmor. Odredi Prokopjuka, Karasjova i »Buđoni« razmestili su se u selo Šeliga, a ostali u selu Čosmi. Komanda je dozvolila partizanima 3. čete »Seoske straže« da se vrate u rejon Jaročina. Takođe je i odredu AK »Konara« dopušteno da se odvoji od partizanske grupacije.

⁸⁾ Hitlerovski gubici dati su na osnovu sećanja partizana i izjava domaćih stanovnika. Nemački izvori koji su nam dostupni ne govore o njima.

⁹⁾ *Dnevnik Franka AGK*, tom 36, str. 131.

Za to vreme neprijatelj je otpočeo sa pojačanom izviđačkom delatnošću kako bi ustanovio mesto i raspored partizanske grupacije. U popodnevnim časovima pojavilo se iz pravca sela Bukovo nekoliko neprijateljskih konjičkih patrola. Istovremeno s južnog pravca od Hute Kšeševske podilazio je odred kalmučke konjice u jačini od oko dva eskadrona. Taj odred razvio se na ivici šume i izvršio napad na seoce Šeliga. Sovjetski partizani koji su se tamo nalazili otvorili su snažnu vatru. Razvila se borba. Partizanskim odredima koji su bili razmešteni u obližnjem selu Čosmi data je borbena uzbuna. Deo odreda »Staljin« tri čete 1. brigade NA i jedna četa iz brigade NA »V. Vasiljevska« krenuli su trkom u pravcu sela Šeliga i opkolili neprijatelja. Posle žestoke borbe koja je trajala pola sata, pomenuti konjički odred je potpuno uništen. Jedan drugi, manji odred hitlerovaca, koji je u to vreme podilazio iz pravca Huta Podgurna, pretrpeo je teške gubitke u ljudstvu i dao se u bekstvo. U partizanske ruke pala je komora sa velikim količinama hrane za kojom se kod svih odreda osećala preka potreba. Zaplenjeno je takođe oko 200 konja, pa je to omogućilo da se organizuje naš konjički odred.

Posle nekog vremena neprijatelj je otvorio artiljerijsku vatru na seoce Šeliga. Pojavili su se i neprijateljski avioni ali su dočekani vatrom iz teških mitraljeza i protivoklopnih pušaka, pa su brzo odleteli.

Uveče su partizanski odredi krenuli u pravcu juga. Posle neobično teškog marša blatnjavim šumskim putevima, odredi su tek u zoru 16. juna stigli u selo Budaje. Tamo je naređen odmor. Međutim, ubrzo su se u blizini seoca pojavili nemački oklopni automobili koji su se, pošto su dočekani vatrom, povukli. Posle izvesnog vremena nad seocem su počeli kružiti avioni. Situacija je bila vrlo ozbiljna, jer bi u slučaju neprijateljskog napada odredi morali da prime borbu na terenu koji je bio nepodesan za odbranu. No, i dnevni marš prema Solskoj pušći, koja je bila udaljena preko 10 kilometara, bio je vezan sa velikim opasnostima, naročito zbog toga što je ceo teren bio otvoren, bez šume, i presecal ga je cesta Bilgoraj — Tarno-

grod, kojom su hitlerovci mogli za kratko vreme prebaciti znatne snage.

Partizanska komanda ipak se odlučila da odmah kreće na marš prema Solskoj pušći. U 13 časova izdato je naređenje za marš. U njemu je, između ostalog, stajalo da se pokret ne sme zaustavljati ni u slučaju naleta neprijateljskih aviona. Za borbu protiv njih bile su izdvojene specijalne grupe, naoružane puškomitrailjezima i protivoklopnim puškama.

Na čelu marševske kolone, koja se razvukla na dužinu od oko tri kilometra, išli su sovjetski odredi, a na začelju kolone — 1. brigada NA. Na cestu Bilgoraj — Tarnogrod, levo i desno od ose marša, bile su poslate snažne grupe koje su imale zadatku da miniraju cestu i obezbede prelazak kolone preko nje. U vreme kad su odredi prelazili cestu, od Bilgoraja je naišlo nekoliko nemačkih kamiona s vojnicima. Prvi od njih naleteo je na minu i bio uništen, a ostali su se brzo vratili na sever, pošto su bili tučeni vatrom sa obezbeđenja. Kada je partizanska kolona prešla cestu, grupe za obezbeđenje srušile su most na reci Tanев, a zatim se priključile svojim odredima.

U vazduhu su neprekidno kružili izviđački avioni. Kad je cela partizanska grupacija bila već na ivici Solske pušće, naišlo je pet bombardera koji su bombardovali prazne šumske puteve i selo Lipovjec koje je već pre toga bilo zapaljeno. Marš kroz šume, pune baruština, bio je neobično težak. Mnogi partizani imali su tako izgrevane i izranjavljene noge da su se jedva kretali. Kola i konji bili su ogrezli u blato.

Najzad, kasno u noć, partizanski odredi, posle marša dugog 30 kilometara, stigli su u rejon sela Osuhi gde je naređen odmor.

Još za vreme marša, neposredno posle razbijanja fašista kod sela Šeliga, partizanska komanda formirala je specijalnu diverzantsku grupu kojoj je naređeno da se vrati u Lipske šume i da uz put minira ceste i važnije šumske proseke. Izvršavajući ovaj zadatku, diverzantska grupa

otišla je u neprijateljsku pozadinu, minirala, između ostalog, cestu Janov — Njisko u rejonu naselja Lonžek i Konti i izvršila vatreni prepad na jednu kolonu automobila.

Ova delatnost imala je određeni cilj — uznemiravati neprijatelja u njegovoј pozadini i samim tim rasteretiti od neprijateljskog pritiska glavnu partizansku grupaciju.

Istu misao, samo u znatno širem obimu, ostvarivali su partizanski odredi NA i sovjetske diverzantske grupe koji su se u to vreme nalazili izvan zone zahvaćene neprijateljskom ofanzivom.

Evo nekoliko podataka o uzastopnim akcijama ovih odreda:

17. juna 1944. prekinut je železnički saobraćaj na liniji Lublin — Rozvadov, na odseku stanica Krasnjik — Por. Izbačena je iz koloseka lokomotiva i vagon za ugalj (tender).

18. juna 1944. železnički saobraćaj je obustavljen od 00.05 do 18.05 časova zbog eksplozije mine u blizini stanice Krasnjik. Izbačena je iz šina lokomotiva i dva vagona za ugalj iz voza broj 8.411.

20. juna 1944. policijski voz naišao je na minu u blizini stanice Krasnjik. Saobraćaj je obustavljen dvanaest časova.

Polovinom juna 1944. izbačen je iz šina jedan voz (lokomotiva i 6 vagona) na liniji Krasnistav — Izbica. Prekid saobraćaja trajao je šest časova.

22. juna 1944. na stanici Brežnjica, na železničkoj pruzi Lublin — Parčev, zadržan je i tučen vatrom jedan voz. Ubijeno je 25 hitlerovaca.

Već i same te akcije svedoče da hitlerovci nisu uspeli da ukoće partizansku borbenu delatnost i pored toga što su u to vreme okružili glavne partizanske snage koje su dejstvovali na terenu lublinske oblasti. Odredi NA i sovjetske grupe koje su se nalazile van zone operacija, udarima u najosetljivija mesta hitlerovske ratne mašine — po železničkom transportu — i dalje su dezorganizovali

neposrednu pozadinu hitlerovskog fronta. To je u znatnoj meri pomagalo i glavnoj partizanskoj grupaciji koja je vodila borbe s hitlerovcima u šumama južnog dela lublinske oblasti.

BORBE U SOLSKOJ PUŠČI

(Skice 5, 6 i 7)

Pošto su stigli u Solsku pušču, partizanski odredi rasporedili su se oko rečice Sopot u rejonu gajeva Frišarka i Buličuvka.¹⁰ Posle nekoliko dana i noći neprestanih borbi i marševa partizani su se konačno odvojili od neprijatelja i mogli malo da otpočinu. Situacija je ipak i dalje bila teška. Pretila je opasnost od gladi. Ranjenici nisu imali odgovarajuću negu. Organizacija i uredno funkcionisanje sanitetske službe predstavljavali su oduvek jedan od najtežih problema u partizanskim odredima koji se odvoje od svoje baze. To je bilo naročito teško u tako velikoj operaciji u kojoj je bilo mnogo ranjenika i kad se moralo probijati više puta kroz obruč, a zatim se brzo odvojiti od neprijateljskog gonjenja.

U konkretnoj situaciji u kojoj su se nalazili sovjetski odredi i odredi Narodne armije u Solskoj pušči, jedino pravo i radikalno rešenje pitanja pomoći ranjenicima bilo bi njihova evakuacija avionima. Zato su se partizanski komandanti, čim su se razmestili oko Sopota, sporazumeli preko radija sa odgovarajućim armijskim i partizanskim štabovima o slanju aviona. Već sutradan, 18. juna, doletela su do partizanskog logora dva aviona tipa U-2, koji

¹⁰⁾ U tom rejonu nalazili su se sovjetski partizanski odredi Šangina i Kovalova koji su odmah uspostavili sadejstvo sa pristiglim odredima iz Janovskih šuma. U severnom šumskom kompleksu (između Bilgoraja i Juzefova) bili su raspoređeni odredi AK i SB (vojska u otadžbini i seljački bataljoni) ukupne jačine oko 800 ljudi. Komandant tih odreda bio je major Kalina (Marković).

su u toku tri dana evakuisali iza linije fronta 24 najteže ranjena partizana.

Za to vreme hitlerovci, i pored dotadašnjih neuspeha i velikih gubitaka u ljudstvu i materijalu koje su pretrpeli naročito u borbama na reci Branev, produžili su sa borbenim dejstvima. Neprijateljski izviđački avioni neprekidno su patrolirali nad šumom. Partizanska izviđačka služba javljala je o pregrupisavanju neprijateljskih jedinica iz Janovskih šuma u rejon Solske pušće. Neprijateljski odredi razvili su se 18. juna između naselja Zvježinjec — Bilgoraj — Tarnogrod — Ruda Ruzanjecka — Susjec — Krasnobrod. U toku dva sledeća dana neprijatelj je stezao obruč; hitlerovski odredi izbili su na istoku do ceste Zvježinjec — Juzefov, a na jugu do reke Tanev. Kao i ranije u Lipskim i Janovskim šumama, tako je i sada Solska pušča bila zatvorena snažnim obručem hitlerovskih jedinica. Nemačka komanda planirala je akciju u Solskoj pušći na nekoliko dana. Neprijateljski plan bio je zasnovan na postepenom stezanju obruča, koje je izvođeno danju, zatim u ukopavanju i utvrđivanju zauzetih položaja, što je rađeno predveče, da bi se sledećeg dana opet produžilo sa stezanjem obruča. Kako je posle pokazao tok borbi, trebalo je da obruč bude stešnjavan sa tri pravca: severnog, istočnog i zapadnog, da bi se partizanski odredi potisnuli na jug, na reku Tanev, gde su hitlerovci na vreme organizovali odbranu. U tom rejonu trebalo je izvršiti likvidaciju partizanskih odreda.

U takvoj situaciji komandanti partizanskih odreda sakupili su se na savetovanje (verovatno 20. juna uveče) da bi doneli zajedničku odluku šta da se radi dalje. Pošto je izvršena analiza situacije, odlučeno je da odredi NA (1. brigada NA, brigada NA »V. Vasiljevska« i odred vezista NA) treba da se probiju na severoistok sa zadatkom da se dokopaju Lipskih šuma; sovjetski odredi, pak (među njima i odred »Staljin«) — da se probiju u južnom i jugozapadnom pravcu, sa zadatkom da izbjiju u Karpatе (prema sugestijama dobivenim od partizanskog štaba).

Pretpostavljajući da će hitlerovska komanda produžiti svoje akcije, oslanjajući se na nedavna iskustva iz borbi i sukoba u Lipskim i Janovskim šumama, i da će izvući zaključke iz bitke na reci Branev — partizanska komanda izmenila je taktiku koju je primenila u dejstvima u prethodnom periodu. Usvojeni plan potpuno se razlikovao od taktike koja je primenjivana u Lipskim i Janovskim šumama. Dok je u Lipskim šumama glavna forma dejstva bila uz nemiravanje neprijatelja manjim snagama, a u Janovskim šumama prihvatanje borbe svim snagama, pri čemu su se i u jednom i u drugom slučaju odredi odvajali od neprijatelja, maršujući zatvorenom kolonom — sada su se kako borbe tako i odvajanje od neprijatelja imali izvršiti u tri odvojene snažne grupe.

Takvo istovremeno dejstvo znatnim snagama u raznim pravcima trebalo je da dezorientiše hitlerovce i da im onemogući da ocene partizanske snage i njihove namere.

Izvršavajući usvojenu odluku, 21. juna krenuli su iz Solske pušće u severnom pravcu: 1. brigada NA »Lublinska«, brigada NA »V. Vasiljevska« i odred vezista NA. Tek 22. juna u zoru odredi NA stigli su u rejon Gurecko Košćelne, gde su hitlerovci osuli vatru na njih. Pošto je već bio dan, bilo je kasno da se vrši proboj iz neprijateljskog okruženja jer bi po danu bilo teško odvojiti se od neprijatelja. Zato je odlučeno da se odredi povuku u dubinu šume, da se sačeka veče i da se tada, pod zaštitom mraka, izvrši proboj iz okruženja. Odredi su se pomerili za oko 3 km na zapad u rejon šumica zvanih »Za oknem« gde je teren bio podesniji za odbranu. Na jugozapadnoj strani nalazila se mala uzvišica, a na jugoistočnoj je bilo blato, sa severa je bio šumski rov, a na istoku niske uzvišice.

Čim su jedinice stigle u taj rejon, pristupile su organizovanju kružne odbrane. Komandant objedinjenih snaga

NA kapetan Vicek dodelio je svakom odredu odsek za odbranu. Na istoku i jugu položaj su zauzele čete 1. brigade NA »Lublinska« sa zapada i severa bataljoni brigade NA »V. Vasiljevska« i odred vezista NA, dok su u sredini rejona odbrane bile razmeštene komore. Partizani su odmah počeli da se ukopavaju, utvrđuju i maskiraju zauzete položaje za odbranu.

Na udaljenosti od oko 3 km na zapad nalazila se komanda tamošnjih odreda AK*) i štapska četa AK. Pokušaji da se uspostavi kontakt sa AK-ovskom komandom i da se s njom razgovara o zajedničkom planu dejstva protiv hitlerovaca nisu dali nikakve rezultate, zato što komandant odreda AK major Kalina nije htio razgovarati s predstavnicima odreda NA.

U jutarnjim časovima 22. juna hitlerovski streljački stroj, koji se primicao sa zapada, napao je odrede AK, pa su se oni zbog toga povukli u jugoistočnom pravcu. Odmah zatim neprijatelj je napao i odrede NA. Partizani NA odbili su fašistički napad. Neprijateljska artiljerija otvorila je zatim snažnu vatru. Nekoliko neprijateljskih baterija gađalo je iz Juzefova, Terešpolja, Aleksandrova i Bilgoraja. Posle artiljerijske pripreme, hitlerovska pešadija ponovo je krenula u napad, u početku sa zapada, a zatim sa severa i juga. Partizani su odbili sve neprijateljske napade koji su izvođeni s više opreznosti i manjim snagama nego u boju kod reke Branev.

Kad su napadi hitlerovske pešadije na položaje NA odbijeni, neprijateljska artiljerija ponovo je otvorila vatru. Granate su se sve češće rasprskavale usred partizanskog logora, nanoseći velike gubitke. Komandir 5. čete, poručnik Pšepjurka, dobio je naređenje da se premesti na položaje nešto istočnije iza blata, kuda je bilo naređeno da se premeste ranjenici i ostali delovi logora. Pod snažnom neprijateljskom artiljerijskom vatrom bolničarke, zajedno sa grupom partizana, pristupile su spasavanju ranjenika,

*) AK je skraćenica za jedinice formirane na poljskoj teritoriji pod okupacijom. — Prim. prev.

koji su bili stavljeni na konje i vezani da ne padnu, te izvlačeni iz borbe preko blata. Iako pod vrlo teškim uslovima, partizani su uspeli ipak da na konje natovare i deo municije iz komore. Međutim, kada su prelazili preko blata, hitlerovci su ih primetili i otvorili na njih snažnu vatru, najpre iz mitraljeza, a zatim iz artiljerije. Gubici u ovoj partizanskoj koloni bili su vrlo veliki i samo mali deo uspeo je da se spase.

Još je dugo hitlerovska artiljerija gađala partizanske položaje, ali je na kraju ipak izgubila orijentaciju i prenela vatru iza rejona odbrane u severoistočnom pravcu.

Zbog premeštanja 5. čete za nekoliko stotina metara na istok bila je izgubljena veza među odredima. Da bi se ponovo zatvorio krug odbrane i zauzeo pogodniji položaj, izdato je naređenje da komandiri severnog, južnog i zapadnog odseka takođe pomaknu svoje odrede u pravcu istoka. Vezisti koji su bili poslati na jug, proveli su jedinice u naređene rejone, ali ne sve. Deo bataljona »Košćuško« iz brigade NA »V. Vasiljevska«, deo odreda za vezu NA i grupa partizana iz 9. štapske čete dospeli su prilikom povlačenja kroz blato ponovo pod snažnu neprijateljsku vatru, pa su zbog mraka zalutali. (Ove jedinice nisu se više ni povezale sa glavnim snagama NA, nego su uspostavile ponovo vezu sa sovjetskim odredima, s kojima su se zajedno probijali u južnom pravcu).

U močvari je smrtno ranjen parčadima granate komandir 9. štapske čete 1. brigade NA, jedan od najstarijih i najaktivnijih partizana lublinske oblasti, poručnik Bogdan — Alekса Šimanjski. Za vreme prelaska preko močvare poginuo je takođe komandir 2. čete 1. brigade NA Janušek — Frančišek Zjemba.

Položaj odreda NA bio je težak. Posle forsiranog marša koji je trajao celu noć i borbe preko celog dana, svi su borci osećali strašnu glad i zamor. Po cenu ogromnog napora nošeni su ranjenici i dragocene radio-stanice. Nedostatak municije još je pogoršavao situaciju, jer je to predstavljalo veliku opasnost za odrede, naročito ako bi se borba s hitlerovcima otegla.

U situaciji u kojoj su se našli odredi NA u šumama kod mesta Gurecko Koščelne (skica 6) svi komandiri odreda složili su se u tome da je potrebno dejstvovati prikupljenim snagama i izići što pre iz okruženja. Međutim, kad se raspravljalo o načinu izlaska iz okruženja, mišljenja su bila podeljena. Postojale su dve koncepcije: jedna se zasnivala na »traženju rupa u obruču« a druga — »borbom probiti obruč, pa zatim pod zaštitom mraka izći iz zone akcije«. Prva koncepcija koja je bila manje realna ali psihološki lakša da se primi, prevagnula je nad drugom.

Izvršavajući donesene odluke, jedinice NA krenule su u severozapadnom pravcu da traže rupe u okruženju.

Kolona se kretala pipajući po mraku. Partizani su svuda nailazili na hitlerovske jedinice koje su raketama signalizirale podilazak partizana.

U kasnim noćnim časovima partizanske jedinice izbile su na rečicu Šum u rejonu Gurecko Koščelne. Odatle su uzvišicom uz obalu krenule ovog puta u pravcu severoistoka. Prešavši jedva nekoliko stotina metara kolona je ponovo nabasala na hitlerovce. Komandiri koji su se nalazili na čelu kolone doneli su tada brzo odluku da se borbom probiju kroz obruč. Na hitlerovce je prva udarila četa poručnika Pšepjurke. Istovremeno su i ostale čete otvorile snažnu vatru. Hitlerovci, koji su držali položaje na putu Gurecko Koščelne — Aleksandrov, razbijeni su posle kratke borbe. Odredi NA krenuli su trkom napred. Iza puta već nije bilo hitlerovaca. Samo su još sa bokova proboja otvarali haotičnu vatru iz automatskih oružja. Posle nekoliko minuta vatra se utišala. Pošto su prešli liniju koju su držale hitlerovske jedinice, partizanski odredi nisu uspeli da u toku noći srede svoje redove. Zbog toga se dalje maršovalo u manjim i većim grupama.

23. juna ujutru partizanski delovi izišli su iz šume i prošli pored sela Terešpol i Kukjelki. Mada su se jedinice NA probile kroz obruč, one su se još nalazile u zoni akcije, kojoj je severna granica išla cestom Bilgoraj — Zvježnjec. Grupe partizana, naprežući poslednje snage, kretale su se

kroz žita u pravcu ove ceste i prešle je bez borbe.

Tako se pokazalo da su starešine NA pravilno postupile kada su u datom trenutku izmenile raniji plan i odlučile da podu na proboj neprijateljskog obruča. Odlučno i brzo izvršenje ove odluke od strane boraca NA, koji su se već dva dana nalazili u neprekidnim marševima i bojevima, svedoči o njihovoj visokoj disciplini i izdržljivosti, o velikoj prekaljenosti i visokom borbenom moralu.

Posle nekoliko dana odredi NA ponovo su stigli u Lipske šume i uskoro pristupili izvršavanju novih borbenih zadataka.

* * *

U to vreme, dok su jedinice NA bile u pokretu na sever, hitlerovci su utvrđivali svoje položaje na reci Tanev. Jake snage neprijatelja prešle su na više mesta reku i ukopale se na desnoj obali. Posednuto je, među ostalima, i selo Osuhi.

21. juna komandanti sovjetskih partizanskih odreda odlučili su da izbace neprijatelja iz sela Osuhi i, pošto zauzmu most na reci Tanev, da napadnu hitlerovce u selu Lukova, a zatim da izbiju u Sjenjavskе šume i dalje u Karpatе.

U jutarnjim časovima 21. juna odredi Prokopjuka, Karasjova i Kunjickog, koji su bili u prvom ešelonu, razvili su se za borbu na ivici šume severno i istočno od sela Osuhi. Zatim su krenuli u napad i posle žestoke borbe zauzeli su Osuhe. Grupa partizana iz odreda Karasjova, goneći hitlerovce, uspela je da ovlada mostom i izbjije na levu obalu reke. Kad su partizanski odredi počeli prelaziti reku, neprijateljska artiljerija i minobacači otvorili su snažnu zaprečnu vatru na most. Bombe i granate obasule su otvoreni teren na kome su se partizani nalazili. Partizani su zaledli na obali reke. Prelazak preko mosta bio je vezan s velikim gubicima. Na otkrivenu neprijateljsku bateriju, koja se nalazila u groblju sela Lukova, otvo-

rio je vatru partizanski top. Partizanski minobacači otvorili su vatru po hitlerovskoj pešadiji. Osetivši partizanske namere, neprijatelj je brzo dovlačio nove snage na taj pravac. Posle nekoliko časova borbe, partizanski komandanti naredili su svojim jedinicama da se povuku u unutrašnjost šume.

Idućeg dana sovjetski odredi krenuli su u jugoistočnom pravcu. Pošto su prevalili oko 15 km kroz šumski guštar, odredi su predveče izbili na reku Tanev u rejonu Hute Ružanjecke, gde je odlučeno da se izvrši probor kroz neprijateljsku liniju. Upućeni izviđači izvestili su da su fašisti poseli podesne položaje na drugoj obali reke i tu se ukopali.

Posle ponoći odredi su otpočeli forsiranje reke Tanev. Međutim, čim su prvi partizani ušli u vodu, hitlerovci su raketama osvetlili ceo teren i otvorili tako snažnu vatru po reci da je prelaženje bilo nemoguće. Sovjetski partizani još su nekoliko puta u toku noći uz veliku požrtvovanost pokušali da forsiraju Tanev, ali su svaki put odbijeni vatrom neprijateljskih automatskih oružja. Pošto u tom rejonu nije bilo moguće probiti neprijateljski obruč, partizanski odredi vratili su se u rejon Mazjaže.

Komandanti sovjetskih partizanskih odreda skupili su se na savetovanje da bi ponovo razmotrili situaciju i doneli odluku o sledećem pravcu probora. Na savetovanju su potpukovnik Prokopjuk i major Karasjov izneli predlog da se prikupljenim snagama izvrši probor na pravcu Ruda Ružanjecka u rejonu istočno od sela Borovjec. Odlučeno je da do mraka svi odredi podiđu u rejon sela Kozaki, a u 23 časa da otpočne forsiranje reke Tanev. Određena je jurišna grupa koja je imala da stvori brešu u hitlerovskoj liniji. Odlučeno je takođe da major Galiguzov obavesti o ovoj odluci komandu odreda AK, koja se u tom času, povlačeći se iz severnog šumskog revira, nalazila u blizini sovjetskih odreda.

Posle kratkog odmora sovjetski odredi krenuli su na jug i uveče izbili na reku Tanev u rejonu sela Kozaki. Jurišna grupa žestoko se bacila u napad i posle kratke ali

oštре борбе успела је да пробије две линије непrijateljsке одbrane на овој страни реке. Затим је, упркос јестокoj непrijateljskoj ватри, forsirana река и пробијена i трећа, poslednja linija nепrijateljske odbrane koja se nalazila na drugoj strani реке Tanev. Kroz otvorenu брешу izišle су sve sovjetske partizanske jedinice. Izvučen je čak i deo komore.

Po izlasku iz Solske pušće sovjetski partizanski odredi borili su se i dalje u pozadini hitlerovskog fronta. Jedan deo, upravo odredi »Kirov«, »Suvorov« i »Buđoni«, vratili su se uskoro u Janovske šume, a ostali su krenuli u правцу Karpat, neprestano napadajući železničke pruge i немачke garnizone. Odred majora Karasjova prebacio сe na teritoriju Čehoslovačke где је успешио razbijao hitlerovce i uzeo učešća u slovačkom ustanku. Odred »Staljin« borio сe u istočним Karpatima, dosežući sa svojim izdvojenim delovima sve do grada Ušhoroda.

*

* * *

Dok su partizanski odredi NA i sovjetski partizanski odredi neprestano pokušавали да пробију obruč, grupacija AK Kalina lutala је u »kotlu« tražeći načina da se nekako prikrije u močvarama i šumarcima i sačeka dok neprijateljska potera ne prođe.

Te ноћи, kad су sovjetski partizanski odredi probili obruč, major Kalina sazvao је своје komandante na savetovanje. Evo kako se тога savetovanja сeća jedan od učесника, poručnik AK Vir (Bartoševski):

»Seo sam na konja i približio se grupi oficira која je stajala oko majora. Bila је то bez sumnje kulminacija ove partizanske tragedије која je trajала неколико дана. Tu uz borbenu liniju gorela je mala vatrica nad којом je stajao major, opkoljen oficirima inspektorata* i komandantima odreda. Kalina je nervozno pregledao arhivu inspektorata коју су му dodavali i bacao је u vatru. To isto radilo је

*) Okružna vojna organizacija AK. — Prim. prev.

još nekoliko oficira. Dovoljan je bio jedan pogled pa da se vidi kako je taj čovek potpuno slomljen. Psihičko stanje majora prenosilo se i na one koji su ga okružavali, što se na njima jasno video«.¹¹⁾

Na savetovanju je major Kalina preporučio da se komore potpuno unište i za dalji pokret odredio je samo redosled jedinica na maršu. Pravac marša nije tačno određen, a dalje dejstvo trebalo je da se odvija prema situaciji. Dakle ponovo se imalo pasivno čekati na događaje koji će doći.

Odredi su se polako kretali blatnjavim prosecima. Konji i malobrojna kola zaglibljivali su se u blatu, zakrčujući prolaz. Za vreme marša Kalina i njegov štab imali su opet nekoliko novih planova, koji su se svodili na to kako bi se odredi prikrili u tresetištima u nadi da će neprijateljska potra ta mesta nekako zaobići. Nedostatak jasnog plana dejstva, uništenje komore i teški uslovi marševanja — sve je to demoralisalo odrede i slabilo njihovu sposobnost za borbu. Takvo raspoloženje još su samo produbljivale vesti o uspešnom proboru iz okruženja odreda Narodne armije i sovjetskih partizana.

Posle nekoliko časova noćnog marša naređen je zastanak. Već se jasno osećao nedostatak hrane koja je ostavlјena na napuštenim komorskim vozilima.

Pojedini komandanti odreda počeli su raditi na svoju ruku. Jedan se odred potpuno odvojio od grupacije. Ostali su maršovali dalje bez cilja i, prešavši po koju stotinu metara, ponovo su zaustavljeni. Svakog časa davana je uzbuna. Zatim je došao kratak marš i nov odmor u rejonu šumice Mazjaže.

Za to vreme su hitlerovske jedinice, krećući se sa severa i istoka, izbile u blizinu sela Frišarka. Izviđači su javili da su neprijateljske patrole izbile takođe na južnu stranu Sopota. Obruč ofanzive stezao se, dakle, sve više.

U takvoj situaciji komanda, povinujući se raspoloženju koje je vladalo u odredima, odlučila se, najzad, na

¹¹⁾ *Izveštaji o borbama. »Centralna vojna arhiva«, str. 6.*

proboj. Naređena je podela na dve kolone kojima se proboj imao izvršiti na sever preko Sopota; jednom kolonom u rejonu između Frišarke i Karčmiska, a drugom istočno od Karčmiska.

24. juna uveče odredi su krenuli u određenim pravcima. Međutim, posle nepunog časa marša konstatovano je da se pred njima nalazi hitlerovska borbena linija na kojoj se neprijatelj utvrđivao za noć. Opet je naređen povratak, ovog puta prema selu Osuhi.

25. juna u 2 časa noću deo grupacije koji se imao probijati prema selu Osuhi, krenuo je odjednom streljačkim strojem prema Sopotu i putu Osuhi — Juzefov. Kad su jedinice došle do reke, hitlerovci, koji su bili ukopani pored puta, otvorili su na njih vatru iz automatskog oružja. I pored hrabrog držanja vojnika AK, samo neznačna grupica uspela je da se probije kroz kordon kod sela Osuhi. Pokušaji ostalih jedinica da se probiju kod Buličovke završio se potpunim neuspehom. U toku sledeća dva dana odredi AK, lišeni rukovodstva, razbijeni, zahvaćeni panikom, bili su sve jače pritiskani u ugao između reka Tanev i Sopot. To je mesto postalo masovna grobnica grupacije AK majora Kaline.

* * *

Ako ocenjujemo tok borbi u Lipskim i Janovskim šumama i u Solskoj pušći, moramo konstatovati da su se one završile velikim uspehom ujedinjenih partizanskih odreda koji su u toku dve sedmice borbom vezale za sebe tri divizije regularne nemačke vojske i niz policijskih jedinica u vanredno važnoj situaciji na sovjetsko-nemačkom frontu, jer je to bilo u predvečerje strategijske operacije Sovjetske armije u Belorusiji koja je počela 23. juna. I pored ogromne nadmoćnosti u snagama i sredstvima, neprijatelj ne samo što nije uspeo izvršiti svoj zadatok i uništiti glavne partizanske snage nego je i sam bio u do-

broj meri tučen i pretrpeo je velike gubitke u ljudima i materijalu. Većina partizanskih jedinica izišla je iz borbe u punoj bojnoj gotovosti, odvlačeći i dalje znatne neprijateljske snage sa sovjetskog fronta.

Jedini veći neprijateljski uspeh bio je likvidacija odreda AK. Međutim treba podvući da je hitlerovcima u velikoj meri pomogla nesposobnost i neodlučnost komande grupacije AK a naročito majora Kaline.

Major E. Jadjak

BORBE 1. ARMIJE POLJSKE VOJSKE U JULU 1944.

OPŠTA OPERATIVNA SITUACIJA

(Skica 8)

Jedinice četiri sovjetska fronta — 1. pribaltičkog 3. beloruskog, 2. beloruskog i 1. beloruskog — zopečele su 23—24. juna 1944. u Belorusiji veliku strategijsku operaciju koja je u istoriju ušla pod nazivom peti udar Sovjetske armije.

U toku jedanaest-dvanaest dana operacije, sovjetske jedinice probile su odbranu koju je pripremala više meseci hitlerovska Srednja grupa armija i razbile njene osnovne snage u rejonu Vitepska, Bobrujska, Mogiljeva i Minska... U strategijskom frontu neprijatelja napravljen je ogroman proboj, širok preko 400 km, koji on više nije bio u stanju da zatvori. Razbijene su takođe divizije koje je hitlerovska komanda dovukla sa zapada i sa drugih odseka fronta radi spasavanja situacije. Iskoristivši uspeh probaja, sovjetske jedinice razvile su odlučan napad u zapadnom i severozapadnom pravcu. Do 15/16. jula razbijene su osnovne snage hitlerovske Srednje grupe armija, potpuno je oslobođena Beloruska Sovjetska Republika i jugoistočni rejoni Litavske Sovjetske Republike. Sovjetske jedinice izbile su na pretpolja Istočne Pruske i približile se granicama Poljske.

Jedinice 1. pribaltičkog fronta izbile su 14. jula u blizinu Daugavpilsa (Dineburga), Ponjevježa i Kovna. 13.

jula jedinice 3. beloruskog fronta oslobodile su Vilnu (Vilnjus) izbile na reku Njemen, forsirale je 15. juna na odseku Alita — Druskjeniki i dokopale se mostobrana na zapadnoj obali reke, stvarajući na taj način pogodne uslove za napad na Istočnu Prusku. Jedinice 2. beloruskog fronta ovladale su 14. jula gradom Volkoviskom, te 15/16. jula izbile na liniju Grodno — st. Svisloč, odakle su dalje razvile nastupne operacije u pravcu Bjalistoka (Grodno je oslobođeno 16. jula u sadejstvu s konjičkim jedinicama 3. beloruskog fronta).

Jedinice desnog krila 1. beloruskog fronta, pošto su 8. jula ovladale važnim komunikacijskim čvorom Baranoviće koji je neprijatelj čvrsto branio, izbile su 16. jula na liniju žel. stanica Svisloč — Pružani — Bereza Kartuska. Jedinice srednjeg dela ovog fronta, koje su nastupale duž reke Pripjat, ovladale su 14. jula gradom Pinskom, a 16. jula su izbile u rejon Janova. Levokrilne jedinice 1. beloruskog fronta, izvodeći operaciju sa ograničenim ciljem, ovladale su važnim saobraćajnim čvorom Kovelom koji su hitlerovci uporno branili, pa su tako izbile na liniju Ratno — Sjedlišće — Miljanoviće — istočna obala reke Turije.

Razbijanje hitlerovske Srednje grupe armija u Belorusiji omogućilo je Sovjetskoj armiji da polovinom jula otpočne novu veliku ofanzivu (šesti udar) na teritoriji zapadne Ukrajine i južnog dela Poljske. Cilj ove ofanzive bio je da se potpuno razbije hitlerovska grupacija u zapadnoj Ukrajini, da se oslobole jugoistočni predeli Poljske i da se uspostavom mostobrana na Visli kod Sandomježa, stvore pogodni uslovi za napredovanje u pravcu Krakova i Šleske.

Jedinice 1. ukrajinskog fronta probile su od 13. do 15. jula 1944. hitlerovsku odbranu u rejonu Vladimira Volinjskog, Horohova, Rađehova, Koltova i Jezjornija, te brzim tempom razvile napad u pravcu Lavova, Pšemisla i Sandomježa.

Dalja dejstva 1. beloruskog fronta između Buga i Visle, naročito na njegovom levom krilu, trebalo je da se

odvijaju u tesnom sadejstvu s jedinicama 1. ukrajinskog fronta. Ta su dejstva predstavljala produžetak petog udara na zapad u cilju izbijanja na Vislu i uspostave mostobrana na njenoj levoj obali (tzv. brest*) — lublinska operacija).

Pred jedinicama 1. beloruskog fronta na odseku ~~s~~ rukom oko 140 km — od sela Jaluvka (oko 14 km jugo-zapadno od sela Svisloč) do Ožehovskog jezera (oko 30 km jugoistočno od Vlodave) — branile su se jedinice hitlerovske 9. armije, koja je bila razbijena u rejonu Bobrujska, zatim glavne snage 2. armije (Srednje grupe armija) u čijem je sastavu bilo: oko jedanaest pešadijskih divizija, jedna korpusna grupa, jedna oklopna divizija, dve konjičke brigade, pet brigada samohotki i mnogo drugih jedinica. Pored ovih snaga, u operativnoj rezervi 2. armije nalazile su se dve mađarske divizije razmeštene u rejonu Bresta, dve oklopne divizije i korpusna grupa u rejonu Bjelska Podlaskog. Srednja operativna gustina neprijatelja na tom odseku iznosila je: jedna divizija na 7,5 km fronta.

Na odseku od Ožehovskog jezera do naselja Verba, koji je širok oko 110 km, branilo se devet pešadijskih divizija i tri brigade samohotki iz sastava 4. oklopne armije (iz Severnoukrajinske grupe armija).¹⁾ Operativnih rezervi hitlerovci na tom odseku nisu imali. Srednja operativna gustina ovde je iznosila: jedna divizija na 12 km.

Prema tome, pred početak brest-lublinske operacije hitlerovci su u zoni napada 1. beloruskog fronta imali preko 28 divizija, 8 brigada samohotki i više samostalnih jedinica. Tim snagama mogla je pružiti podršku avjacija od oko hladu aviona, razmeštenih na aerodromima koji su se nalazili zapadno od Visle.

Hitlerovska komanda pridavala je veliki značaj obrani zone između Buga i Visle te je u vezi sa ovim užurbano ojačavala novim snagama jedinice koje su se

¹⁾ *) Brest ili Brest — Litovsk. — Prim. red.

¹⁾ Glavne snage Severnoukrajinske grupe armija branile su se u zoni napada 1. ukrajinskog fronta.

tamo nalazile (tako su na pravac dejstva desnog krila 1. beloruskog fronta dovučene četiri oklopne divizije, tri pеšadijske divizije i niz drugih jedinica), a ubrzano su izgrađivana i utvrđenja pored Buga, na Vjepšu i na Visli.

Na istočnim granicama te zone, oslanjajući se na snažnu tvrđavu Brest i reku Bug, hitlerovci su nastojali da po svaku cenu zadrže napredovanje jedinica 1. beloruskog fronta da bi, prvo, sprečili obuhvat Istočne Pruske s juga, drugo, da bi zatvorili Sovjetskoj armiji najkraći put za Berlin preko Varšave i, treće, da bi eventualnim udarom na desno krilo 1. ukrajinskog fronta zadržali njegovo napredovanje na zapad u pravcu Gornjošleskog bazena.

U takvoj situaciji komandant 1. beloruskog fronta, maršal Rokosovski, doneo je ovu odluku: produžujući gonjenje neprijatelja jedinicama desnog krila i centra, preći u napad glavnim snagama na levom krilu fronta, obići utvrđeni brestovski rejon sa severa i juga, razbiti neprijateljsku grupaciju u rejonu Bresta i Lublina, izbiti na Vislu, forsirati je i na njenoj zapadnoj obali uspostaviti mostobrane.

Glavni udar trebalo je izvršiti na levom krilu fronta, iz rejona Kovela, snažnom udarnom grupacijom u čiji je sastav ulazila i 1. poljska armija.²⁾

Zadatak ove grupacije bio je: po slamanju neprijateljske odbrane zapadno od Kovela i po forsiranju reke Buga, nastupajući opštim pravcem Helm — Lublin — Praga (predgrađe Varšave), zaobići hitlerovske snage koje su se nalazile između Buga i Visle, izbiti širokim frontom na Vislu i uspostaviti mostobrane na njenoj zapadnoj obali. Pored toga, deo snaga koje su se nalazile na desnom krilu ove grupacije imao je zadatak da po forsiranju Buga napada niz levu obalu ove reke u pravcu pozadine neprijateljske grupacije oko Bresta, zatim iz rejona Helma na Lukov i Sjelce, da bi hitlerovske jedinice, koje su se na-

²⁾ 1. poljska armija bila je u to vreme koncentrisana u rejonu Lucka. U operativnom pogledu ona je bila potčinjena komandantu 1. beloruskog fronta.

lazile istočno od Visle, bile rasečene na izdvojene delove i uništene u sadejstvu s jedinicama desnog krila fronta.

Operativne jedinice, koje su se nalazile na desnom krilu fronta u rejonu Svisloč i Pružani, imale su zadatak da delom snaga nastupaju prema Brestu od severozapada, a ostalim snagama da nastupaju opštim pravcem Čehanovice — Tlušč. Jedinice centralnog dela fronta imale su nastupati prema Brestu sa istoka i jugoistoka.

Dejstva jedinica 1. beloruskog fronta imale su na taj način da dovedu do razbijanja ostataka snaga hitlerovske 9. armije, glavnih snaga 2. armije (iz Srednje grupe armija) kao i dela snaga levog krila 4. oklopne armije (iz Severnoukrajinske grupe armija) i do čišćenja od neprijatelja istočnih predela Poljske.

DEJSTVA ARTILJERIJE 1. POLJSKE ARMije NA REKAMA TURIJI I BUGU

(Skica 9)

1. poljska armija, ulazeći u sastav glavne (levokrilne) udarne grupacije 1. beloruskog fronta, trebalo je u početku da dejstvuje u drugom ešelonu fronta. Uvođenje 1. poljske armije u bitku, sa zadatkom da nastupa opštim pravcem Rodzanov — Lubartov — Mihov trebalo je da nastupi tek pošto glavne snage fronta forsiraju Bug. Već u prvoj etapi operacije za probor neprijateljske odbrane u rejonu južno i zapadno od Kovela, trebalo je upotrebiti veći deo artiljerije 1. poljske armije.

11. jula, na osnovu naredbe komandanta artiljerije fronta, 1. i 5. brigada teške artiljerije, 1. samostalni minobacački puk, 1. 2. i 3. puk lake artiljerije kao i 4. puk protivoklopne artiljerije bili su stavljeni pod komandu komandanta 69. sovjetske armije. Ta je armija trebalo da probije neprijateljsku odbranu u rejonu naselja Targovišće, Dolsk, Turičani, a zatim da nastupa opštim pravcem Dorohusk — Helm.

U zoni napada 69. armije hitlerovci su, iskoristivši pogodne zemljишne uslove (brda, naselja i mnoge šume),

pripremili snažnu odbranu koja se sastojala od tri pojasa. Prvi pojas imao je četiri rova, povezana saobraćajnicama, mnogo vatreñih gnezda za automatska oružja i mnogo drvenih borbenih zaklona.

Pred prednjim krajem nalazile su se prepreke od bodljikave žice (dva do tri reda kolja), a na pravcima dostupnim tenkovima bila su postavljena minska polja.

Drugi pojas odbrane protezao se na odstojanju od nešto preko 10 km od prednjeg kraja glavnog pojasa i oslanjao se uglavnom na utvrđena naselja.

Treći pojas odbrane bio je znatno bolje pripremljen u inžinjerijskom smislu nego drugi, a nalazio se na odstojanju od oko 40 km od prednjeg kraja glavnog pojasa, duž zapadne obale Buga.

Između pojaseva odbrane hitlerovci su takođe izgradili međupoložaje, iskoristivši za to pre svega mnoga naselja.

Na pravcu napada 69. armije (Dolsk — Dorohusk) branili su se delovi neprijateljske 253. i 214. pešadijske divizije, podržavane sa nekoliko diviziona artiljerije i minobacača (prosečno oko 12 cevi na 1 km fronta) pri čemu se glavna masa hitlerovske artiljerije nalazila u rejonu sela Januvke.

Karakter neprijateljske odbrane, koja je bila izgrađena na padinama dominirajućih uzvišica, zahtevao je od delova koji su napadali, a naročito od artiljerije, da se dobro maskiraju. Pored toga, uzvišice i pošumljenost otežavali su uočavanje odbrambenih položaja i razmeštaja vatreñih sredstava neprijatelja.

Komandant 69. armije, general Kolpakčić, podelio je pridatu artiljeriju iz 1. poljske armije na dve grupe: 1. i 5. brigada teške artiljerije ušle su u sastav armijske artiljerijske grupe i dobile zadatak: uništavati i neutralisati neprijateljske artiljerijske i minobacačke baterije, otkrivenе pred frontom, zatim taktičke rezerve neprijatelja, a kada pešadija i tenkovi pređu u napad — sprečiti podilazak svežih neprijateljskih snaga i učestvovati u odbijanju eventualnih protivnapada. Ostale artiljerijske jedinice 1.

poljske armije trebalo je da podržavaju dejstvo 91. pešadijskog korpusa koji je dobio zadatak da probije neprijateljsku odbranu na desnom krilu armije između naselja Targovišće i Dolsk. Ta artiljerija trebalo je da neutrališe i uništava živu silu i vatrena sredstva u taktičkoj dubini neprijateljske odbrane, da vatrenim valom podrži napad pešadije i tenkova i da odbije eventualne neprijateljske protivnapade.

Gotovost artiljerije za otvaranje vatre naređena je za 6 časova 16. jula 1944.

U času kad je primljen zadatak, artiljerija 1. poljske armije koja je imala da učestvuje u operaciji, nalazila se u rejonu koncentracije severoistočno od železničke stанице Kiverce. Komandant artiljerije 1. armije naredio je prebacivanje artiljerije u rejon šuma jugoistočno od sela Tužisk (na odstojanju 12—15 km od prednjeg kraja neprijateljske odbrane).

Prebacivanje artiljerije u novi rejon koncentracije podrobno je isplanirao štab artiljerije 1. poljske armije. Razrađena je odgovarajuća marš-ruta sa skicama puteva kojima je trebalo da se artiljerija kreće. Izvodi iz grafikona marša bili su poslati svim artiljerijskim jedinicama određenim da učestvuju u predstojećim borbama.

11. i 12. jula poljske artiljerijske jedinice krenule su prema frontu i do zore 13. jula stigle su u naznačeni rejon koncentracije (Radoviče, Vukla Vježbinjska, Silinj). Tu im se priključio 8. haubički artiljerijski puk iz 2. artiljerijske brigade, koji je upravo stigao iz Sume (iz Centra za formiranje 1. poljske armije). Ovaj je puk, prema naknadnoj naredbi komande artiljerije fronta, imao takođe da uzme učešća u predstojećim dejstvima. Prebacivanje u rejon koncentracije artiljerija je izvršila noću da bi na taj način izbegla eventualna protivdejstva neprijateljske avijacije, a istovremeno i da bi se prikrile pripreme za operaciju.

Kad su stigli u rejon koncentracije, komandanti i komandiri artiljerijskih jedinica vršili su izviđanje rejona u kojima su se nalazile osmatračnice i vatreni položaji.

Ravan teren i nedostatak zemljinih maski znatno su otežavali izbor osmatračica i vatrenih položaja. Teškoće su bile utoliko veće što je sovjetsku pešadiju trebalo da podržava veliki broj artiljerijskih jedinica. Zbog toga je dolazilo do neobično velike gustine osmatračica (često su one bile udaljene jedna od druge jedva 10 m), a isto tako i vatrenih položaja (divizione i baterije često je delilo svega 100—150 m).

Posao na osmatračnicama počeo je u zoru 14. jula, a vatrene položaje, prema detaljno obrađenom planu u štabu 69. armije, artiljerija je zauzela u toku dveju noći, 13/14. i 14/15. jula.

Do početka napada, tj. do zore 18. jula, artiljerijski štabovi izrađivali su neophodne borbene dokumente; završeni su topografski radovi, korektura i ostalo. Uložen je sav mogućan trud da se sovjetskoj pešadiji i tenkovima obezbedi što veća potpora.

U toku priprema u jedinicama je sprovođen intezivan politički rad. Pored drugih činilaca, neobično važan mobilizatorski momenat predstavljalo je to što će uskoro vojnici 1. poljske armije zajedno sa Sovjetskom armijom uzeti neposrednog učešća u borbi za oslobođenje otadžbine. Dolazio je čas za kojim su toliko čeznuli svi vojnici, čas povratka u rodnu zemlju i početka borbi za njeno neposredno oslobođenje ispod jarma hitlerovske okupacije.

Te noći uoči napada, tj. 17/18. jula, sovjetski noćni bombarderi izvršili su snažan udar bombarderima na neprijateljske odbrambene položaje, na njegovu artiljeriju i rezerve.

18. jula 1944. u 5 časova pre početka napada glavnih snaga udarne grupacije fronta, pred širokim frontom bilo je izvršeno borbeno izviđanje. U njemu su uzele učešća jedinice iz sastava pukova prvog ešelona. Te su jedinice posle artiljerijske pripreme od 30 minuta prešle u napad i za nepuna dva časa slomile relativno slab otpor neprijatelja, te ovladale prvim a zatim i drugim rovom glavnog pojasa odbrane.

Podaci koji su dobiveni borbenim izviđanjem potvrdili su pretpostavke komande fronta da će neprijatelj izvući svoje glavne snage s prednjeg kraja i na prvom položaju ostaviti jedino zaštitne delove. U vezi s tim u 7 časova počeo je napad glavnih snaga I operativnog ešelona jedinica levog krila 1. beloruskog fronta, bez prethodno planirane artiljerijske pripreme napada u trajanju od 110 minuta i bez planirane podrške pešadije i tenkova vatrenim valom.

Posle nekog vremena otpor neprijatelja počeo je da raste. Na sovjetske pešadijske jedinice koje su napadale, hitlerovci su izvršili niz protivnapada, uz učešće tenkova i samohodnih oruđa. U odbijanju tih protivnapada uzele su aktivnog učešća poljske artiljerijske jedinice, podržavajući sovjetsku pešadiju. U ovoj fazi operacije došlo je i do prethodno planirane decentralizacije komandovanja artiljerijom. Gotovo svi poljski artiljerijski pukovi bili su potčinjeni komandama sovjetskih pešadijskih pukova za neposrednu podršku njihovih napada.

Pred kraj dana probijena je hitlerovska odbrana u rejonu zapadno od Kovela. Sovjetska pešadija i tenkovi, uz izdašnu pomoć artiljerije, uključujući tu i poljske artiljerijske jedinice, probili su celu dubinu glavnog pojasa neprijateljske odbrane, napredovali 7—13 km na zapad, zauzeli iz pokreta manje mostobrane na reci Vižovki i uklinili se u drugi pojaz odbrane.

Vojni savet 69. armije, čije je divizije podržavala artiljerija 1. poljske armije, izrazio je zahvalnost poljskim artiljerercima koji su uzeli učešća u proboru neprijateljske odbrane zapadno od Kovela, želeći im i dalje uspehe u borbi.

U noći 18/19. jula upućene su posebno odabrane jedinice koje su proširele mostobrane na Vižovki, zauzete u toku dana, pa je tako sledećeg dana obezbeđeno forsiranje reke glavnim snagama i uvođenja u proboj dva brza odreda.

U toku 19. i 20. jula napad sovjetskih jedinica razvijao se i dalje brzim tempom. Hitlerovske jedinice, pod zaštitom

jakih zaštitnica, težile su sada da se povuku na zapadnu obalu Buga i da tamo organizuju odbranu, oslanjajući se na blagovremeno pripremljene odbrambene položaje, izrađene po sistemu tranšeja i sa drvenim i betonskim bunkerima.

Sovjetska pešadija, tenkovi i konjica, slamajući odbranu zaštitnica na uzastopnim odbrambenim položajima i odbijajući mnoge protivnapade neprijatelja, ipak su 20. jula izbili širokim frontom na Bug, forsirali ga iz marša i na zapadnoj obali obrazovali niz mostobrana.

Ka Bugu je podišla i artiljerija 1. poljske armije koja je zauzela vatrene položaje u rejonu naselja: Rimače, Berešce, Zamljinje, odakle je podržavala borbu sovjetskih jedinica koje su forsirale reku u rejonu Dorohuska.

Posle forsiranja Buga komandant artiljerije 1. poljske armije poslao je štabu armije izveštaj u komejavlja:... »dana 20. VII 1944. u 22 časa artiljeri 1. poljske armije, zajedno sa jedinicama Crvene armije, vodeći borbe na putu prema Bugu, forsirali su reku i stupili na rodnu poljsku zemlju.«

Tako su, dakle, artiljeri zajedno sa Sovjetskom armijom prvi stupili na očinsku zemlju.

21. jula počela je borba za probor neprijateljske odbrane na Bugu. Uprkos žestokom neprijateljskom otporu, sovjetski se mostobran kod Dorohuska neprestano širio. Sovjetska pešadija, podržana vatrom sovjetskih i poljskih artiljerijskih jedinica, forsirala je levu pritoku Buga, reku Udal, ovladala cestom Dorohusk — Husine, obilazeći na taj način s juga jak neprijateljski odbrambeni čvor Dorohusk. Pošto je u tom rejonu slomljen neprijateljski otpor, sovjetska pešadija, podržana vatrom poljske artiljerije, ovladala je Dorohuskom. Naročito snažnu vatru ispoljio je 1. minobacački puk, koji je neutralisao jaku neprijateljsku otpornu tačku na dorohuskom groblju. I na drugim odsečima otpor neprijatelja bio je slomljen.

Do kraja dana 21. jula hitlerovska odbrana na zapadnoj obali Buga bila je probijena na frontu širokom 60 km. Sovjetske jedinice napredovale su 15—20 km.

Na taj način treća, najizgrađenija linija hitlerovske odbrane, bila je probijena na velikoj širini i na celoj dužini pojasa. Zahvaljujući organizovanju mnogih prelaza na Bugu, na mostobranu su se brzo našle glavne snage prvog operativnog ešelonata levog krila 1. beloruskog fronta i sa njega su razvile odlučno nastupanje u zapadnom i severozapadnom pravcu.

22. jula Vrhovna komanda Sovjetske armije izrazila je zahvalnost jedinicama 1. beloruskog fronta kao i artiljeriji 1. armije Poljske vojske³⁾ za proboj hitlerovske odbrane na zapadnoj obali Buga.

24. jula jedinice poljske artiljerije vraćene su pod komandu 1. armije Poljske vojske.

U toku nekoliko dana borbi poljski artiljeri časno su ispunili postavljene borbene zadatke, ispoljivši pri tome veliku borbenu umešnost. O tome najbolje svedoči činjenica da je u tim borbama poljska artiljerija uništila ili neutralisala 9 artiljerijskih baterija, 14 minobacačkih baterija, 21 protivtenkovski top, 1 ukopani tenk, 53 puškomitrailjeza, 8 bunkera i preko 55 motornih neprijateljskih vozila.

Boreći se rame uz rame sa iskusnim sovjetskim artiljerima, poljski artiljeri stekli su bogatu borbenu praksu koju su uspešno iskoristili u kasnijim dejstvima.

STUPANJE 1. POLJSKE ARMije NA POLJSKU ZEMLJU. MARŠ U PRAVCU VISLE

Dok je poljska artiljerija potpomagala borbu sovjetskih jedinica, glavne snage 1. poljske armije, koje su se nalazile u drugom ešelonu 1. beloruskog fronta, napustile su dotadašnji rejon koncentracije u okolini Lucka i otpočele marš u zapadnom pravcu — ka granicama Poljske.

³⁾ Od 21. jula 1944, tj. od časa kada je Zemaljsko narodno veće izdalo dekret o stvaranju narodne Poljske vojske, 1. poljska armija nosi naziv 1. armija Poljske vojske.

Pred zoru 20. jula divizije i pukovi 1. poljske armije koncentrisali su se u rejonu južno od Tužiska i posle jednodnevnog odmora u sumrak produžile marš u pravcu Buga.

Istog dana Vojni savet 1. poljske armije izdao je za sve jedinice armije specijalnu naredbu. U njoj je ukazano vojnicima da se približuje najradosniji čas kada će kročiti na rodnu poljsku zemlju, čije je prve rejone već oslobođila Sovjetska armija.

»Sad nas ne dele više dani nego časovi od trenutka kada ćemo stupiti na poljsku zemlju«, glasila je naredba. »Već se pružaju prema nama ruke naših rođenih. Stupamo naoružani da bismo rame uz rame s junačkom Crvenom armijom vlastitom oružanom borbom tukli i izbacili okupatora iz poljske zemlje.

Naša neizmerna radost povezana je sa dubokom zahvalnošću prema našem savezniku — Sovjetskom Savezu. On nam je dao oružje u ruke i pružio mogućnost da vlastitom krvlju pred celim svetom potvrdimo volju poljskog naroda da bude slobodan i nezavisан, da bude potpun gospodar u preporođenoj Republici.

... Danas se u punoj meri potvrđuje da smo najkratim putem išli prema Poljskoj. Pred nama su u punoj vrednosti plodovi naših napora.

... Čeka nas teška borba koja traži žrtve. Ali ta borba vodi nas do slobodne, snažne i demokratske Poljske.

Dok su divizije i pukovi 1. poljske armije podilazili Bugu, jedinice glavne udarne grupacije 1. beloruskog fronta razvijale su odlučno gonjenje u pravcu Visle. Istovremeno deo snaga te grupacije, novostvorena konjičko-mehanizovana grupa, udarila je u severozapadnom pravcu ka Lukovu i Sjelcu.

Još čvršće stegnite puške u ruci. Zapamtite da od vaše volje za pobedom, od vaše čvrstine, istrajnosti, požrtvovanosti zavisi budućnost Poljske.«

Nastupanje sovjetskih jedinica, prema direktivi Vrhovne komande od 1. jula 1944, razvijalo se sada vrlo brzim tempom.

U zoru 22. jula u proboju je uvedena pokretna grupa fronta sa zadatkom da uspeh razvije opštim pravcem ka Lublinu i Demblinu. Istog dana brze jedinice, u sadejstvu sa dodeljenim delovima opštevojnih jedinica, oslobodile su Helm i produžile napredovanje za 30 km. U noći 22/23. jula glavne snage brzih jedinica izvršile su prelaze preko reke Vjepš, zatim ovladale linijom Kamjonka — Jastkov i 23. jula, udarivši jednim delom snaga sa severoistoka, u sadejstvu sa gardijskim pešadijskim divizijama, oslobodile su Lublin.

Istog dana glavne snage 1. armije Poljske vojske prešle su Bug i stupile na rodnu zemlju.

Pošto su zauzele Lublin, glavne snage pokretne grupe 1. beloruskog fronta produžile su napredovanje u pravcu Visle i 25. jula zauzele na njenoj istočnoj obali dve vrlo utvrđene otporne tačke neprijatelja — Demblin i Pulave. Sledеćih dana počele su podilaziti Visli glavne snage opštevojnih formacija fronta. Ka Visli se približavala i 1. armija Poljske vojske koja je i dalje ostala u II operativnom ešelonu 1. beloruskog fronta.

Istovremeno su jedinice desnog krila i centra 1. beloruskog fronta oslobodile Brest i u njegovoј okolini uništile 3 hilterovske divizije. 31. jula oslobođen je i grad Sjelce.

Jedinice 2. beloruskog fronta, koje su napadale severnije, oslobodile su 27. jula Bjalistok. Na jugu su jedinice 1. ukrajinskog fronta na širokom frontu forsirale reku San, 28. jula oslobodile Jaroslav i Pšemišl i prvih dana avgusta otpočele bojeve za forsiranje Visle i za zahvatanje mostobrana u rejonu Sandomježa.

Sa osećanjem neopisive radosti i najdublje zahvalnosti pozdravljaо je poljski narod vojнике 1. armije Poljske vojske i junačku Sovjetsku armiju, koji su donosili slobodu našoj otadžini.

DEJSTVA 1. ARMije POLJSKE VOJSKE U REJONU DEMBLINA I PULAVA

(Skica 10)

Krajem jula i prvih dana avgusta 1944. jedinice levog krila 1. beloruskog fronta, koje su posle odlučnog gonjenja neprijatelja izbile na srednju Vislu, otpočele su borbe za osvajanje mostobrana na zapadnoj obali reke.

Kod Magnuševa, blizu ušća Pilice, otpočele su forsanje Visle jedinice 8. gardijske armije generala Čujkova, a kod Kazimježa jedinice 69. armije generala Kolpakčija. Pokretna grupa fronta koja je prva izbila na Vislu (u rejoni Demblina) dobila je zadatak da izvrši odlučan napad duž istočne obale reke opštim pravcem ka Pragi, predgrađu Varšave.

ZADATAK 1. ARMije POLJSKE VOJSKE.

Pripreme operacija

Između 8. gardijske armije generala Čujkova i 69. armije generala Kolpakčija bila je uvedena u I operativni ešelon fronta 1. armija Poljske vojske.⁴⁾ Prema naredbi koja je primljena 27. jula od komandanta 1. beloruskog fronta maršala K. Rokosovskog, 1. armija Poljske vojske imala je zadatak da smeni jedinice 8. gardijske armije i da posedne istočnu obalu Visle od Rićica (kod Demblina) do Vlostovica (kod Pulava).

U času kad je zadatak primljen, ka Visli su podišle samo 1, 2. i 3. pešadijska divizija, inžinerijska brigada i deo jedinica armijske artiljerije, među kojima 1. i 5. brigada teške artiljerije, 8. haubički artiljerijski puk (iz

⁴⁾ U to vreme u sastav 1. armije PV ulazile su, pored ostalih, 1, 2, 3. i 4. pešadijska divizija, 1. konjička brigada, 1. i 5. brigada teške artiljerije, 2. i 3. artiljerijska haubička brigada, 4. brigada pt artiljerije, 1. pav divizija, 1. minobacački puk, 1. oklopna brigada, 1. pionirska brigada. Pored toga, komandantu 1. armije PV bila je podređena 1. avio-divizija, u čiji su sastav ušli 1. lovački avio-puk »Varšava« 2. puk noćnih bombardera »Krakov« i 3. puk jurišnih aviona.

2. haubičke artiljerijske brigade), 4. protivtenkovski artiljerijski puk (iz 4. protivtenkovske artiljerijske brigade) i 1. minobacački puk. Ostale divizije i pukovi 1. armije Poljske vojske još su maršovali pravcem Kiverce (istočno od Lucka) — Lublin; neke od njih su stizale u rejon Demblin — Pulave kada su glavne snage armije već izvršavale borbeni zadatak.

Odsek poveren 1. armiji Poljske vojske na istočnoj obali Visle (širine oko 30 km), prema odluci komandanta armije, trebalo je da posednu: 1. pešadijska divizija — od desne granice armije do sela Golomb, a 2. pešadijska divizija — južno sve do sela Vlostovice. Tako je, dakle, svaka divizija imala da posedne odsek širok oko 15 km. U II ešelonu armije u rejonu sela Javorov — Zerđ — Marjanka trebalo je da ostane 3. pešadijska divizija.

Komandant armije pridao je deo artiljerije, kojom je tada raspolagao, dvema divizijama koje su se nalazile u I ešelonu za neposrednu podršku. 1. pešadijska divizija dobila je 4. artiljerijski protivtenkovski puk, a 2. pešadijska divizija — 1. minobacački i 8. haubički artiljerijski puk (iz 2. haubičke artiljerijske brigade), 1. i 5. brigada teške artiljerije, kao i veći deo armijske artiljerije, ostali su na raspolaganju komandantu armije, čineći armijsku artiljerijsku grupu. Osnovni zadatak ove grupe bio je kontrabatiranje neprijateljske artiljerije i to: 5. brigada teške artiljerije — pred frontom 1. pešadijske divizije, a 1. brigada teške artiljerije — pred frontom 2. pešadijske divizije.

1. inžinjerijska brigada trebalo je da se koncentriše u šumama jugoistočno od Borisova i da pomogne pešadijskim divizijama u organizovanju odbrane na Visli.

28. jula u popodnevним časovima, jedinice 1. armije Poljske vojske izbile su na Vislu u pomenutom rejonu, ali tu nisu zatekle jedinice 8. gardijske armije, koje su već bile otišle severnije (u rejon Magnuševa). Štab 1. armije Poljske vojske razmestio se u gradić Boltov (10 km severoistočno od Pulava). 29. jula komandant armije, zajedno sa komandantima 1. i 2. pešadijske divizije, izvršio je izvi-

đanje pojasa odbrane na Visli. Istovremeno su obe divizije posele određene odseke i pristupile organizovanju odbrane i izviđanju neprijatelja.

U noći 29/30. jula jedinice sovjetske 69. armije, koje su se nalazile levo od 1. armije Poljske vojske, forsirale su Vislu u rejonu Bohotnjice i Kazimježa. U isto vreme u rejonu Magnuševa forsirale su Vislu i jedinice 8. gardijske armije (desni sused 1. armije Poljske vojske).

U takvoj situaciji i 1. armija Poljske vojske počela je s pripremama za forsiranje reke na svome odseku.

Cilj operacije bio je:

- zauzeti mostobrane na zapadnoj obali Visle i zadržati ih do trenutka uvođenja jačih snaga;

- vezati neprijatelja na širokom frontu i na taj način olakšati susednim sovjetskim armijama borbe za proširenje i odbranu zauzetih mostobrana.

Operacija je bila zamišljena kao niz napada koji će biti izvršeni snagama čete do bataljona, uzetih iz divizija prvog ešelona armije. Dejstva su imala da se izvode na celoj dužini odbrane armije.

Pravce i odseke forsiranja, prema zapovesti komandanta armije, trebalo je da izaberu komandanti divizija i da 31. jula do 10 časova izveste o gotovosti za dejstvo.

30. jula, posle izviđanja zemljišta, komandanti 1. i 2. divizije stvorili su plan forsiranja koji je odobrio komandant armije. Početak forsiranja bio je određen za 1. avgust u 2 časa.

1. pešadijska divizija trebalo je da forsira Vislu na tri pravca:

- u rejonu Mlinkova pravcem na selo Glušec (glavni udar) snagama 2 bataljona 2. pešadijskog puka, ojačanih četom inžinjeraca (iz 1. inžinjerijskog bataljona), vodom oruđa 45 mm i vodom oruđa 76 mm. Podršku ovom odredu trebalo je da obezbedi 4. protivoklopni artiljerijski puk i grupa minobacača iz 1. pešadijskog puka (27 minobacača 82 mm i 8 minobacača 120 mm). Za prelaz preko Visle bataljon je dobio 2 pontona i 6 čamaca NLP, 6 ribarskih i 1 gumeni čamac;

— u Demblinu preko železničkog mosta, snagama kažnjeničke čete ojačane vodom teških mitraljeza iz 2. pešadijskog puka. Podršku čete imao je obezbediti 2. divizion 1. lakog artiljerijskog puka i grupa minobacača iz 1. pešadijskog puka. Kažnjenička četa trebalo je da otpočne forsiranje tek pošto 2. bataljon 2. pešadijskog puka ovlađa nasipom na zapadnoj obali Visle u rejonu sela Glušec;

— u rejonu sela Borek, snagama pešadijske čete iz 3. pešadijskog puka, ojačane četom teških mitraljeza, četom minobacača 82 mm i vodom oruđa 45 mm. Njeno dejstvo trebalo je da podržava 1. laki artiljerijski puk (bez 2. diviziona).

Sve pomenute jedinice imale su da ovladaju mostobranima na zapadnoj obali Visle na pravcu svoga dejstva i zatim da pređu u odbranu. Za jedinicama koje će prve preći preko Visle u rejonu Mlinkova i preko mosta, imale su da pređu ostale jedinice 2. pešadijskog puka. 1. pešadijski puk trebalo je da bude spremjan da pređe u odbranu na odseku koji je do tada držao 2. pešadijski puk.

2. pešadijska divizija trebalo je da forsira Vislu takođe na tri pravca:

— iz rejona naspram većeg otoka na Visli koji leži zapadno od sela Vulka Profecka u pravcu sela Lenka snagama jedne pešadijske čete iz 6. pešadijskog puka, ojačane vodom teških mitraljeza, vodom protivtenkovskih pušaka, vodom oruđa 45 mm i odeljenjem inžinjeraca (to je bilo tzv. pomoćno dejstvo). Dejstva je trebalo da podrži 3. divizion lakog artiljerijskog puka i artiljerija 6. pešadijskog puka. Za prelazak preko reke ovim jedinicama bilo je dodeljeno 10 ribarskih čamaca;

— iz rejona naspram manjeg otoka na Visli koji leži južno od većeg otoka u pravcu kote 117,8 (jugozapadno od sela Lenka) snagama ojačane pešadijske čete iz 5. pešadijskog puka (to je bilo t.zv. glavno dejstvo). Četu je trebalo da podržava 2. divizion 2. lakog artiljerijskog puka i artiljerija 5. pešadijskog puka. Za prelazak preko Visle četa je dobila 1 čamac NLP i 6 ribarskih čamaca.

Sve pomenute jedinice dužne su bile da ovladaju mostobranima na zapadnoj obali Visle i da ih zadrže dok se ne prebace ostale snage njihovog bataljona, posle čega bi zauzeti mostobrani bili proširivani u zapadnom pravcu. Artiljerija pridata diviziji (1. minobacački puk i 8. artlje-rijski haubički puk) trebalo je da podržava vatrom dejstva 5. i 6. pešadijskog puka.

Pošto su izdate odgovarajuće zapovesti i naređenja, divizije i pukovi 1. armije Poljske vojske, uporedo sa organizovanjem odbrane, otpočele su sa žurnim pripremama za forsiranje. Vremena je bilo malo jer je do početka dejstava ostalo nepuna dva dana.

Istovremeno se nastojalo svim sredstvima (osmatraњem, ispitivanjem zarobljenika, podacima iz obaveštajnog biltena štaba fronta) da se dobiju što potpuniji podaci o neprijatelju.

Ustanovljeno je da se pred frontom armije na zapadnoj obali Visle brane jedinice 4. hitlerovske oklopne armije jačine preko 5 bataljona. Među njima su se nalazile i jedinice SS kao i jedinice policije.

Ove neprijateljske jedinice podržavao je znatan broj artiljerijskih jedinica (najveća grupacija nalazila se u rejonu sela Bronovice), pri čemu je ustanovljeno da su neke baterije, određene da dejstvuju neposrednim gađanjem, imale da zauzmu vatrene položaje blizu obale za slučaj da jedinice 1. armije Poljske vojske počnu da forsiraju Vislu.

Izviđanjem iz vazduha utvrđen je, pored toga, pokret motorizovane pešadije, tenkova i artiljerije s juga u pravcu sela Zvolenj. Ovaj podatak potvrđen je takođe radio-izviđanjem. Sve je to ukazivalo na mogućnost pojačanja neprijateljskih snaga pred frontom 1. armije Poljske vojske.

Prednji kraj neprijateljske odbrane protezao se duž zapadne obale reke. Pošto je izgubio teritoriju koja leži istočno od Visle, neprijatelj je ovde izvodio intenzivne fortifikacijske radove (nije ih prekidao čak ni noću). Za ove radove masovno je iskorišćavano civilno stanovništvo koje je prinudno doterano iz okolnih naselja.

Do momenta početka forsiranja od strane jedinica 1. armije Poljske vojske hitlerovci su bili izgradili dva rova sa znatnim brojem betonskih i drveno-zemljanih bunkera (na nekim odsecima oni su bili razmešteni na svakih 50 m), a ujedno su pripremali za odbranu — kao jake otporne tačke — niz naselja koja leže pored Visle, a i onih koja se nalaze nešto dublje (do 1,5 km od reke).

U zoni dejstva 1. armije Poljske vojske širina korita Visle iznosila je 400—600 m, dubina matice preko 2 m. Gazova nije bilo, a mostove koji su se nalazili kod Demblina i Pulava uništio je ranije neprijatelj.⁵⁾ Zapadna obala reke u rejonu Pulava dominirala je nad istočnom, što je znatno otežavalo forsiranje. Kod Demblina, obratno, zapadna obala bila je ravna i lako dostupna, ali je tu veću prepreku predstavljaо nasip protiv poplave koji se protezao duž reke.

Tako je, dakle, pred jedinicama 1. i 2. pešadijske divizije stajao zadatak koji nije bilo lako izvršiti. Forsiranje je trebalo da se izvede na širokom frontu — da obuhvati gotovo celu širinu odbrane obeju divizija. Pri tome nije bio preciziran pravac glavnog udara armije. Istina, komandanti divizija označili su jedan od izabranih pravaca za pravac glavnog udara, ali to nije bilo dovoljno izraženo u snagama određenim za dejstvo na njima, jer su one uglavnom bile jednakе na ovim kao i na drugim pravcima forsiranja. S druge strane, snage određene za forsiranje bile su male (glavne snage obeju divizija trebalo je da i dalje drže posednutu istočnu obalu Visle), a uz to su bile slabo obezbeđene u inžinjerijskom pogledu (pre svega u sredstvima za prelaz reke). To je u znatnom stepenu ograničavalo mogućnost njihovog dejstva, pogotovu kad se uzme u obzir da je neprijatelj neprekidno ojačavao svoju odbranu.

Treba takođe istaći da jedinice 1. armije Poljske vojske ne samo što nisu do tada učestvovalе u borbama (jedino

⁵⁾ Kod Demblina bila su srušena tri srednja raspona, ali je ipak prelazak za pešadiju bio mogućan.

je 1. pešadijska divizija imala izvesna iskustva iz borbi kod Lenjina) nego su osim toga imale da izvode dejstva povezana sa savlađivanjem široke i snažno branjene vodene prepreke. A vremena za odgovarajuću organizaciju dejstva nije bilo. U takvim uslovima bilo je nemoguće dobro organizovati forsiranje (nije čak bilo vremena da se pripremi neophodna količina sredstava za prelaz reke).

TOK DEJSTVA

Kao što smo već rekli, noću 29/30. jula levi sused 1. armije Poljske vojske — jedinice 69. sovjetske armije — forsirale su Vislu južno od zone dejstva 2. pešadijske divizije. U noći 30/31. jula izviđačke patrole 1. i 2. pešadijske divizije pokušale su da se prebace na zapadnu obalu Visle da bi ustanovile raspored neprijatelja pred frontom armije. Ali zbog snažne artiljerijske vatre i dejstva automatskih oružja, samo je jedna od tih patrola, tačnije patrola iz 4. pešadijskog puka 2. divizije, uspela da se prebaci na zapadnu obalu u rejonu Pulava i da prodre 150 m u dubinu neprijateljskog položaja.

31. jula predveče glavnim snagama armije priključila se i 2. artiljerijska haubička brigada (osim 8. haubičkog artiljerijskog puka koji se nalazio još na Bugu*). Ona je dobila zadatak da zauzme vatrene položaje istočno od Boltova i da uđe u sastav artiljerije ojačanja 2. pešadijske divizije. Pristigao je i ostatak 4. protivoklopne artiljerijske brigade (19. i 20. protivoklopni artiljerijski puk) kao i 1. oklopna brigada »Junaci Vesterplata«, koje su se koncentrisale južno od sela Žižin, ostavši u rezervi komandanta armije.

Oko ponoći između 31. jula i 1. avgusta neprijatelj je počeo tući artiljerijskom i minobacačkom vatrom rejone u kojima su se grupisale jedinice određene za forsiranje Visle, bataljoni 1. i 2. pešadijske divizije.

*) U originalu stoji na Visli, što je očevidno pogrešno. — Prim. red.

Vatra je trajala do zore 31. avgusta zbog čega vojnici na odseku 2. pešadijskog puka (1. pešadijske divizije) nisu uspeli da na vreme prebace sredstva za prelaz reke u rejon iz kojega je trebalo da otpočne forsiranje. Sredstva su tamo dopremljena tek u 4.30 časova ujutru, dakle kad se već potpuno razdanilo. Nije takođe otpočeo ni napad preko železničkog mosta (u Demblinu), jer je to dejstvo bilo uslovljeno prethodnim uspehom dejstva 2. pešadijskog puka na pravcu sela Glusjec. Nije uspelo ni forsiranje na odseku 3. pešadijskog puka. Čamci su, prilikom prevlačenja po pesku i kamenju, bili tako oštećeni da su po spuštanju u vodu počeli dā tonu.

Gubici koje su pretrpele jedinice 1. pešadijske divizije za ovo vreme nisu u stvari bili veliki, ali je ipak propušten momenat iznenađenja. Dalja dejstva ove divizije bila su odložena za sledeću noć.

Jedinice 4. i 5. pešadijskog puka 2. divizije otpočele su forsiranje Visle u 2.30 časova noću između 31. jula i 1. avgusta. 6. pešadijski puk nije još bio gotov za forsiranje. Zbog snažne vatre neprijateljskog automatskog oružja i artiljerije, prvi pešadijski talas koji je upućen preko reke nije postigao uspeh.

U 4.30 časova jedinice 4. i 5. pešadijskog puka ponovile su pokušaj forsiranja. Njihovo dejstvo podržala je naša artiljerija snažnom vatrom.

2. četa 5. pešadijskog puka forsirala je Vislu ribarskim čamcima i zauzela brdo koje se nalazi južno od sela Lenka. Međutim, posle neprijateljskog protivnapada četa je odbačena na otok koji leži zapadno od sela Vulka Profecka. Ojačana četa iz 4. pešadijskog puka forsirala je reku na pontonima 8. inžinjerijskog bataljona i dokopala se peščanog poluotoka južno od Gure Pulavske. Dalji prelazak reke onemogućila je neobično snažna artiljerijska i minobacačka neprijateljska vatra. Jedinice koje su se prebacile preko reke, i pored otežane veze sa istočnom obalom, vodile su preko celog dana žestoke borbe s hitlerovcima.

U noći 1/2. avgusta jedinice 2. puka 1. pešadijske divizije otpočele su forsiranje Visle kod Mlinkova (severno od

Demblina). U 1.30 časova prva je prešla na zapadnu obalu grupa od 13 izviđača, koja je tiho preplivala reku i podišla selu Glusjec. Na nasipu pored Visle zarobljena su dva neprijateljska vojnika iz 9. inžinjerijskog bataljona i послата pod stražom na istočnu obalu.

Još pre zore, u 2 časa, otpočeo je forsiranje Visle i 2. bataljon 2. pešadijskog puka. Prelazak je trebalo da se izvrši u tri talasa, po jedna četa u svakom od njih, a pri tome je zbog nedostatka sredstava za prelaz trebalo svakog puta čekati na povratak čamaca koji su prevozili prethodnu četu. Prvi talas prešao je brzo i bez gubitaka je zauzeo nasip, ali je njegovo dalje napredovanje bilo zadržano jakom vatrom hitlerovaca iz rovova koji su se nalazili iza nasipa. Prebacivanje drugog talasa, u čijem su se sastavu, između ostalih, prevozili pukovski ratni izvestilac potporučnik Jakubovski i radio-telegrafista Okužali, izvršeno je već u znatno težim uslovima, pod jakom neprijateljskom vatrom usmerenom na reku.

Drugi talas, tek što je prispeo na zapadnu obalu, došao je pod jaku neprijateljsku artiljerijsku i streljačku vatru. Pojedine grupe vojnika, čim su iskočile iz čamaca, bile su prinuđene da odbijaju žestoke protivnapade neprijatelja i nisu mogle da se povežu u čvrstu celinu. Isto tako nisu uspele da se povežu sa prvim talasom. Pošto je rečna struja pokidala telefonske žice, nije bila uspostavljena ni veza sa istočnom obalom.

Neprijatelj je istovremeno počeo žurno da dovlači sveže snage ka rejonu gde su se prebacivale poljske jedinice. Neprijateljska artiljerija i minobacači otvorili su jaku vatru po trećem talasu koji se u to vreme prebacivao preko Visle i onemogućili njegov prelazak. Čamci su bili uništeni i samo je jedan od njih sa oruđem 45 mm stigao na zapadnu obalu Visle. Deo vojnika iz uništenih čamaca isplivao je na otok severozapadno od Mlinkova.

Jedinice 2. pešadijskog puka, koje su se već nalazile na zapadnoj obali, vodile su upornu borbu sa nadmoćnim hitlerovskim snagama koje su dobijale nova pojačanja.

Oko 10 časova hitlerovci su jakim snagama napali sa pravca sela Zbičin na desno krilo 2. bataljona. Posle žestoke borbe prvi talas potisnut je na obalu Visle gde se povezao sa drugim talasom. Sada su hitlerovci koncentrisali vatru na uski priobalni pojas. Istovremeno je druga snažna neprijateljska jedinica prešla u protivnapad od sela Lager. Otpočela je borba prsa u prsa. Vojnici košćuškovske divizije borili su se hrabro s nadmoćnim neprijateljskim snagama. Vodeći vojnike na juriš, poginuo je izrešetan zrnima ratni dopisnik, potporučnik Jakubovski — varšavski metalac, komunista, vaspitač i učitelj vojnika. Borba se vodila već na samoj obali reke; povlačiti se nije imalo kuda. Tada je na desnu obalu Visle stigla poruka radio-tegrafiste Mihala Okužalog, koja je postala simbol junjaštva i pozrtvovanja za voljenu otadžbinu: »Nemci su nas potpuno opkolili... Zasipaju nas granatama uzvikujući da se predamo... Ali Poljaci se ne predaju. Poginuo je dopisnik Jakubovski. Ostao sam sam. Tucite pravo po meni... Sto jačom vatrom... Uništavam radio-stanicu... Tucite po meni. Živila Poljska!«

Artiljerijski plotuni — odgovor na poziv herojskog teografiste — naneli su znatne gubitke hitlerovcima.

Skupo su dali svoje živote junaci — košćuškovci, boreći se do zadnjega daha na svojim položajima.

Napad u rejону mosta kod Demblina otpočeo je nešto kasnije nego forsiranje Visle u rejону Mlinkova. Tako je bilo i po planu, jer je zbog očekivanog vrlo jakog neprijateljskog otpora u rejону mosta trebalo odvratiti pažnju neprijatelja od tog rejona. Komandir kažnjeničke čete, koja je trebalo da dejstvuje u prvom talasu, dobio je zadatak da zauzme mostobran na zapadnoj obali Visle u rejону mosta i da ga zadrži dok ne stigne 1. bataljon 2. pešadijskog puka.

U 3.10 časova vod pešadije iz kažnjeničke čete prešao je preko porušenog mosta; čim je izišao na levu obalu, udario je na neprijatelja proširujući osvojeni mostobran nešto malo u dubinu i prema krilima.

U 6 časova preko mosta je prešla na zapadnu obalu 3. četa 1. bataljona 2. pešadijskog puka. Međutim, dalje prelaženje onemogućila je — kao i kod Mlinkova — jaka vatrica neprijateljske artiljerije i minobacača. Jedinice koje su se već nalazile na zapadnoj obali odbijale su nekoliko časova jake protivnapade hitlerovskih jedinica, ali su pretrpele velike gubitke i bile primorane da se povuku na istočnu obalu.

Forsiranje Visle od strane jedinica 3. pešadijskog puka na pravcu sela Borek takođe se završilo neuspehom. Snažna struja reke zanosila je skele (na kojima se prevozila pešadija) u pravcu demblinskog mosta, a pored toga hitlerovci su jakom vatrom artiljerije i puškomitrailjeza tukli rejon prelaska na Visli kao i istočnu obalu.

Tako se, dakle, forsiranje Visle od strane 1. pešadijske divizije završilo neuspehom. Ni na jednom od tri pravca dejstva nisu se mogli održati zauzeti mostobrani. Nesumnjivo da je jedan od razloga za to bilo to što je od strane divizije propušten faktor iznenađenja. Posle prvih neuspehlih pokušaja forsiranja u noći 31. jula 1. avgusta neprijatelj je bio na oprezu i snažnom vatrom artiljerije i automatskog oružja s jedne strane otežavao prelaženje preko reke, čineći taj prelazak čak i nemogućim, a sa druge, neposrednim protivnapadima odbacivao je sa zapadne obale jedinice (čelne ešelone) koje su uspele da se iskrcaju. Ove jedinice, ne raspolažeći teškim oružjem a pre svega protivtenkovskom artiljerijom koju nisu uspele da prebacuju na zapadnu obalu reke, nisu bile u stanju da odbiju neprijateljske protivnapade, podržane uglavnom tenkovima i samohotkama.

Dok su vojnici 1. divizije vodili teške borbe u rejonu Demblina, nešto južnije, kod Pulava, 2. divizija produžavala je forsiranje iskorišćujući uspeh postignut prve noći. Odlučeno je da se na zapadnu obalu Visle prebacuju glavna snaga.

Dejstva su počela 2. avgusta u 1 čas: 3. bataljon 6. pešadijskog puka i kažnjenička četa forsirali su Vislu i ovladali severnom ivicom sela Lenka. Potpunim uspehom

završilo se takođe forsiranje Visle južno od Pulavske Cure, koje su izvršile jedinice 4. pešadijskog puka (1. i 3. bataljon), i pored toga što se ceo ovaj odsek Visle na kome je vršen prelaz nalazio pod neprijateljskom vatrom. Naročito opasno oruđe za jedinice koje su forsirale bila je samohotka tipa »ferdinand« koja je, menjajući često svoj vatreni položaj, neposrednim gađanjem uništavala čamce za prevoženje (potopila je 6 čamaca od kojih su 2 nosila oruđa 45 mm). Hitlerovska vatra bila je pojačana do tog stepena da je potpuno onemogućavala uspostavljanje veze sa jedinicama koje su prešle reku kao i snabdevanje ovih municijom i hranom. Pored toga, jaka neprijateljska protivdejstva onemogućavala su povezivanje jedinica koje su odvojeno forsirale Vislu, pa su ove morale voditi borbu svaka za sebe.

Pošto pokušaj forsiranja u rejonu Demblina nije uspeo, komandant armije je odlučio da produži ofanzivna dejstva samo na odseku 2. pešadijske divizije.

Saglasno s tim komandant 2. pešadijske divizije izdao je odgovarajuće naredbe: 4. pešadijski puk dobio je zadatak da se ceo prebaci preko reke, a 6. i 5. pešadijski puk imali su zadatak da jednim delom snaga ojačaju one svoje jedinice koje su se već nalazile na zapadnoj obali reke.

Međutim, ova dejstva nisu bila potpuno ostvarena. Komandant 2. pešadijske divizije, koji je imao podatke da neprijatelj pred frontom divizije ojačava svoje snage, zaustavio je 4. pešadijski puk u daljem forsiranju i naredio da se samo organizuje veza i snabdevanje onih jedinica koje su se već nalazile na zapadnoj obali Visle. Taj zadatok je bio delimično izvršen, jer je samo jedna grupa vojnika, jačine 14 ljudi, uspela da se probije do 3. bataljona. Drugu grupu je, međutim, uništio neprijatelj. Jedinice 6. i 5. pešadijskog puka koje su imale da se prebace preko Visle, nisu uspele da se dokopaju zapadne obale reke zbog snažnih neprijateljskih protivdejstava.

Na taj način dejstva 2. pešadijske divizije noću 2/3. avgusta nisu urodila pozitivnim rezultatima. Isto tako neprekorno se pogoršavao položaj onih jedinica koje su se

borile na zapadnoj obali Visle. One su odbijale neprekidne protivnapade neprijateljskih jedinica, pri čemu je borba bila otežana time što su se te jedinice borile izolovano, nisu imale protivoklopog oružja niti im je bila obezbeđena odgovarajuća artiljerijska podrška.

Hitlerovci su uspeli da poljske jedinice odbace, sa položaja koje su držale, čak do obale Visle.

U to vreme je takođe utvrđeno da su se u rejonu Sjećehova pojatile nove hitlerovske jedinice, što je ukazivalo na to da neprijatelj privlači nove snage na odsek dejstva 1. armije Poljske vojske. Znatno se pojačalo i dejstvo neprijateljske artiljerije koja je gađala rejone koje su zauzele jedinice 1. armije Poljske vojske na istočnoj obali Visle. Pred frontom 2. pešadijske divizije otkrivenе su nove baterije hitlerovske artiljerije.

U takvoj situaciji je komandant armije odlučio da privremeno obustavi dalje prelaženje preko Visle, da u toku noći 3/4. avgusta povuče jedinice koje su se nalazile na zapadnoj obali i da pređe u odbranu na čitavoj zoni koju je držala armija. Komandant armije ipak nije sasvim odustao od daljih pokušaja forsiranja Visle, pa je odlučeno da se sa ovima počne tek oko 8. avgusta posle detaljnih priprema. Prema ovoj odluci Visla je trebalo da bude forsirana na jednom pravcu i na užem odseku (na krajnjem levom krilu armije u rejonu Pulava). Taj zadatak trebalo je da izvrši 2. pešadijska divizija, ojačana 1. minobacačkim pukom i 4. protivoklopnom artiljerijskom brigadom, uz podršku celokupne ostale armijske artiljerije, tj. 1. i 5. brigade teške artiljerije, kao i 2. i 3. haubičke artiljerijske brigade. 2. divizija imala je predati 1. pešadijskoj diviziji gotovo polovinu odseka odbrane koji je dotad držala (do sela Vulk Profecka). Prelaženje jedinica 2. divizije preko Visle trebalo je da obezbedi cela 1. inžinjerijska brigada.

1. pešadijska divizija imala je zadatku da brani prošireni pojas vezujući neprijatelja aktivnim dejstvima. U tom cilju trebalo je da divizija izvede demonstrativno forsiranje na pravcu mosta kod Demblina, u rejonu seve-

roistočno od sela Golomb i sa velikog otoka koji leži naspram sela Pjaski u pravcu sela Lenka.

3. pešadijska divizija koja je bila u drugom ešelonu armije, trebalo je da krene za 2. pešadijskom divizijom, da se prebaci preko Visle preko mosta koji će izgraditi inžinjeri i da zatim uzme učešća u proširivanju mostobrana koji će uspostaviti 2. pešadijska divizija.

Tako se, dakle, tek posle neuspelih pokušaja forsiranja Visle na širokom frontu i na više pravaca istovremeno, komandant armije odlučio da izvrši jedan snažan udar na odseku koji leži blizu mostobrana, uspostavljenog od strane jedinica 69. armije. Takvo planiranje dejstava, kao i znatno ojačanje i veća podrška artiljerijom divizije koja je izvršavala glavni zadatak, kao i dodeljivanje ovoj dovoljno vremena za pripremu operacije, stvarali su realne preduslove za njihovo uspešno izvršenje.

U vezi s ovom novom odlukom otpočela su odgovarajuća pregrupisavanja snaga, pripremanje sredstava za prebacivanje preko reke itd.

Istovremeno u toku noći 3/4. kao i 4/5. avgusta povučene su sa zapadne obale Visle jedinice koje su se do tog vremena još tamo nalazile.

Novi plan, ipak, nije bio sproveden, jer je 6. avgusta 1. armija PV primila novi borbeni zadatak od komandanta 1. beloruskog fronta: obrana severnog dela varecko-magnuševskog mostobrana koji je u međuvremenu uspostavila 8. gardijska armija.

Tako se završila borba 1. i 2. pešadijske divizije kod Demblina i Pulava. Bila je to istovremeno prva važnija operacija u kojoj je uzeo učešća veći deo snaga 1. armije Poljske vojske.

Pokušaji forsiranja Visle nisu uspeli — nisu se mogli zadržati mostobrani koji su bili zauzeti na zapadnoj obali reke. Dogodilo se to zbog više uzroka. Najvažniji od njih bili su:

— preduzimanje forsiranja na vrlo širokom frontu jednovremeno na nekoliko mesta, u uslovima kada su nedostajale odgovarajuće snage i sredstva za to. Nije bio tačno određen pravac glavnog udara, što nije našlo odraza u grupisanju armije (to je učinjeno tek posle sloma prvih pokušaja forsiranja);

— nije iskorišćen faktor iznenađenje, mada su jedinice počele dejstvo odmah posle podilaska Visli gotovo bez priprema. Zbog toga je 1. pešadijska divizija morala (posle prvog neuspelog pokušaja) odložiti forsiranje od noći 31. jula i 1. avgusta na noć 1/2. avgusta, zatim vremenski razvučeno forsiranje itd. To je neprijatelju omogućilo da organizuje snažan otpor na zapadnoj obali i da ka rejonima forsiranja privuče sveže snage;

— slabo inžinjerijsko obezbeđenje forsiranja, što je onemogućilo istovremeni prelazak većih snaga, a ujedno je uticalo i na sporost forsiranja;

— nedovoljna artiljerijska vatrena podrška jedinica koje su forsirale Vislu i gotovo potpuni nedostatak protivoklopne artiljerije u jedinicama koje su bile zauzele mostobrane na zapadnoj obali reke. Sve je to prouzrokovalo da jedinice koje su se tamo našle, pošto su raspolagale samo ručnim oružjem, nisu bile u stanju da se odupru snažnim i čestim protivnapadima neprijateljskih tenkova i pešadije;

— slabo materijalno obezbeđenje jedinica određenih za forsiranje;

— nedostatak iskustva u izvođenju dejstava uopšte (izuzimajući 1. pešadijsku diviziju), a naročito dejstava povezanih sa forsiranjem široke vodene prepreke.

Prema zamisli komandanta armije u vezi sa forsiranjem Visle koje je pripremano za 8. avgust, nastojalo se ovog puta da se veći deo iznesenih nedostataka otkloni.

Treba, međutim, podvući da su dejstva 1. armije PV, i pored toga što nisu dala pozitivnih taktičkih rezultata, ipak odigrala veliku ulogu s operativne tačke gledišta. Naime, forsiranja Visle, mada su izvedena malim snagama, vezala su na frontu širokom oko 30 km znatne

snage neprijatelja, prinuđavajući ga da na taj pravac prebacuje sveže jedinice. To je u izvesnom stepenu olakšalo sovjetskim jedinicama ofanzivna dejstva južno od Pulava — u rejonu Kazimježa (69. armija) i severozapadno od Demblina — kod ušća Pilice (8. gardijska armija). Upravo su tada na tim mestima uspostavljeni veći mostobrani sa kojih su otpočele ofanzivu glavne snage 1. beloruskog fronta u januaru 1945. — u okviru velike zimske ofanzive Sovjetske armije. U tom smislu dejstva 1. armije Poljske vojske u rejonu Demblina i Pulava dala su pozitivne rezultate.

Potpukovnik V. Tušinjski

O BORBAMA PARTIZANSKIH BRIGADA NARODNE
ARMIJE U KJELECKOJ OBLASTI U DRUGOJ
POLOVINI 1944. GODINE

STVARANJE I BORBENA DELATNOST PARTIZANSKIH
BRIGADA NA

(Skica 11)

Delatnost partizanskih brigada NA u kjeleckoj oblasti u drugoj polovini 1944. godine može se podeliti na tri perioda: prvi — od polovine jula do polovine septembra; drugi — od polovine septembra do kraja oktobra; treći — od novembra 1944. do januara 1945.

U prvom periodu bilo je organizovano pet partizanskih brigada NA. U tom periodu brigade izvode pojačanu borbenu delatnost uperenu, pre svega, na uništavanje železničkog vojnog transporta. Pojačana borbena delatnost bila je mogućna zahvaljujući čestim avionskim pošiljkama oružja i eksploziva, koje je slao Štab poljskih partizana.¹⁾

¹⁾ Štab poljskih partizana bio je organizovan u aprilu—maju 1944. na teritoriji Sovjetskog Saveza i radio je pri štabu 1. beloruskog fronta. Za organizovanje štaba poljskih partizana i za rad u njemu bili su upućeni, pored ostalih, i oficiri iz 1. poljske armije. Glavni zadatak štaba bio je da organizuje partizanske odrede iz redova Poljaka koji su se nalazili na teritoriji zapadne Ukrajine i zapadne Belorusije, da ih prebacuje na teritoriju Poljske, a takođe da se stara o obuci specijalista za partizanske odrede (minera, vezista, izviđača). U avgustu 1944. Štab poljskih partizana stavljen je pod komandu Vrhovne komande Poljske vojske. Pošto je rasformirana Glavna komanda NA (verovatno krajem

Partizanske brigade imale su radio-stanice i vršile su intenzivnu izviđačku delatnost. One su radile prema jedinstvenom operativnom planu koji je razradila komanda okruga. Velika važnost pridavana je ustanovljavanju i razradi posebnih oblika saradnje sa AK i SB (Armija u otadžbini i seljački bataljon).

Drugi period predstavlja prelazak na odbrambene borbe u vezi sa otpočinjanjem velikih neprijateljskih protivpartizanskih akcija. Najveće među njima bile su bojevi kod Evine (13. IX) u Suhednjovskim šumama (16—19. IX), kod Gruške (29. IX) i u šumama Sjekerno — Rataje (6. X). Ovaj period završava se prelaskom glavnih partizanskih snaga NA preko linije fronta kod Hoča, a manjih partizanskih grupa na sandomješki mostobran. U ovom periodu je produžena izviđačka delatnost, dok je diverzantsku delatnost većih razmera izvodila jedino 3. brigada NA.

U trećem periodu partizanska delatnost u istočnom i centralnom delu kjelecke oblasti zamire (tamo je tada izvođen organizacioni, politički i izviđački rad u garnizonima NA.*.) Borbenu delatnost produžava 3. brigada NA u oblasti Čenstohove.

Ovaj članak obrađuje prvi i drugi period. Međutim, uski okviri članka ne dopuštaju nam da podrobniјe opišemo naročito prvi period u kome se ograničavamo na prikaz najvažnijih činjenica iz organizacije i borbene delatnosti

jula), komandu nad odredima NA koji su još bili ostali zapadno od Visle i Nareva preuzeila je Vrhovna komanda Poljske vojske, koja je Štabu poljskih partizana poverila zadatku da koordinira delatnost tih odreda i da ih snabdeva oružjem i opremom. Štab poljskih partizana pretrpeo je u periodu avgust—oktobar niz reorganizacija koje su bile završene krajem oktobra. Štab poljskih partizana dobio je tada novi naziv: »Baza desantnih odreda pri Vrhovnoj komandi PV« (upotrebljavan je takođe naziv »Baza materijalno-tehničkog snabdevanja pri Vrhovnoj komandi PV za odrede u neprijateljskoj pozadini«). Ta je baza postojala do februara 1945.

*) Partizanske jedinice NA i AK koje su imale čisto teritorijalni karakter a bile delimično i zakonspirisane, nazivale su se »garnizonima« (prim. prev.).

partizanskih brigada. Zbog toga, a i da bi se sačuvalo hronološko izlaganje i preglednost opisa rada 1, 2, 10. i 11. brigade koje su među sobom sadejstvovale, izostavljen je u drugom periodu opis borbi 3. brigade NA kada je ona samostalno dejstvovala u zapadnim delovima kjelecke oblasti.

Poslednjih dana jula 1944. jedinice 1. ukrajinskog fronta izbile su na Vislu, dohvatile se istočnih rejona kjelecke oblasti, forsirale na više mesta reku i zauzele nekoliko tada još malih mostobrana. U toku avgusta vođene su teške borbe za održavanje, povezivanje i proširivanje zauzetih mostobrana u rejonom Sandomježa i Janovca.

Sada je kjelecka oblast postala neposredna pozadina hitlerovskog fronta kao što je to bila lublinska oblast u proleće 1944. godine.

Glavna komanda Narodne armije, predviđajući da će značaj partizanskih dejstava u kjeleckoj oblasti porasti, izdala je još u junu-julu niz naređenja i zapovesti, kako bi se Narodna armija organizaciono i borbeno učvrstila u III oblasti — kjeleckoj. Naredbom br. 24 od 15. juna 1944. Glavna komanda NA naredila je komandantu III oblasti da izradi opšti operativni plan za oblast i posebne planove za pojedina područja, srezove, opštine i partizanske odrede.

Krajem juna nastupile su promene u sastavu komande oblasti.

Komandant III oblasti NA, na mesto majora Felka (Adrijana), postao je potpukovnik Mjetek — Močar Mječislav, dotadašnji komandant II oblasti NA. Istovremeno je Centralni komitet Poljske radničke partije uputio u III oblast Dugog Janeka — Hilarija Helhovskog. Komanda III oblasti je, pored toga, ojačana sa nekoliko iskusnih oficira.

Jedan od najvažnijih zadataka nove komande oblasti bio je da organizuje partizanske brigade i aktivise borbu protiv okupatora.

Opšta načela organizacije partizanskih brigada utvrdila je još u oktobru-novembru 1943. Glavna komanda Narodne garde, a zatim ih je u januaru 1944. potvrdila i dopunila Glavna komanda NA. Brigade su imale biti veće partizanske jedinice koje bi se sastojale od 2—5 bataljona (brojno stanje bataljona najmanje 100 ljudi). Brigade su predstavljale višu formu organizacije partizanskog pokreta u odnosu na manje partizanske odrede koji su do tada dejstvovali. One su, naime, obezbeđivale planiranje dejstava, povećavale efikasnost komandovanja i, što je najvažnije, omogućavale izvođenje borbenih operacija na višem stepenu (na primer, jednovremeno rušenje vozova na raznim železničkim prugama).

Treba dodati da su prema pravilniku i naredbama Glavne komande NA partizanske brigade stajale neposredno pod komandantom oblasti. Zbog toga je i pri organizovanju brigada glavni teret posla ležao na komandantu oblasti i njegovom štabu.

Organizacijski poslovi na stvaranju partizanskih brigada otpočeli su u komandi III oblasti u prvoj polovini jula na teritoriji područja broj 7 (Radomsko).

13. jula komandant oblasti izdao je naredbu br. 16 o organizovanju 1. brigade NA »kjelecke«. Za komandanta brigade postavljen je kapetan Zigmunt (Henrik Polovnjak)²⁾ dotadašnji komandant područja br. 7. Brigada se imala sastojati od dva bataljona: 1. bataljon od 2 čete, a 2. od 3 čete. Istog dana bataljonima su određene zone dejstva i borbeni zadaci, a objašnjena su im i opšta načela

²⁾ U ovom članku oficiri i podoficiri NA biće spominjani sa onim činovima koje su imali u periodu o kome se govori. Na primer, kapetan Zigmunt, koji je polovinom avgusta bio unapredjen u čin majora, pojavljivaće se dalje u članku kao major. Pravo ime biće dato saино pri prvom spominjanju pseudonima dotičnog lica. Ako se ne spominje ime pored pseudonima, znači da autor nije uspeo da ga sazna.

saradnje s drugim konspirativnim organizacijama. U vezi s pitanjem saradnje, u naredbi komandanta oblasti stajalo je, između ostalog: »Organizovati saradnju s drugim organizacijama da bi svi Poljaci dobre volje koji iskreno žele što brže oslobođenje poljskog naroda bili uvučeni u borbu protiv okupatora« (...). Zatim se naređuje: organizovati i naoružati zajedničke borbene jedinice s bratskim organizacijama SB kao i sa organizacijama AK koje stoje na stanovištu istinske borbe protiv okupatora (...). Ulazeći u okvir Narodne armije, pomenute borbene jedinice imaju pravo da zadrže ne samo svoje tradicije i nazive nego i svoj vlastiti ideoološki stav. Zajedničkim snagama sa SB kao i sa svim dobromamernim predstavnicima organizacija AK, onemogućiti bratoubilačku borbu.³⁾ Treba dodati da su gornje direktive bile sprovodile partizanske jedinice i terenske organizacije NA pa je to vezivalo za Narodnu armiju i privlačilo u njene redove partizane iz SB i AK (na primer, odrede AK Fina i Orla).

Formiranje 1. brigade NA trajalo je desetak dana. 1. bataljon je bio organizovan u drugoj polovini jula u starahovickim šumama od partizanskog odreda NA »Svit« kojim je komandovao potporučnik Lokjetek (T. Maj). 2. bataljon 1. brigade NA bio je formiran takođe u drugoj polovini jula od partizanskih odreda koji su se nalazili u stašovskim šumama (severozapadno od Rakova u rejonu sela Smikov i Koženo) među kojima su bili odredi: »M. Langjević« pod komandom Bžoze (Č. Boreckog), odred »B. Glovacki« pod komandom vodnika Gurala (S. Šimanjskog), odred »Zaviše Crnoga« pod komandom st. vodnika Vžosa (V. Mlineka).⁴⁾

U stašovskim šumama nalazio se u to vreme partizanski odred (jačine 70 ljudi) koji je 1. jula, po naredbi Štaba

³⁾ Naredba br. 18 komandanta III oblasti NA. (Istorijski arhiv Partije).

⁴⁾ M. Janjić piše u svojim memoarima da su u to vreme od ovih odreda stvorena tri bataljona, a H. Polovnjak piše u izveštaju da su stvorena dva bataljona. Pored toga se iz kasnije naredbe komandanta oblasti od 3. avgusta br. 32 može zaključiti da je tada formiran samo jedan bataljon.

poljskih partizana, tamo bačen kao desant, pod komandom majora Bronjiča, Maksa (Sobjesjaka). U toku jula brojno stanje odreda povećalo se za nekoliko puta. On je dobio ime brigade »Grunvald«. Razgovori o tome da ova brigada bude stavljena pod komandu oblasti NA nisu dali rezultata. Poslednjih dana jula brigada »Grunvald« prebacila se prema jugu i našla se na terenu sandomješkog mostobrana koji su uspostavile sovjetske jedinice.

Istovremeno sa formiranjem 1. brigade NA obavljeni su i organizacijski radovi koji su imali da obezbede dalji razvoj partizanskih jedinica. Među najvažnije poslove treba ubrojati: uspostavljanje, početkom jula, radio-veze sa Štabom poljskih partizana; organizovanje oficirskog kursa koji je vodio potporučnik Mihal, poslat iz Glavnog štaba NA; izvođenje delimične mobilizacije partizana u garnizonima NA; vojna obuka sa članovima NA po garnizonima.

Posebno veliki značaj za budući razvoj partizanskog pokreta imalo je uspostavljanje veze sa Štabom poljskih partizana. Veza je po svoj prilici uspostavljena pomoću radio-stanice poručnika Anteka (Juškjevića), koji je 23. juna, zajedno sa grupom oficira iz 1. poljske armije, spušten padobranom u rejon Ostrovca i prvih dana jula uspostavio dodir sa Narodnom armijom. Grupu poručnika Anteka (prvi komandir grupe kapetan Lojko poginuo je za vreme spuštanja iz aviona) uputio je u kjelecku oblast Štab poljskih partizana. Uspostavljanje veze između komande III oblasti i Štaba poljskih partizana omogućilo je da se reše pitanja koja su tada bila najvažnija za organizovanje brigada — pitanje dopreme vazdušnim putem oružja i municije.

Prvo bacanje oružja i municije obavljeno je noću 26/27. jula u stašovskim šumama u rejonu gde se nalazio novoorganizovani 2. bataljon 1. brigade NA. Pošto je primio pošiljku, bataljon je odmaršovao tokom sledećih nekoliko dana u šume Sjekerno — Rataje (zajedno sa njim otišla je i komanda oblasti i komanda brigade), gde je trebalo da se nastavi sa organizovanjem partizanskih jedi-

nica i odakle je bilo lakše napadati železničke linije koje vode kroz kjelečku oblast. Za vreme ovog marša, 29. jula, partizani su napali vatrom automobilsku kolonu u rejonu Lehova, a 2. avgusta kod sela Ratkovice napali su iz zasede i razbili neprijateljsku pešadijsku kolonu. Na mesto gde se nalazio 2. bataljon u južnom delu šuma Sjekerno — Rataje, stizali su vojnici NA iz obližnjih garnizona. 4. avgusta stigao je i bataljon poručnika Lokjeteka. U noći 5/6. avgusta u taj rejon je baćena nova količina oružja i municije.

Bacanje oružja, kao i priliv dobrovoljaca, omogućilo je da se 6. avgusta formira 2. brigada NA »Svit« u sastavu dva bataljona. Jezgro brigade činio je bataljon poručnika Lokjeteka. U sastav 2. brigade ušao je i odred AK potporučnika Fina. Komandant brigade bio je poručnik Lokjetek, zamenik komandanta potporučnik Organ (T. Lencki). Toga dana je izvršena reorganizacija i 1. brigade. Namesto bataljona poručnika Lokjeteka formiran je nov bataljon.

Bataljoni su bili osnovne borbene jedinice brigada. Pored njih, po brigadama je formirano više specijalnih jedinica jačine voda, kao: zaštitni vod, izviđački vod, vod za snabdevanje, koji su stajali neposredno pod komandom komandanta brigade i načelnika štaba. U 1. brigadi NA izviđački i zaštitni vod formirani su u drugoj polovini avgusta.

Pošto nam nije poznato brojno stanje brigada na dan formiranja, daćemo njihovo brojno stanje na dan 15. avgusta: 1. brigada imala je tada preko 350 ljudi, a 2. preko 200 ljudi.

Već sutradan po formiranju 2. i reorganizovanju 1. brigade, komanda oblasti naredbom br. 35 odredila im je borbene zadatke i zone dejstva.

Prema toj naredbi 1. brigada NA imala je da izvodi borbena dejstva u trouglu: Skaržisko-Kamjena — Konjske — Kjelce, a 2. brigada NA u trouglu: Kjelce — Vloščova — Mjehov. Glavni zadatak koji je postavila ko-

manda oblasti bio je: uništavati vojne transporte na železničkim prugama, rušiti mostove i postavljati zasede.⁵⁾

Brigade su u toku nekoliko dana prešle u određene rejone.

Komandant 1. brigade NA odredio je bataljonima rejone dejstva kao i deonice železničkih pruga i puteva na kojima je trebalo napadati i uništavati neprijateljske transporte. 1. bataljon pod komandom poručnika Hmurog (Lazarskog) imao je da ruši železničke transporte na liniji Skaržisko — Kamjena — Konjskje. 2. bataljon pod komandom potporučnika Gurala dejstvovao je na železničkoj liniji Skaržisko-Kamjena Kjelce.

Komandant 2. brigade naredio je svojim bataljonima da ruše neprijateljske transporte na železničkoj liniji Kjelce — Čenstohova.

Izbacivanje iz šina železničkog transporta, miniranje železničkih i drumskih mostova izvršavale su specijalne minerske grupe (diverzantske) koje je organizovala komanda bataljona. Instruktori za minersku obuku, a često i komandiri minerskih grupa u pojedinim bataljonima, bili su oficiri 1. armije Poljske vojske koji su iz aviona baćeni u kjelecku oblast: u 1. brigadi poručnik Juzek (Švarc), potporučnik Bolek, poručnik Kvasnjevski, a u 2. brigadi kapetan Slavek (Bartošević).

Polovinom avgusta, zbog intenzivne diverzantske dejavnosti brigada NA, potpuno je izbačena iz upotrebe važna železnička pruga Kjelce — Skaržisko-Kamjena. To konstataju u specijalnom borbenom izveštaju od 22. avgusta

⁵⁾ Tog dana komandant oblasti izdao je naredbu br. 34 u kojoj je izmenjen naziv jedinica Narodne armije u »jedinice Poljske vojske«. To je bilo povezano sa dekretom Zemaljskog narodnog veća od 21. jula o spajanju Narodne armije i 1. poljske armije u Poljsku vojsku u III oblasti naziv »Poljske vojske« pretežno je upotrebljavani u naredbama i zapovestima komande oblasti, a delimično i u komandama brigada u kojima su često korišćena oba naziva. Kao što se vidi iz borbenih relacija i izveštaja, među partizanima se ipak održao i dalje naziv »Narodna armija«. Taj ćemo naziv zato zadržati u daljem tekstu ovoga članka.

komandant III oblasti. Isto tako železničke pruge Čenstohova — Kjelce i pruga Konjske — Skaržisko-Kamjena neprekidno su napadali partizani, tako da je pokret na njima bio vrlo ograničen.

U borbenom saopštenju od 25. avgusta, koje je poslato Štabu poljskih partizana, komandant III oblasti izneo je dotadašnje rezultate borbene aktivnosti partizanskih brigada. 1. brigada NA je u periodu od 14. jula do 25. avgusta izbacila iz šina 18 vojnih vozova, srušila 8 železničkih i 1 kolski most, vodila 8 borbi i ubila oko 300 hitlerovaca; 2. brigada NA (od 9 do 23. avgusta) srušila je 6 vozova, uništila 1 most i ubila oko 370 hitlerovaca.

Pored akcija kojima je bio cilj rušenje železničkog transporta, železničkih stanica i mostova, 1. i 2. brigada izvršile su mnoge napade na neprijateljske jedinice. Veće akcije te vrste u mesecu avgustu, pored već pomenute akcije u rejonu Ratkovice, izvršene su u Gustavovu, Skorkovu i Pješkovu.

Evo ukratko kako su akcije tekle:

10. avgusta uveče deo snaga 1. i 2. brigade napao je neprijateljski inžinjerijski bataljon koji se nalazio u selu Gustavovu. Rezultat akcije bio je potpuno razbijanje hitlerovaca. Zarobljena su 4 oficira, ubijeno je desetak hitlerovaca, a ostali su uspeli da pobegnu iz sela. Zaplenjeno je oružje, municija i oprema. Za vreme borbe ranjen je načelnik štaba III oblasti NA kapetan Stari Jakub (E. Ivančić), kao i nekoliko partizana.

Noću 15/16. avgusta grupa partizana iz 2. brigade NA napala je štab neprijateljskog odreda za obezbeđenje fortifikacijskih radova, koji se nalazio u selu Skorkovu, a bio je odgovoran za obezbeđenje utvrđenja na liniji Malogošć — Olešno. Ceo štab u kome se nalazilo 38 oficira i podoficira likvidiran je. Uništena je velika količina oružja i municije sa granatama koja je tu bila uskladištena. Deo oružja ponesen je. Partizani su imali jednog poginulog.

28. avgusta bataljon iz 2. brigade napao je jak nemачki garnizon u Pješkovu, koji je obezbeđivao železničku prugu. Posle dvočasovnog boja ubijeno je oko 60 hitlero-

vaca, koji su se branili u zidovima školske zgrade. Vlastiti gubici iznosili su tri poginula.

Za vanredne uspehe u borbi s okupatorom, a naročito za uništavanje železničkog saobraćaja, 1. i 2. brigada NA predložene su 21. avgusta za odlikovanje Grunvaldskim krstom.

Komandant oblasti naredio je partizanskim brigadama da od 22. do 24. avgusta pređu na zapad: 1. brigada NA u rejon Pjotrkov — Konjskje — Radomsko, a 2. u rejon Vloščova — Konjecpol — Čenstohova.

Obe brigade trebalo je da produže borbena dejstva u novim operativnim rejonima. 2. brigada imala je da uspostavi vezu sa Čenstohovskim bataljonom NA koji je dejstvovao u tom kraju i nosio ime generala J. Bema.

Međutim, brigade nisu uspele da pređu u određene rejone. Do toga je došlo, pre svega, zbog prepreka koje su stvarali mnogi odredi narodnih oružanih snaga*) (NOS) koji su se nalazili na terenu preko koga je trebalo da pređu jedinice NA, tj. na liniji Konjskje — Radošice — Vloščova a i zbog velikih teškoća oko forsiranja nemačkih utvrđenja, izgrađenih na reci Pilici.

Ne mogavši se prebaciti na zapad, partizanske brigade izvodile su borbena dejstva u ranije označenim operativnim rejonima. U periodu od polovine avgusta do polovine septembra pada najveća aktivnost 1. i 2. brigade protiv neprijateljskog železničkog transporta. Samo je 1. bataljon 1. brigade NA srušio od 16. avgusta do 11. septembra 1944. godine 4 železnička i 1 drumski most, izbacio iz šina 13 teretnih vozova i potpuno uništil 12 lokomotiva i 67 vagona.

Zbog neprekidne mobilizacije i pristizanja dobrovoljaca, brigade su stalno povećavale svoje redove i polovinom septembra njihovo brojno stanje iznosilo je: 1. brigada NA oko 500 ljudi, 2. brigada NA oko 300 ljudi.

Krajem avgusta i prvih dana septembra u području br. 9 (Čenstohovskom) izvršene su pripreme za organizo-

*) Kvislinška vojna organizacija u okupiranoj Poljskoj. — Prim. prev.

vanje nove brigade NA. Naredbu o formiranju brigade izdao je komandant oblasti još 20. avgusta. Jezgro brigade trebalo je da bude bataljon NA »General J. Bem« koji je do tada dejstvovao u tom području. Krajem avgusta bataljon se prikupio u Kotvinjskim šumama. U tom rejonu primljeno je u dva maha oružje bačeno iz aviona (27. avgusta i 6. septembra). U vreme drugog bacanja spustilo se i 12 oficira. 8. septembra završeno je formiranje brigade koja je dobila naziv 3. brigada NA »General J. Bem«. Za komandanta je postavljen kapetan Boruta (B. Kon Hanjič), za zamenika komandanta poručnik Zigfrid (Gutman), a za načelnika štaba poručnik Stah (Haniš). Pri štabu brigade formirani su izviđački, zaštitni i štabni vod. Na dan formiranja brigada je imala 3 bataljona (u drugoj polovini septembra imala je 4 bataljona). Brojno stanje brigade na dan 10. septembra iznosilo je 351 čovek. 3. brigada NA, kratko vreme po formiranju, izbila je na prvo mesto u III oblasti u uništavanju nemačkog železničkog transporta.

Po naredenju komandanta oblasti formirana je 13. septembra u rejonu Suhednjevskih šuma sovjetska partizanska grupacija, sastava dve brigade: 10. brigada »Pobeda« i 11. brigada »Sloboda«. Za komandanta grupe nimenovan je Pjotr (Novak), za komandanta 10. brigade — kapetan Doncov, a za komandanta 11. brigade — kapetan Rajščenko. Organizacijsku osnovu brigade činili su partizanski odred Doncova i odred Gončarova, koji se s prvim povezao krajem avgusta. Lični sastav brigade bio je uglavnom popunjen sovjetskim zarobljenicima koji su pobegli iz hitlerovskih logora. Polovinom septembra imale su obe brigade zajedno 400—600 ljudi, a krajem toga meseca oko 1.100 ljudi. Poljaci su činili 15% ličnog sastava brigade. Obje brigade su organizacijski ušle u sastav III oblasti NA i bile su potčinjene preko komandanta grupacije, a i neposredno, komandantu oblasti. 14. septembra brigade su doobile zadatak: preći na terene više na zapadu i tamo izvoditi borbena dejstva.

Međutim, brigade nisu uspele da izvrše ovaj zadatak jer je polovinom septembra neprijatelj otpočeo velike

protivpartizanske akcije. To je bilo u neposrednoj vezi sa stabilizacijom situacije na frontu, koja je nastupila još krajem avgusta. Jedinice 1. ukrajinskog fronta tada su se utvrdile na zauzetim mostobranima kod Sandomježa i Janovca. Jedinice nemačke 4. oklopne armije, zbog dodašnjih neuspešnih dejstava, bile su primorane da se odreknu pokušaja da unište sovjetske mostobrane na zapadnoj obali Visle.

U takvoj situaciji neprijatelj je odlučio da očisti teritoriju kjelecke oblasti od partizanskih jedinica, koje su u najtežem periodu za 4. oklopnu armiju (kraj jula-avgust) dezorganizovale železnički transport u njenoj zoni dejstva, zadavale vojnim i policijskim jedinicama teške udarce i nanosile im velike gubitke u ljudstvu i materijalu.

Prvu veću akciju protiv partizana NA neprijatelj je izveo još 13. septembra protiv 3. brigade NA, a zatim u drugoj polovini septembra i prvim danima oktobra protiv 1, 2, 10. i 11. brigade NA.

Pre nego što pređemo na opis toka većih borbi, vođenih od strane partizanskih brigada NA (1, 2, 10. i 11) daćemo rezultate akcija protiv neprijateljskih komunikacija, delimični pregled akcija na prihvatanju materijala bačenog iz vazduha i, najzad, reći ćemo nešto o ulozi partizanske izviđačke delatnosti NA u III oblasti.

Borbena delatnost partizanskih brigada u pogledu najvažnijeg zadatka — uništavanja železničkog transporta i mostova — prema nepotpunim podacima tekla je, uglavnom, ovako:

Pored spomenutih akcija koje su okupatoru nanele najveće gubitke, partizanske brigade izvršile su još na desetke drugih akcija.

Kao što je na početku spomenuto, doprema oružja, municije i eksploziva vazdušnim putem bila je jedan od osnovnih uslova za sprovođenje pojačane borbene delatnosti partizanskih brigada NA. Doprema oružja omogućila je takođe da se partizanske jedinice brojno povećavaju. O količinama bačenog oružja i vojne opreme mogu posvećiti sledeće cifre (koje se odnose na bacanja izvršena

Vršta akcije	B r i g a d a					Svega
	1	2	3	10	11	
Srušeno železničkih transporata	35	12	67 ⁶⁾)	10	5	129
Uništeno i oštećeno lokomotiva	15	12	30	10	5	72
Srušeno železničkih i kolskih mostova	16	3	21	6	2	48

samo u septembru na terenu III oblasti): 17 minobacača, 22 protivoklopne puške, 55 puškomitrailjeza, 1.135 automata, 3.084 ručne granate, 2.100 kg eksploziva, 5. radiostanica. Pored toga, dopremljena je municija, lekovi i manje količine uniformi. Osnovna količina primljenog materijala bila je predviđena za partizanske brigade NA. Treba ipak naglasiti da, i pored znatnih količina dopremljenog oružja i eksploziva, nisu u potpunosti zadovoljene potrebe brigada.

Od jula do septembra su pred partizansku izviđačku službu postavljeni važni zadaci. To je, naime, bio period neprekidnih pregrupisavanja neprijateljskih snaga, izgradnje provizornih (pomoćnih) aerodroma, razmeštaja pozadinskih ustanova, izgradnje utvrđenja i novih odbrambenih linija. Po gradovima i selima kjelecke oblasti bili su razmešteni štabovi korpusa, divizija i pukova 4. oklopne armije, a u šumama su se nalazila skladišta municije. Izviđačka služba III oblasti NA, kojom je u početku rukovodio poručnik Marjan (Janjic), a od polovine avgusta kapetan Vladek (Sopčinjski), zahvaljujući dobro organizovanoj obaveštajnoj mreži, došla je do mnogih dragocenih

⁶⁾ Znatno veći broj rušenja železničkog transporta i mostova od strane 3. brigade proizilazi, uglavnom, otud što je ona dejstvovala sve do januara 1945, dok su ostale brigade izvodile borbenu dejstva samo do oktobra 1944. i zato što se podaci za dejstva tih brigada (1, 2, 10. i 11) odnose samo na period avgust — septembar.

podataka o neprijatelju (pored ostalog, ona je dobijala podatke i od vojne obaveštajne službe AK). Podaci su odmah preko radija dostavljeni Štabu poljskih partizana, a odatle su predavani Glavnom štabu PV ili raznim štabovima Sovjetske armije. Neki podaci, naročito oni o objektima velikog značaja, dostavljeni su neposredno sovjetskom vazduhoplovstvu koje je zatim bombardovalo otkrivene objekte. Na primer, u avgustu je sovjetsko vazduhoplovstvo bombardovalo skladišta benzina i municije koja su bila skrivena u bunkerima u šumi kod sela Gžegožovice, kao i veliko skladište artiljerijske municije u šumici kod železničke stanice Njeklanj, na koje joj je ciljeve ukazala izviđačka služba NA. Rezultat bombardovanja bio je taj da su oba skladišta potpuno uništena. U septembru su bombardovana velika skladišta municije u šumi na takozvanoj Baranjoj gori, pored pruge Zagnjansk — Skaržisko — Kamjena, koje je takođe otkrila obaveštajna služba NA. Na isti način je bombardovan i štab 4. oklopne armije.

Obaveštajna služba III oblasti NA dostavljala je gotovo svakodnevno pojedine podatke o pregrupisavanju jedinica, o izgradnji odbrambenih linija, o mestima rasporeda štabova i slično, što je sve predstavljalo nesumnjivu pomoć za štab 1. ukrajinskog fronta u pogledu detaljnog upoznavanja neprijateljske odbrane.

BOJ U SUHEDNJOVSKIM ŠUMAMA

(Skica 12)

Suhednjovske šume (zvane takođe šume Svinje gore) predstavljale su odličnu partizansku bazu. To je stara šuma sa gustim šipražjem, mnogim uzvišicama, jarugama i velikim brojem potoka i blata. U blizini južne i zapadne ivice Suhednjovskih šuma prolazi važna železnička pruga Radom — Kjelce (Varšava — Katovice), a duž severne ivice — železnička pruga Skaržisko — Kamjena — Kołuški. Suhednjovske šume nalaze se u središtu velikog

šumskog kompleksa kjelecke oblasti, što je partizanskim jedinicama pružalo velike mogućnosti da izmaknu gonjenju, a komandi je obezbeđivalo uspešno rukovođenje.

Zbog svega toga su u Suhednjovskim šumama najčešće boravile partizanske jedinice NA, a takođe komanda kjelecke oblasti NA.

Polovinom septembra, u vezi sa premeštanjem operativnih zona kjeleckih brigada NA više na zapad, u Suhednjovskim šumama su se nalazile samo manje partizanske jedinice NA i komanda oblasti. Upravo u to vreme između 13. i 15. septembra u komandu oblasti su iz okolnih garnizona počele da stižu vesti o koncentraciji nemačkih jedinica u naseljima koja leže oko šuma. Moglo se pretpostaviti da se neprijatelj priprema za akciju protiv partizana. Komandant oblasti naredio je komandiru izviđačkog voda (potporučniku Sokolu) da prikupi naknadne podatke: gde se koncentrišu glavne snage neprijatelja, koliko im je brojno stanje, od kakvih se jedinica sastoje (narodnost) itd. Istovremeno su u partizanskom logoru izvršene sve pripreme za borbu. Pre svega, pojačana je budnost, pripremljeno oružje i izdate naknadne količine municije.

U komandi oblasti donesena je odluka da jedinice ostanu u Suhednjovskim šumama i da se u njima brane. Komanda oblasti, pri donošenju ove odluke, uzela je u obzir činjenicu da su okolni rejoni bili zasićeni neprijateljskim frontovskim jedinicama i da bi u takvim uslovima primena taktike odvajanja od neprijatelja, koja bi tražila brzo prebacivanje jedinica preko otvorenih terena, mogla dovesti do više sukoba s neprijateljem i do gubitka u ljudstvu. Uzeto je u obzir i to da je ovde teren bio pogodniji za odbranu nego u drugim šumskim kompleksima. Odlučeno je da se u rejon gde se nalazi komanda oblasti dovedu novoformirane brigade (10. i 11), koje su se nalazile takođe u Suhednjovskim šumama.

Istovremeno su 1., 2. i 3. brigada NA dobine naređenje da i one u vezi sa pripremama okupatora za akciju u Suhednjovskim šumama povećaju svoju borbenu delatnost.

O koncentraciji nemačkih jedinica izveštena je preko radija Glavna komanda Poljske vojske u Lublinu, odakle je dobijen odgovor da će, u slučaju nužde, vazduhoplovstvo pružiti partizanima pomoć.

U to vreme je izvođena neprekidna intenzivna izviđačka delatnost. Utvrđeno je da se glavni deo neprijateljskih snaga koncentriše u naseljima Odrovonžek i Samsonov, kao i da se u većini zaselaka, raspoređenih oko Suhednjovskih šuma, nalaze neprijateljske jedinice. Komandi oblasti posebno je zadavala brige vest da su hitlerovci poseli seoce Šalasi koje leži u blizini mesta partizanskog rasporeda.

Neprijatelj se još držao mirno, izvodeći jedino izviđačka dejstva i utvrđujući se u posednutim naseljima.

15. septembra izjutra stigle su u Suhednjovske šume, posle noćnog marša, 10. brigada NA (bez 1. čete) i 11. brigada NA. U šumi su se već ranije nalazili: novoformirani bataljon 1. brigade NA, štapska četa komande oblasti pod komandom poručnika Alima, kao i nekoliko vodova (među ostalim, izviđački i zaštitni vod). Ukupno su partizanske snage brojale tada oko 1.200 ljudi, dobro naoružanih automatskim oružjem.

U ranim časovima 16. septembra neprijatelj je otpočeo akciju. Oko 9 časova ušao je u šumu s juga od strane sela Belno neprijateljski odred (Kalmuci), jačine oko 200 ljudi. Taj odred se brzo kretao duž železničke pruge. Prema njemu je poslata četa potporučnika Pšelota, deo štapske čete poručnika Alima i deo izviđačkog voda. Posle kratke borbe neprijatelj je bio razbijen i izbačen iz šume.

U podne je ušao u šumu sa severoistoka od strane sela Rejova drugi, veći neprijateljski odred. Partizani 10. i 11. brigade primorali su ga takođe da se vrati.

Posle ovih sukoba, neprijatelj nije u toku dana vršio ozbiljnije pokušaje da se probije u dubinu šume. Ali su partizanski komandanti tačno ocenili ova dejstva kao pokušaj da se borbenim izviđanjem otkriju partizanske snage i očekivali su da će neprijatelj idućeg dana otpočeti dejstva većeg obima.

Komandant oblasti naredio je da se komandanti brigada i nižih samostalnih jedinica prikupe na savetovanje, na kome je raspravljano o planu dejstva idućeg dana. Brigadama i drugim jedinicama dodeljeni su odseci odbrane s tim što je, s obzirom na to da se odbrana morala sprovoditi na liniji dugo preko 30 km, komandirima bilo naređeno da primenjuju pokretnu odbranu.

Istovremeno je poslat izveštaj Lublinu o otpočetim borbama, o mestima koncentracije neprijateljskih jedinica i zatraženo je, između ostalog, da se dopreme minobacači.

U noći 16/17. septembra partizani su primili pošiljku oružja i municije. Rano izjutra, na mesto gde se nalazila komanda oblasti, stigao je iz Starahovičkih šuma odred NA jačine 136 ljudi sa poručnikom Olšinom na čelu.

Još u toku noći partizanske jedinice zauzele su određene odseke za odbranu. Severoistočni i severni odsek (Rejov, Volov, Sorbin) imala je braniti 11. brigada NA, severozapadni i zapadni odsek — 10. brigada NA, južni odsek — bataljon 1. brigade NA (istočni odsek bio je, kako izgleda, samo pod pojačanim partizanskim osmatranjem). U rezervi, u rejonu s. Rosohi, trebalo je da se nalazi šapska četa i nekoliko vodova iz 10. i 11. brigade. U tom rejonu trebalo je da boravi i komanda oblasti.⁷⁾

U vezi sa primljenim izveštajem da glavni udar treba da usledi sa zapada, od strane sela Šalasi, odlučeno je da se preduhitre dejstva neprijatelja. Deo snaga 10. brigade (2. četa) prebačen je na ivicu šume kod sela Šalasi. U zoru je otvorena vatrica na hitlerovce koji su se nalazili u selu. Neprijatelj je tek posle izvesnog vremena odgovorio nesređenom vatrom. U toku daljih vatreñih okršaja taj odsek su partizani dobro izvideli.

Odlučeno je da se izvrši borbeno izviđanje i na severnom odseku. U tom cilju poslato je u rejon Odrovonška nekoliko vodova. Vodovi su dobili i dopunski zadatak — da usporavaju kretanje neprijatelja u slučaju ulaska njegovih jedinica u šumu.

⁷⁾ U toku daljih dejstava nastupila su neka pomeranja partizanskih jedinica koja, međutim, ne mogu biti tačno ustavljena prema postojećim izvornim materijalima.

U popodnevnim časovima neprijateljske jedinice otpočele su ofanzivu sa severa i zapada. Na severnom odseku preprečili su im put, koji vodi u dubinu šume, vodovi poslati u izviđanje. Nekoliko puta došlo je do snažnih okršaja između nadmoćnih neprijateljskih snaga i partizana koji su napadali iz zaseda. Pod pritiskom neprijatelja partizani su ipak morali da se povuku u unutrašnjost šume. Tada je komandant oblasti naredio da se u borbu na tom pravcu ubace dve čete (jedna iz 10. a jedna iz 11. brigade). Posle daljih borbi neprijatelj nije uspeo da se utvrdi u šumi i predveče se povukao na polazne položaje.

Na zapadnom odseku neprijatelj je u borbu uveo nekoliko tenkova. Oni su krenuli iz seoceta Šalas. Partizani su odmah otvorili na njih vatru iz protivoklopnih pušaka. Posle nekoliko plotuna neprijateljski tenkovi vratili su se u selo. Povukla se i nemačka pešadija koja je pratila tenkove.

Toga dana borbe su se vodile i na drugim odsecima.

U noći 17/18. septembra doleteli su avioni. Dva transportna aviona bacila su oružje i tražene minobacače, treći avion »kukuruzar« (PO-2), kružio je nad selom Šalas tukući hitlerovce vatrom iz mitraljeza i bacajući na njih svežnjeve granata.

U zoru 18. septembra odlučeno je da se ponovo napadne selo. U naređeno vreme otvorena je na selo istovremeno vatra iz minobacača, protivtenkovskih pušaka i automatskog oružja. Posle vatrene pripreme, koja je trajala pola časa, partizanske jedinice krenule su u napad i, ne naišavši na otpor neprijatelja, ušle su u selo.

Na drugim odsecima vođeni su manji okršaji s neprijateljskim patrolama.

Mada hitlerovci nisu 18. septembra produžili sa tako odlučnim ofanzivnim dejstvima kao prethodnog dana, ipak je sama činjenica da su produžili akciju predstavljala opasnost za partizane, pre svega zbog brzog iscrpljivanja rezervi hrane, koju nije bilo moguće dobaviti iz okolnih sela u kojima se nalazio neprijatelj. U komandi se počeo razmatrati plan izlaska iz okruženja.

Međutim, u rano jutro 19. septembra jake neprijateljske jedinice opet su pokušale da se probiju u unutrašnjost šume. Glavni neprijateljski udar dolazio je opet sa severozapada na 11. brigadu i sa zapada na 10. brigadu. Raspalmsale su se oštре borbe. Partizanske jedinice, koristeći se poznavanjem zemljišta, odbijale su neprijateljske napade. U rejonu Sorbina uništen je oklopni automobil koji je naišao na minirani mostić.

Na više mesta dolazilo je do borbe prsa u prsa.

Ne mogavši postići uspehe na severozapadnom i zapadnom odseku, neprijatelj je otpočeo dejstva sa juga i jugozapada od strane Samsonova. Tada je komandant oblasti odlučio da u borbu uvede rezervu — šapsku četu i nekoliko vodova iz 10. i 11. brigade. Žestoka borba vodila se sada na severnom, zapadnom i južnom odseku. Jedino je sa istoka pritisak neprijatelja bio manji. I pored nadmoćnih snaga, neprijatelj ipak nije uspeo da probije partizansku odbranu i da prodre u dubinu šume.

Predveče su neprijateljske jedinice počele da se povlače na položaje na ivici šume koje su držale u početku napada. Samo na severnom odseku deo neprijateljskih snaga nije se povukao iz šume.

Kod dva starija nemačka oficira, koji su ubijeni u borbi, nađeno je nekoliko borbenih dokumenata. Iz njih se video da je akcija na Suhednjevske šume izvođena s nagašima jačine jednog korpusa (Kalmučki konjički korpus), a likvidacija partizana bila je planirana da se izvede u toku tri dana.

Uveče je zakazano savetovanje komandanata partizanskih jedinica. Odlučeno je da se u toku noći izdiže iz okruženja. 10. i 11. brigada kao i bataljon 1. brigade imali su da krenu u pravcu severozapada, u rejon sela Konjske i da tamo dalje izvode dejstva zajedno sa 1. i 2. brigadom. Komanda oblasti i šapska četa trebalo je da krenu u šume Sjekerno — Rataje. Komandantima brigada i bataljona preporučeno je da se staraju da izdiđu iz okruženja bez borbe i nastoje da neprijatelj ne otkrije pravce njihovog odlaska.

U toku noći su partizanske jedinice izišle iz okruženja bez borbi i uputile se u određene rejone. Jedino se 10. brigada koja nije uspela preći u rejon sela Konjske, zadržala u Samsonovskim šumama, odakle se posle dva dana vratila natrag u Suhednjovske šume.

Boj koji se odigrao u Suhednjovskim šumama završio se uspehom partizanskih jedinica, koje su se relativno malim snagama (oko 1.400 ljudi) branile u toku četiri dana na frontu dugom 30 km. I pored znatne mogućnosti u ljudstvu i materijalu, neprijatelj nije uspeo da se probije u unutrašnjost šume i da razbije partizane.

Uspešna odbrana postignuta je u velikoj meri zahvaljujući dobro organizovanoj pokretnoj odbrani i brzom prebacivanju snaga na odseke koji su bili najugroženiji. S druge strane, to je bilo moguće zahvaljujući velikoj operativnosti partizanskih izviđačkih jedinica, koje su uspevale da ustanove snage i namere neprijatelja na pojedinim pravcima. Na primer, otkrivanje glavnih neprijateljskih snaga na liniji Samsonov — Šalas — Odrovonžek, omogućilo je partizanskoj komandi da na taj pravac koncentriše glavninu svojih snaga. Nije bez značaja za tok bitke bila ni činjenica da se uspevalo preduhitriti neprijateljska dejstva (na primer, na pravcu sela Šalas).

Pored primene odgovarajuće taktike, na uspešan tok bitke uticalo je i dobro naoružanje kao i visoka borbena vrednost partizana.

BOJ KOD GRUŠKE

(Skica 13)

Poslednjeg dana borbi u suhednjovskim šumama, 19. septembra, i sledećeg dana komandant III oblasti izdao je

niz naređenja u kojima su određene nove operativne zone pojedinim brigadama NA.

1. i 11. brigada NA imale su da izvode zajednička borbena dejstva na sektoru zapadno od sela Konjskje i da razvijaju borbena dejstva dalje u pravcu granica Rajha, a 2. brigada NA zajedno sa 10. i odredom NA »Bartoš Glovacki« u rejonu Vloščova i Čenstohove i da razvijaju dejstva u jugozapadnom pravcu, takođe prema teritoriji Rajha.⁸⁾

U vezi sa gornjim naređenjima nastupilo je dalje pregrupisavanje partizanskih jedinica. Komandant 1. brigade NA naredio je 2. bataljonu da pređe u rejon Radošica, gde se nalazila operativna baza 1. bataljona. Između 21. i 24. septembra sastali su se 1. i 2. bataljon 1. brigade NA u selu Gruška. Još pre dolaska 2. bataljona, stigla je u taj rejon 2. brigada NA, koja je prethodno bila primorana, pod pritiskom znatnih neprijateljskih snaga i mnogobrojnih odreda NOS, da napusti operativnu zonu koja joj je bila dodeljena (Vloščova — lanac Malogorskih gora). Zajedno sa 2. brigadom tamo je stigao i sovjetski odred pod komandom Filuka. U rejonu Gruške nalazio se i Krakovski odred NA pod komandom kapetana Tadeka Belog (K. Grohala). 2. brigada NA, pošto se snabde oružjem i municijom iz dobačenog materijala i pošto otpremi avionima svoje ranjenike, imala je da se neodložno prebaci na ranije određenu operativnu zonu (Vloščova — Čenstohova). Komandant 1. brigade NA odlučio je takođe da se najpre snabde oružjem i municijom i da otpremi ranjenike, a zatim da bataljone prebaci u pravcu severozapada. Bacanje materijala trebalo je da se obavi 26. septembra u večernjim časovima.

23. septembra formiran je 3. bataljon 1. brigade NA. Za komandanta bataljona postavljen je poručnik Stefan (Čajka).

⁸⁾ Komandant oblasti dodelio je nove operativne zone, kako izgleda, u vezi s naredbom Vrhovne komande Poljske vojske od 17. septembra, u kojoj je naređeno partizanskim jedinicama da pređu u rejon Kališa, Belhatova i Tarnovskih gora.

25. septembra izdvojen je iz 1. i 2. brigade odred pod komandom poručnika Juzeka, koji je imao da sruši most u Maloj Sjelpi, vrlo važan za vojni transport. Međutim, posle borbe sa odbranom mosta partizani su bili primorani da se povuku.

Zbog loših atmosferskih prilika, bacanje oružja i municije nije izvršeno 26. nego u toku noći 27/28. septembra. Bačeno oružje (250 automata, 10 protivtenkovskih pušaka, 10 minobacača, mitraljezi i bombe) kao i municija, u potpunosti su zadovoljili potrebe brigada. Vatrena moć bataljona znatno je porasla.

28. septembra izjutra stigla je u Gršku iz Suhednjovskih šuma 11. brigada NA kao i deo novoformiranog 3. bataljona 1. brigade NA pod komandom poručnika Stefana. Ove su jedinice, posle teških borbi vođenih u Suhednjovskim šumama, bile jako iscrpene i nisu imale municije.

Istog dana izjutra radio-telegrafista 1. brigade NA primio je radiogram iz Lublina da će u 23 časa doći avioni radi evakuacije ranjenika. Odmah su otpočete pripreme za prijem aviona i evakuaciju ranjenika.

Rezultati izviđanja neprijateljskog kretanja toga dana sumirani su u dnevnom izveštaju obaveštajnog oficira 1. brigade NA. U njemu se konstatiše da u najbližim naseljima (Lopušno, Radošice, Mnin) vlada mir. Istina, u izveštaju je stajala i vest da cestom Kjelce — Čenstohova treba da najdu dve divizije i da je 27. septembra za jedinice tih divizija obezbeđen smeštaj u Snohovicama i Lopušnu. Ta je vest trebalo da izazove pojačanu budnost kod partizana. To se, međutim, ne bi moglo zaključiti iz dnevne zapovesti komandanta 1. brigade NA za 28. septembar u kojoj je raspored rada brigade za sledeći dan bio određen ovako: opis naoružanja, politička obuka i praktična vežbanja.

Tek kada je uveče javljeno da je u Lopušno stigla oklopna brigada pod komandom generala Štajnboka, u partizanskim jedinicama naređena je stroga pripravnost i pojačana su obezbeđenja. Avioni, koji su očekivani u toku noći, nisu doleteli.

U rano jutro 29. septembra izviđači su javili da se u obližnjim selima nalaze velike hitlerovske snage sa tenkovima i oklopnim automobilima. Jedinice NA bile su opkoljene sa svih strana.

Pošto su primljeni ovi izveštaji, komandanti brigada i bataljona odmah su se sakupili na savetovanje, na kome je izabrana zajednička komanda s komandantom 1. brigade NA majorom Zigmuntom na čelu, i utvrđen sledeći plan dejstva: postaviti se u kružnu odbranu, braniti se preko dana na zauzetim položajima a u toku noći se probiti kroz obruč.

Komandant partizanske grupacije odredio je svakoj brigadi i bataljonu odsek odbrane: sa severa — 2. brigada NA pod komandom kapetana Lokjeteka; sa zapada — 1. četa 10. brigade pod komandom Anatola, sovjetski odred pod komandom Filuka, 2. bataljon 1. brigade NA pod komandom poručnika Gurala; s juga — 1. bataljon 1. brigade NA pod komandom poručnika Mikulskog; sa istoka — 3. bataljon 1. brigade NA pod komandom poručnika Stefaná, 11. brigada NA pod komandom kapetana Rjaščenka i odred NA »Bartoš Glovacki« pod komandom kapetana Tadeka Belog. Ukupno su partizanske snage iznosile oko 1.200 do 1.400 ljudi (od toga 1. brigada NA sama oko 700—800 ljudi).

Komandant grupacije major Zigmunt naredio je zatim komandantima pojedinih odseka odbrane da miniraju sve puteve, mostove i staze pred prednjim krajem zauzeti položaja i da odmah pristupe posedanju označenih odseka odbrane. Predviđeno je da komandno mesto bude u selu Gruški.

U 19.15 časova neprijatelj je otpočeo napad sa istoka. Glavni napad je usmerio na odsek koji je branio 3. bataljon. Hitlerovska pešadija napadala je uz podršku nekoliko tenkova. Partizani su otvorili vatru iz automatskog oružja, minobacača i protivtenkovskih pušaka. Uništen je 1 neprijateljski tenk, a pešadija je prvo legla pod snažnom partizanskom vatrom, a zatim počela da se povlači. Kad

je napad odbijen, na položaje 3. bataljona otvorila je vatru artiljerija.

Hitlerovci su istovremeno vršili snažan napad iz rečiona Lopušno na drugi bataljon 1. brigade NA. Komandant grupacije major Zigmunt dobio je od komandanta 2. bataljona poručnika Gurala izveštaj da hitlerovci napadaju uz podršku tenkova i oklopnih automobila. Poručnik Gural molio je za pomoć. Na odsek 2. bataljona prebačene su četiri protivtenkovske puške. Njihovom vatrom uništen je jedan tenk, a drugi je nagazio na minu i izgoreo. Naišavši na minska polja, neprijateljski tenkovi zaustavili su se i pod neprekidnom vatrom protivtenkovskih pušaka počeli su da se povlače.

Zatim je neprijatelj prešao u napad na severnom odseku — na 2. brigadu NA — i ponovo na istočnom odseku na 11. brigadu. Posle žestokih borbi partizani su odbili neprijateljske napade i održali se na svojim položajima.

Oko 12 časova neprijatelj je obustavio napade. Koristeći prekid u borbi, partizanski komandanti sakupili su se na savetovanje, na kome je utvrđen plan probijanja kroz obruč. Probijanje je trebalo da se izvrši u 19 časova. Major Zigmunt obavestio je sakupljene komandante da je Vrhovnoj komandi Poljske vojske preko radija poslao izveštaj o toku borbe i da je zamolio za pomoć avijacije. Izveštaj je poslat i komandi oblasti.

U 13 časova, posle artiljerijske pripreme od nekoliko minuta, nemačka pešadija, uz podršku tenkova, izvršila je vrlo žestok napad na partizanske položaje. Sada je neprijatelj napadao istovremeno na svim odsecima, a artiljerijsku vatru preneo je u dubinu partizanske odbrane, na sela Gruška i Juzvikov, gde su se nalazili štab i pozadinske ustanove partizanskih jedinica. U oba sela izbili su veliki požari. Požar je otpočeo i u selima Sarbice i Mulažov. Neprijateljski napadi trajali su bez prekida i bili su sve žešći. Na nekoliko mesta, zbog pretrpljenih gubitaka u poginulim i ranjenim, nastale su breše u partizanskoj odbrani.

Posle ponovnog neprijateljskog napada na južni odsek odbrane, deo 1. bataljona 1. brigade NA bio je odbačen. Protivnapadom partizani su ipak ubrzo povratili izgubljeni položaj.

Među zarobljenicima koje je zarobio odred Filuka prepoznati su članovi odreda NOS (kako je tada ustanovljeno, odredi NOS uzeli su učešća u akciji protiv partizana).

Oko 16 časova neprijatelj je uspeo da na dva mesta probije partizansku odbranu. Jedan klin bio je zabijen sa zapada — na desnom krilu 2. bataljona, a drugi — s jugoistoka — na spoju 1. i 2. bataljona. U toku borbe na zapadnom odseku 1. četa 2. bataljona je, pod komandom poručnika Mlota, odbačena na sever i izgubila je vezu s komandantom bataljona. U borbama na jugoistočnom odseku bile su potisnute u pravcu Dobžeševske gore (zvana još i Langjevića gora) dve čete 1. bataljona. Posle probijanja partizanske odbrane, obe neprijateljske grupacije napadale su u pravcu Gruške koju je neprijatelj ubrzo zauzeo.

Ovakvim razvojem borbe zona u kojoj su se branili partizani bila je presečena na dva dela. U rejonu Dobžeševske gore ostao je 2. bataljon (bez 1. čete) i dve čete 1. bataljona, a u šumi na severoistoku od Gruške ostale su partizanske snage. I pored toga što je partizanska grupacija bila presečena, partizanske jedinice zauzele su ponovo položaj za odbranu i borile se dalje.

Komandant 2. bataljona poručnik Gural naredio je četama da preduzmu kružnu odbranu oko Dobžeševske gore. Pokušaji da se uspostavi veza s komandantom 1. brigade nisu uspeli. Neprijatelj je u tri maha pokušao da potisne grupaciju poručnika Gurala ali bez uspeha. Partizani su se održali na svojim položajima do večeri.

Posle zauzimanja Gruške, neprijatelj je usmerio svoj glavni napad na severni deo šume, kuda su bile potisnute glavne partizanske snage. Napad neprijatelja na šumu iz pravca Gruške bio je odbijen. Odbijeni su takođe napadi sa zapada — od Južvikova. Na severnom odseku je 2. bri-

gada vodila žestoke borbe s hitlerovcima koji su napadali iz rejona sela Kapalov i Mulažov. Uprkos snažnom neprijateljskom pritisku, 2. brigada se održala na svojim položajima sve do večeri — na ivici šume duž rečice.

Da je neprijatelj uspeo da se u popodnevnim časovima probije u partizanske položaje u tom rejonu, partizanskoj grupaciji koja se branila severno i severozapadno od Gruške pretilo bi potpuno razbijanje. Nemačke jedinice koje su napadale sa severa povezale bi se, naime, s jedinicama koje su napadale sa zapada i jugoistoka, a ove su se u kasnim popodnevnim časovima već našle u selu Gruška. O tome da je namera neprijatelja bila da preseče partizanske položaje za odbranu i razbijje partizane na male grupe — svedoče glavni pravci njegovih udara u popodnevnim časovima kao i opšti tok borbe. Uporna partizanska odbrana onemogućila je ostvarenje ove neprijateljeve nameri.

I pored velikih naprezanja, neprijatelj nije uspeo da do mraka razvije postignuti uspeh i razbijje partizane.

Uveče su partizanske jedinice, uprkos toga što su bile veoma nesređene i izmešane, uspele da se koncentrišu u šumi južno od sela Mulažov. Grupacija poručnika Gurala ostala je i dalje u odbrani u rejonu Dobžešovskih gora.

Kad je pao mrak, neprijateljska pešadija obustavila je napade, dok se i dalje produžila artiljerijska i minobacačka vatra.

Partizanski komandanti sakupili su se na kratko savetovanje na kome je odlučeno da se izvrši proboj u rejonu Dobžešova u pravcu juga i da jedinice, zatim, odstupe u Suhednjovske šume. Istovremeno je donesena odluka da se od odabranih partizana formira jurišni bataljon koji bi trebalo da probije obruč i obezbedi izlazak iz okruženja ostalim partizanskim jedinicama. Za komandanta jurišnog bataljona određen je kapetan Orkan. Komore su imale biti uništene.

Pošto su jedinice sređene i partizani upoznati sa situacijom, pristupilo se dejstvima.

Jurišni bataljon krenuo je na čelu partizanske grupacije, ali je bio primećen pre nego što je stigao na položaje neprijateljskih borbenih obezbeđenja. Neprijatelj je otvorio na partizane snažnu vatru iz automatskih oružja osvetljavajući istovremeno teren raketama. Probijanje u takvim uslovima pretilo je da se završi teškim gubicima i nije pružalo izglede na uspeh. Izdato je naređenje za povlačenje u unutrašnjost šume.

Posle kratkog savetovanja odlučeno je da se proboj izvrši u pravcu severa prema Mulažovu. U 2.30 časova partizanska grupacija, pod zaštitom jurišnog bataljona, izišla je iz šume. Odsek koji je izabran za proboj, kao što se pokazalo, nije bio posednut. Koristeći ovu povoljnu situaciju, glavnina partizanskih snaga uspela je da izide iz okruženja bez borbe. Samo zadnji delovi grupacije bili su zahvaćeni neprijateljskom vatrom. Ali neprijatelj nije više bio u stanju da partizanima spreči izvlačenje.

30. septembra u 9 časova partizanska grupacija stigla je do koneckih šuma u rejon sela Pjeklo i Njebo.

Posle jednodnevnog odmora partizanske jedinice kre-nule su u Suhednjovske šume. U Koneckim šumama ostali su samo bataljoni 1. brigade koji su u toku borbe bili jako oslabljeni.

Grupacija poručnika Gurala izišla je iz okruženja još pre ponoći. Pošto je izvršeno detaljno izviđanje, poručnik Gural je odlučio da se povuče u pravcu juga, a zatim da izvrši zaokret na istok. Uveče su čete bile povučene s položaja koje su držale. Određena je jurišna grupa jačine čete. Oko 22 časa partizanska grupacija krenula je u marševskoj koloni sa jurišnom četom i obezbeđenjem na čelu po određenoj marš-ruti. Ne naišavši na neprijatelja, partizani su u svitanje 30. septembra stigli u šumu koja leži jugozapadno od Minova. Idućeg dana stigle su u Samsonovske šume.

U boju kod Gruške teško je utvrditi neprijateljske gubitke u ljudstvu ako se oslanjamо jedino na poljske izvore (i to drugorazredne). Prema njima, ukupni gubici neprijatelja u ljudstvu iznosili bi oko 600 ubijenih i oko

800 ranjenih. Izgleda, ipak, da su te cifre preterane, što se može zaključiti iz poređenja sa neprijateljskim gubicima pred frontom 1. brigade NA (oko 100 ubijenih i ranjenih), koja je držala oko polovine cele linije partizanske odbrane. Pored gubitaka u ljudstvu, neprijatelj je izgubio 3—5 tenkova. Izgleda da je poginuo i nemački general Štajnbok.

Partizanski gubici iznosili su oko 100 poginulih i ranjenih (između ostalih, poginuli su poručnici Mihorek i Mlot, a komandant 1. brigade NA major Zigmund je ranjen).

* * *

Pri ocenjavanju toka boja kod Gruške, treba u prvom redu podvući da su komandanti brigada pogrešili što su više dana držali nekoliko partizanskih jedinica na jednom mestu, i to tako pogodnom za opkoljavanje, a delimično nepogodnom za odbranu. To je bila utoliko veća greška što je zemljiste kjelecke oblasti bilo tada zasićeno neprijateljskim frontovskim jedinicama, a jedva je prošlo nekoliko dana kako je bila izvedena velika akcija u Suhednjovskim šumama. U vezi s tim trebalo je očekivati nove akcije i primeniti veću budnost, izvodeći duboko izviđanje neprijatelja.

Tok boja kod Gruške pokazao je, ipak, da su partizani, pored iznenađenja i znatne nadmoći neprijatelja (između ostalog, tenkovi) i mestimično nepogodnog terena za odbranu, uspeli da u toku celog dana zadrže nasrtaje neprijatelja i izidu iz okruženja. To znači da neprijatelj nije izvršio svoj zadatak da potpuno razbije i likvidira partizane. Zbog toga boj kod Gruške, i pored velikih gubitaka, treba oceniti kao uspeh partizana.

Međutim, ocena boja kod Gruške ne bi bila potpuna ako bismo izostavili činjenicu da je ona u znatnoj meri onemogućila nameravano pregrupisanje partizanskih brigada na zapad, gde su u tadašnjoj situaciji bili bolji uslovi

za produžavanje borbene delatnosti (o tome svedoči i primer 3. brigade NA koja je borbenu delatnost produžila u rejonu Čenstohove i Radomska do decembra 1944).

BOJ U ŠUMAMA SJEKJERNO — RATAJE

(Skica 14)

5. oktobra jedinice koje su učestvovale u boju kod Gruške (2. brigada, 11. brigada, 2. bataljon 1. brigade, 1. četa 10. brigade, odred »Bartoš Glovacki«) stigle su u šume Sjekjerno — Rataje. U tim šumama su se već od pre desetak dana, od vremena kad su izišle iz okruženja u Suhednjovskim šumama, nalazile komanda oblasti i šapska četa, kao i nekoliko manjih partizanskih jedinica. Po dolasku u šume Sjekjerno — Rataje, partizanskim jedinicama dat je odmor. Pošto su se već više od deset dana nalazili u neprekidnim borbama i na stalnim marševima, partizani su bili potpuno iscrpeni.

Ne uspevši da razbije partizane, neprijatelj je produžio da budno prati pokrete partizanskih jedinica i čekao pogodan čas za nov napad. Pošto je ustanovio da su se glavne snage zadržale u šumama Sjekjerno — Rataje, odlučio je da ih ponovo napadne kako im ne bi dopustio da se odmore i da bi sprečio njihovu popunu oružjem i municijom i sređivanje njihovih redova. U tom cilju prebačene su u rejon šuma Sjekjerno — Rataje, u noći 5/6. oktobra, jake neprijateljske jedinice. Još u toku noći one su posele ivicu šume i sela pored šume. Poučen iskustvom, neprijatelj nije dopustio da u šumu ode bilo ko od stanovnika ovih sela (partizanskih izviđača i obaveštajaca), pa je tako uspeo da svoje pripreme za akciju, koje su ovog puta trajale svega nekoliko časova, zadrži u punoj tajnosti.

6. oktobra u zoru neprijateljske jedinice ušle su u šumu s juga od strane sela Ratkovice i Bronkovice. Odbacivši partizanska obezbeđenja, neprijatelj je brzo prodirao do mesta gde su bile razmeštene glavne partizanske snage.

Neprijatelj je htio da partizanske jedinice nabaci u severni deo šume na one nemačke jedinice koje su tamo zauzele položaj. Jedinice koje su se odmarale u dubokoj šumi bile su potpuno iznenadene. U prvom momentu nastala je panika. Ipak su komandanti jedinica uspeli da zagospodare situacijom i kad je neprijatelj podišao rejonu gde su se partizani odmarali, bio je dočekan snažnom vatrom 2. i 11. brigade i štapske čete. Neprijateljski nalet bio je zaustavljen, a zatim su partizani prešli u protivnapad. Došlo je do borbe prsa u prsa. Neprijatelj nije izdržao udar i počeo se panično povlačiti, ostavljajući u šumi ranjenike i bacajući oružje. Gonеći neprijatelja partizani su doprli sve do sela Bronkovice, Ratkovice i Sjekjerno. Komandanti su tada naredili da se prekine dalje gonjenje i da se jedinice povuku u šumu.

U to vreme deo neprijateljskih jedinica koji se dotada nalazio u zasedama u severnom delu šume, krenuo je u unutrašnjost šume. Na njih su naišle partizanske jedinice kad su se vraćale iz gonjenja. Pre nego što su partizani shvatili ko je, ove neprijateljske jedinice počele su brzo da odstupaju. Deo snaga poslat je da ih goni.

Neprijateljski napadi na drugim odsecima bili su takođe odbijeni.

Jedino u severoistočnom delu šume, gde se nalazio 2. bataljon 1. brigade, neprijatelj nije ispoljio nikakvu aktivnost. Bataljon je ipak bio iznenaden paljbom u ranu zoru. Komandant bataljona poručnik Gural, ne znajući situaciju i ne mogavši uspostaviti vezu s komandom oblasti niti s drugim jedinicama, odlučio je da se postavi u kružnu odbranu na mestu gde mu se nalazio bataljon. Do borbe ipak nije došlo, jer neprijatelj nije ni napadao na tom pravcu.

U popodnevnim časovima neprijatelj je odustao od daljih pokušaja da prodre u šumu. Borbe su se završile.

I tako neprijatelj nije uspeo da razbije partizane i pored toga što je postigao potpuno iznenadenje i što je napadao nadmoćnim snagama na iscrpene partizanske jedinice.

Uveče su partizanske jedinice NA krenule iz šuma Sjekjerno — Rataje u istočnom pravcu prema Starohovickim šumama.

PROBOJ NEMAČKOG FRONTA KOD HOČA

(Skica 15)

Posle prelaska u Starohovicke šume komanda oblasti donela je niz odluka o daljoj delatnosti partizanskih jedinica NA koje su se nalazile u istočnom delu kjelecke oblasti.

Na savetovanju u komandi oblasti na dan 8. oktobra odlučeno je da se neke partizanske jedinice NA (među njima 11. brigada) podeli na manje grupe (30—50 ljudi) i da se upute u raznim pravcima kako bi produžile sa diverzantskim dejstvima.

Ovu odluku izazvala je potreba da se smanji koncentrisanost snaga NA u Starohovickim šumama nepogodnim za odbranu, a i vrlo teška prehrambena situacija. Polazilo se takođe od pretpostavke da će u tadašnjoj situaciji malim grupama biti lakše da se kreću po terenu i izvode borbene akcije.

Privodeći u delo odluku komande, određene partizanske grupe, posle nekoliko dana, izišle su iz Starohovickih šuma. U šumama su ostale: 2. brigada NA, deo 10. brigade NA i komanda oblasti sa štapskom četom. Polovinom oktobra njima se priključio 1. bataljon 2. brigade NA.

U to vreme primljen je izveštaj da hitlerovci već znaju za prisustvo partizanskih jedinica NA u Starohovickim šumama. Trebalo je, dakle, očekivati novu ofanzivu.

20. oktobra je 10. brigada NA vodila celog dana borbu s nemačkim jedinicama u maloj šumi koja leži jugozapadno od Ilže. Noću se brigada probila kroz obruč i prešla u obližnje Starohovicke šume. I druge su jedinice imale niz manjih okršaja s neprijateljem.

Položaj partizana koji su se nalazili u Starohovickim šumama pogoršavao se svakog dana. Nastupile su jesenje hladnoće i sve češće su padale kiše, pa se zbog nedostatka

tople odeće i stalnog boravka u šumama jako povećao broj obolelih partizana. Osećala se velika nestošica u hrani. U rejonu šuma bile su razmeštene mnogobrojne nemačke jedinice, pa je to onemogućavalo izvođenje diverzantskih dejstava i primoravalo komandante da jedinice neprekidno drže u borbenoj gotovosti.

U takvoj situaciji održano je 24. oktobra savetovanje komande oblasti na kome su uzeli učešća i oficiri komandi 1. i 2. brigade. Cilj savetovanja bio je da se diskutuje o situaciji u kojoj su se nalazile jedinice i da se doneše odluka o tome da li da se partizanske jedinice upute preko linije fronta. Učesnici savetovanja saglasno su došli do zaključka da u novostvorenoj situaciji, zbog neprestanih neprijateljskih napada i teških uslova za kretanje po terenu koji je blizu fronta, kao i u uslovima zime koja se približavala, uspešna partizanska delatnost postaje nemogućna, pa su jedinice zato prinudene da pređu liniju fronta. Zaključujući savetovanje pukovnik Mjetek je naredio da se jedinice pripreme za prelazak preko fronta.

U toku dva dana primljena je i saglasnost Vrhovne komande. Određena je takođe lozinka (Granit), datum (28. oktobra) i odsek na kome treba izvršiti prelazak (u rejonu Hoča).

Odlučeno je da se kroz liniju fronta probiju sledeće jedinice: 2. brigada, 10. brigada i 2. bataljon 1. brigade. Opšta komanda poverena je komandantu 2. brigade kapetanu Orkanu. Sa ovim jedinicama trebalo je da podje i dekonspirisani partijski aktiv iz okoline Ostrovca, Starahovica i Ilže. Komanda oblasti trebalo je da ostane na mestu da organizuje rad u garnizonima NA.

Već u popodnevним časovima 24. oktobra otpočeo je marš jedinica u pravcu Malomježickih šuma. Tamo im se priključio odred SB »Oški« (oko 200 ljudi), veća grupa partizana iz 11. brigade (oko 80) pod komandom Matijenko i niz drugih manjih grupa.

29. oktobra po podne izvršena je smotra jedinica. Ranjeni i bolesni upućeni su u »garnizone«. Brojno stanje jedinica spremnih za prelazak fronta iznosilo je oko 1000

ljudi, naoružanih sa oko 60 puškomitraljeza i preko 700 automata. Cela grupacija je bila podeljena na osam četa. U jedinicama je vladalo borbeno raspoloženje.

25. oktobra uveče partizanske jedinice krenule su u marševskoj koloni sa jakim prednjim i bočnim obezbeđenjima u pravcu linije fronta. Posle 20 kilometara noćnog marša kroz sela Bjelani, Podolani, Leščini, Rafalov, Anusin, preko ceste Lipsko — Čepjelov, partizani su izbili u malu šumu koja leži jedva 8 km od linije fronta. U toku dva dana, 26. i 27. oktobra, partizani su se nalazili u toj šumi zamaskirani u grmlju. Za to vreme vršeno je izviđanje neprijateljskih položaja. Utvrđeno je, između ostalog, da neprijatelj drži tri linije rovova i da je jedino prva linija dobro posednuta.

Komandant grupacije stvorio je sledeći plan dejstva: likvidirati nemačku posadu na mostu, preći na levu obalu rečice Ilžanke, razviti se u borbeni poredak i napasti na nemačke položaje. Za vreme podilaženja neprijateljskim rovovima prekidati sve telefonske veze i starati se da se što duže ne otvara vatrica. Borbeni poredak — uglom napred. Na čelu je trebalo da ide jurišna grupa jačine 200 ljudi, za njom uлево и udesno išle bi dve grupe po tri čete u svakoj grupi (oko 300 ljudi). Rastojanje između grupa trebalo je da iznosi oko 500 m.

U noći 27/28. oktobra partizanska grupacija izišla je iz šume u marševskoj koloni i kretala se prema mostu duž desne obale Ilžanke. Radi likvidiranja neprijateljske straže na mostu послата su dva čoveka koji su bili obučeni u nemačke uniforme i znali nemački jezik (jedan od njih bio je Nemac Bruno Leman, koji je pre kratkog vremena pobegao iz nemačke vojske i stupio u redove NA). Nemačka straža na mostu bila je likvidirana. Pošto je pređen most, zauzet je naređeni borbeni poredak i otpočeo je marš u pravcu rovova. Određene grupe presecale su telefonske linije na koje se nailazilo. Artiljerijska vatrica na frontu olakšavala je skriveno podilaženje. Približavajući se nemačkim položajima, bočne grupe razmakle su se za nekoliko stotina metara pa su zbog toga umesto na planiranih

500 m odseka za proboj linije fronta, partizani naišli na rovove na odseku širokom gotovo 2 km.

U blizini rovova jurišna grupa napala je i uništila tri ukopane vatrene tačke, a zatim je udarila na neprijateljske rovove. I pored iznenađenja, hitlerovci su pružili otpor. Posle kratke borbe partizani su, izgubivši oko 15 ljudi, zauzeli dva rova i pod vatrom nemačkih puškomitrailjeza trkom izbili do trećeg. Tu se opet razvila žestoka borba, ali je neprijateljski otpor brzo slomljen. Kad su partizani trkom krenuli prema sovjetskim položajima uzvikujući ugovorenu lozinku »Granit«, bili su iznenada obasuti vatrom.⁹⁾ Tek pošto su prvi partizani upali u sovjetske rovove, vatra je prekinuta i partizanska grupacija ubrzo se našla na sovjetskoj strani fronta. Zadatak je bio izvršen, ali su partizani pretrpeli znatne gubitke (između ostalih, i na minskim poljima). Za vreme prelaženja fronta bilo je preko 150 poginulih i ranjenih partizana (poginuli su poručnici Vžos i Soko, kao i Bruno Leman).

Petnaestak dana kasnije, u noći 15/16. novembra, probio se kroz liniju fronta na sandomješkom mostobranu, u rejonu istočno od Lagova, deo snaga 11. brigade NA i deo odreda NA »Bartoš Glovacki«. Preko linije fronta prešlo je 20. decembra (verovatno takođe na sandomješkom mostobranu) još 112 partizana pod komandom Pjotra.

U kjeleckoj oblasti je ostala 3. brigada NA, koja je dejstvovala u rejonu Čenstohove, manje grupe iz 1. i 3. bataljona 1. brigade, koje su dejstvovalе u koneckim šumama, kao i mala grupa iz 11. brigade koja je operisala u šumama Sjekjerno — Rataje. Organizovani su i dalje garnizoni NA, te vršena izviđanja za račun sovjetskih jedinica. Ovu je delatnost organizovala komanda oblasti sa pukovnikom Mjetekom na čelu, koja se nalazila u kjeleckoj oblasti do dana oslobođenja.

⁹⁾ Na osnovu dokumenata i razgovora sa učesnicima uspelo je da se ustanove sledeći razlozi ovog nesporazuma: a) u jurišnoj grupi većina partizana bila je obučena u nemačke uniforme; b) veter je duvao sa istočnog pravca te se moglo desiti da se lozinka »Granit« ne čuje; c) partizani su dejstva otpočeli sa nekoliko časova zakašnjenja.

Potpukovnik A. Jasinjski

UČEŠĆE JEDINICA 1. ARMIJE POLJSKE VOJSKE
U ODBRANI VARECKO-MAGNUŠEVSKOG
MOSTOBRANA

ULOGA I MESTO 1. ARMIJE PV U ODBRANI
VARECKO-MAGNUŠEVSKOG MOSTOBRANA

(Skica 16)

Karakteristično obeležje većine ofanzivnih operacija Sovjetske armije bilo je u tome što su pri kraju svake operacije stvarani povoljni uslovi za preduzimanje sledećih udara. Tako je u brest-lublinskoj operaciji komanda Sovjetske armije nastojala da se uspostave mostobrani na levoj obali Visle. Podilaskom glavnih snaga opštevojnih jedinica levog krila 1. beloruskog fronta ka Visli bila je očišćena od neprijatelja istočna obala reke na odseku od Karčevja do Juzefova. U takvoj se situaciji forsiranje Visle moglo izvršiti na širokom frontu. Ono je izvođeno od 28. jula do 1. avgusta 1944. U toku četiri dana borbi jedinice levog krila fronta, u uslovima snažnog otpora hitlerovaca, forsirale su Vislu na nekoliko mesta i uspostavile više mostobrana u rejonu Magnuševa i Pulava, koji su zatim povezani u dva operativna mostobrana. Forsiranja Visle i uspostavljanje mostobrana kod Magnuševa izvršile su jedinice 8. gardijske armije 1. beloruskog fronta.

Ceneći veliki značaj mostobrana kod Magnuševa, hitlerovci su težili da ga po svaku cenu likvidiraju, privlačeći za tu akciju znatne snage sa drugih odseka fronta i preduzimajući mnogobrojne protivnapade. Istovremeno je hitle-

rovsko vazduhoplovstvo vršilo masovne udare usmerene na mesta prelaza kod Skurče i Tarnova.

U takvoj situaciji, s obzirom na važnost varecko-magnuševskog mostobrana s operativno-strategijskog gledišta, kao buduće polazne baze u sledećoj ofanzivi, pokazalo se nužnim da se znatno ojačaju sovjetske jedinice koje su se tu borile.

Zbog toga je komandant I. beloruskog fronta odlučio da na magnuševsko-varecki mostobran prebaci 1. armiju PV sa zadatkom da organizuje snažnu odbranu severnog dela mostobrana i obezbedi polazne rejone za eventualni protivudar rezervama fronta, kojim bi se podržale jedinice 8. gardijske armije postavljene na težištu odbrane.

U prvoj dekadi avgusta 1944. varecko-magnuševski mostobran protezao se na širini od oko 35 km duž fronta, a dubina mu je iznosila do 15 km. Tu su dejstvovale jedinice 8. gardijske armije, odbijajući protivnapade hitlerovaca, utvrđujući mostobran i vodeći borbe za njegovo dalje proširenje.

Od trenutka kad je na mostobran uvedena 1. armija PV, jedinice 8. gardijske armije imale su zadatak da brane veći deo mostobrana, pri čemu se prednji kraj njihovog pojasa odbrane nije oslanjao na prirodne prepreke, izuzimajući krajnje levo krilo.

1. armiji PV dodeljen je relativno uzak pojas odbrane. To je dopuštalo da se izvrši duboko grupisanje armije i da se ostvari snažna odbrana. Gotovo ceo prednji kraj pojasa odbrane armije oslanjao se na prirodnu vodenu prepreku, reku Pilicu. Samo u rejonu levog krila pojasa odbrane 1. armije neprijatelj je držao nešto zemljišta na desnoj obali Pilice.

Tako se, dakle, na osnovu analize svih uslova a naročito zadataka snaga koje su branile mostobran, mogao izvući zaključak da se 1. armija PV branila na pomoćnom pravcu, štiteći jedinice 8. gardijske armije sa severne strane.

Zbog toga je bilo nužno tesno sadejstvo sovjetskih i poljskih jedinica na njihovim spojevima, kao i spremnost

jednog dela snaga 1. armije PV da pomogne jedinicama 8. gardske armije u slučaju da neprijatelj izvrši udar u njenoj zoni odbrane.

Procena neprijatelja i zemljista

Hitlerovska 9. armija, koja je bila na levom krilu Srednje grupe armija, branila je deo fronta od Janovca do Varšave. S obzirom na to da je više hitlerovskih divizija bilo razbijeno u zoni između Buga i Visle i da je u brest-lublinskoj operaciji bila opkoljena brestovska hitlerovska grupacija, za taj period je bilo karakteristično da hitlerovska komanda nije imala većih rezervi na tom pravcu, pa ju je to nagonilo da stalno prebacuje jedinice s jednog pravca na drugi kako bi spasla situaciju.

Ne predviđajući mogućnost forsiranja Visle, hitlerovska komanda obratila je, krajem jula glavnu pažnju varšavskom pravcu, grupišući тамо četiri oklopne divizije, koje su uspele da odlučnim protivnapadima u rejonu Radzimina i Okunjeva zadrže napredovanje sovjetskih jedinica.

Forsiranje Visle od strane jedinica 8. gardske armije iznenadilo je hitlerovce i stvorilo za njih vrlo opasnu situaciju. Hitlerovska komanda odlučila je tada da po svaku cenu likvidira sovjetski mostobran. Dolazi do mnogih protivnapada i protivudara, u početku vršenih najbližim snagama, a kasnije snagama 19. oklopne divizije i oklopne SS-divizije »Herman Gering«, koje su prebačene na ovaj pravac. Pošto nisu uspeli pokušaji da se likvidira mostobran, 8. armijski korpus, koji je dejstvovao na tom pravcu, dobio je naređenje da od 13. avgusta pređe u odbranu, postavljajući težište odbrane prema jugozapadnoj izbočini mostobrana.

Posle relativne stabilizacije fronta koja je nastupila kad je odbijen protivudar oklopne SS-divizije »Herman Gering«, hitlerovska odbrana pred frontom 1. armije PV, na dan 1. septembra bila je izgrađena u dva pojasa. Glavni pojas sastojao se od tri položaja sa velikim brojem rovova

i saobraćajnica, sa mnogobrojnim bunkerima i gustom mrežom minskih i žičnih prepreka.

Pred frontom jedinica 1. armije PV branile su se jedinice 137. pešadijske divizije, bataljoni 1.132. grenadir-ske brigade, 146. inžinjerijski i 550. kažnjenički bataljon. Ukupno se na prvom položaju nalazilo oko pet pešadijskih bataljona, na drugom su bila dva, a na trećem oko tri bataljona.

Utvrđeno je da je neprijatelj na tom pravcu imao oko 160 artiljerijskih oruđa i minobacača, kao i oko dve baterije šestocevnih minobacača, a i nešto železničke arti-ljerije velike moći.

Utvrđeno je takođe prisustvo oko 20 tenkova i samohotki.

Neprijateljska avijacija ispoljila je naročito veliku aktivnost od početka prelaženja naših jedinica preko Visle. Ipak u vreme kad su one ojačale protivavionsku odbranu, neprijateljska avijacija prešla je uglavnom na noćna dejstva.

Zemljiste na levoj obali reke Pilice, koje je držao neprijatelj, izuzev malo naselja i šumice, bilo je uglavnom otkriveno. Bila je to ravnica koja je malo dominirala nad desnom obalom Pilice. Naselja pored Pilice, naročito selo Varka, bila su podesna da se oko njih i u njima organizuju jake otporne tačke.

Dominirajuća leva obala Pilice pružala je neprijatelju pogodne uslove za osmatranje celog severnog dela mostobrana sve do Visle. To je takođe pružalo vrlo pogodne uslove da se taj deo obaspe vatrom.

Pojas odbrane 1. armije PV bio je na severu ograničen Vislom i Pilicom, a na jugu velikim šumskim kompleksima. Pored toga, na području mostobrana nalazile su se manje šume kao i dosta gusto razmeštena naselja. Uslovi za osmatranje neprijatelja nisu bili pogodni. Zona koja se

mogla osmatrati bila je plitka i uglavnom je dostizala samo do ivice doline uz levu obalu Pilice.

U vezi s procenom zemljišta mogu se izvući ovi zaključci:

Visla je predstavljala ozbiljnu prepreku za dopremu materijala i prelazak naših jedinica na njenu levu obalu. Otuda se javila nužnost da se izgrade skelski i mostovni prelazi;

— Pilica je predstavljala dosta ozbiljnu prirodnu prepreku za neprijatelja. Služila je kao oslonac severozapadnom krilu mostobrana i olakšavala njegovu odbranu;

— pogodnije uslove odbrane imao je neprijatelj, jer je njegov teren dominirao, te je imao slobodu manevra, bez bojazni da će biti osmotren s mostobrana;

— zemljište na mostobranu mogao je osmatrati neprijatelj na veću dubinu, pa mu je to olakšavalo da dobro koristi artiljerijsku vatru na gotovo celoj dubini grupisanja 1. armije PV. To je, s druge strane, nalagalo da se na našoj strani izgradi što veći broj zaklona i skloništa;

— zemljište na mostobranu bilo je pogodno za prelazak tenkova;

— naše mogućnosti osmatranja bile su ograničene;

— mreža puteva na mostobranu obezbeđivala je izvršenje manevra, kao i mogućnost dovoza i evakuacije;

— relativno malobrojni prirodni zakloni tražili su da se dopune odgovarajućim maskiranjima i prikrivanjima pokreta.

PREGRUPISAVANJE 1. ARMIJE PV NA KONCENTRACIJSKOJ PROSTORIJI POZADI MOSTOBRANA I ODLUKA KOMANDANTA ARMIJE

U vezi sa situacijom na mostobranu, pregrupisavanje jedinica 1. armije PV počelo je već 6. avgusta, tj. odmah pošto je primljena zapovest komandanta 1. beloruskog fronta, a završeno je 8. avgusta. Armija se koncentrisala u šumama na istočnoj obali Visle. U tom periodu trajale

su još borbe za proširenje mostobrana, a istovremeno su otpočeli hitlerovski protivnapadi na pravcu sela Studjanki.

Prva je krenula 3. pešadijska divizija 6. avgusta uveče iz rejona Pulava, gde je bila u drugom ešelonu armije. Ona je 8. avgusta do 8 časova stigla u određeni rejon u pozadini mostobrana.

2. pešadijska divizija, pošto je svoj pojas odbrane predala 1. pešadijskom puku 1. pešadijske divizije, izvršila je pregrupisavanje 8. avgusta do 9 časova.

1. pešadijska divizija, pošto su je smenile sovjetske jedinice, krenula je noću 7/8. avgusta i do zore 9. avgusta stigla u određeni rejon. 1. pešadijski puk priključio se diviziji toga dana uveče.

1. oklopna brigada, posle noćnog marša, koncentrisala se 7. avgusta ujutru u šumi severozapadno od Laskaževa i 9. avgusta, na osnovu zapovesti komandanta fronta, bila je potčinjena komandantu 8. gardijske armije, generalu Čujkovu.

Ostale snage 1. armije PV stigle su u određene rejone u toku 7. i 8. avgusta.

Pored toga, očekivao se dolazak 1. konjičke brigade iz Lublina.

Pregrupisavanje je izvršeno uglavnom uspešno i na vreme, izuzev dva puka protivavionske artiljerije koji nisu stigli do određenog roka.

Stabilizacija fronta na severnom krilu mostobrana nastupila je tek 14. avgusta. Zbog toga su se u armiji u periodu od 9. do 14. avgusta izdavala samo posebna — delimična naređenja, a odluka komandanta armije bila je konačno iskristalisana kad je front stabilizovan, tj. 14. avgusta.

S obzirom na ulogu i mesto 1. armije u odbrani mostobrana (odbrana na pomoćnom pravcu, obezbeđivanje jedinica 8. gardijske armije sa severa i nužnost tesne saradnje sa ovom armijom koja je iz toga proizilazila), a uzimajući, pored toga, u obzir zemljisne uslove — komandant

1. armije PV odlučio je da težište odbrane obrazuje na levom krilu, grupišući armiju u dva ešelona.

Širina zone odbrane dopuštala je da se izvrši duboko grupisanje jedinica i da se stvori jaka odbrana, sa visokom taktičkom i operativnom gustinom. Ostvarena gustina snaga i sredstava prevazilazila je norme koje su tada bile uobičajene u odbrani u normalnim uslovima. Bilo je to karakteristično za odbranu mostobrana.

2. i 3. pešadijska divizija trebalo je da uđu u prvi ešelon armije, a 1. pešadijska divizija i 1. konjička brigada — u drugi ešelon. Iza drugog ešelona u rezervi komandanta armije, između ostalih, bile su: 1. oklopna brigada (koja je od 9. do 16. avgusta bila potčinjena komandantu 8. gardijske armije), 13. puk samohotki, protivavionska artiljerija, teška artiljerija i armijske inžinjerijske jedinice.

Komandant armije odlučio je da odbranu izgradi u tri pojasa. Na glavnom pojasu odbrane trebalo je u početku da budu izgrađena dva položaja.

Postavljanje težišta na levom krilu odbrane našlo je svog odraza u tome što je levokrilnoj 2. pešadijskoj diviziji dodeljen uži pojas odbrane, kao i snage i sredstva ojačanja.

Zbog malih količina sredstava za prelaz preko reke, velike aktivnosti neprijateljske avijacije i borbi koje su se još vodile za proširivanje mostobrana, divizije prvog ešelona morale su se postepeno prebacivati na mostobran, pri čemu je komandant armije odlučio da kao prvu uvede 3. pešadijsku diviziju, koja je u vezi s tim dobila vrlo velika ojačanja. Posle uvođenja 2. pešadijske divizije, težište odbrane armije preneseno je na njen pravac, izvođenjem odgovarajućeg manevra snagama i sredstvima s pravca 3. pešadijske divizije.

Duboko grupisanje kao i snažna ojačanja jedinicama rodova kojima je raspolagao komandant armije, davali su mu mogućnost da uspešno reaguje na svaki pokušaj neprijatelja da likvidira mostobran, a pored toga omogućavali su mu da interveniše u korist suseda u slučaju da neprijatelj izvrši udar na njegovom pravcu.

BORBE 1. OKLOPNE BRIGADE »JUNACI VESTERPLATA« KOD STUĐANKI

Opšti položaj i zadatak 1. oklopne brigade

Posle neuspešnih protivnapada i protivudara, koje je neprijatelj izvršio snagama 1321. grenadirske brigade, 17. pešadijske i 19. oklopne divizije, hitlerovska komanda prebacila je iz rejona Volomina oklopnu SS-diviziju »Herman Gering« i uputila je na južno krilo mostobrana u rejon Grabnovoli. 19. oklopna divizija, koja je tamo bila doveđena ranije, postavljena je na levo krilo SS-divizije »Herman Gering«. Snagama ovih dveju divizija hitlerovska komanda je nameravala da izvrši protivudar, pri čemu je glavni udar trebalo da izvrši oklopna SS-divizija »Herman Gering« iz rejona Grabnovoli u pravcu Studjanki i da uzme liniju Bašinov — Lenkavice Stare, a odatle obe da razviju dejstvo kako bi se dokopale sovjetskih mesta prelaza na Visli i na taj način odsekle od pozadine sovjetske snage u mostobranu i uništile ih.

Sovjetska komanda znala je za pregrupisavanje oklopne SS-divizije »Herman Gering« na južno krilo mostobrana i računala sa protivudarom na tom krilu. U vezi s tim, da bi ojačao protivoklopnu odbranu jedinica 8. gardejske armije, komandant fronta je pridodao ovoj armiji privremeno 1. oklopnu brigadu 1. armije PV, koja je bila potčinjena sovjetskom pešadijskom korpusu koji je branio južno krilo mostobrana na odseku od lugarnice Kukavke do ušća reke Radomke. 1. oklopna brigada prikupila se u to vreme u šumama istočno od Visle u rejonu Laskaževa.

9. avgusta komandant 1. oklopne brigade, brigadni general Jan Mježican, dobio je od komandanta korpusa zadatak prema kome deo tenkova 1. oklopne brigade treba da ojača pešadiju koja brani glavni pojas odbrane, a deo tenkova da ostane u tenkovskoj rezervi korpusa, koja je organizovala odbranu na pregradnom položaju Celinov — Bašinov. Sadejstvo tenkova s pešadijom i artiljerijom bilo

je organizovano prema dogovoru između komandanta brigade s jedne, i komandanta korpusa i komandanata divizije, s druge strane.

Saglasno sa primljenom zapovesti, 1. oklopna brigada je otpočela 9. avgusta u 14 časova prelazak preko Visle u rejonu Tarnova. Prelaz preko reke odvijao se u teškim uslovima jer je neprijateljska avijacija bila vrlo aktivna. Samo u toku dva dana (9. i 10. avgusta) neprijateljska avijacija je izvršila 260 aviopololetanja nad rejom prelaska reke.

U to vreme na levom krilu mostobrana, zbog udara koji je izvršila oklopna SS-divizija »Herman Gering«, situacija se bila izmenila. Ta je divizija bila naoružana tenkovima tipa »tigar«, »panter«, T-III, T-IV, samohotkama tipa »ferdinand« i mnogobrojnim protivoklopnim sredstvima. Divizija je ukupno imala oko 10.000 ljudi i stotinu borbenih vozila.

Razvoj dejstava 9. i 10. avgusta

9. avgusta uveče i u toku noći 9/10. avgusta SS-divizija »Herman Gering«, uz podršku jakih formacija avijacije, izvršila je napad u pravcu Studjanka, odbacivši sovjetske pešadijske jedinice koje su se tamo branile. U proboju koji je napravio, neprijatelj je uveo oko 30 borbenih vozila, 3 bataljona pešadije i bataljon padobranaca,¹⁾ koje je upotrebio kao pešadiju. Proboj je zahvatilo zemljište u trouglu: kota 132,1 — salaš Studjanki — šumica južno od Bašinova.

Pošto se prebacivanje tenkova preko Visle oteglo, a ugroženost položaja na južnom delu mostobrana postala sve veća, 1. oklopna brigada je stupala u borbu po delovima, kako se koja jedinica prebacila preko reke.

¹⁾ Padobranci bataljon imao je 300 ljudi od kojih je većina bila naoružana automatskim oružjem, a pored toga imao je i protivoklopna oruđa 37 i 50 mm.

Na zapadnoj obali Visle čekali su oficiri za vezu iz pojedinih pešadijskih divizija, koji su upućivali prebačene tenkovske delove prema određenim odsecima odbrane.

Prva se prebacila 1. četa 1. tenkovskog puka i 9. avgusta uveče stigla je u određeni rejon odbrane, zauzevši vatrenu liniju u šumi južno od Vigoda, sa zadatkom da zatvori put koji vodi od ciglane Studanki prema koti 112,2. Tek što su tenkovi uspeli da zauzmu vatrene položaje, na njih je, s pravca od šumica južno od Bašinova, napao hitlerovski pešadijski bataljon uz podršku 8 tenkova. Tenkisti su odbili ovaj napad vatrom s mesta. U toku noći od 22 časa 9. avgusta do 8 časova 10. avgusta ova četa je zajedno sa sovjetskim pešadijskim jedinicama, odbila pet hitlerovskih napada, uništivši pritom 1 tenk tipa »tigar«, 2 tenka T-IV, 2 oklopna transportera, 2 laka artiljerijska oruđa, oko 10 puškomitrailjeza i oko 170 vojnika.

U ovim borbama tenkisti su ispoljili veliku borbenu inicijativu. Komandiri vodova i pojedinih tenkova su za vreme borbenih zatišja uspostavljali lični kontakt sa komandirima pešadijskih jedinica koje su se branile na tom odseku, ugovarajući s njima sadejstvo, signale za vezu i način pokazivanja ciljeva. Posade su ukopale tenkove i brižljivo ih maskirale. Pripremljeni su rezervni vatreni položaji. U granicama mogućnosti vršeno je izviđanje zemljišta ispred položaja.

Da bi se obezbedilo što bolje sadejstvo tenkova sa sovjetskom pešadijom, komandiri pešadijskih četa postavljali su svoje osmatračnice pored tenkova u kojima su bili komandiri tenkovskih vodova, a komandant bataljona — kod tenka u kome se nalazio komandir čete.

Do mraka 9. avgusta prebacio se još jedan deo tenkova 2. čete. Dalje prebacivanje po noći zaustavljeno je zbog žestokih napada neprijateljske avijacije koja je bez prestanka bombardovala rejon prelaza. 10. avgusta u 6 časova produženo je prebacivanje 2. čete 1. tenkovskog puka. U zoru se prebacio i I ešelon štaba brigade i razmestio se u rejonu Ostrova.

2. tenkovska četa krenula je preko Magnuševa i Pšidvožice, te je u zoru stigla na određeni odsek odbrane. Tenkovski vod zauzeo je vatrene položaje na raskršću puta severno od sela Zavadi, dok su ostali vodovi zauzeli položaj na severnoj ivici poljane, severozapadno od Hotkova.

10. avgusta u 14.30 časova nadmoćne neprijateljske snage napale su sovjetsku pešadijsku jedinicu koja se branila u severnom delu Hotkova i potisnule je iz sela. U takvoj situaciji komandant pešadijske jedinice naredio je da tenkovi, koji su se nalazili u rejonu severno od Hotkova, sa desantom automatičara, napadnu selo Hotkov i zauzmu ga.

S obzirom na borbenu situaciju, komandir tenkovskog voda nije imao vremena da dobro pripremi napad, pa se ograničio samo na to da izda kratku usmenu borbenu zapovest svojim posadama i da ustanovi najneophodnije signale sadejstva i način pokazivanja ciljeva.

Tenkovi su krenuli u napad s polaznog položaja na ivici šume koja leži 1 km severozapadno od Hotkova i, pod jakom neprijateljskom vatrom, a otvarajući vatru iz topova i puškomitraljeza, doprli su do ivice Hotkova, pustili desant da siđe i, probivši hitlerovsku odbranu, prodrli u selo uništavajući neprijatelja vatrom i gaženjem.

Za vreme uličnih borbi dva tenka onesposobljena su za kretanje, jer su naišla na mine. Pa ipak, njihove su posade i u najkritičnijim časovima borbe ostale u njima, odbijajući protivnapade neprijatelja vatrom s mesta i ručnim bombama, a za vreme kratkih prekida u borbi popravljali su oštećena vozila.

Da bi se učvrstila odbrana položaja zauzetih u selu, ostavljeni su oštećeni tenkovi s automatičarima, dok su se ostali vratili na ranije vatrene položaje. Pokušaj da se evakuišu oštećeni tenkovi nije uspeo, jer su u toku obrambenih borbi bile znatno oštećene njihove šasije.

(Skica 16)

3. četa 1. tenkovskog puka prebacila se preko reke 10. avgusta u podne i pravcem Magnuševo — Tšebjenj —

Lenkavice stigla u rejon koji je trebalo da brani. Tamo je odmah na liniji protezanja puta severno od ciglane naletela na snažnu neprijateljsku grupu koja je, pošto se probila u rejon ciglane Studanki, razvijala napad prema selu Suha Vola i Celinov.

Ocenivši ozbiljnost situacije, komandir čete izdao je zapovest za napad na neprijatelja iz marša. Četa se razvila na jugoistočnoj ivici Gornje Lenkavice i krenula u istočnom pravcu da bi preprečila neprijatelju put, te je u 17.30 časova otpočela s njim žestoku borbu. Neprijatelj je napadao nadmoćnim snagama, imajući ovde puk pešadije ojačan sa 6 tenkova. I pored toga bio je odbačen do rejona ciglane, ostavivši na bojnom polju 5 tenkova (1 »tigar« i 4 T-IV) kao i mnogo poginulih. Vlastiti gubici bili su takođe teški. Poginuo je komandir čete, deo tenkova je spaljen, ali zahvaljujući junačkoj i upornoj borbi sprečeno je proširivanje neprijateljskog prodora.

Preostali tenkovi čete prešli su u šumu severozapadno od Studanki, gde su se borili do 13. avgusta, sadejstvujući s jedinicama sovjetske pešadije koja se branila u rejonu Studanki.

Dok je 3. četa 1. tenkovskog puka još vodila borbu, neprijatelj je pokušao da razvije svoj uspeh u pravcu Lenkavice — Celinova i Bašinova, polazeći iz rejona salaša i ciglane Studanki, ali su u to vreme u boj stupile i prve pristigle jedinice 2. tenkovskog puka. Prelazak preko reke 2. tenkovskog puka počeo je oko podne 10. avgusta i odvijao se pod neprekidnom vatrom neprijateljske avijacije i artiljerije.

Do 14.30 časova prebačen je deo tenkova koji je koncentrisan u rejonu šume jugozapadno od Ostrova. Komandant puka, i pored teške situacije, nastojao je da što pre posedne ugroženi pregradni položaj (Celinov — Bašinov) da bi sprečio proboj neprijateljskih tenkova u unutrašnjost mostobrana.

U rejon Vigoda prvo su stigla dva izviđačka tenka i dva tenka iz 1. čete. Po dolasku u Vigodu ovi su tenkovi otpočeli borbu protiv neprijatelja koji je napadao na Ba-

šinov. Ostali tenkovi, kako su pristizali, upućivani su na odbrambene položaje.

U to vreme neprijatelj je, snagama od oko 20 tenkova sa grupama automatičara, razvijao napad na Bašinov i zauzeo lugarnicu, odbacivši sovjetsku pešadijsku jedinicu koja se branila u tom rejonu. U takvoj situaciji tenkovi 2. puka izvršili su, zajedno sa sovjetskom pešadijom, smeo i uspešno izveden protivnapad, nastupajući duž severne ivice šume, te su odbacili neprijatelja i uništili jedno oruđe tipa »ferdinand«. Po izvršenom zadatku tenkovi su se vratili na ranije vatrene položaje u rejonu Vigode.

U ovoj borbi uzela je učešća i 1. četa 1. tenkovskog puka napadajući jednim delom tenkova s pravca puta koji iz šume vodi prema Studankama.

Zahvaljujući borbama koje su vođene 9. i 10. avgusta, sovjetske pešadijske jedinice, uz uspešnu podršku tenkova 1. oklopne brigade, likvidirale su hitlerovski prođor, organizujući snažnu odbranu oko klina prodora. Neprijatelju nije dopušteno da ovlada linijom Vigoda — Bašinov — Celinov, koja je za njega predstavljala pogodan polazni položaj za dalja dejstva usmerena na likvidiranje mostobrana.

Tok dejstava 11. i 12. avgusta

(Skica 17)

Pošto je u toku noći privukao sveže snage, neprijatelj je 11. avgusta u zoru, snagama dva pešadijska bataljona i sa 10 tenkova, ponovo prešao u napad na Hotkov. Razvila se žestoka borba. Pod pritiskom nadmoćnih neprijateljskih snaga automatičari su napustili Hotkov. Nekompletne posade dvaju tenkova onesposobljenih za kretanje, odbijale su vatrom tenkovskih mitraljeza uzastopne pokušaje neprijatelja da zapleni tenkove. Tek kad je potrošena sva municija, hrabre tenkovske posade skinule su mitraljeze, radio-stanice i nišanske sprave, uništile tenkove i pod borbotom se povukle u šumu.

Pošto je zauzeo Hotkov, neprijatelj je produžio napade u pravcu severa. U odbijanju ovih napada u toku 11. do 13. avgusta uzeli su učešća i preostali tenkovi 2. čete 1. tenkovskog puka. Položaj čete nije se znatnije menjao sve do 14. avgusta kada joj se po naređenju komandanta puka priključio i vod tenkova koji se do tada nalazio u selu Zavada, jer su mu vozila bila oštećena za vreme prelaženja preko reke.

11. avgusta u zoru neprijatelj je u dva maha obnovio napade istovremeno iz rejona k. 132,1 i iz rejona raspeća i gajeva, da bi proširio proboj. Ove pokušaje su odbile sovjetske pešadijske jedinice uz sadejstvo 1. čete 1. tenkovskog puka. Ova četa premestila se još 10. avgusta u unutrašnjost šume južno od gajeva gde je organizovala zasede iz kojih je uspešno odbijala napade hitlerovaca.

11. avgusta ujutru neprijatelj je ponovo napao iz rejona k. 132,1 na krilo pešadijskog puka koji se branio na tom pravcu. Protivnapadom pešadije, uz podršku 1. čete 1. tenkovskog puka, neprijatelj je odbačen iza nasipa. Jedinice koje su vršile protivnapad, izbile su na liniju nasipa odakle je 1. četa, otvarajući vatru sa mesta, do 16. časova učestvovala u odbijanju više uzastopnih neprijateljskih protivnapada.

Oko 16 časova sovjetska pešadija, sa delom snaga 1. čete, vršila je protivnapad na neprijatelja duž puta u pravcu raspeća, izbacivši ga iz šume, tj. iz pozadine pešadijskog puka koji se tu branio.

Predveče je neprijatelj napao svežim snagama još jedanput iz rejona salaša i ciglane Studjanki, težeći da zauzme liniju Bašinov — Celinov, ali je i taj napad slomljen zahvaljujući uspešnom protivnapadu sovjetske pešadije i tenkova 1. čete 1. tenkovskog puka, kome su se priključile snage njegovog upravo prebačenog motorizovanog pešadijskog bataljona 1. oklopne brigade, kao i 1. i 2. četa 2. tenkovskog puka, koje su napadale sa pravca Suha Vola — Bašinov. U ovoj borbi hitlerovci su pretrpeli znatne gubitke u ljudstvu i materijalu, pa su odbačeni na svoje polazne položaje.

11. avgusta u toku dana 1. četa 1. tenkovskog puka, zajedno sa sovjetskom pešadijom, odbila je šest neprijateljskih napada, uništivši 4 tenka, nanevši znatne gubitke u mrtvim i ranjenim i zadobivši zarobljenike; zaplenjeno je nekoliko automobila i dve zastave, a pri tome nisu pretrpljeni nikakvi gubici.

Toga dana su 2. tenkovski puk i bataljon motopešadije, sadejstvujući sa jedinicama sovjetske pešadije, organizovali za odbranu pregradni položaj Celinov — Suha Vola — Bašinov — Vigoda. 2. tenkovska četa stigla je u podne 11. avgusta u Bašinov gde je organizovala odbranu. 3. četa, krećući se pravcem Magnušev — Tšebjenj — Stara Lenkavica, stigla je po podne u Celinov, dok je motopešadijski bataljon, koji se prebacio preko reke prethodnog dana uveče, 11. avgusta oko podne počeo da se utvrđuje u srednjem delu sela Suha Vola. Za vreme posedanja položaja za odbranu bataljon je bombardovala neprijateljska avijacija.

Uveče je komandant brigade naredio komandantu 2. tenkovskog puka da snagama do jedne tenkovske čete, zajedno sa četom automatičara iz motopešadijskog bataljona, zatvori puteve koji vode prema Salašu Studanki. U tom cilju komandant 2. tenkovskog puka prebacio je 1. tenkovsku četu i 2. motopešadijsku četu u rejon šikara na severozapadnoj ivici salaša Studanki, zatvarajući tako put iz ovih ka Paprotnji.

Celog dana 12. avgusta vodile su se žestoke borbe u rejonu Studanki. U 5. časova su 2. motopešadijsku četu sa 4 tenka 1. čete 2. tenkovskog puka napali hitlerovci dok je vršila borbeno izviđanje u rejonu Studanki. Tenkovi su se povukli na ranije položaje i odatle odbijali neprijateljski napad, a 2. motopešadijska četa povukla se prema selu Suha Vola. U ovoj borbi neprijatelj je izgubio dva borbena vozila i jedan transporter, a imao je oko 100 poginulih.

Neprijatelj je neprekidno pojačavao grupaciju koja je napadala, trudeći se da po svaku cenu napreduje. Osetivši da je naročito ugrožen na pravcu Studanki, komandant

2. tenkovskog puka prebacio je 2. četu svoga puka u rejon zapadno od njih, da bi tako produžio desno krilo 1. čete i na taj način ojačao odbranu na tom pravcu. Neprijatelj je žestoko napadao položaje obeju četa. Pa ipak, zahvaljujući hrabrosti i upornosti tenkista, položaji su se održali. Borba se odvijala i na sektoru 3. čete 1. tenkovskog puka.

U isto vreme je 1. četa 1. tenkovskog puka uzela učešća u borbi koju su sovjetske pešadijske jedinice vodile za šumu južno od Bašinova i uspešno odbijala napade hitlerovaca.

Tako su, dakle, svi njihovi napadi usmereni na to da se proboj proširi u pravcu istoka i da se izbije u pozadinu sovjetske pešadijske divizije koja se tu branila, kao i da se napad razvije u pravcu severoistoka da bi se zauzela linija Celinov — Bašinov, bili osuđeni. Protivnapadi tenkova i pešadije ne samo što su osujetili namere hitlerovaca nego su doveli i do sužavanja klina probaja.

Tok dejstava u periodu od 13. do 17. avgusta

(Skica 18)

Uoči 13. avgusta motopešadijski bataljon prebacio se u rejon Studjanki i poseo severoistočni deo naselja koji je neprijatelj napustio.

Sovjetske jedinice pošto su se pregrupisale, otpočele su u toku noći koncentričan protivnapad, uperen u koren klina probaja, sa ciljem da odseku neprijateljske delove koji su se u njemu nalazili. U toku nekoliko dana borbi sovjetske su jedinice više puta odsecale klin, ali su hitlerovci, uvodeći sveže snage, uspevali da spreče odsecanje i ponovo uspostave vezu. Poslednje odsecanje klina izvršeno je 14. avgusta predveče.

Sada je trebalo računati s napadima hitlerovaca s juga iz rejona k. 132,1 odakle je neprijatelj nastojao da pruži pomoć jedinicama kojima je pretilo okruženje. U vezi s tim komandant brigade je naredio:

— prebaciti 4 tenka 2. čete 1. puka iz rejona Zavade u rejon severno od Hotkova;

— snagama 3. čete 1. tenkovskog puka posesti odbranu duž nasipa zajedno sa 1. četom 1. tenkovskog puka;

— 2. tenkovski puk sa bataljonom motopešadije da ovlada salašem i putem Studjanki — raspeće.

13. avgusta, u toku dana, sovjetska pešadija je, sa 1. četom 1. tenkovskog puka, konačno očistila rejon gajeva, dok su 3. četa toga puka, te 1. i 2. četa 2. puka sa linije zapadno od salaša Studjanki, odbijale napade hitlerovaca, vršene s juga i severa duž istočne ivice šume između Paprotnja i salaša Studjanki. Istovremeno je 3. četa 1. puka zauzela odbrambeni položaj frontom na zapad na putu Studjanki — k. 132,1.

14. avgusta izjutra, posle artiljerijske pripreme koju je izvršila sovjetska artiljerija, krenule su u napad jedinice sovjetske pešadije, uz podršku 1. i 2. čete 2. tenkovskog puka i motopešadijskog bataljona. U početku nije postignut uspeh zbog čega je ponovljena artiljerijska priprema, te su jedinice ponovo krenule u napad. Borba je bila vrlo oštra. Jedinice su u toku napada obasipane bombama hitlerovske avijacije. One su zauzele salaš pri čemu su u nekim objektima grupe hitlerovaca produžile da se brane te su tek idućeg dana konačno likvidirane. (Skica 18). Istovremeno je 3. četa 2. tenkovskog puka udarom s boka presekla put južno od lugarnice Vigoda. Na taj način je zadatak izvršen — put od salaša Studjanki do lugarnice Vigoda bio je zauzet.

U ovim dejstvima zaslužuje pažnju uredno snabdevanje jedinica koje su se borile i uspešno pružanje tehničke pomoći jedinicama. I pored paklene vatre i neprekidnog dejstva hitlerovske avijacije, tenkisti su neprekidno bili snabdevani municijom, pogonskim gorivom i toplom hranom. Grupa za remont i evakuaciju evakuisala je pod artiljerijskom vatrom oštećene tenkove i vršila remont, pa su na taj način oštećeni tenkovi za kratko vreme ponovo vraćani u borbu.

Dok su 2. tenkovski puk i motopešadijski bataljon vodili borbu za salaš Studanki, neprijatelj je pokušao da pruži pomoć svojim odsečenim delovima. Ovaj pokušaj je odbijen uz sadejstvo tenkova 1. puka.

Uoči 15. avgusta manje neprijateljske grupe, pošto su uništile tešku opremu, učinile su krajnje napore da se probiju iz okruženja u pravcu juga. Jedan njihov deo, probijajući se kroz šumu, naišao je na tenkove 2. puka i otpočeo s njima borbu. Pojavila se potreba da pešadija vrši neposredno obezbeđenje tenkova.

U toku 15. i 16. avgusta trajala je likvidacija odsečenih hitlerovskih grupa pri čemu je neprijatelj stalno pokušavao da okruženima pruži pomoć spolja. U toku noći 15/16. avgusta pojedine neprijateljske grupe još su prodirale do položaja 1. i 2. čete 2. tenkovskog puka u šumi južno od salaša Studanki. Njih su odbile jedinice motopešadijskog bataljona koji je štitio tenkove.

16. avgusta kasno uveče hitlerovska pešadija, jačine oko jednog puka sa 5 tenkova i uz podršku artiljerije, ponovo je napala u pravcu salaša Studanki. Napad je odbijen uz sadejstvo snaga tenkovske brigade.

Ovim napadom su završena ofanzivna dejstva hitlerovaca. Istovremeno se pristupilo likvidiranju neprijateljske grupe koja je bila opkoljena u rejonu šume južno od salaša Studanki.

16. avgusta u večernjim časovima brigada je, po naреđenju komandanta 1. beloruskog fronta, maršala Rokosovskog, stavljena na raspolaganje komandantu 1. armije Poljske vojske.

Izvlačenje 1. oklopne brigade iz borbe izvršeno je 17. avgusta u zoru, a bilo je maskirano snažnom vatrom sovjetske artiljerije. Pre nego što su se povukli sa zauzetih položaja, tenkovi 1. puka uzeli su takođe učešća u vatrenom napadu. Po podne se brigada koncentrisala u šumi 2 km jugozapadno od Magnuševa.

ZAKLJUČCI O DEJSTVIMA 1. OKLOPNE BRIGADE

Boreći se u sastavu jedinica 8. gardijske armije, 1. oklopna brigada znatno je doprinela osujećivanju nameri hitlerovske komande koja je nastojala da likvidira mostobran udarom dveju oklopnih divizija (od kojih je jedna bila elitna oklopna SS-divizija »Herman Gering«) iz rejona s. Grabnovoli. Ove su snage težile da se dokopaju mesta prelaza na Visli i da na taj način odseku a zatim unište sovjetske jedinice na mostobranu.

SS-divizija »Herman Gering« pretrpela je osetne gubitke i nije postigla postavljeni cilj. Gubici koje joj je zadala samo 1. oklopna brigada iznosili su, pored ostalog: 22 tenka i samohotki, 9 oklopnih transportera, 26 artiljeirske oruđa i minobacača, mnogo ubijenih i ranjenih. Pored toga, zaplenjene su dve pukovske zastave.

Brigada je upotrebljavana po delovima. 1. tenkovski puk bio je podeljen i njegovi su delovi pridati pešadijskim divizijama sa zadatkom da ojačaju njihovu odbranu. Ovi tenkovi su dejstvovali najčešće iz zaseda, odbijajući neprijateljske napade vatrom s mesta ili su sadejstvovali s pešadijom dok je ona vršila kratke protivnapade.

2. tenkovski puk, s motopešadijskim bataljonom, bio je upotrebljen kao korpusna oklopna rezerva, te je organizovao za odbranu pregradni položaj, a zatim, sadejstvujući sa sovjetskom pešadijom, uzeo je učešća u ponovnom zauzimanju salaša Studjanki.

U borbi za salaš Studjanki uspešno je primenjen manevar zaobilaska, a naročito kada su 1. i 2. četa 2. tenkovskog puka izvodile frontalni napad na salaš sa severozapada, a 3. četa napadala s levog boka od severoistoka, tj. napadala neprijatelja s leđa.

Dejstva brigade karakterisalo je to da je ona ulazila u borbu po delovima, iz marša, bez organizovanog sadejstva s pešadijom. Pored toga, zbog dejstva na pošumljenom zemljisu, pojedine tenkovske jedinice često su izdvojeno vodile borbu. U takvim uslovima naročit značaj dobijala je lična inicijativa starešina. U mnogim slučaje-

vima, međutim, neumesna inicijativa i preuzimanje napada na nadmoćne neprijateljske snage, kada je bilo moguće uspešno dejstvovati samo vatrom s mesta, dovodili su do nepotrebnih gubitaka.

U uslovima pošumljenog zemljišta takođe se u punoj oštini ispoljila potreba da tenkovi budu obezbeđeni pešadijom i da pešadija vrši neprestano izviđanje za račun tenkova.

Tenkisti brigade pokazali su visok nivo sposobnosti za borbu. O njihovoj odvažnosti i hrabrosti sa priznanjem su se izražavali komandanti sovjetskih jedinica sa kojima su sadejstvovali.

Borbe 1. oklopne brigade »Junaci Vesterplata« kod salaša Studanki spadaju u najlepše stranice istorije narodne Poljske vojske.

OBEZBEĐENJE PRELASKA JEDINICA 1. ARMije PV NA MOSTOBRAN

S obzirom na nedostatak mostova i intenzivne napade neprijateljskog vazduhoplovstva na mesta za prelaz jedinica 8. gardijske armije, kao i zbog potrebe da se ubrza prelazak, — komandant 1. armije Poljske vojske odlučio je da 3. pešadijsku diviziju prebaci desantno-skelskim sredstvima za prelaz. Pešadija 3. divizije prebacila se 9. avgusta od 15 do 20 časova pod stalnom vatrom neprijateljske avijacije.

Za prebacivanje ostalih jedinica i sredstava kao i za održavanje stalnog saobraćaja preko Visle, bio je potreban stalni most. U vezi s tim armijske inžinjerijske jedinice, sa dodeljenim pontonirskim jedinicama, dobile su zadatak da u rejonu Vjelkolasa izgrade kombinovani most preko Visle nosivosti 16 tona. Rok za izvršenje ovih radova određen je za kraj dana 16. avgusta. Gradnja mosta bila je završena pre određenog roka pa je, zahvaljujući tome, moglo već u ponoć 15/16. avgusta otpočeti prebacivanje 2. pešadijske divizije. Ukupna dužina mosta iznosila je

894 m, od čega 700 m na stojnim potporama, a 194 m na pontonima.

Treba istaći da je izvršenje zadatka 24 časa pre određenog roka obezbeđeno: primernom organizacijom radova, umešnim radom političkih organa koji su se trudili, pre svega, da podignu moral i požrtvovanost vojnika, ukazujući im na specijalnu važnost primljene obaveze; zatim umešnim rukovođenjem i oduševljenim požrtvovanjem inžinjeraca. Veličinu ovog pobjeda inžinjeraca povećava još i okolnost da se rad na mostu odvijao u uslovima intenzivnog dejstva neprijateljske avijacije i artiljerije. Inžinjerijske jedinice 1. armije PV ispisale su ovde jednu od najlepših stranica svoje istorije.

Kasnije je (16—19. avgusta) deo mosta na pontonima zamenjen stojnim potporama.

*

* * *

Jedinice 1. protivavionske artiljerijske divizije, kao i 1. protivavionski artiljerijski divizion 1. pešadijske divizije, zauzele su još 8. avgusta, odmah po dolasku u rejon koncentracije, vatrene položaje za protivavionsku odbranu mesta forsiranja.

Tek što je protivavionska artiljerija ostvarila gotovost vatreni, došlo je do naleta neprijateljske avijacije. Ovi su naleti bili u vezi sa istovremeno otpočetim protivudarom hitlerovaca u rejonu salaša Studjanki.

9. avgusta u 8 časova je 27 aviona tipa He-111, pod zaštitom 9 lovaca Fv-190, izvršilo nalet na mesta forsiranja u rejonu Skurče. Pola časa kasnije grupa od 13 Ju-88, pod zaštitom lovaca, ponovila je napad na isti cilj. Udare neprijateljske avijacije odbijao je samo 15. protivavionski artiljerijski puk, jer se rejon mesta prelaza kod Skurče nalazio van zone dejstva ostalih jedinica. Neprijateljski avioni bili su primorani da bacaju bombe sa velike visine, te nisu pričinili znatnije štete.

U toku noći 9/10. avgusta rejoni prelaza nalazili su se pod neprekidnom vatrom neprijateljske avijacije. Od 22 časa 9 do 10 časova 10. avgusta zabeleženo je 366 neprijateljskih avio-naleta.

Naleti neprijateljske avijacije ponavljali su se još i u toku nekoliko narednih dana. U njima su učestvovalе grupe jačine do 40 aviona. Protiv njih se borila protivavionska artiljerija 1. armije PV i 8. gardijske divizije i pri tome su jedinice protivavionske artiljerije oborile dva neprijateljska aviona.

U borbi protiv hitlerovske avijacije uzeli su učešća i sovjetski lovci.

Uspešna vatra protivavionske artiljerije primorala je neprijateljsku avijaciju da dejstvuje sa velike visine i da prelazi na noćna dejstva, kao i da se odrekne bombardovanja iz obrušavanja. Zahvaljujući tome neprijateljski naleti nisu pričinili veće gubitke, sem što su u dva maha oštećena sredstva za prelaz zbog čega je prelaženje tim sredstvima bilo obustavljen 2—4 časa.

Štab armije naredio je takođe da se mostovi maskiraju dimnim zavesama. Zadimljavanje je primenjeno 17. avgusta i trajalo je u nekoliko mahova po 10—15 minuta; za to vreme su u deo mosta gde su bile plovne potpore stavljane stojne, a u to vreme je neprijatelj pokušavao da tuče most artiljerijskom vatrom, koristeći pri tom avion za korekturu te vatre. Primena dimne zavese dovela je do prekida vatre.

Uvođenje na mostobran pešadijskih divizija I ešelona

(Skica 19. i 20)

Na osnovu naređenja komandanta 1. armije PV, 3. pešadijska divizija, sa sredstvima ojačanja, imala je zadatak da se 9. avgusta uveče i u toku noći 9/10. avgusta prebaci preko Visle na odseku Renkovica — Pševoz — Tarnovski. Pešadija je trebalo da se prebaci desantnim i skelskim sredstvima. Artiljerija i kolski transport trebalo je da se

prebacuje preko mosta na odseku koji su držale jedinice 8. gardske armije. Po prelasku, divizija je dobila zadatku da smeni sovjetske jedinice na krajnjem desnom krilu mostobrana i da pređe u odbranu, formirajući težište na levom krilu.

Smenjivanje je počelo 10. avgusta uveče i trajalo celu noć, a teklo je vrlo uspešno. Sovjetski vojnici ostali su u rovovima ceo dan i noć, da bi upoznali vojнике 3. pešadijske divizije sa zemljишtem i sistemom neprijateljske odbrane.

Komandant divizije grupisao je svoju jedinicu u dva ešelona, obraćajući naročitu pažnju na obezbeđenje levog krila, za koje je odredio znatne snage i sredstva. U I ešelonu razvili su se 9. i 8. pešadijski puk, a 7. pešadijski puk je organizovao odbranu na drugom položaju kao II ešelon divizije.

Čim je doveo diviziju na mostobran, njen je komandant nastojao da obezbedi levo krilo, jer je pretila opasnost neprijateljskog udara na spoj 3. divizije sa sovjetskim jedinicama, pa je naredio da se tamo razvije II ešelon 8. pešadijskog puka i II ešelon 7. pešadijskog puka.

Zaslužuje pažnju način na koji je komandant 3. pešadijske divizije iskoristio uspeh sovjetskih jedinica na njegovom levom krilu kada su ove 14. avgusta otpočele napad u pravcu Zosina. Po naređenju komandanta divizije, levokrilne jedinice 8. pešadijskog puka, uz vatrenu potporu artiljerije i u sadejstvu sa sovjetskim jedinicama, zauzele su do zore 15. avgusta bezimenu kotu koja je označena horizontalom »100« i selo Zakšev. Ova je akcija znatno poboljšala pravac protezanja prednjeg kraja i umanjila ugroženost levog krila divizije.

Pored toga, u toku noći 15/16. avgusta jedna četa 9. pešadijskog puka izvršila je borbeno izviđanje na pravcu sela Ostrolenka.

Prebacivanje 2. pešadijske divizije na zapadnu obalu Visle obavljeno je od 15. do 16. avgusta. Divizija je dobila naređenje da smeni sovjetske jedinice i deo snaga 3. pešadijske divizije, te da se odbrani na levom krilu 1. armije

PV, postavljajući težište odbrane na levo krilo. Istovremeno je komandant armije naredio da se izvode lokalna napadna dejstva na pravcu levog krila kako bi se poboljšala linija prednjeg kraja.

Smenjivanje je počelo 16. avgusta u 22 časa, ali do svanuća nije bilo završeno, jer je neprijatelj u to vreme vršio napad od sela Vimislov Grabovski, vezujući smanjene sovjetske jedinice. Smenjivanje je bilo potpuno završeno u toku noći 17/18. avgusta.

Komandant divizije, s obzirom na to da je dobio uzan pojас odbrane, mogao je da duboko grupiše jedinice i stvori veliku taktičku gustinu. U prvom ešelonu, na prvom položaju, odbranu su organizovali 5. i 6. pešadijski puk, a na drugom položaju u II ešelonu bio je 4. pešadijski puk. Pukovi I ešelona divizije grupisali su se takođe u dva ešelona. Njihovi drugi ešeloni razmestili su se između I i II položaja na udaljenosti od 2,5 km od prednjeg kraja.

18. avgusta u 9 časova primećeno je pred frontom divizije grupisanje neprijatelja jačine oko jednog bataljona pešadije, eskadrona konjice i 10 tenkova, verovatno s namerom da izvrše borbeno izviđanje. Na ovu grupaciju upravljena je uspešna vatrica artiljerije i minobacača, koja je raspršila neprijatelja i osujetila njegove namere.

U vezi sa uvođenjem 2. pešadijske divizije i sužavanjem pojasa odbrane 3. pešadijske divizije, nastupile su izvesne promene u borbenom poretku 3. pešadijske divizije. Naime, tada više nije bilo potrebno da se odvaja tako mnogo snaga za obezbeđenje levog krila. Divizija je mogla ostvariti dublje grupisanje, tj. organizovati odbranu II položaja snagama 7. pešadijskog puka; 9. pešadijski puk grupisao se u jednom ešelonu, a 8. u dva ešelona, raspoređujući svoj II ešelon u trećem rovu I položaja.

Istovremeno je, u vezi sa prebacivanjem jednog dela sredstava ojačanja na pravac 2. pešadijske divizije, došlo do nove raspodele snaga i sredstava.

Na raspolaganju komandantu armije ostao je snažan II ešelon i specijalne rezerve, postavljene uglavnom tako da mogu dejstvovati na levom krilu armije.

TOK DEJSTAVA POSLE RAZVIJANJA GLAVNIH SNAGA ARMIJE NA MOSTOBRANU

(Skica 21)

Posle neuspešnih protivudara, hitlerovci su prešli na intenzivnu izgradnju odbrane i pregrupisavanje snaga.

Pred frontom odbrane 1. armije PV neprijatelj nije ispoljavao aktivnost, sem što je vršio izviđačku delatnost upotrebatom izviđačkih patrola i grupa za ispade, otvarao metodičnu artiljerijsku vatru i avijacijom izvodio izviđačke letove.

Sovjetska komanda, pošto je osigurala polaznu bazu za sledeću ofanzivnu operaciju, pristupila je inžinjerijskom uređenju mostobrana. Taj zadatak u navedenom periodu izvršavale su i jedinice 8. gardijske armije i 1. armije PV. Glavne snage 1. armije PV ostale su u odbrani mostobrana do 12. septembra.

Odbranu mostobrana karkaterisala je aktivnost koja se izražavala, pre svega, u intenzivnom dejstvu izviđačkih organa, dejstvu artiljerije i u lokalnim napadnim dejstvima, kojima je bio cilj da se ispravi pravac protezanja prednjeg kraja.

Da bi se dobili što verniji podaci o neprijatelju, komandant 3. pešadijske divizije odlučio je da 19. avgusta izvrši ispad u pravcu Ostrolenke snagom jednog voda iz 9. pešadijskog puka, a drugi ispad u pravcu sela Pilice snagama jedne čete iz 8. pešadijskog puka. Na taj način trebalo je odrediti karakter neprijateljske odbrane i ustanoviti otkrivena mesta vatrenih sredstava na izviđenim pravcima. Ispadi su uspeli i neprijatelju su naneseni znatni gubici.

Izvršavajući naređenje komandanta armije u kojoj je traženo da se izvode lokalna dejstva da bi se popravio pravac protezanja prednjeg kraja, komandant 2. divizije, odmah po posedanju svoga pojasa odbrane, pristupio je organizovanju lokalnih napada.

Ova dejstva izvođena su u dva maha, 19. i 25. avgusta, uglavnom na pravcu Vimislov Grabovski snagama uzetim iz jedinica 5. i 6. pešadijskog puka. Tim dejstvima postignute su izvesne popravke linije prednjeg kraja, ali zadatak ipak nije bio potpuno izvršen. Uzrok ovome bio je, pre svega, u slabo organizovanom sadejstvu između pešadije i artiljerije.

Posebno vredi razmotriti sa gledišta upotrebe artiljerije, borbeno izviđanje koje su 1. septembra na pravcu Ostrolenke izvršile jedinice 3. pešadijske divizije.

Ovu akciju izvodile su dve izviđačke grupe (ojačana četa iz 9. pešadijskog puka i vod iz 7. pešadijskog puka) uz vrlo snažnu artiljerijsku podršku.

Naročito je dobro bilo pripremljeno artiljerijsko obezbeđenje akcije. Štab divizijske artiljerije izvršio je planiranje vatri i razradio potpunu dokumentaciju. Zatim je izvršeno kontrolno gađanje, pri čemu je komandant divizijske artiljerije lično proverio tačnost gađanja artiljerije.

Komanda artiljerije uskladila je dejstvo artiljerije 3. pešadijske divizije sa dejstvom artiljerije 2. pešadijske divizije i armijske artiljerije koja je dobila odgovarajuće zadatke od štaba armije.

Planiranje artiljerijskog obezbeđenja vršeno je u uskoj saradnji sa operativnim odsekom štaba divizije. Pored toga, na zemljištu je organizovano sadejstvo s pešadijom, utvrđivanjem, između ostalog, signala sadejstva i upućivanjem artiljerijskih oficira koji su se kretali zajedno s pešadijom i vršili korekturu artiljerijske vatre. Da bi se poboljšali uslovi osmatranja, bile su organizovane dopunske osmatračnice.

Da bi se neprijatelj iznenadio, akcija je otpočeta bez artiljerijske pripreme. Uoči 1. septembra izviđačke grupe prikriveno su zauzele polazne položaje na prednjem kraju odbrane naspram rečnih gazova, koji su prethodno bili ustanovljeni. Tek pred zoru 1. septembra grupe su prešle reku Pilicu na gazovima. Neprimećene od neprijatelja, one su u 6.30 časova uspele da se sa severa i juga približe selu Ostrolenki gde su otpočele borbu s neprijateljem.

U to vreme je naša artiljerija otvorila vatru da bi presekla prilaze neprijateljskim rezervama i neutralisala dublje raspoređena vatrena sredstva neprijatelja. Ostvareno je potpuno iznenađenje neprijatelja o čemu svedoči njegov neorganizovani otpor, a i činjenica da je njegova artiljerija gađala po širokom frontu, misleći da ima posla sa široko planiranom operacijom.

Već u prvim trenucima borbe uhvaćeni su zarobljenici. Posle izvršenog zadatka obe grupe su, i pored zaprečne vatre neprijateljske artiljerije, uspele da se do 8 časova povuku na desnu obalu Pilice.

Za uspeh akcije treba, pre svega, zahvaliti ostvarenom iznenađenju, uzornoj organizaciji artiljerijske podrške i odličnoj organizaciji sadejstva artiljerije i pešadije. Ovde se takođe ispoljila velika odlučnost i požrtvovanost poljskog vojnika. Bilo je to na godišnjicu hitlerovskog napada na Poljsku, pa je ovu okolnost umešno iskoristio politički aparat prilikom pripremanja ove akcije.

I na pravcu 2. pešadijske divizije izvršen je 1. septembra vatreni prepad od 10 minuta na hitlerovske položaje iz svih vatrenih sredstava, a istovremeno se jedna od grupa probila u neprijateljske rovove i uhvatila zarobljenike.

Pored opisanih akcija, izvođeni su gotovo svake noći ispadi snagama izviđačkih patrola, a jedinice su produžile da intenzivno izgrađuju sistem odbrane.

Zahvaljujući opisanim dejstvima došlo se do podataka o načinu grupisanja neprijatelja i sistemu njegove odbrane pred frontom armije; zatim, popravljena je linija protezanja prednjeg kraja, a samim tim stvoreni su i pogodniji uslovi za odbranu. Hitlerovskim jedinicama naneseni su znatni gubici, pre svega, zahvaljujući efikasnosti artiljerijske vatre.

Istovremeno su štabovi izvukli odgovarajuće praktične zaključke, pa je posebna pažnja posvećena otklanjanju uočenih nedostataka, pre svega u pogledu organizovanja sadejstva.

Pojačala se takođe čvrstina odbrane, jer je ova bila sve izgrađenija. Jedinice su sticale praktična iskustva u izvođenju odbrambenih borbi, a naročito u pogledu izviđanja neprijatelja.

*
* *

Od 22. avgusta su u borbenom poretku armije nastupile izvesne promene. Na osnovu naređenja komandanta fronta, 1. pešadijska divizija posela je desnu obalu Visle od ušća reke Svider do ušća reke Pilice, i na tom odseku ostala u odbrani do 31. avgusta, posle čega je prebačena u pravcu desnog krila fronta da bi uzela učešća u praškoj operaciji.

Prvih dana septembra su u borbenom poretku armije nastupile dalje promene. Komandant armije je odlučio da 1. konjičku brigadu prebaci na desno krilo mostobrana kako bi ojačao to krilo i jedinicama brigade pružio mogućnost da se upoznaju sa borbenim uslovima na prednjem kraju.

1. konjička brigada je u noći 3/4. septembra smenila jedinice krajnjeg desnog krila 3. pešadijske divizije i prešla u odbranu tog odseka snagama 2. konjičkog puka, dok je 3. konjički puk prešao u odbranu na desnoj obali Visle.

Pošto je 1. konjička brigada uvedena u I ešelon, armija je ostala bez opštevojne rezerve. To su omogućavale pre svega, sledeće okolnosti: neprijatelj nije imao mogućnosti da pređe u ofanzivu; odbrana mostobrana bila je dobro izgrađena; komandant armije imao je na raspolaganju jake snage u II ešelonu (2. pešadijska divizija), kao i snažne specijalne armijske rezerve.

Istovremeno sa uvođenjem 1. konjičke brigade u I ešelon armije, komandant armije izdao je komandantima divizija I ešelona naređenja kojima su regulisane pojedinsti konačne izgradnje odbrambenih položaja i organizacije odbrane. U tim naređenjima data je celovita numeracija bataljonskih i samostalnih četnih rejona odbrane za celu armiju. U naređenjima je traženo da se izvrši pot-

puno maskiranje položaja, uključujući izgradnju vertikalnih maski, izgradnju inžinjerijskih prepreka na celoj dubini odbrane divizija, planiranje artiljerijskih vatri uskladeno sa postavljanjem minskih polja, oblaganje rovova iskopanih u peskovitom zemljištu, izradu široke mreže skloništa, podešavanje saobraćajnica za odbranu, iskorišćavanje bar 60% ličnog sastava za radove na uređenju odbrane. U tim naređenjima se postavljalo kao glavni zadatak da se odbrana učini što dubljom, naročito u pogledu inžinjerijskog uređaja III položaja. To je opet povlačilo za sobom odgovarajuće dublje grupisanje jedinica.

I pored izmena o kojima je bilo reči, zadaci pojedinih elemenata borbenog poretku ostali su u osnovi neizmenjeni, s tim što su komandanti divizija ponovo organizovali sajdstvo, imajući u vidu izmene izvršene u borbenom poretku. U vezi sa sužavanjem pojasa odbrane 3. pešadijske divizije dobio je i 9. pešadijski puk mogućnost da se grupiše u dva ešelona.

Zahvaljujući pomenutim merama struktura i organizacija odbrane 1. armije bile su u potpunosti izgrađene. Uvođenjem konjičke brigade ojačano je desno krilo odbrane armije. Ostvarena je mogućnost vrlo dubokog grupisanja jedinica i odbrana je ojačana u pogledu rasporeda elemenata borbenog poretku.

Politički aparat 1. armije PV razvio je u periodu dejstava na mostobranu svestran politički rad, obezbeđujući požrtvovanje izvršavanje borbenih zadataka. Velika važnost pridavana je upoznavanju vojnika sa manifestom PKNO i s dekretima o agrarnoj reformi, mobilizaciji i ostalom.

Da bi neposredno obezbedio uspeh pojedinih borbi, politički aparat je obraćao veliku pažnju na to da se borbeni zadaci objasne svakom vojniku. Istovremeno su vojnici mobilisani za održavanje oružja i opreme u stalnoj borbenoj gotovosti.

Politički aparat vodio je svestranu brigu o uslovima života vojnika.

* * *

Istočno od Varšave neprijatelj je držao veliki mostobran koji je obuhvatao Pragu, Jablonu i više drugih naselja oko Varšave. Taj mostobran mu je obezbeđivao sigurno držanje linije na srednjem toku Visle, a pored toga pružao je pogodnu polaznu osnovicu za eventualna ofanzivna dejstva.

Jedinice 1. beloruskog fronta, koje su dejstvovalе na tom pravcu, izbile su na liniju Radzimin — Volomin — Okunjev — Radošć i odbijale snažne protivnapade hitlerovskih oklopnih divizija. Komanda 1. beloruskog fronta planirala je operaciju ograničenog obima, koja je imala za cilj da se položaj sovjetskih jedinica u rejonu Prage popravi i da se otkloni mogućnost neprijateljskog udara u bok sovjetskih jedinica. Zbog toga je bilo potrebno zauzeti Pragu i uništiti jedinice neprijateljskog 4. oklopног korpusa, koje su se branile u zahvatu sastavaka Visle, Buga i Nareva.

Izvršenjem ove operacije bili bi stvorenи takođe pogodni uslovi za izvođenje januarske ofanzive 1945. godine.

Nastupanje na Pragu počelo je 10. septembra, a njegovo uspešno razvijanje omogućilo je pružanje pomoći ustanicima koji su se borili u Varšavi. U tom cilju je komandant fronta maršal Rokosovski odlučio da odbranu varecko-magnuševskog mostobrana, gde je aktivna i snažna odbrana jedinica 8. gardijske armije i 1. armije PV primorala hitlerovce da se odreknu ofanzivnih dejstava, poveri samo jedinicama 8. gardijske armije, a da 1. armiju PV prebací na pravac Prage.

Smenjivanje glavnih snaga 1. armije izvršeno je u toku noći 12/13. septembra 1944, i to vrlo vešto, pri čemu je odbijen ispad neprijatelja koji je snagama do jedne streljačke čete, podržane sa 4 samohotke, izvršio napad na levo krilo 2. pešadijske divizije.

Noću 13/14. septembra 1. armija PV počela je da se prebacuje u novi rejon dejstva.

INŽINJERIJSKO UREĐENJE ODBRANE

Kad se ima u vidu da su dejstva 1. armije PV na varecko-magnuševskom mostobranu jedina iskustva te vrste, jasno je da će od naročitog značaja biti prikaz inžinjerijskog uređenja odbrane na mostobranu.

Radovi na inžinjerijskom uređenju odbrane izvođeni su na osnovu plana inžinjerijskog obezbeđenja 1. armije PV, koji je načelnik inžinjerijskih jedinica armije razradio 18. avgusta.

U početnom periodu odbrane izrađena su dva položaja glavnog pojasa odbrane, što je odgovaralo tadašnjim pravilskim postavkama. Prednji kraj II položaja odbrane postavljen je na odstojanju od oko 2 km (kod 3. pešadijske divizije), odnosno na 6 km (kod 2. pešadijske divizije) od prednjeg kraja I položaja. Približavanje II položaja I u zoni odbrane 3. pešadijske divizije uslovile su, s jedne strane, pogodnost linije za prednji kraj, a sa druge, mala dubina pojasa odbrane divizije na tom delu zbog ograničenja prostora zapadno od Visle. Početkom septembra stupilo se izgradnji III položaja čija je udaljenost od prednjeg kraja iznosila 3—10 km.

Istovremeno je izgrađivan i II pojas odbrane između varšavske ceste i Visle. Radovi su izvođeni uz pomoć civilnog stanovništva, pod rukovodstvom inžinjeraca.

Komandant 1. armije PV, sa komandantima rodova vojske, izvideo je i odredio na terenu prednji kraj III pojasa odbrane.

Odrana je izgrađena po sistemu bataljonskih i samostalnih četnih rejona odbrane.

Prvi položaj sastojao se načelno od tri rova pri čemu je u zoni odbrane 2. pešadijske divizije izvršen i niz dopunskih radova. Novi rovovi izrađivani su u vezi sa višekratnim premeštanjem jedinica unapred, posle dejstava kojima je bio cilj da se popravi pravac protezanja prednjeg kraja odbrane. Na levom krilu ove divizije prvi rov je pomoću podzemnih rovova primaknut prednjem kraju neprijateljske odbrane na odstojanje od oko 100 m. Pored

toga, bataljoni II ešelona pukova I ešelona 2. pešadijske divizije bili su postavljeni na odstojanju od oko 1,5 km od poslednjeg rova I položaja (IV rov).

II i III položaj sastojali su se od bataljonskih i četnih rejona odbrane u kojima su izrađena prosečno po dva rova.

Divizijski inžinjeri minirali su prednji kraj odbrane, naročito na bokovima jedinica i spojevima. U zoni odbrane 3. pešadijske divizije minirani su pojedini pravci, dok je ispred prednjeg kraja 2. pešadijske divizije postavljeno neprekidno minsko polje, uglavnom kombinovano. U dubini odbrane postavljene su preprečne linije od bodljikave žice, pri čemu je iskorišćen materijal koji je ostao iza hitlerovaca.

Naročita pažnja posvećena je izgradnji skloništa kako bi se živa sila sklonila od neprijateljske artiljerijske vatre.

S obzirom na to da je teren bio podvodan, trebalo je na više mesta praviti rovove sa nasipima. Pored toga, zbog peskovitog terena, morali su se oblagati fašinama.

Saobraćajnice su bile sposobljene za odbranu.

Pošto je komandant armije izdao naređenje kojim su regulisane pojedinosti izgradnje odbrane, pristupilo se 3. septembra vrlo intenzivnim inžinjerijskim radovima. U diviziji je ponovo razrađen plan inžinjerijskog obezbeđenja odbrane. Od 3. septembra je u radovima na izgradnji odbrane učestvovalo prosečno 1.500 do 2.000 ljudi dnevno u svakoj od divizija.

Pošto nedostaju posebni dokumenti, može se samo orijentaciono prikazati ukupna količina radova koje su izvršile jedinice 1. armije 9. septembra. Tako je, na primer, u 2. pešadijskoj diviziji ukupna dužina rovova i saobraćajnica iznosila oko 100 km, a u 3. pešadijskoj diviziji oko 70 km. Prema tome, na 1 km fronta dolazilo je 11 do 17 km rovova i saobraćajnica.

S obzirom na uskost pojasa odbrane i veliku gustinu jedinica na prvom položaju, ovim radovima je postignuto to da je odbrana bila oslonjena na sitem neprekidnih tranšeja.

Inžinjerijskom izgradnjom ostvaren je dobro razrađeni sistem poljskih utvrđenja, koji je omogućavao uspešno i lako otvaranje vatre, smanjivao do minimuma gubitke u ljudstvu i materijalu i olakšavao manevrovanje rezervama.

Struktura odbrane, koja je ovde bila primenjena, pogodovala je uspešnom izvršenju zadatka 1. armije PV na mostobranu.

ISKUSTVA I OPŠTI ZAKLJUČCI

Ratna iskustva pokazala su nerazdvojivu povezanost između napada i odbrane. Naša ratna nauka pridaje odbrani važno mesto, definišući je kao sredstvo koje obezbeđuje najkorisnije uslove za prelazak u napad.

Jedan od ciljeva i zadataka armije u odbrani može da bude odbrana mostobrana na reci, kojoj je cilj da obezbedi prelazak sa njega u nastupanje. Takav su operativni zadatak izvršavale, u pomenutom razdoblju, na varecko-magnuševskom mostobranu jedinice 8. gardijske armije i 1. armije PV.

Priprema mostobrana kao polaznog rejona za napad može se podeliti na dve etape. Prvu etapu obuhvata period borbenih dejstava, usmerenih na zauzimanje i proširivanje mostobrana. U tom periodu zadatak jedinica jeste da učvrste mostobran i organizuju snažnu odbranu, kao i da izgrade prelaze preko vodene prepreke u zaledu mostobrana. Druga etapa obuhvata period u kome se vrše neposredne pripreme za ofanzivnu operaciju sa mostobrana.

1. armija PV izvršavala je, u pomenutom razdoblju, deo operativnog zadataka — odbranu mostobrana radi obezbeđenja prelaska sa njega u napad. To se događalo u prvoj etapi pripreme mostobrana kao polaznog rejona za napad.

U sistemu odbrane celog mostobrana, 1. armija PV branila se na pomoćnom pravcu. Utoliko je karakteristična u zoni odbrane armije, velika taktička i operativna zasićenost snagama i sredstvima. Ta je zasićenost prevazi-

lazila norme koje su tada važile za armiju u odbrani na glavnom pravcu u uslovima normalne odbrane. Tolika gustoća snaga i sredstava smatrala se, međutim, normalnom za odbranu mostobrana.

Iz mesta koje je određeno 1. armiji PV i iz uloge u odbrani varecko-magnuševskog mostobrana, proisticali su sledeći zadaci:

1) *Organizovanje uporne odbrane da bi se održali zauzeti položaji i na taj način osigurala polazna osnovica za dejstva rezervi fronta u zoni jedinica 8. gardijske armije.*

Izvršavanje ovoga zadatka zahtevalo je da odbrana bude, pre svega, duboka, aktivna, protivoklopna, protivartiljerijska i protivavionska.

Dubina odbrane postignuta je izgradnjom sistema inžinjerijskih objekata i dubokim ešeloniranjem jedinica, pri čemu su snage i sredstva grupisani na najvažnijim prvcima, a nije se dopustilo njihovo rasparčavanje.

Stvorena dubina odbrane osiguravala je da se neprijatelju koji napada pruži dugotrajni otpor, da se on zadrži a zatim slomi i proboj likvidira.

Aktivnost odbrane izražavala se u manevru snagama i sredstvima, u planskom manevru artiljerijskom vatrom, u pripremanju protivnapada, u lokalnim ofanzivnim dejstvima radi popravke pravca protezanja prednjeg kraja, kao i u intenzivnoj izviđačkoj delatnosti.

Sistem protivoklopne odbrane koji je bio primenjen i zasićenost u pogledu protivoklopnih sredstava doveli su do toga da je odbrana bila sposobna da se suprotstavi masovnom napadu neprijateljskih tenkova. Protivoklopna zasićenost na dubini glavnog pojasa odbrane u armijskim razmerama znatno je prevazilazila norme koje su pravila tada predviđala.

Zahvaljujući razgranatom sistemu tranšeja i saobraćajnica, skloništima za vojnike i tehničku opremu, maskiranju i uspešnom dejstvu vlastite artiljerije, odbrana mostobrana pokazala se sposobnom da se suprotstavi snažnoj vatri neprijateljske artiljerije i minobacača kao i bombarderima.

dovanju iz vazduha. O efikasnosti artiljerijske vatre 1. armije PV svedoči visina gubitaka koje je pretrpela neprijateljska artiljerija uz relativno mali utrošak municije. Uništeno je ili neutralisano oko 20 neprijateljskih artiljerijskih i minobacačkih baterija.

2) Dejstvovanje delom snaga za račun jedinica 8. gardijske armije u slučaju da neprijatelj pokuša likvidirati mostobran na njenom pravcu.

To je našlo svoga izražaja, pre svega, u korišćenju 1. oklopne brigade za likvidiranje hitlerovskog proboka kod salaša Studjanki. Pored toga, drugi ešeloni i rezerve bili su postavljeni tako da se mogu koristiti za dejstva na pravcu jedinica 8. gardijske armije.

3) Popravljanje pravca protezanja prednjeg kraja, a samim tim i proširivanje mostobrana.

Ovaj zadatak je ostvaren, pre svega, dejstvom jedinica 3. pešadijske divizije koje su, sadejstvujući sa sovjetskim jedinicama, zauzele selo Zakšev i uzvišicu koja je označena horizontalom »100«. Isto tako, dejstva 2. pešadijske divizije omogućila su da se popravi pravac protezanja prednjeg kraja, pa je na taj način stvorena mogućnost za bolju organizaciju odbrane.

4) Intenzivno izviđanje neprijatelja da bi se otkrile njegove eventualne pripreme za likvidiranje mostobrana.

Iskustva velikog otadžinskog rata SSSR-a ukazivala su na to da će neprijatelj svim silama nastojati da likvidira mostobran. Čak i prividni mir i stabilizacija fronta na mostobranu nisu značili da se neprijatelj pomirio sa činjenicom da mostobran postoji. To je obaveštajnim organima jedinica koje su branile mostobran nametalo zadatak da neprekidno slede pokrete neprijatelja kako bi se izbegao iznenadni udar. Taj zadatak izvršila je 1. armija PV. Pored izviđačkih akcija pojedinih divizija, izviđački organi armije imali su specijalan zadatak da prate pokrete neprijatelja na desnom krilu mostobrana, da bi ustanovili eventualne pripreme protivnika da izvrši udar.

Izviđački organi uspeli su da ustanove raspored neprijatelja, pa je bilo moguće izvući odgovarajuće zaključke u pogledu namera neprijatelja.

5) *Široka inžinjerijska izgradnja odbrane, a naročito gusta mreža rovova i puteva.*

Količina izgrađenih rovova do 12. septembra, naročito na levom krilu pojasa odbrane, približavala se normama koje važe za posleratno doba. Takav način izgradnje rovova i saobraćajnica obezbedio je da mostobran bude pripremljen kao polazna baza za napad.

Za izgradnju puteva bile su određene znatne snage. Ti su se radovi zasnivali, u prvom redu, na osposobljavanju postojeće dosta gусте mreže poljskih puteva za automobile i saobraćaj.

6) *Povezivanje mostobrana sa pozadinom preko stalnih mostova.*

Taj je zadatak izvršen na taj način što su izgrađeni mostovi nosivosti 6 tona sa predviđenim povećanjem nosivosti do 30 tona.

*
* *

Nauka o ratu tvrdi da ne postoje neke unapred utvrđene i nepromenljive forme za izvođenje operacija i načine dejstava. U svakom slučaju posebno, služeći se dijalektičkim metodom, a oslanjajući se na široko znanje, inicijativu i stvaralačku misao, treba tražiti sredstva i načine koji najbolje odgovaraju dатој situaciji i koje neprijatelj ne očekuje. U organizaciji odbrane mostobrana od strane 1. armije PV možemo zapaziti više takvih momenata.

Ovde treba naročito podvući izgradnju glavnog pojasa odbrane u tri položaja, dok su tada važeći pravilski propisi predviđali izgradnju glavnog pojasa u dva položaja. Iz ovoga je proizшло i odgovarajuće ešeloniranje jedinica. Tako je deo drugih ešelona pešadijskih pukova bio razmešten na II položaju (3. pešadijska divizija), dok su pravilski propisi predviđali njihov razmeštaj na III rovu ili, pak,

između I i II položaja — na IV rovu. Pored toga, u pojasu odbrane 2. pešadijske divizije, još pre izgradnje III položaja, liniju koju su poseli drugi ešeloni pukova divizija I ešelona možemo smatrati II položajem (udaljenost od prednjeg kraja 2,5 km), dok liniju koju je poseo II ešelon divizije možemo smatrati kao III položaj (udaljenost od prednjeg kraja 6 km). II ešeloni pešadijskih divizija bili su razmešteni na III umesto na II položaju, kako su pravila predviđala.

Tako, dakle, sistem odbrane koji je ovde bio primenjen umnogome podseća na pravilska načela koja su prihvaćena posle rata. Stvorena gustina snaga i sredstava približavala se normama koje su usvojene u znatno kasnijem periodu. To je dokaz stvaralačkog razvijanja taktike i operativne veštine od strane komandanata i štabova naše narodne vojske, koji su se oslanjali na bogata iskustva Sovjetske armije.

U zaključku treba istaći da je 1. armija PV u potpunosti izvršila zadatak koji joj je postavljen, doprinela organizovanju čvrste odbrane mostobrana i pomogla jedinicama 8. gardijske armije da osuđete pokušaje neprijatelja koji su bili usmereni na likvidiranje mostobrana. Držanje varecko-magnuševskog mostobrana obezbeđivalo je sovjetskim i poljskim jedinicama pogodne uslove da sa njega, u januaru 1945. godine, pređu u zimsku ofanzivu koja je dovela do potpunog oslobođenja naše otadžbine.

Major E. Jadak

**DEJSTVA TAKTIČKIH JEDINICA 1. ARMije PV NA
PRAVCU PRAGE I JABLONE U DRUGOJ POLOVINI
1944. GODINE**

(Skica 22)

Razvijajući nastupanje u okviru brest-lublinske operacije, jedinice desnog krila 1. beloruskog fronta izbile su krajem jula 1944. na istočne prilaze Varšavi. S juga i jugoistoka su u rejon Varšave na desnoj obali izbile oklopne i mehanizovane jedinice fronta koje su pre toga nastupale na pravcu Lublin — Demblin. Međutim, dalje nastupanje sovjetskih jedinica je zaustavljen snažnim protivudarima hitlerovskih divizija, među kojima su bile oklopne SS- divizije: »Herman Gering«, »Viking« i »Totenkopf«. Hitlerovska komanda je htela da po svaku cenu spreči dalje napredovanje sovjetskih jedinica na zapad i da pri tome zadrži u svojim rukama veliki mostobran u sutoku reka Visle, Buga i Nareva. Taj mostobran, povezan sa na brzinu izgrađenom odbranom na liniji Visle, trebalo je da dovede do stabilizacije fronta na centralnom varšavsko-berlinskom pravcu. Na istočnim prilazima Varšavi u rejonu Radzimin — Volomin — Okunjev — Sjelce razvile su se teške borbe koje su trajale nekoliko nedelja.

U ovakvim uslovima, nepogodnim s operativne tačke gledišta, glavna komanda AK, u sporazumu sa ekspoziturom londonske vlade, izdala je naređenje da počne oružani ustank u Varšavi. Motivi za ovakav postupak bili su političke prirode, jer se htelo da Sovjetska armija i

Poljski komitet narodnog oslobođenja (PKNO) budu stavljeni pred činjenicu da je Varšava oslobođena i da u njoj postoji vlast londonske vlade.

Narod u Varšavi otpočeo je neravnu borbu sa hitlerovcima. Ustali su muškarci i žene, starci i deca, jer su goreli od mržnje prema fašističkom okupatoru, bili su željni osvete nad osvajačem za godine progonjenja i suza. Stanovništvo Varšave, a naročito omladina iz redova AK, NA, PRSP*) i drugih oružanih organizacija, pokazala je u današnjem ustanku svoj ogromni patriotizam, besprimernu požtrvovanost i hrabrost, borbenu sposobnost, snažnu volju i izdržljivost. Varšavski ustanak povukao je u borbu celokupno stanovništvo Varšave.

U prvoj polovini septembra jedinice 1. beloruskog fronta otpočele su operaciju koja se završila oslobođenjem dela Varšave na desnoj obali — Prage i stvaranjem uslova da se pruži pomoć narodu našeg glavnog grada koji se borio. U toj operaciji uzela je učešća i najstarija borbena jedinica narodne Poljske vojske — 1. pešadijska divizija »Taudeš Košćuško«.

DEJSTVA 1. PEŠADIJSKE DIVIZIJE NA PRAVCU PRAGE

Prvih dana septembra hitlerovci su još držali na istočnoj obali Visle dosta široku zonu, površine preko 500 km². Prednji kraj hitlerovske odbrane protezao se linijom Zegže — Slupno (4 km zapadno od Radzimina) — Milosna Stara — Mjendzi lesje — Zbitki.

Mostobran u međurečju Visle i Buga — Nareva igrao je u planovima hitlerovske komande značajnu ulogu kao polazna baza za eventualni protivudar u pravcu juga prema desnom krilu i pozadini jedinica 1. beloruskog fronta, koje su dejstvovale u rejonu Varšave na desnoj obali reke. To je bio razlog što je hitlerovska komanda grupisala ovde znatne snage koje su ulazile u sastav 4. SS-oklopног korpusa, među kojima su se nalazile pome-

*) PRSP — Poljska radnička socijalistička partija. — Prim. prev.

nute elitne SS-divizije: »Viking« i »Totenkopf«, zatim 1. mađarska konjička divizija, 73. pešadijska divizija i niz drugih jedinica.

Stožer neprijateljske odbrane na desnoj obali Visle bila je Praga, pretvorena u snažan čvor odbrane koji je štitio prilaze Varšavi na levoj obali reke i mostovima koji su se nalazili u tom rejonu, a vezivali su mostobran sa zaledjem.

Kad bi, pri takvom stanju stvari velika zona na istočnoj obali Visle ostala u rukama hitlerovaca, predstavljala bi stalnu pretnju za sovjetske jedinice koje su dejstvovalе u rejonу Varšave, a istovremeno bi otežavala razvijanje dejstava u pravcu zapada, naročito onih koja bi bila usmerena na oslobođenje poljskog glavnog grada — Varšave.

Sovjetska komanda odlučila je da u prvoj polovini septembra izvede operaciju čiji bi cilj bio da se likvidira hitlerovska grupacija u međurečju Visle i Buga-Nereva, te da se oslobodi Praga. Ostvarenje ovog zadatka omogućilo bi istovremeno izbjeganje na Vislu u rejonu Varšave, a samim tim i pružanje stvarne pomoći stanovništvu glavnog grada koje se već više od mesec dana nalazilo u krvavoј i neravnoј borbi s okupatorom.

Sovjetska komanda odlučila je da glavni udar nanese s juga, da probije neprijateljsku odbranu na odseku Po-hulanka — Zbitki i razvije nastupanje u pravcu Anjin — Praga. Istovremeno je trebalo da se nastupa na Pragu sa severoistoka. Jedinice koje su dejstvovalе na ostalim delovima fronta trebalo je da izvode dejstva kojima bi vezivale neprijatelja i na taj način onemogućavale mu da vrši prebacivanje jedinica na pravac udara.

Pripreme za operaciju trajale su vrlo kratko — od 7. do 9. septembra. U tom kratkom vremenu komanda fronta koncentrisala je na predviđenim odsecima nastupanja odgovarajuće snage i sredstva, osiguravajući postizanje nadmoći nad neprijateljem. Među jedinicama koje su se pripremale za operaciju bila je i 1. pešadijska divizija »Tadeuš Košćuško« koja je od 22. do 31. avgusta branila

istočnu obalu Visle na odseku od Karčeva do ušća reke Vilge.¹⁾

U noći 31. avgusta i 1. septembra 1944. godine 1. pešadijsku diviziju smenile su jedinice sovjetske konjice i do zore 2. septembra ona se prikupila istočno od Otvocka, u rejonu Kruševjec — Vola Karčevska — Vola Ducka — Senpohov.

5. septembra je 1. pešadijska divizija bila u operativnom pogledu potčinjena komandantu 47. sovjetske armije, od koga je primila zadatok: boreći se u sastavu 125. armijskog korpusa i sađestvujući sa njegovim divizijama, probiti neprijateljsku odbranu na odseku fabrika stakla u Mjendzilesju — isključno železnička stanica u Mjendzilesju, nastupajući duž železničke pruge u pravcu Prage, uništiti neprijatelja u rejonu Anina i ovladati linijom Lugarnica — crkvica u Anjinu; posle toga do kraja prvog dana borbi izbiti na liniju put Žjelon — Vaver. Kao sledeći zadatok razviti uspeh u pravcu Utrata, zauzeti Pragu i izbiti na istočnu obalu Visle.

Desno je neprijateljsku odbranu probijao 207. pešadijski puk (76. pešadijske divizije) koji je trebalo da razvija nastupanje u pravcu Kavenčin — Začiše. Linija razgraničenja sa 207. pešadijskim pukom protezala se pravcem: Mihalin — isključno k. 96,6 — raskrsnica puta i železničke pruge — isključno salaš Antonjinov — isključno severni most na Visli.

Levo je nastupao 278. pešadijski puk (175. pešadijska divizija) koji je imao zadatok da zauzme Sadul, zatim da nastupa u pravcu Vavera i izbije u rejon Kamjoneka. Linija razgraničenja sa 278. pešadijskim pukom išla je pravcem: isključno železnička stanica Mjedzešin — k. 91,5 — raskrsnica puta i železničke pruge — most Kjerbedža (sada Šlonsko Dombrovski).

1. pešadijska divizija je za period nastupanja bila ojačana brigadom lake artiljerije (oruđa 76 mm ZIS-3),

¹⁾ U to vreme ostale snage 1. armije PV nalazile su se, na varecko-magnuševskom mostobranu i u njegovom rejonu.

pukom raketne artiljerije (M-8 i M-13), bataljonom tenkova i inžinjerijskim bataljonom. Pored toga, diviziju je trebalo da podržava brigada teške artiljerije (topovi 122 mm), a u periodu artiljerijske pripreme napada još i jedan divizion raketne artiljerije M-31.

Nastupanje 1. pešadijske divizije trebalo je da se izvodi na pošumljenom zemljištu, pretežno peskovitom, sa mnogim naseljima koja su se gotovo povezivala u celinu. Zgrade su bile većim delom zidane, pa su se mogle pretvoriti u snažne tačke otpora. U dubini zone napada divizije, uz Vislu, nalazila se četvrt Varšave na desnoj obali reke — Praga, sa gustim višespratnim zgradama, naročito u središnjem delu grada. Sa istoka i severa Pragu oivičavaju visoki nasipi železničke pruge koji predstavljaju ozbiljnu prepreku za tenkove.

Koristeći pogodne zemljišne uslove, hitlerovci su organizovali jaku odbranu. U periodu od prvih dana avgusta 1944. oni su izgradili nekoliko linija rovova, mnogo bunkera i gnezda za automatska oružja. Prvi odbrambeni položaj sastojao se od dva rova povezana među sobom saobraćajnicama. Ispred prednjeg kraja odbrane nalazile su se prepreke od bodljikave žice i neprekidna minska polja. Prednji kraj drugog položaja protezao se linijom Rembertov — Vaver. Mnoge zgrade bile su utvrđene i pripremljene za kružnu odbranu, kao jake otporne tačke, povezane tranšejama. Na ulicama Prage hitlerovci su izgradili barikade i mnogobrojne prepreke, pripremajući se za dugotrajanu odbranu.

Tako je, dakle, ceo rejon između Mjendzilesja i istočne obale Visle, oko 15 km, činio gotovo neprekidni pojas utvrđenja.

U zoni napada 1. pešadijske divizije branile su se jedinice 70. puka 73. pešadijske divizije, koja je bila u sastavu 4. SS-oklopnog korpusa. Neprijateljske jedinice koje su se branile na tom delu mostobrana podržavala je artiljerija grupisana u rejonu sela Glinki (173. puk lake artiljerije 73. pešadijske divizije), a u velikoj meri i artiljerija koja je imala vatrene položaje na zapadnoj obali Visle.

To je omogućavalo stalnu podršku jedinicama koje su se borile na istočnoj obali, a sa druge strane, otežavalo je sovietskoj i poljskoj artiljeriji borbu protiv neprijateljske artiljerije.

Komandant 1. pešadijske divizije, imajući u vidu zadatak i mesto divizije u borbenom rasporedu 125. armijskog korpusa, u čijem je sastavu divizija trebalo da dejstvuje, kao i karakter neprijateljske odbrane, odlučio je da divizija napada u dva ešelona, a da nanosi glavni udar levim krilom; 3. i 1. pešadijski puk trebalo je da napadaju u I. a 2. pešadijski puk u II ešelonu. U III ešelonu ostali su 1. i 3. pešadijski puk.

Gotovost za napad bila je utvrđena za 9. septembar u 20 časova.

Pošto je komandant 125. armijskog korpusa potvrdio odluku, komandant divizije dao je pukovima borbene zadatke.

3. pešadijski puk, sa baterijom 76 mm, dvema samohotkama SU-76, četom pionira i postrojen u tri ešelona, trebalo je da probije neprijateljsku odbranu na odseku od fabrike stakla do isključno voćnjaka, da u bližem zadatku izbije na liniju puta Potkači Dol — Anin, a zatim da nastupa u pravcu sela Glinki. Linija razgraničenja s 1. pešadijskim pukom: k. 94,3 — isključno Vigoda — isključno Kozja Gurka.

U sastav pukovske artiljerijske grupe ušli su: 3. divizion 1. puka lake artiljerije i organska baterija minobacača 120 mm. Komandant grupe bio je komandant 3. diviziona.

Za vreme borbe 3. pešadijski puk trebalo je da podržava artiljerijska vatra puka lake artiljerije (iz sovjetske artiljerijske brigade koja je bila pridata diviziji).

1. pešadijski puk sa baterijom 76 mm, sa 4 samohotke SU-76, četom pionira, postrojen u tri ešelona, imao je zadatak da probije neprijateljsku odbranu na odseku voćnjak — isključno železnička pruga, da zauzme u toku bližeg zadatka liniju puta Potkači Dol — Anin, posle čega je trebalo da nastupa u pravcu Vigode.

Pukovska artiljerijska grupa sastava: 1. divizion 1. lakog artiljerijskog puka i organska minobacačka baterija 120 mm. Komandant grupe bio je komandant 1. lakog artiljerijskog puka.

Za vreme borbe 1. pešadijski puk trebalo je da podržava vatru lakog artiljerijskog puka (iz artiljerijske brigade pridate 1. pešadijskoj diviziji) kao i vatru pukovske artiljerijske grupe 2. pešadijskog puka (do vremena njegovog uvođenja u borbu).

2. pešadijski puk s četom pionira, koji je bio u II ešelonu divizije, trebalo je da nastupa iza 1. pešadijskog puka u pravcu Anin — Vigoda, gotov da razvije uspeh pukova I ešelona. U sastav pukovske artiljerijske grupe toga puka ušao je 2. divizion 1. lakog artiljerijskog puka i organska minobacačka baterija 120 mm.

Artiljerija je imala zadatku da neutrališe živu silu i vatrena sredstva neprijatelja na prednjem kraju njegove odbrane i u dubini; zatim da podržava napad pešadije i tenkova vatrenim valom na celoj širini zone napada divizije na dubinu od 2,5 km; da sprečava protivnapade neprijatelja iz rejona selâ Milosna Stara — Zjelona — Rembertov — Vaver — Vitolin. Divizijsku artiljerijsku grupu sačinjavali su: sovjetska laka artiljerijska brigada, pridata 1. pešadijskoj diviziji i puk raketne artiljerije. Teška artiljerija, čiji je zadatku bio da podržava diviziju, imala je, pre svega, da se bori protiv neprijateljske artiljerije i da neutrališe i uništava njegove bunkere i utvrđene otporne tačke.

Tenkovski bataljon, pridat diviziji, trebalo je da jednom četom potpomaže napad 1. pešadijskog puka, a sa ostalim snagama da bude spremna za razvijanje uspeha divizije.

Inžinjeri (organski i pridati) bili su dužni da naprave prolaze kroz svoje i neprijateljske prepreke, da obezbede nastupanje pešadije i tenkova u dubini neprijateljske odbrane, da blokiraju i uništavaju drvene i železno-betonske bunkere kao i da budu u gotovosti da utvrde dostignute linije.

Protivavionsku odbranu vršio je sovjetski puk protivavionske artiljerije, koji je svoje vatrene položaje imao u rejonu Aleksandrov — Radošć.

Ako analiziramo zadatak i odluku komandanta 1. pešadijske divizije, možemo konstatovati da je ova divizija imala da nastupa prema Pragi s juga, to jest na pravcu gde je prema zamisli sovjetske komande nanošen pravac glavnog udara. Dubina zadatka iznosila je 16 km, a cilj je bio da se u sadejstvu sa sovjetskim jedinicama probije jaka neprijateljska odbrana koja se uglavnom oslanjala na utvrđena naselja, te da ovlada delom Varšave na desnoj obali reke — Pragom, koja je bila pretvorena u jak čvor odbrane.

1. pešadijska divizija dobila je usku zonu napada (za vreme proboga neprijateljske odbrane 1,7 km, a zatim oko 2,5 km) i relativno veliku podršku artiljerije; zahvaljujući tome postignuta je gustina od preko 180 artiljerijskih oruđa i minobacača na 1 km fronta.²⁾

Taktička gustina pešadije i tenkova iznosila je preko 3,5 bataljona i oko 10 tenkova na 1 km fronta. Neprijatelj je imao na 1 km fronta oko 30 artiljerijskih oruđa i minobacača i 0,8 bataljona (o tenkovima nema podataka). Tako je, dakle, 1. pešadijska divizija »Tadeuš Košćuško« imala više nego četvorostruku nadmoć nad neprijateljem u pešadiji i oko petostruku u artiljeriji.

Odluka komandanta divizije koja je predviđala duboko grupisanje za napad — divizija u dva a pukovi u tri ešelona — u potpunosti je odgovarala zadatku koji je postavljen diviziji i bila je prilagođena karakteru neprijateljske odbrane. Duboko grupisanje pružalo je mogućnost stalnog popunjavanja bojišta svežim snagama, a samim tim je obezbeđivalo održavanje odgovarajućeg tempa napada u uslovima borbi u utvrđenim naseljima i na posumljenom terenu.

²⁾ U periodu borbe u dubini, kada se zona napada divizije proširila na 2,5 km, gustina artiljerije iznosila je preko 120 art. oruđa i minobacača na 1 km fronta.

Komandant divizije jasno je naglasio pravac glavnog udara, jer je 1. pešadijskom puku, koji je dejstvovao na tom pravcu, pridao veći deo snaga i sredstava, a osigurao mu je i veću podršku u artiljeriji. Na tom se pravcu takođe imao da kreće II ešelon divizije.

Upotrebu artiljerije karakteriše to što je njen veći deo ostavljen neposredno na raspolažanje komandantu divizije. Pukovske artiljerijske grupe bile su relativno slabe, što je u izvesnom stepenu trebalo da bude nadoknađeno na taj način što je pešadijskim pukovima osigurana podrška divizijske artiljerijske grupe (koja je bila sastavljena tako da je svakom pešadijskom puku prvog ešelona pružao podršku po jedan artiljerijski puk). Izgleda, ipak, da bi dodeljivanje ove artiljerije neposredno pešadijskim pukovima dovelo do tešnjeg sadejstva artiljerije i pešadije i da bi to dalo bolje rezultate u borbama vođenim na pošumljenom zemljištu i oko utvrđenih naselja.

Jaka neprijateljska odbrana i uslovi u kojima je trebalo da se vode borbe (mnogobrojna naselja) zahtevali su da komandanti, štabovi kao i jedinice koje su napadale budu naročito za to pripremljeni i uvežbani. Ovaj zadatak bio je vrlo važan, a u isto vreme i težak, jer košćuškovci nisu imali iskustva u borbama po gradovima; ovakav zadatak bio je sada prvi put postavljen pred njih. Pomogli su im ipak sovjetski oficiri iz štaba 125. korpusa u čijem je sastavu dejstvovala 1. pešadijska divizija, i oficiri štaba 47. armije koja je planirala operaciju, prenoseći na poljske vojнике svoje bogato borbeno iskustvo.

5. septembra, na osnovu plana izrađenog u štabu divizije, otpočela je u jedinicama intenzivna obuka. Glavna tema obuke bila je: »Napad u šumi i borba u naseljenim mestima«. Izvođena su i posebna zanimanja sa oficirima i podoficirima na svim stepenima komandovanja.

Posebna pažnja posvećena je pripremama za dejstvo jurišnih grupa, koje su imale odigrati osnovnu ulogu u borbama za naseljena mesta i u gradu.

U svakom puku organizovana je po jedna jurišna jedinica jačine ojačanog pešadijskog bataljona: u 1. puku

— 3. bataljon, ojačan vodom oruđa 76 mm, baterijom oruđa 45 mm i vodom inžinjeraca; u 3. puku — 2. bataljon ojačan vodom inžinjeraca. U toku borbi jurišne jedinice bile su, pored toga, ojačavane tenkovima (iz bataljona tenkova koji je dodeljen diviziji) i samohotkama SU-76 (iz organskog 1. diviziona samohotki). U pešadijskim bataljonom organizovane su po tri jurišne grupe jačine do ojačanog pešadijskog voda svaka. Sa jurišnim grupama izveden je niz zanimanja o temi: »Borba u naseljenim mestima i sadejstvo sa tenkovima i artiljerijom«.

U pogledu drugih problema koje je divizija u pripremnom periodu imala da reši, naročito pažnju zaslužuje pitanje obuke u izviđanju.

Podaci o neprijatelju dobiveni su, uglavnom, iz štaba 125. korpusa, a divizija je organizovala jedino artiljerijsko izviđanje i osmatranje i to neposredno pred napad. Drugi oblici izviđanja u pripremnom periodu nisu bili organizovani s obzirom na potrebu da se sačuva tajnost izvršenih pregrupisavanja i dovođenja poljskih jedinica u rejon Prage.

Pored toga, bilo je planirano da se u zoni napada divizije izvrši borbeno izviđanje. Izviđanje je trebalo da izvrši pet časova pre početka opštег napada sovjetski pešadijski bataljon koji je komandant 125. sovjetskog korpusa naročito izabrao iz puka u II ešelonu 175. divizije (levi sused 1. divizije). Taj je bataljon dobio zadatak da sa polaznog položaja na levom krilu zone napada 1. divizije izvrši napad u pravcu fabrike električnih uređaja u Mjendzilesju, da ovu zauzme i pri tome uhvati zarobljenika. Pošto ovlada fabrikom, bataljon je trebalo da se utvrdi u njenom severnom delu i održi zauzeti položaj dok тамо ne stignu delovi 1. pešadijske divizije.

U pripremnom periodu poseban značaj imao je politički rad.

U tom radu je velika pažnja poklonjena popularisanju prve u istoriji poljskog naroda radničko-seljačke vlade, Poljskog komiteta narodnog oslobođenja (PKNO) i Južskog

manifesta*), kao i dekretâ među kojima je bio i onaj o agrarnoj reformi od 6. septembra. Vojnicima se mnogo govorilo o Varšavi koja se bori i prema kojoj su kretali pukovi 1. pešadijske divizije.

Politički rad nije bio ograničen samo na aktivnost unutar jedinica. On je sprovođen sa velikim uspehom i među okolnim civilnim stanovništvom. Od istaknutih boraca, podoficira i oficira stvorene su posebne »brigade za agitaciju«, koje su upoznavale stanovništvo sa aktuelnom političkom i vojnom situacijom, pomagali stanovništvu u organizovanju novog narodnog aparata mesnih vlasti — narodnih odbora.

U toku ovog rada učvršćivala se povezanost između vojnika narodne vojske i civilnog stanovništva, raslo je poverenje u one koji su se zajedno sa Sovjetskom armijom borili za oslobođenje otadžbine.

*

* * *

Noću 8/9. septembra jedinice 1. pešadijske divizije prešle su u rejon Mjendzilesja i na određenom odseku smenile jedinice sovjetskog 278. pešadijskog puka (175. divizije). Smena je izvršena tajno, uz preuzimanje svih mera predostrožnosti. Na polaznom položaju za napad zauzet je raspored prema odluci komandanta divizije: na desnom krilu bio je 3. pešadijski puk, na levom 1. pešadijski puk, svaki postrojen u tri ešelona. U prvim ešelonima pukovi su imali svoje jurišne jedinice.

U II ešelonu divizije u rejonu Mjedzešina razmestio se 2. pešadijski puk.

Artiljerija je zauzela vatrene položaje (noću 7/8. septembra) u rejonu: Radošć — Mjedzešin.

Noću 9/10. septembra sovjetski bombarderi, a zajedno s njima i puk noćnih bombardera »Krakov«, neutralisali su u toku nekoliko časova neprijateljsku odbranu.

*) Manifest koji je 22. VII 1944. izdao PKNO, predstavlja prvi zvanični program narodne vlasti. — Prim. prev.

Napad 1. pešadijske divizije na Pragu otpočeo je 10. septembra u 13 časova (skica 23). Nekoliko sati pre toga, u 8 časova, specijalno odabrani sovjetski bataljon (iz drugog ešelona 175. pešadijske divizije — levog suseda 1. divizije) izvršio je borbeno izviđanje izvršivši udar u pravcu fabrike električnih uređaja u Mjendzilesju i do 8.35 časova zauzeo je uhvativši i nekoliko zarobljenika iz neprijateljskog 70. pešadijskog puka.

Prema komandantovom naređenju u 9.20 časova u napad je prešao jurišni bataljon 1. pešadijskog puka, koji je došao desno od sovjetskog bataljona i obezbeđivao njegovo krilo.

Borbeno izviđanje dalo je pozitivne rezultate. Utvrđeno je prisustvo neprijatelja na prednjem kraju i otkriven sistem njegove vatre. Osvajanjem fabrike — snažne otporne tačke na prednjem kraju — narušen je sistem neprijateljske odbrane i stvoreni pogodni uslovi za napad glavnim snagama divizije.

Opštem napadu pešadije i tenkova prethodila je artillerijska i avio-priprema napada koja je trajala pola časa.

Po prelasku u napad, 3. pešadijski puk zauzeo je prvi neprijateljski rov i podišao do južne ivice šume istočno od Anina, gde je zadržan jakom vatrom neprijateljskog automatskog oružja i minobacača pred minskim poljima koja su se tamo nalazila.

U to vreme se 1. pešadijski puk probio daleko napred i već se borio u ulicama Anina, likvidirajući otpor neprijatelja koji se tamo branio.

Pretila je opasnost da borbeni poredak divizije bude pocepan i da tempo nastupanja bude zakočen. Da se to ne bi desilo, komandant divizije je naredio komandantu 3. pešadijskog puka da iskoristi uspeh 1. puka, uvede u borbu svoj drugi ešelon i da produži nastupanje zaobilazeći minirani odsek s leve strane.

Taj je manevr izvršen sa uspehom i do večeri prvog dana nastupanja divizija je, vodeći žestoke borbe, napredovala 4 km u dubinu neprijateljske odbrane, dostigavši liniju puta Zjelona — Vaver. Desno i levo od poljskih

jedinica do iste linije izbile su sovjetske jedinice, susedi 1. pešadijske divizije. U rejonu Glinki zaplenili su košćuškovci sva oruđa 173. neprijateljskog artiljerijskog puka, koji je podržavao neprijateljske jedinice u odbrani rejona Anina.

Uspeh koji su postigle jedinice 1. pešadijske divizije i sjajno držanje košćuškovaca u toku nastupanja dobili su najviše priznanje pretpostavljenih. Vojni savet 1. beloruskog fronta poslao je komandantu divizije pohvalu u kojoj čitamo:

»Danas je 1. pešadijska divizija pokazala visok nivo izdržljivosti i hrabrosti u napadu. Prenesite borcima, podoficirima i oficirima naše čestitke na uspehu koji su postigle u današnjem boju, kao i želje za njihove dalje pobede.«

Zahvalnost Vojnog saveta fronta kao i visoka ocena vojničkih pregnuća predstavljali su za vojnike 1. pešadijske divizije nov snažan podsticaj za dalje naporne borbe protiv neprijatelja.

10. septembra u 20 časova komandant 125. armijskog korpusa naredio je komandantu 1. pešadijske divizije da pomakne desnu granicu zone napada divizije do linije: k. 96,6 — raskrsnica puta i železničke pruge (zapadno od Rembertova) — isključno salaš Antoninov.

U toku noći vođene su borbe kojima je bio cilj da se popravi položaj i stvore pogodniji uslovi za nastupanje idućeg dana.

11. septembra u ranim časovima, daljim dejstvima 1. pešadijske divizije i sovjetskih jedinica prethodila je kratka artiljerijska priprema.

Bataljoni 1. pešadijskog puka, podržani sovjetskim tenkovima, prešli su u napad i zauzeli selo Vigoda uprkos snažnom otporu neprijatelja.

Jedinicama koje su se ovde borile priključila se i grupa partizana NA iz ovog kraja. Pošto su dobro poznavali teren, oni su pokazivali vojnicima pogodne prilaze i mesta neprijateljskih utvrđenja i zajedno s njima uzeli učešća u daljim borbama za Pragu.

U to vreme su bataljoni 3. pešadijskog puka razvijali nastupanje u pravcu Kavenčina.

1. pešadijski puk, posle oslobođenja Vigode, razvijao je napad u pravcu Kozje gore i u 14 časova smelim napadom ovladao dominirajućom kotom 87,3 i putem Grohov — Kavenčin.

Borbe su sada vođene na otvorenom terenu i pod jaka kom vatrom neprijateljskih mitraljeza i artiljerije. Nekoliko puta toga dana stupala je u dejstvo hitlerovska avijacija, a u Kavenčinu, kome su podišli bataljoni 3. pešadijskog puka, pojavili su se neprijateljski tenkovi, koje je odbila vatra naše artiljerije.

Toga dana postigli su znatne uspehe i susedi divizije — sovjetske jedinice. Desni sused — 207. pešadijski puk, zauzeo je Rembertov, a levi — 278. pešadijski puk 175. pešadijske divizije, otpočeo je tešku borbu za najistočnije predgrađe Prage — jako utvrđeni Grohov. Tek posle dva dana žestokih borbi jedinice ove divizije slomile su otpor hitlerovaca u tom rejonu i napredovale u pravcu Saske Kempe.

12. septembar bio je najteži i najkrvaviji dan borbi 1. pešadijske divizije za oslobođenje Prage. Košćuškovci su ušli u predeo u kome su se nalazila jaka i dobro zamaskirana utvrđenja. Znatno je porastao i otpor neprijatelja.

No i pored toga, vojnici ove divizije, boreći se neverovatno hrabro, sve su se više približavali istočnoj periferiji Prage. Na desnom krilu je 3. pešadijski puk zorom ovladao Kavenčinom, a u 14.30 časova, uprkos snažnom neprijateljskom otporu, na juriš je zauzeo Antoninov. Bataljoni 1. pešadijskog puka ovladali su u to vreme dominantnim peskovitim brdom k. 86,2, a zatim u popodnevним časovima izbili do raskrsnice železničkih pruga zapadno od Kozje gore.

Istog dana u popodnevnim časovima u međuprostoru, koji je nastao između 3. i 1. puka, angažovan je i 2. pešadijski puk, koji se do tada nalazio u drugom ešelonu divizije. Jedinice toga puka ovladale su u večernjim časovima

železničkom stanicom Utrata i kao i ostale jedinice divizije otpočele pripreme za juriš na Pragu.

U ovakvoj situaciji, u kasnim večernjim časovima, na košćuškovce i susedne sovjetske jedinice napale su jedinice neprijateljske 19. oklopne divizije i 384. zaštitnog bataljona, koje je neprijateljska komanda hitno privukla sa zapadne obale Visle.

Motopešadijski puk iz pomenute divizije, uz podršku tenkova i samohotki, i 384. zaštitni bataljon, prešli su u protivnapad na tri pravca: na levo krilo 1. pešadijskog puka, na front 2. pešadijskog puka i na desno krilo 3. pešadijskog puka. Na taj način hitlerovci su hteli da istaknute jedinice 1. pešadijske divizije odseku od ostalih snaga i uniše ih još na periferiji Prage. Košćuškovci su ipak u hrabroj i samopregornoj borbi, zajedno sa sovjetskim jedinicama, osujetili ovaj neprijateljski plan. Gotovo sva oruđa 1. puka lake artiljerije su prebačena na prednji kraj — u borbeni poredak čelnih delova pešadije, odakle su neposrednim gadanjem odbijala napad neprijateljskih tenkova. Tamo gde nije bilo artiljerije i gde se pešadija nije odmah utvrdila na dostignutim položajima, pod pritiskom neprijateljskih tenkova i pešadije koji su napadali, jedinice divizije bile su prinudene da se povuku sa zauzetih položaja, kao, na primer, jedan od bataljona 1. pešadijskog puka i levo krilo 3. puka.

Pred ponoć su neprijateljski protivnapadi ipak odbijeni. Neprijatelj je pretrpeo velike gubitke i povukao se u unutrašnjost Prage.

13. septembra izjutra jedinice 2. i 3. pešadijskog puka izvršile su lokalne napade sa ciljem da isprave polazne položaje i poravnaju ih sa 1. pešadijskim pukom, koji je bio nešto isturen unapred. U toku napada koji je otpočeo u 7 časova 3. pešadijski puk ovlađao je rejonom koji leži neposredno južno od Elsnerova, a 2. pešadijski puk zauzeo je Utratu.

U 10 časova, posle kratke artiljerijske pripreme, pukovi 1. pešadijske divizije, zajedno sa susednim sovjetskim jedinicama, pristupili su odsudnom jurišu na Pragu. Desni

sused divizije napadao je na Targovek i Brudno, a levi se i dalje borio za Grohov.

Jaka vatra neprijateljske artiljerije i minobacača naročito je otežavala napredovanje 1. pešadijskog puka, koji se u početku prebacivao preko potpuno otvorenog zemljišta.

Pošto su se probile u ulice Prage, jedinice 1. pešadijskog puka otpočele su teške borbe za svaku kuću, jer su ih hitlerovci sve pretvorili u jako utvrđenje. Naročito su uporno branili zgrade koje su se nalazile na raskrsnicama i uglovima ulica. Neprijatelj je često vršio protivnapade malim grupama vojnika uz podršku 3—4 tenka i samohotki.

Do 16.30 časova jedinice 1. pešadijskog puka, lomeći otpor neprijatelja, izbile su na raskrsnicu ulica Targove i Žjelenjecke i u rejon Vilenjske železničke stanice. Tu su na kratko vreme prešle u odbranu, očekujući da bude privučena artiljerija, da bi uz njenu pomoć napale na most Kjerbedā.

Jedinice 2. pešadijskog puka, pošto su izjutra zauzele Utratu, približile su se visokom železničkom nasipu na istočnoj periferiji Prage. Žestoka borba za jako utvrđene neprijateljske položaje trajala je do uveče. Oko 19 časova hitlerovci su snagama ojačane čete izvršili protivnapad koji je odbijen. Dva časa kasnije jedinice 2. pešadijskog puka na juriš su zauzele nasip, a zatim su nastavile sa nastupanjem duž železničke pruge u pravcu Vilenjske železničke stanice.

Bataljoni 3. pešadijskog puka, zajedno sa susednim sovjetskim jedinicama, produžili su nastupanje u pravcu Targovke dostignuvši predveče liniju duž nasipa železničke pruge južno od železničke stanice Varšava — Praga.

U to vreme levi sused 1. pešadijske divizije zauzeo je Grohov i produžio nastupanje prema Saskoj Kempi.

Sve manja udaljenost od Visle, nāda da će se spasti dva još neporušena mosta na njoj — železnički i Kjerbedā (središnji most i most Poniatovskoga hitlerovci su već prethodnog dana porušili), namera da se neprijatelju

spreći povlačenje, a iznad svega želja da se pruži pomoć stanovništvu Varšave koje se borilo — doveli su do toga da dejstva nisu prestala ni preko noći 13/14. septembra, mada su sve jedinice bile premorene.

Pred ponoć jedinice 1. pešadijskog puka izvršile su napad u pravcu mosta Kjerbeda i u tom rejonu izbile na Vislu. Most nisu zauzele, jer su hitlerovci uspeli da ga u međuvremenu bace u vazduh. Levo od 1. pešadijskog puka, iznad praškog pristaništa, na Vislu su izbile susedne sovjetske jedinice.

2. pešadijski puk, produžujući napad i noću zauzeo je do 5 časova izjutra Vilenjsku železničku stanicu, posle čega je ojačana tenkovska četa iz 1. oklopne brigade »Junaci Vesterplata«, koja je upravo tada stigla u rejon Prage, izbila pred podne na Vislu i postavila se u odbranu između železničkog mosta i mosta Kjerbeda.

Nešto duže trajale su borbe na desnom krilu divizije u rejonu severnog železničkog mosta, gde su napadali bataljoni 3. pešadijskog puka. Prostor pred mostom bio je miniran i zaštićen preprekama od bodljikave žice. Borbe u rejonu mosta trajale su do zore 15. septembra kada su bataljoni 3. pešadijskog puka, ojačani tenkovima iz 1. oklopne brigade, na juriš zauzeli istočni prilaz mostu i izbili na Vislu (most su hitlerovci takođe uništili). Desni sused divizije zauzeo je za to vreme Staro Brudno i Pelcoviznu.

Tako su se dejstvima vođenim 14. septembra i u toku noći 14/15. septembra završile petodnevne vrlo naporne borbe 1. pešadijske divizije »Tadeuš Košćuško« i sovjetskih jedinica. Zajedničkim naporom sovjetskog i poljskog vojnika oslobođeno je predgrađe Varšave — Praga.

I pored žestokog otpora i bacanja u borbu svežih snaga, hitlerovci su izgubili veći deo svoga mostobrana sa glavnim rejonom otpora — Pragom i mostovima koji su im pre toga omogućavali da svoj 4. SS-oklopni korpus koji se tamo borio, uspešno ojačaju ljudima i opremom.

Dejstva 1. pešadijske divizije pokazala su dalji znatan porast borbene gotovosti i sposobnosti poljskih jedinica da izvršavaju sve teže zadatke. Napad na naseljena mesta i borba u gradu predstavljaju komplikovani vid borbenih dejstava i zahtevaju odgovarajuće pripreme jedinica, komandanata i štabova. Zato treba naglasiti da zadatke koji su bili postavljeni pred jedinice 1. pešadijske divizije nije bilo lako izvršavati, naročito zbog toga što one do tada nisu imale nikakvih iskustava u vođenju borbi te vrste.

I pored ovih teškoća divizija je izvršila zadatak.

Divizija je pre početka dejstava izvršila odgovarajuće pripreme. Izvedena je obuka jedinica, komandanata i štabova, s obzirom na specifičnosti borbi na pošumljenom terenu, u naseljenim mestima i gradovima. U svakom pešadijskom puku organizovane su jurišne grupe.

Komandant divizije, ocenjujući svestrano položaj, zadatak i mesto divizije u operaciji, doneo je pravilnu odluku da diviziju duboko grupiše. To je omogućilo da se prvi borbeni red stalno dopunjuje svežim snagama i da se na taj način zadrži odgovarajući tempo napada u toku cele operacije.

Dobre rezultate dalo je borbeno izviđanje izvršeno na pet časova pre početka nastupanja na pravcu glavnog udara divizije. Zauzimanje jake otporne tačke — fabrike — na prednjem kraju neprijateljske odbrane pružilo je 1. pešadijskom puku koji je dejstvovao na tom pravcu pogodne uslove za napad.

Za vreme borbe u naseljima, a zatim i u gradu (Praga) odlučujući značaj imala su oruđa za neposredno gađanje, i tenkovi koji su napadali neposredno u borbenom poretku pešadije, uništavali vatrene tačke koje su ometale napredovanje i utvrđene tačke otpora, a učestvovali su uspešno i u odbijanju protivnapada neprijateljskih tenkova.

Jedinice divizije često su na bojnom polju primenjivale manevr usmeren na to da se izbije na krila i u pozadinu utvrđenih tačaka i rejona neprijateljske odbrane. To su činile kako na prilazima Pragi (na primer, 3. pešadijski puk na južnoj ivici šume Anin), tako i u samom gradu.

Zahvaljujući tome izbegavane su zamorne i iscrpljujuće borbe za te tačke i rejone i s tim je povezano usporavanje tempa nastupanja.

Borbe 1. pešadijske divizije dobine su visoku ocenu i priznanje od sovjetskog saveznika. Vrhovni komandant Sovjetske armije u naredbi, izdatoj 14. septembra 1944, pohvalio je za oslobođenje Prage jedinice 1. beloruskog fronta pa među njima i jedinice 1. poljske armije — 1. pešadijsku diviziju »Tadeuš Košćuško« kao i 1. oklopnu brigadu »Junaci Vesterplata«:

»Da bi se pamtila postignuta pobeda — čitamo u naredbi — divizije i pukovi koji su se najviše istakli u borbama za oslobođenje tvrđave Prage, da budu predložene za naziv »praške« i za odlikovanje ordenima.

Danas, 14. septembra u 23 časa glavni grad naše otadžbine — Moskva, u ime otadžbine pozdravlja borbene jedinice 1. beloruskog fronta i među njima jedinice 1. poljske armije koje su zauzele tvrđavu Pragu — sa 20 artiljerijskih salvi iz 224 oruđa.«

20. novembra 1944. Prezidijum Vrhovnog sovjeta SSSR-a odlikovao je 1. pešadijsku diviziju ordenom Crvene zastave, a 1. pešadijski puk, koji se naročito istakao u borbama, dobio je naziv »Praški«.

POKUŠAJI JEDINICA 1. ARMije POLJSKE VOJSKE DA FORSIRAJU VISLU U REJONU VARŠAVE

U periodu kad su borbe za Pragu ulazile u završnu fazu, glavne snage 1. armije PV, koje su se do tada nalazile u odbrani varecko-magnuševskog mostobrana, dobine su od komandanta 1. beloruskog fronta naređenje da se prebace u rejon Prage. Prema ovoj naredbi divizija i pukovi 1. armije predali su u toku noći 12/13. septembra svoje položaje sovjetskim jedinicama i do 15. septembra prebacile se u rejon šuma južno od Rembertova. U borbama za Pragu uzeo je, pored toga, učešća (14. septembra)

deo tenkova i samohotki iz 1. oklopne brigade i 13. samohodnog artiljerijskog puka.

Posle oslobođenja Prage stigle su iz okoline Vareka jedinice 1. armije PV koje su smenile one sovjetske jedinice koje su se borile na pravcu Prage, kao i 1. pešadijsku diviziju, te zauzele položaje za odbranu na Visli. Naspram Žoliboža bila je 2. pešadijska divizija, južno od nje pored mosta Ponjatovskog bila je 1. konjička brigada, a u Saskoj Kempi — 3. pešadijska divizija. 1. pešadijska divizija upućena je u II ešelon armije i razmestila se u rejonu Rembertova.

U to vreme je na zapadnoj obali Visle već 45 dana trajala neravna borba hrabrog stanovništva glavnog grada sa hitlerovskim okupatorom. U Varšavi su se još branile pojedine grupe ustanika u centru grada, u Mokotovu, Žolibožu i Černjakovu, potiskivane u sve nove i nove rejone od strane nadmoćnih hitlerovskih snaga.

U noći 12/13. septembra, i pored teških uslova (u Pragi su još trajale žestoke borbe) sovjetski avioni bacali su materijal padobranima na mesta gde su se ustanici borili. Mesta za bacanje bila su označena na osnovu obaveštenja koja su doneli oni ustanici koji su uspeli da se prebace na drugu obalu Visle.

Pored toga, poljski i sovjetski bombarderi i artiljerija vršili su udare po onim mestima u Varšavi na kojima su bile grupisane neprijateljske snage. Protivavionska artiljerija sa desne obale i avioni lovci štitili su ustanike od napada hitlerovskih aviona. Sovjetski avioni PO-2 i 2. puk noćnih bombardera »Krakov« probijali su se kroz neobično jaku vatru neprijateljske protivavionske artiljerije i padobranima bacali oružje, municiju, hranu i sanitetski materijal ustanicima. Samo 2. puk noćnih bombardera »Krakov« izvršio je u septembru 183 leta, bacivši 30.000 kg hrane, oružja i municije. Bacanje je bilo precizno pa je gotovo sav materijal pao u ruke ustanika.

Pored svih ovih akcija bilo je još planirano i izvršenje desanta na Černjakov, da bi se pružila pomoć ustanicima koji su se tamo još borili, kao i da se olakša ustanicima iz

Mokotova i centra grada da se prebace prema obali Visle. Istovremeno se nastojalo da se omogući evakuacija civilnog stanovništva iz žaljene Varšavе u Pragu.

Pripreme za forsiranje Visle nisu trajale dugo. Glavni zadatak izvršavala je 3. pešadijska divizija, koja je iz rejona Saske Kempe trebalo da forsira Vislu i dokopa se mostobrana na Černjakovu. Da bi se pažnja neprijatelja odvratila od pravca glavnog udara, trebalo je izvršiti demonstracije na pravcu Žoliboža, severnog železničkog mosta i naselja Sjekjerki.

Jedinicama koje su forsirale reku bila je obezbeđena znatna podrška artiljerijom.

Nije bilo lako izvršiti zadatak koji je stajao pred vojnicima 1. armije PV. Hitlerovci su imali na zapadnoj obali Visle vrlo dobro izgrađene položaje, koji su se sastojali iz sistema rovova i saobraćajnica kao i od utvrđenih i za odbranu podešenih zidanih zgrada.

U gradu se nalazio veliki broj raznih zaštitno-policijskih jedinica, inžinjeraca itd. kojima su se priključile i jedinice povučene iz Prage, pri čemu je deo hitlerovskih jedinica vodio borbu protiv ustnika, a deo držao položaje na Visli.

Forsiranju Visle od strane jedinica 1. armije PV pretvodila je intenzivna delatnost sovjetske i poljske avijacije. Ona je izvršila bombarderske udare na Černjakovski poluotok koji je odvajao tamošnju luku od korita Visle, a napadnute su i obližnje zgrade koje su držali hitlerovci.

U toku dve noći 15/16. i 16/17. septembra prebačena su preko Visle na Černjakov dva bataljona iz 9. pešadijskog puka. Neprijateljska vatra onemogućila je dalje prebacivanje pešadijskih i artiljerijskih ešelonata, naročito protivoklopne artiljerije čiji se nedostatak na mostobranu jako osećao.

Svesni značaja koji može odigrati mostobran, hitlerovci su bacili protiv snaga koje su se tamo nalazile zнатне pešadijske snage, podržane tenkovima i teškim samohotkama »ferdinand«. U toku 17. septembra hitlerovci su na

mostobran izvršili osam protivnapada, koji su na svim odsecima odbijeni.

U toku noći 17/18. i 18/19. septembra, da bi odvratio pažnju neprijatelja od černjakovskog mostobrana, prebacio se preko reke u blizini Žoliboža i 2. bataljon 6. pešadijskog puka (2. pešadijske divizije). Bataljon je zauzeo mali mostobran na zapadnoj obali Visle. Pokušaji proširivanja ovog mostobrana nisu uspeli zbog jakih neprijateljskih protivdejstava.

19. septembra izvršen je još jedan pokušaj forsiranja Visle na odseku 3. pešadijske divizije. Pošto se forsiranje vršilo u popodnevnim časovima, dakle još po danu, postavljena je na širokom frontu dimna zavesa da bi se neprijatelj obmanuo u pogledu pravog rejona forsiranja. Pored toga, neposredno pred početak artiljerijske pripreme sovjetsko vazduhoplovstvo izvršilo je bombarderske udare po prednjem kraju neprijateljske odbrane, izbacivši takođe mnogo dimnih bombi na one tačke u gradu na kojima se pretpostavljalo da se nalaze neprijateljske osmatračnice.

Zatim su se 1. i 2. bataljon 8. pešadijskog puka pod zaštitom artiljerijske vatre i dima, prebacili preko Visle i ovladali malim mostobranom između srednjeg železničkog i Ponjatovskog mosta. Čim su se iskrcali, bataljoni su stupili u borbu, težeći da prošire mostobran. No, i pored početnih uspeha, neprijatelj je zadržao dalje napredovanje bataljona. Hitlerovci su, naime, bacili u borbu rezerve koje su se nalazile u blizini. Nekoliko uzastopnih neprijateljskih protivnapada dovelo je do razbijanja jedinica 8. pešadijskog puka na male grupe koje su odbačene nazad ka Visli odakle su zatim evakuisane na desnu obalu.

Evakuacija je vršena u toku nekoliko noći i najzad je završena 24. septembra. Zajedno s vojnicima evakuisan je takođe jedan deo ustanika i civilnog stanovništva.

Bila je završena junačka borba vojnika 1. armije PV koji su se borili na mostobranu i koji su, i pored nepovoljne vojničke situacije, žarko želeli da pruže pomoć stanovništvu glavnog grada koje se borilo.

DEJSTVA JEDINICA 1. ARMIJE PV NA PRAVCU JABLONE

(Skica 24)

Posle evakuacije mostobrana i odustajanja od daljih pokušaja da se Visla forsira u rejonu Varšave, 1. armija PV, prema novom naređenju komandanta 1. beloruskog fronta, prešla je u odbranu na istočnoj obali Visle na odseku od Pelcovizne do Karčevja. Posle pregrupisavanja koja su izvedena krajem septembra, ceo rejon Prage posele su jedinice 2. pešadijske divizije, a južni odsek pojasa odbrane armije posela je 4. pešadijska divizija. Ostale divizije 1. armije PV izgradile su odbrambene položaje u dubini armijskog pojasa odbrane. Težište odbrane armije bilo je na desnom krilu u rejonu Žeranja, gde se nalazila južna granica mostobrana koji su hitlerovci još držali. U to vreme, tj. krajem septembra, neprijateljski mostobran na istočnoj obali Visle bio je još relativno prostran. Njegov prednji kraj protezao se od Zegža na jug u pravcu sela Lajsk, zatim istočnom ivicom šume koja se nalazi jugoistočno od Jablone, dalje duž železničke pruge i južne obale žeranjskog kanala. U planovima hitlerovske komande ovaj je mostobran i dalje igrao važnu ulogu, pružajući pogodnu polaznu osnovicu za udar u pozadinu sovjetskih i poljskih jedinica koje su se nalazile u rejonu Varšave. Zbog toga su hitlerovci na mostobranu i dalje držali tri oklopne divizije: oklopnu SS-diviziju »Viking«, oklopnu SS-diviziju »Totenkopf« i 19. oklopnu diviziju koja je bila u sastavu 4. oklopnog SS-korpusa.

Prisustvo fašističkih snaga u sutoku Visle i Bugo-Nareva primoravala je desno krilo 1. beloruskog fronta (47. armiju) da produži sa ofanzivnim dejstvima dok su na ostalim odsecima borbeni zadaci koji su stajali pred frontom već bili izvršeni. Među jedinicama koje su uzele učešća u daljem likvidiranju neprijateljskog mostobrana nalazile su se i poljske jedinice iz 1. armije PV.

Od jedinica 1. armije PV neposredni dodir s hitlerovskim mostobranom imala je tada jedino 2. pešadijska di-

vizija na svom desnom krilu (6. pešadijski puk) na liniji žeranjskog kanala. Tu se branio neprijateljski motopešadijski bataljon iz 19. oklopne divizije, ojačan tenkovima i samohotkama. Prednji kraj neprijateljske odbrane bio je zaštićen preprekama od bodljikave žice i minskim poljima.

Od 10. do 12. oktobra 1944. bataljon 6. pešadijskog puka 2. pešadijske divizije, zajedno sa susednim sovjetskim jedinicama, izvodio je dejstva u pravcu Žeranja da bi hitlerovce odbacio preko kanala i popravio vlastite položaje. Hitlerovci su pružili jak otpor dejstvujući dosta intenzivno vatrom iz automatskog oružja i samohotki. Znatnu prepreku za nastupanje predstavljala su takođe neprijateljska minska polja. I pored toga vojnici 2. pešadijske divizije, boreći se neobično hrabro i požrtvovano, zauzeli su uzvišicu koja leži blizu Konstantinova, a koju je neprijatelj naročito uporno branio, pa su zatim odbacili hitlerovce preko kanala.

S obzirom na jak otpor neprijatelja koji je težio da mostobran održi, daljem nastupanju desnog krila 1. armije PV u tom rejonu prethodilo je delimično pregrupisavanje snaga i nešto duže dejstvo sovjetske i poljske bombarderske avijacije.

Od 14. do 24. oktobra puk noćnih bombardera »Krakow« sistematski je noću bombardovao jedinice i objekte hitlerovske odbrane koji su se nalazili u rejonu Tarhomina — Vinjice — Henrikova — Novog dvora — Dombruvke — Jablone-Leginove. Pod zaštitom lovaca avioni iz puka jurišne avijacije izvršili su takođe niz uspešnih udara na neprijateljske rezerve.

Istovremeno je na pravac predstojećih dejstava prebačena 1. pešadijska divizija iz rejona Rembertova. Po dolasku u nov rejon jedinice divizije su u toku noći 21/22. oktobra na odseku Bjalolenka dvorska — k. 86,8 (oko 600 m severno od Anopola) smenile jedinice 143. i 234. sovjetske pešadijske divizije, postavši na taj način neposredni desni sused 2. pešadijske divizije.

Pred frontom 1. pešadijske divizije branile su se jedinice 73. i 74. motorizovanog puka hitlerovske 19. oklopne

divizije koja je bila dobro podržavana artiljerijskom vatrom sa zapadne obale Visle.

Prednji kraj neprijateljske odbrane protezao se linijom Hoščuvka — Lapigroš — Pludi — Višnjevo — Pjekjelko — Žeranj.

Neprijateljska odbrana oslanjala se, pre svega, na mnogobrojna naselja koja su se gotovo bez prekida prostirala od Prage do Jablone. Izgrađeno je bilo takođe mnogo rovova, koji su bili zaštićeni preprekama od bodljikave žice i minskim poljima.

Dejstva poljskih jedinica izvođena su u tesnoj vezi sa dejstvima sovjetskih jedinica koje su nastupale desno od 1. pešadijske divizije — na severni deo mostobrana.

Napad je otpočeo 24. oktobra oko 10 časova. 2. pešadijski puk napadao je pravcem Pludi Vinjica, a 1. puk levo od njega u pravcu Višnjeva. 3. pešadijski puk ostao je u II ešelonu divizije.

U početku su jedinice 1. pešadijske divizije nailazile na slab otpor manjih neprijateljskih pešadijskih grupa, koje su bile podržavane samohotkama i tenkovima. Brzo nastupanje je, međutim veoma otežavano gusto postavljenim minskim poljima, kao i jakom neprijateljskom artiljerijskom vatrom, naročito onom koja je dejstvovala sa zapadne obale Visle. Ipak, već oko podne vojnici 1. divizije izbili su na Vislu u rejonu naselja Novodvori i Stare Svidre.

U to vreme jedinice 5. pešadijskog puka koje su se nalazile na desnom krilu 2. divizije, prešle su takođe u napad, zauzele Žeranj i Pjekjelko, pa izbile na Vislu južno od 1. pešadijske divizije.

Tako je, dakle, u toku nekoliko časova zauzet najjužniji deo mostobrana. Toga dana jedino su još na severnom pravcu uspele da napreduju jedinice 2. pešadijskog puka, koje su predveče izbile do južnih zgrada Kalinjice i Kempe Tarhominjske. Pokušaji da se ta mesta zauzmu nisu uspeli zbog jakog otpora hitlerovaca. Bataljoni su se morali ukopati na dostignutim linijama.

Sovjetske jedinice koje su nastupale desno, zauzele su toga dana Hoščuvku i južnu periferiju naselja Dombruvka — Gžibovska.

U noći 24/25. oktobra ceo 2. pešadijski puk bio je grupisan južno od Kalnjice i Kempe Tarhominjske; istočnu obalu Visle poseo je 1. pešadijski puk.

Napad koji su 2. pešadijski puk i susedne sovjetske jedinice preduzeli 25. i 26. oktobra u severnom pravcu nije doneo nikakve koristi. Hitlerovci su uporno branili liniju: Hoščuvka — Dombruvka — Gžibovska — Kempa Tarhominjska, a prelazili su nekoliko puta i u protivnapad uz podršku tenkova.

U noći 26/27. oktobra 2. pešadijski puk pomerio je svoju desnu granicu do železničke pruge koja vodi iz Prage za Jablonu (u rejonu postaje Hoščuvka) smenivši sovjetske jedinice koje su se pre toga tamo nalazile. U taj rejon stigla je i četa tenkova iz 1. oklopne brigade koja je imala da potpomaže 2. pešadijski puk u njegovim daljim dejstvima.

Delatnost poljske i sovjetske avijacije pojačana je takođe u to vreme. Vršeni su bombarderski udari po neprijateljskim artiljerijskim položajima, prelazima na Visli i po transportima na komunikacijama.

U zoru 27. oktobra, zajedno sa sovjetskim jedinicama, krenuli su u napad u pravcu Jablone bataljoni 2. pešadijskog puka i 3. bataljon 1. pešadijskog puka.

Neprijateljski otpor, koji je u početku bio slab, rastao je sve više kako su se vojnici 1. pešadijske divizije približavali Jabloni. U trenutku kada su bataljoni 2. pešadijskog puka izbili na severnu ivicu naselja Buhnjik, iz rejona Jablone duž puta udarila je hitlerovska pešadija, uz podršku nekoliko tenkova i samohotki. Situacija je bila ozbiljna. Košćuškovci još nisu bili utvrđili zauzete položaje, pa su neprijateljski tenkovi uspeli da nešto napredaju. Međutim, odmah je organizovana jaka protivoklopna odbrana u kojoj je važnu ulogu odigrala četa tenkova pri-dodata 2. puku. Protivnapad neprijatelja je odbijen.

28. oktobra uveče bataljoni 2. pešadijskog puka izviđali su odbrambene neprijateljske položaje u Jabloni.

Pred zoru su ponovo prešli u napad 2. pešadijski puk i 3. bataljon 1. puka, koji je nastupao duž istočne obale Visle, pa su do podne ovladali celom Jablonom i produžili napredovanje iza grada. U isto vreme su susedne sovjetske jedinice zauzele Legionovo.

Dalji pokret na zapad u pravcu modlinjske ceste bio je zaustavljen, jer se duž istočne ivice šume, koja vodi zapadno od Jablone i dalje prema Hotomovu, protezala gusto posednuta linija neprijateljske odbrane. To je bio prednji kraj ranije pripremljenog položaja pred kojim su se nalazila minska polja i prepreke od bodljikave žice. Na toj liniji je trebalo da se stabilizuje front i da se na njoj zadrži više sedmica.

Tako su, dakle, dejstvima jedinica desnog krila 1. beloruskog fronta, među kojima su se nalazile i jedinice 1. armije PV, hitlerovci bili potisnuti u dubinu sutoka Visle i Bugo-Nareva. Posledica toga bila je da je njihov mostobran konačno izgubio svoj ofanzivni karakter i prestao da predstavlja opasnost za poljske i sovjetske jedinice koje su tu dejstvovalе. Sa njega hitlerovci nisu više bili u stanju da izvedu neku znatniju ofanzivu, dok su jedinice 1. beloruskog fronta došle do polazne baze za nastupanje kojim bi neprijateljska varšavska grupacija mogla biti zaobiđena sa severa.

Borbama 1. pešadijske divizije na pravcu Jablone uglavnom su završena nastupna dejstva jedinica 1. armije PV u 1944. godini. Sada je pred njima stajao zadatak da održe položaje koje su zauzele zajedno sa sovjetskim jedinicama i da pripreme vojnike za nove još teže zadatke u vezi sa januarskom ofanzivom 1945. godine koju je pripremala Vrhovna komanda Sovjetske armije.

Major E. Visokinjski

UČEŠĆE 1. ARMIJE POLJSKE VOJSKE
U VARŠAVSKOJ OPERACIJI
1. BELORUSKOG FRONTA

VOJNOPOLITIČKA SITUACIJA NA PRELOMU IZMEĐU
1944/1945. GODINE

(Skica 25)

Krajem 1944. godine veliki otadžbinski rat Sovjetskog Saveza protiv fašističke Nemačke ušao je u odlučnu, završnu fazu. Uspešno vođenim operacijama u 1944. godini sovjetske oružane snage razbile su ceo hitlerovski front od Barencovog do Crnog mora i napredovale na zapad za 550 do 1.100 km, oslobodivši potpuno teritoriju Sovjetskog Saveza ispod hitlerovske okupacije. U toku tih operacija potpuno su oslobođene Rumunija i Bugarska, zatim znatni delovi desnoobalne Poljske, delovi Čehoslovačke i Jugoslavije, veći deo Mađarske i severna Norveška.

Zbog poraza i osetnih gubitaka, pretrpljenih na istočnom frontu, situacija fašističke Nemačke radikalno se pogoršala. Ona se našla u političkoj izolaciji, u stanju neprekidnog i naglog smanjivanja ekonomskog potencijala, kao i moralnog raspadanja, dakle, licem u lice sa katastrofom.

Prebacivši liniju fronta daleko na zapad, Sovjetska armija lišila je fašističku Nemačku ogromne teritorije sa koje je ona crpla znatan deo sirovina, hrane i radne snage.

Hitlerovska komanda nije, ipak, nameravala da se odrekne dalje borbe, nadajući se da će uspeti da izmeni situaciju u svoju korist. Ona nije, naravno, računala više na pobednički završetak rata, ali raspolažući još armijom od nekoliko miliona ljudi koja je bila dobro naoružana i opremljena, verovala je da će u ovim uslovima uspeti da produži rat, pre svega stabilizovanjem istočnog fronta i sprečavanjem Sovjetskoj armiji da napreduje na zapad, pružajući joj efikasan otpor na blagovremeno pripremljenim položajima u Istočnoj Pruskoj, zatim duž širokih vodenih prepreka kao što su Narev i Visla i oslanjajući se na teško dostupne Karpatе.

Želeći da maksimalno otegne rat, hitlerovsko rukovodstvo računalo je, pored toga, da će uspeti da na ovaj ili onaj način dovede do kvarenja odnosa između Sjedinjenih Država i Engleske, s jedne, i Sovjetskog Saveza, s druge strane, da će oslabiti njihove zajedničke napore, pa čak izazvati i sukob u redovima antihitlerovske koalicije.

Početkom 1945. godine linija sovjetsko-nemačkog fronta protezala se od Baltičkog mora duž donjeg toka Njemena zapadno od Augustova — duž Bjebže — Nareva i srednjeg toka Visle; zapadno od Jasla presecala je Karpatе, obilazila sa zapada Budimpeštu i vodila dalje duž Drave, zatim Dunavom do ušća Save. Ukupna dužina fronta iznosila je preko 2.000 km. Front je, dakle, bio tri puta duži od zapadnog koji se protezao od Bazileje do ušća Meze.

Na centralnom strategijskom pravcu sovjetske jedinice držale su na zapadnoj obali Visle tri mostobrana u rejonima Magnuševa, Pulava i Sandomježa.

Karakteristično obeležje strategijskog grupisanja hitlerovskih jedinica na istočnom frontu bilo je to što su glavne snage (oko 150 divizija), razmeštene između Baltičkog mora i Karpat, zatvarale varšavsko-berlinski strategijski pravac, štitile Istočnu Prusku i industrijsku šlesku oblast. Ostale snage nalazile su se južno od Karpat braneći pravce koji vode ka Austriji, zapadnim predelima Čehoslovačke i južnim predelima Nemačke.

Pored toga, dve veće grupacije hitlerovskih jedinica bile su odsečene i okružene. Jedna od njih, jačine preko 30 divizija, nalazila se u rejonu između Tukumskog i Libave, a druga, jačine preko 160.000 ljudi, u Budimpešti.

U decembru 1944. hitlerovska komanda preduzela je ofanzivu u Ardenima, nastojeći da dokaže da je nemačka vojska još uvek sposobna za napade i ujedno nastojeći da podigne moral svojih jedinica i stanovništva. Ona je preduzeta i zato da se hitlerovsko rukovodstvo domogne izvenskih aduta kojima bi poduprlo svoju politiku usmerenu na razbijanje antihitlerovske koalicije. Pored toga, hitlerovci su izvodili ofanzivu u rejonu Budimpešte da bi deblokirali snage u okruženju a zatim, kad se povežu sa snagama koje su se branile u gradu, da uspostave odbranu na Dunavu. Na frontu koji bi tako bio stvoren, hitlerovska komanda nameravala je da pređe u odbranu.

Vrhovna komanda Sovjetske armije, ne htevši dopustiti da se rat otegne, nameravala je da u najskorije vreme preduzme ofanzivu čiji bi cilj bio da se razbiju hitlerovske jedinice i rat pobednički privede kraju. Zato su sovjetske jedinice imale da preduzmu ofanzivu, da razbiju hitlerovske jedinice razmeštene između Baltičkog mora i Karpata i da širokim frontom izbiju na Odru, kako bi na taj način otvorile put koji vodi pravo u Berlin.

U to vreme su na oslobođenim delovima Poljske radne mase sa radničkom klasom i njenom avangardom Poljskom radničkom partijom na čelu, savlađujući ogromne teškoće, stvarale svoj vlastiti narodni državni aparat, otpočinjući u isto vreme istorijsku bitku za ostvarenje revolucionarnog preobražaja zemlje, za povećanje svog doprinosa delu narodnooslobodilačkog rata protiv hitlerovskog osvajača.

Zamisao izvođenja januarske ofanzive

Posle pobednosno završenih operacija u kampanji 1944. godine, sovjetska Vrhovna komanda, u čijim se rukama nalazila inicijativa koja je dopuštala potpunu slo-

bodu u izboru vremena, pravca i načina novih udara, prištupila je odmah izradi detaljnih planova i svestranim pripremama za novu gigantsku ofanzivu u 1945. godini.

Plan januarske ofanzive Vrhovne komande Sovjetske armije predviđao je istovremen prelazak u ofanzivu na ogromnom frontu dugom 1.200 km, od Baltičkog mora do Karpata, snagama pet sovjetskih frontova. Ovu moćnu ofanzivu trebalo je izvršiti u vidu dveju uzajamno povezanih operacija: istočnopruske i vislansko-odranske. Ovim dvema operacijama sovjetske jedinice trebalo je da razbiju i likvidiraju neprijateljsku strategijsku grupaciju u Istočnoj Pruskoj i Poljskoj, zatim, otvarajući sebi put na zapad, da izbiju na Odru — poslednju prirodnu liniju odbrane Nemačke na neposrednim prilazima Berlinu i životno važnim centralnim i južnim rejonima Trećeg Rajha.

Istovremeno je trebalo da sovjetske jedinice dalje produže ofanzivu u Mađarskoj.

Razbijanje hitlerovske grupacije u Istočnoj Pruskoj Vrhovna komanda poverila je jedinicama 3. i 2. beloruskog fronta koje su, sadejstvujući između sebe, imale zadatka da okruže a zatim likvidiraju glavne snage fašističke Srednje grupe armija koje su se tamo branile. Izvršenjem zadatka koji su dobila ova dva fronta, trebalo je da se uspešno obezbedi i desno krilo jedinica koje su dejstvovalе u Poljskoj.

Prema zamisli sovjetske Vrhovne komande, razbijanje nemačkih fašističkih jedinica u Poljskoj trebalo je postići probijanjem neprijateljske odbrane na frontu širokom 490 km, od Varšave do Jasla, rasecanjem strategijske grupacije neprijateljskih jedinica, a zatim okružavanjem i uništavanjem njegovih izolovanih grupa u toku odlučnog razvijanja ofanzive na zapad. Prema ovoj opštoj zamisli bili su obrađeni planovi nastupnih operacija 1. beloruskog i 1. ukrajinskog fronta.

Jedinice 1. beloruskog fronta, pod komandom maršala Žukova, i 1. ukrajinskog, pod komandom maršala Konjeva, trebalo je da probiju neprijateljsku odbranu na Visli, da razbiju tri armije iz grupe armija »A«, zatim da razviju

brzo nastupanje na zapad da bi potpuno oslobodile poljske pokrajine i za što kraće vreme izbile na Odru.

U tom cilju jedinice 1. beloruskog fronta, grupišući svoje snage na frontu dugom 240 km od Dembe do Juzebove, trebalo je da izvrše tri udara. Glavni udar vodio je sa magnuševskog mostobrana u pravcu Kutna. Posle probaja neprijateljske odbrane, deo snaga trebalo je uputiti na severozapad u pravcu Blonje, na bokove i u pozadinu nemačke varšavske grupacije, sa zadatkom da tu grupaciju razbije i u sadejstvu sa jedinicama desnog krila fronta ovlada Varšavom. Uspeh na tom pravcu imale su da razviju oklopne, mehanizovane i konjičke jedinice. Drugi udar trebalo je izvršiti sa pulavskog mostobrana u pravcu Radoma i Lođa. Deo snaga imao se uputiti na Šidlovice sa zadatkom da, u sadejstvu sa 1. ukrajinskim frontom, razbije kjelecko-radomsku neprijateljsku grupaciju. Treći udar trebalo je da izvrše desnokrilne jedinice fronta na varšavskom pravcu sa zadatkom da razbiju neprijateljsku varšavsku grupaciju i oslobole glavni grad Poljske — Varšavu, primenom širokog obuhvatnog manevra i udarom jednog dela snaga u pozadinu neprijatelja. U toku 10—12 dana operacije jedinice 1. beloruskog fronta trebalo je da izbiju na liniju Gombin — Lođ, a zatim da ofanzivu razvijaju u pravcu Poznanja.

Jedinice 1. ukrajinskog fronta, raspoređene na frontu dugom 250 km, od Juzefova do Jasla, nanosile su glavni udar sredinom fronta iz rejona sandomješkog mostobrana, opštim pravcem prema Radomsku. U toku 10—12 dana operacije, trebalo je da izbiju na liniju Pjotrkov — Čenstohova — Mjehov. Zatim su glavne snage fronta imale nastupati prema Vroclavu. Deo snaga fronta trebalo je da izvrši kratak udar u pravcu Šildovica, a drugi deo — istočno od Krakova.

Na jugu, u rejonu Karpata, jedinice 4. ukrajinskog fronta pod komandom generala armije Petrova, trebalo je da razviju napad u pravcu Krakova snagama svog desnog krila, nanoseći glavni udar iz rejona južno od Jasla.

Početak ove gigantske ofanzive sovjetska Vrhovna komanda planirala je najpre za 20. januar 1945, pa je do tog vremena trebalo da budu potpuno završene sve pripreme jedinica kao i materijalne pripreme. Naknadno je vreme priprema ipak skraćeno, pa je početak ofanzive predviđen za 12. januar. Na ovo je uticala i situacija kod angloameričkih jedinica u Ardenima.

(Skica 25)

ZADATAK I ULOGA 1. ARMije POLJSKE VOJSKE U PRVOJ ETAPI OPERACIJE VISLA — ODRA U SASTAVU 1. BEGORUSKOG FRONTA

Prema direktivi Vrhovne komande Sovjetske armije, komandant 1. beloruskog fronta, koristeći se mostobranima na zapadnoj obali Visle, formirao je tri udarne grupacije i izabrao takav način dejstva koji mu je obezbeđivao brz probor neprijateljske odbrane na Visli i omogućio razbijanje neprijateljskih snaga na odvojene delove.

Prva udarna grupacija trebalo je da razvija nastupanje sa magnuševskog mostobrana prema Bjalobžegu — Skjernjevici — Kutnu, a delom snaga desnog krila da probije neprijateljsku odbranu na reci Pilici i razvija nastupanje pravcem Grodjisk-Mazovjetski — Blonje.

Druga udarna grupacija imala je da razvija ofanzivu sa mostobrana kod Pulava opštim pravcem na Zvolenj — Radom — Tomašov — Mazovjetski — Lođ, a levim krilom da nastupa prema Šidlovici.

Treća — pomoćna udarna grupacija koja se nalazila severno od Varšave — dobila je zadatku da uništi neprijatelja u sutoku Visle i Buga-Nareva, zatim da forsira Vislu u tome rejonu i razvije ofanzivu opštim pravcem ka Blonji, kako bi duboko zaobišla neprijateljske varšavske grupacije sa severozapada. 1. armija PV, koja je dejstovala u toj grupaciji, trebalo je da nastupa neposredno na Varšavu.

U smislu odluke komandanta 1. beloruskog fronta, 1. armija PV imala je da dejstvuje u sastavu treće udarne grupacije fronta. Njen zadatak je bio: vezujući neprijatelja s čela minimalnim snagama, preći u napad četvrtog dana operacija snagama koje će forsirati Vislu u rejonu Jablone i odatle, u sadejstvu sa jedinicama 47. armije, nastupati prema Varšavi sa severa. Glavnim snagama razvijati ofanzivu iz rejona Gura Kalvarija i napasti Varšavu s juga; posle toga koncentričnim udarima uništiti neprijateljsku varšavsku grupaciju i oslobođiti glavni grad Poljske — Varšavu.

Iz ovoga se može jasno videti da je 1. armija PV, i pored toga što se nije nalazila na pravcu glavnog udara fronta, izvršavala važan zadatak. Zauzimanje Varšave od strane 1. armije PV obezbeđivalo je desno krilo glavne udarne grupacije fronta i imalo odlučujući uticaj na dalje napredovanje na zapad.

Komanda 1. armije PV pristupila je planiranju operacije čim je primila zadatak.

Karakteristika zemljišta

Zemljišni uslovi u zoni napada 1. armije PV, na odseku Jablona — Karčev, išli su u velikoj meri na ruku hitlerovcima, jer su bili pogodni za organizovanje dugotrajne i uporne odbrane. Napadu 1. armije PV moralo je, naime, prethoditi forsiranje takve široke vodene prepreke kakva je Visla, a sama dejstva morala su se odvijati na terenu koji su hitlerovci čvrsto branili.

Visla, na koju se oslanjao prednji kraj neprijateljske odbrane, predstavljala je pogodnu prirodnu liniju za organizovanje odbrane, a to je ujedno bila ozbiljna prepreka na putu za zauzimanje Varšave. Širina Visle na odseku između Jablone i ušća Pilice nije svuda jednaka i kreće se od 350 do 900 m, a dubina od 1 do 6 m.

Krajem decembra i početkom januara temperatura je bila promenljiva i kretala se između —8 i 15°C, zbog čega

je dolazilo do samo delimičnog zamrzavanja reke. Vislu je uz obale prekrivala tanka ledena skrama koja nije mogla da izdrži teži skelski materijal. Pored toga, hitlerovci su ispod leda namestili fugase i planirali vatre artiljerije i minobacača po reci, što im je omogućavalo da, u slučaju napada naših jedinica, razbiju led i samim tim stvore nove teškoće u vreme forsiranja.

Pod takvim uslovima forsiranje Visle bilo je znatno otežano, jer je broj mesta prelaza koji su mogli biti iskorisćeni bio prilično ograničen.

Duž zapadne obale Visle severno i južno od Varšave proteže se nasip protiv plavljenja, koji su hitlerovci iskoristili i na njemu izgradili prvi neprekidni rov svoje odbrane. Taj nasip a i visoka obala reke u rejonu Varšave omogućili su neprijatelju da organizuje mnogobrojne osmatračnice, izgrađene u samom nasipu, kao i mnoge vatrenе tačke za automatska oružja, koje su mu omogućavale da uspešnom vatrom dejstvuje po reci.

Oko Varšave se nalaze gusto raspoređena naselja koja se gotovo slivaju u jednu celinu. Ova naselja i letnjikovci, većim delom zidani od tvrdog materijala, predstavljaju odlične otporne tačke. Stara varšavska utvrđenja koja su štitila grad sa zapada i severa, kao i mnogobrojne železničke nasipe, hitlerovci su iskoristili za organizovanje kružne odbrane grada. Velika i prostrana Varšava bila je gotovo potpuno uništена. Mali broj kuća koje su ostale čitave, kao i ostatke srušenih zgrada, hitlerovci su iskoristili kao otporne tačke, organizujući u njima kružnu odbranu.

Na našoj strani reke zemljište je na levom krilu odbrane armije bilo pogodno, ali u rejonu Jablone nije pružalo pogodne uslove za osmatranje, te pri forsiranju Visle na tom krilu artiljerija ne bi bila u stanju da pešadiji osigura odgovarajuću podršku.

Ako rezimiramo ova razmatranja, možemo konstatovati da je zemljište u zoni predstojećeg nastupanja 1. armije PV bilo vrlo teško za ofanzivna dejstva i da je u

teškim zimskim uslovima bila nužna temeljita organizacija forsiranja Visle.

Dominirajuća zapadna obala Visle, kad se ima u vidu da su varšavski mostovi bili porušeni, bila je pogodna za organizovanje čvrste odbrane koja se oslanjala na utvrđeno područje Varšave.

Za nanošenje glavnog udara najpogodnije je zemljište bilo na levom krilu armije.

Karakteristika odbrane i rasporeda neprijateljskih jedinica u rejonu Varšave

Posle potpunog sloma nemačke odbrane na Dnjepru, hitlerovska komanda shvatila je da će bitka za Vislu biti bitka za vrata u Nemačku i Istočnu Prusku. Zato su Nemci ovde žurno izgrađivali odbrambene linije, privlačeći ova-mo sve veće snage sa zapadnog, italijanskog i balkanskog fronta.

Oslanjujući se na utvrđeni rejon Istočne Pruske na severu i na Karpate na jugu, hitlerovska komanda izgradiла је duž Visle duboko ešeloniranu odbranu, namerava-jući da na toj liniji zadrži dalje napredovanje Sovjetske armije i konačno stabilizuje istočni front.

Hitlerovska odbrana, koja je bila ešelonirana na du-binu od oko 600 km, sve do reke Odre, sastojala se od sedam odbrambenih linija potpuno izgrađenih u inžinje-rijskom smislu, od kojih je svaka predstavljala razgranat sistem utvrđenja i sastojala se od jednog ili dva odbram-bena pojasa od kojih je svaki imao po dva ili tri položaja.

Najbolje izgrađena i najače branjena bila je prva glavna linija odbrane. Ona se oslanjala na Vislu i prema važnosti branjenog pravca sastojala se od dva do četiri položaja sa nekoliko rovova punog profila. Na 1 km fronta dolazilo je prosečno po 15 vatreñih položaja za puškom-i-traljeze i oko 30 železno-betonskih ili drvenih bunkera. Ova utvrđenja imala su karakter poljskih utvrđenja i bila su dobro maskirana. Položaji su bili zaštićeni sistemom

prepreka od bodljikave žice i protivtenkovskim odnosno protivpešadijskim minskim poljima. Ispred sovjetskih mostobrana, gde je neprijateljska odbrana bila najjača, hitlerovci su stvorili gustinu od prosečno 3.000 mina na 1 km fronta.

Druga linija neprijateljske odbrane bila je izgrađena na sličan način kao i prva i protezala se duž zapadnih obala reka Bzure — Ravke i Pilice.

Nemačka komanda pridavala je veliki značaj odbrani varšavskog rejona, te je izgrađivala odbranu kako u samoj Varšavi tako i u okolnim naseljima.

Unutar Varšave mnoge zidane zgrade, a ponekad i celi kompleksi zgrada, bile su utvrđene i pripremljene za dugotrajnu kružnu odbranu. One su bile pretvorene u snažne otporne tačke koje su se uzajamno potpomagale vatrom iz automatskog oružja. Glavne saobraćajne arterije bile su zaborakdirane, a kuće minirane da bi u slučaju potrebe mogle biti dignute u vazduh i svojim ruševinama zakrčiti ulicu. Pored toga, za kružnu odbranu su pripremljena gotovo sva naselja oko Varšave kao: Pjaščeno, Blonje, Grodjisk i druga.

Hitlerovske snage u rejону Varšave, kako je to utvrđeno izviđanjem i saslušavanjem zarobljenika, iznosile su preko dve pešadijske divizije, ojačane većim brojem samostalnih i specijalnih bataljona. Ove jedinice bile su u sastavu 9. nemačke armije, kojom je komandovao general oklopnih jedinica Smilovo Litvic. Štab ove armije bio je razmešten u Tomašovu Mazovjetskom. Na dan 10. januara 1945. raspored neprijateljskih jedinica neposredno u rejону Varšave bio je sledeći:

Na severnom krilu 1. armije PV, u sutoku Visle i Bugo-Nareva, branio se 70. pešadijski puk 73. pešadijske divizije. Pred desnim krilom armije duž zapadne obale Visle sve do mosta Kjerbende (sada Šlonsko-dombrovski most), branila se grupacija koja se sastojala od samostalnih mitraljeskih bataljona, zatim 446. »Franken« bataljona, 71. tvrđavskog bataljona i 25. samostalnog pešadijskog bataljona.

Pred levim krilom 1. armije PV branili su se 690. i 688. pešadijski puk 337. pešadijske divizije, čiji je 3. puk kao drugi ešelon bio koncentrisan u rejonu Jezjorni — Pjasečno — Konstanćina.

Dakle, sve u svemu, pred frontom 1. armije PV hitlerovci su u I ešelonu neposredno na Visli imali preko 12 bataljona, što je činilo oko 14.000 ljudi i 476. automatskih oružja. Artiljerijskim izviđanjem ustanovljene su 74 artiljerijske baterije i 24 minobacačke grupe, tj. ukupno preko 300 artiljerijskih oruđa i minobacača, a to znači prosečno oko 10 artiljerijskih oruđa i minobacača na 1 km fronta neprijateljske odbrane. Vatreni položaji artiljerije i minobacača bili su razmešteni, uglavnom, u rejonu Bjelana i južno od Mokotova.

Svoje rezerve (preko šest bataljona ojačanih tenkovima i samohotkama) hitlerovci su razmestili u samoj Varšavi. Isto tako u rejonu Sohačeva nalazila se u rezervi 391. stražarska divizija, a u rejonu naselja Vlohi bila je 286. divizija.

Borbena vrednost hitlerovskih jedinica bila je raznolika. Pored iskusnih frontovskih jedinica, neprijatelj je angažovao za odbranu Varšave još i niz SS formacija, žandarmeriju, policiju (dovučenu iz drugih gradova kao, na primer, iz Poznanja) i, najzad, folksšturm (jedinice narodne odbrane). Kao i u celoj hitlerovskoj armiji tako i u jedinicama koje su branile područje Varšave, moral jedinica nije bio naročito visok. Čvrstina hitlerovske armije održavana je još jedino bezobzirnim terorom nad vojnincima. Da bi podigla disciplinu u jedinicama, hitlerovska komanda izdala je niz specijalnih naređenja u kojima je zahtevano da se po svaku cenu održe odbrambeni položaji, da bi se sovjetska ofanziva zaustavila, iskrvarila i najzad slomila.

U zaključku možemo konstatovati da je hitlerovska odbrana, oslanjajući se na prirodnu vodenu prepreku, bila čvrsta i dobro organizovana. Najjači deo neprijateljske odbrane bio je u srednjem delu, neposredno na istočnoj

periferiji Varšave, dok je severnije i južnije od grada bila slabija.

Napadati na Varšavu frontalno u ovakvim uslovima ne bi bilo celishodno i to bi dovelo do velikih i nepotrebnih žrtava.

ODLUKA KOMANDANTA 1. ARMIJE POLJSKE VOJSKE

(Skica 26)

Na osnovu zapovesti komandanta 1. beloruskog fronta, a imajući u vidu konkretnu situaciju, komandant 1. armije PV doneo je odluku čija je suština bila da se izbegne frontalni udar na tako veliki i teški objekat kakav je Varšava. Odluka je predviđala da se neprijatelj minimalnim snagama veže na širokom frontu s čela, a da se glavnim snagama izvrši napad na Varšavu sa bokova. Glavni udar trebalo je naneti levim krilom gde je bila grupisana glavnina snaga armije. Zadatak ove grupacije bio je da posle prelaska na magnuševski mostobran izvrši udar u severnom pravcu da bi izbila u rejon Varšave s juga i zapada. Pomoćni udar imao je biti nanesen desnim krilom.

Izvršavajući ovu odluku 2. pešadijska divizija, koja je dejstvovala severno od Prage, trebalo je da posle forsiranja Visle napreduje na jugoistok u pravcu Povonskog groblja, a levim krilom duž zapadne obale Visle. Njena dejstva trebalo je da se odvijaju u sadejstvu sa levokrilnim jedinicama 47. sovjetske armije.

6. pešadijska divizija i 1. konjička brigada, koje su se nalazile na centru armijske grupacije, trebalo je da ostanu u odbrani na obali Visle i da aktivnim dejstvima vezuju neprijatelja s fronta, a kada krilne grupacije postignu uspehe, i same da pređu u napad.

Glavne snage 1. armije PV u sastavu: 1, 3. i 4. pešadijska divizija, oklopne jedinice kao i veći deo artiljerije, dobile su zadatak da se prebace preko Visle i izvrše udar prema glavnom gradu, nastupajući s juga.

Tako je, dakle, odluka komandanta 1. armije PV izbegla forsiranje Visle i frontalno nastupanje na Varšavu,

a stvorila je pogodne uslove za odlučna dejstva radi odsecanja i likvidiranja hitlerovskih snaga koje su se branile u rejonu Varšave. Prema planu komandanta armije, operacija je trebalo da se izvrši po etapama koje su, međusobno povezane, imale dovesti do konačnog oslobođenja glavnog grada.

U periodu priprema trebalo je stvoriti udarne grupacije. To je zahtevalo pregrupisavanje snaga i njihovo dovođenje na prostor izvan leve granice armije u visinu Gure Kalvarije u rejon Osjecka (1., 3. i 4. pešadijska divizija, 1. oklopna brigada, 4. tenkovski puk i veći deo artiljerije i minobacača). Na desnom krilu u rejonu Jablone imala se sakupiti druga grupacija (2. pešadijska divizija i deo artiljerije. trebalo je da se koncentrišu u rejonu Jablone, a deo fronta južno od Jablone koji su te jedinice do tada držale, trebalo je da bude predat 6. pešadijskoj diviziji).

U I etapi operacije, glavne snage armije trebalo je da se postepeno, zavisno od tempa nastupanja levog suseda (61. armije), prebacuju na zapadnu obalu Visle i da zauzimaju polazne rejone za nastupanje na liniji Lipkov — Konti — Dobješ. U to vreme 2. pešadijska divizija trebalo je da forsira Vislu na desnom krilu operativnog rasporeda armije (u rejonu Jablone), uspostavi mostobran na zapadnoj obali reke i zauzme polazne rejone za napad na Varšavu sa severa.

U II etapi operacije divizija i pukovi glavne grupacije 1. armije PV imali su zadatak da ovlađaju linijom reke Jezjorka, a zatim, zajedno sa 2. i 6. pešadijskom divizijom, da izvrše potpuno opkoljavanje neprijateljske varšavske grupacije.

U III etapi jedinice 1. armije PV trebalo je, u sadejstvu sa susedima, da konačno likvidiraju neprijatelja u Varšavi.

U rezervi komandanta armije imale su ostati tenkovske jedinice, samohotke i protivoklopna artiljerija. Pored toga, pošto glavne snage krenu u pravcu Varšave, u re-

zervu armije imale su preći 1. konjička i 1. oklopna brigada.

Svaka pešadijska divizija bila je ojačana inžinjerijom, Deo inžinjerijskih jedinica nalazio se u rezervi armije i imao je zadatak da izgrađuje mostove preko Visle i da vrši razminiranje Varšave.

Avijacija koja je podržavala armiju imala je da dejstvuje prema posebnim naređenjima višeg sovjetskog komandanta avijacije.

Tako je, dakle, komandant 1. armije PV, posle detaljne analize situacije, doneo potpuno pravilnu odluku koja mu je omogućavala da minimalnim snagama veže neprijatelja s čela, a glavnim snagama, sakupljenim na levom krilu, da izvrši duboki manevar opkoljavanja s juga, dok će pomoći udar nanositi sa severa.

Koncentrični udari na Varšavu dezorganizovali su istovremeno ceo sistem neprijateljske odbrane, paralizovali svaki pokušaj protivdejstva i pružili garanciju za brzo likvidiranje neprijatelja.

Veštim iskorišćavanjem sovjetskih mostobrana izbegnuta je potreba da se Visla forsira glavnim snagama 1. armije PV pod neprijateljskom vatrom i obezbeđeno je brzo razvijanje glavnih snaga na zapadnoj obali Visle.

PRIPREMANJE OPERACIJE

Duže vreme pre početka operacije, jedinice i štabovi vršili su sistematske pripreme, što je bilo od velikog značaja za uspešno vođenje buduće operacije. U toku nekoliko meseci pre ofanzive, na terenu koji je za to naročito pripremljen, u rejonu Rembertova, jedinice su se intenzivno obučavale u savlađivanju širokih vodenih prepreka, u pravilnom načinu nastupanja prilikom probijanja utvrđene i duboko postrojene neprijateljske odbrane, i upoznavale se sa načinom borbe u naseljima i većim gradovima.

Obuka jedinica vršena je u uslovima koji su bili slični stvarnim borbenim uslovima, bez ikakvih uprošćavanja,

s obzirom na svojstva predstojećih borbi. Naročita pažnja poklanjana je uvežbavanju jedinica ranga voda, čete i bataljona, a velika je pažnja posvećivana i pitanju sadejstva između rodova vojske.

U periodu priprema vršeno je intenzivno izviđanje, uključujući tu i borbeno, celog sistema neprijateljske odbrane kao i njegovog borbenog poretku. Zahvaljujući napornom radu izviđačkih organa armije prikupljeno je mnogo podataka o neprijatelju i njegovim odbrambenim položajima. Ovi podaci su odmah stavljeni na raspolaganje jedinicama.

U pripremanju komandanata i štabova, glavna pažnja posvećivana je umešnom organizovanju sadejstva, kao i planiranju i snalažljivom radu u uslovima brzih promena situacije za vreme uličnih borbi.

Inžinjerijske jedinice armije dugo su pre početka operacije pripremale potpuno uređenje mesta prelaza, izrađivale inžinjerijske drvene čamce, jurišne mostove, kao i pojedine elemente za mostove velike nosivosti.

Politički rad bio je isto toliko intenzivan u pripremnom periodu. Sva nastojanja u tom radu bila su usmerena na to da se borbeni zadaci što bolje izvršavaju. Ceo lični sastav armije bio je obuzet mišlju na početak odlučne ofanzive za oslobođenje voljenog i svakom Poljaku dragog glavnog grada Varšave.

Na zborovima, konferencijama u diskusijama po jedinicama, kao i u razgovorima s pojedinim vojnicima izmenjivana su iskustva i davane obaveze da će časno biti izvršeni povereni zadaci i da se neće štedeti naporu u borbi protiv omrznutog neprijatelja.

Pregrupisavanje snaga u rejonu Osjecka i Jablone otpočelo je 12. januara. Ono se odvijalo tajno i po noći. U periodu pregrupisavanja, tj. između 12. i 14. januara, temperatura je bila promenljiva i kretala se od 0 do -10°C . Padao je sneg, a noću i pred zoru spuštala se gusta magla koja je išla na ruku skrivenom pregrupisavanju jedinica.

U periodu od 8. do 14. januara veći deo artiljerije 1. armije PV bio je privremeno stavljen na raspolažanje susedima, tj. 47. i 61. armiji sa kojima je učestvovao u artiljerijskim pripremama napada.

TOK DEJSTAVA

Sovjetske jedinice probijaju neprijateljsku odbranu severno i južno od Varšave

Mada je hitlerovska komanda uspela početkom januara da ustanovi da se glavne snage sovjetskih jedinica koncentrišu za ofanzivu u Poljskoj na prostoru između Varšave i Jasla, ipak je napad sovjetskih jedinica, koji je otpočeo 12. januara 1945. predstavljao za hitlerovce potpuno iznenađenje — pre svega u pogledu jačine, zamaha i snage udara.

Strategijsku operaciju jedinica 1. beloruskog i 1. ukrajinskog fronta koja je izvršena u cilju razbijanja nemačkih jedinica u Poljskoj, možemo podeliti u dve etape. U I etapi od 12. do 17. januara probijen je neprijateljski front u zoni širokoj 500 km, razbijene glavne snage grupe armija »A« i stvoreni uslovi za razvijanje daljih uspeha. II etapa trajala je od 18. januara do 3. februara.

Posle snažne artiljerijske pripreme, 12. januara krenule su u napad sa sandomjevskog mostobrana jedinice 1. ukrajinskog fronta, dok su dva dana kasnije prešle u napad sa magnuševskog i pulavskog mostobrana glavne snage 1. beloruskog fronta.

13. januara otpočelo je nastupanje 2. i 3. beloruskog fronta u Istočnu Prusku. 15. januara otpočele su ofanzivu na Karpatima jedinice 4. ukrajinskog fronta (skica 25).

Iako je svaki od sovjetskih frontova, izvršavajući postavljene zadatke, probijao neprijateljsku odbranu samostalno i na određenom pravcu, ipak su njihova dejstva vodila u svom konačnom rezultatu ka postizanju istog strategijskog cilja.

U toku prvog dana ofanzive 1. beloruskog fronta probijena je neprijateljska odbrana na odsecima mostobrana,

pa su sovjetske jedinice u toku dana na odsecima proboga napredovale 12 do 18 km, izvršivši u neprijateljskoj obrani dva dublja proboga: prvi naspram magnuševskog mostobrana, širine 30 km, a drugi naspram pulavskog mostobrana, širine 25 km.

U toku drugog dana operacije neprijateljski otpor na pravcu glavnog udara fronta konačno je slomljen. Proboj je proširen na 120 km, dubina proboga u rejonu magnuševskog mostobrana dostigla je 30 km, a u rejonu pulavskog mostobrana 50 km. U toku druge polovine dana 15. januara i 16. januara izjutra uvedene su u borbu pokretne grupe. Petog dana operacije neprijateljska obrana je probijena na frontu širokom 500 km, njegove rezerve razbijene, a sovjetske jedinice razvile su ofanzivu dalje na zapad.

Uspešno se razvijala ofanziva jedinica desnog krila glavne udarne grupacije fronta na varšavskom pravcu. Jedinice 61. armije izvršile su udar sa donjeg toka Pilice da bi obuhvatile neprijateljsku varšavsku grupaciju s jugozapada. Već u prepodnevnim časovima 14. januara sovjetske jedinice probile su neprijateljsku odbranu i zauzele Ostruvek, Ostrolenku, Pilicu i Zagrade, izbivši krajem prvog dana ofanzive na liniju Magjerova Vola — Dembnowola — Kalina — Juzefov.

Nastupanje sovjetskih jedinica u toku 14. januara razvijalo se bez znatnije podrške avijacije. Slaba vidljivost, izazvana padanjem gustog snega, kao i niski oblaci, znatno su ograničavali a povremeno i onemogućavali dejstva avijacije.

15. i 16. januara jedinice 61. armije polako su napredovale u pravcu severozapada odbijajući žestoke protivnapade kojima su hitlerovci nastojali da zadrže dalje nastupanje sovjetskih jedinica. Pojedina naselja, kao Konari i Magjerova Vola, po dva puta su prelazila iz ruku u ruke. Sovjetske jedinice su u žestokim borbama odbijale neprijateljske protivnapade i 16. januara predveče izbile na liniju: Potič — Pjekut — Nova Vješ — Bonjča (na Pilici), a jedinice 2. oklopne armije generala Bogdanova

izbile su u rejon Tarčin — Grujec. Posle kratke borbe, oslobođen je Grujec, oklopne jedinice prodrle su u Mogjelnjicu i Msčonov, a 17. januara oslobodile su i Žirardov, Grodjisk i Blonje.

Na taj način je presečen put koji iz Varšave vodi za Lođ, a neprijateljska varšavska grupacija lišena je mogućnosti da se povuče na jugozapad i zapad. Izbijanje u duboku neprijateljsku pozadinu za tako kratko vreme postignuto je smelim i odlučnim pokretom sovjetskih jedinica koje su, prodirući oklopnim klinovima u neprijateljski raspored, lomile i mrvile njegov otpor.

15. januara, posle artiljerijske pripreme od 60 minuta, prešle su u napad jedinice 47. armije grupisane na krajnjem desnom krilu fronta. Posle probroja neprijateljske odbrane, sovjetske jedinice su razvile nastupanje u pravcu severozapada da bi likvidirale neprijateljski mostobran u sutoku Visle i Bugo-Nareva. Oko 14 časova sovjetske jedinice zauzele su Krubin i Tščani, a pred veče su izbile na liniju Gura — zapadna ivica Suhoćina, izbivši tako na desnu obalu Visle.

U toku noći 15/16. januara potpuno je očišćeno celo područje u sutoku Visle i Bugo-Nareva. Istovremeno su sovjetske jedinice pristupile forsiranju Visle na širokom frontu, osvojivši do zore male mostobrane na zapadnoj obali reke u rejonu Čonstkov, Lomna, Djekanov i Kempa Kjelpinjska.

Izbijanje sovjetskih jedinica, a naročito sovjetskih oklopnih divizija, sa severa i juga u pozadinu neprijatelja koji je branio područje Varšave, potpuno je dezorganizovalo hitlerovsku odbranu i stvorilo vrlo povoljne uslove za neposredan napad na Varšavu.

Pošto je pretilo duboko zaobilaznje, hitlerovska komanda je još 16. januara počela da hitno izvlači glavne snage svojih jedinica iz rejona Varšave.

Tako je, dakle, duboki zaobilazni manevar sovjetskih jedinica, koji je bio izvršen u okviru opšte ofanzive, rastrojio odbrambeni sistem neprijateljske varšavske grupacije.

1. ARMIJA PV FORSIRA VISLU

(Skica 27)

Pošto se ofanziva susednih sovjetskih jedinica uspešno razvijala i pošto su ove dubokim klinovima prodirale na zapad, komandant 1. armije PV izdao je 15. januara niz zapovesti u kojima je naređeno da se smesta pristupi forsiranju Visle i da otpočne nastupanje na Varšavu.

2. pešadijska divizija prva je otpočela forsiranje Visle 16. januara. Iskoristivši mostobrane na levoj obali Visle, koje su uspostavile sovjetske jedinice, komandant 2. pešadijske divizije prebacio je deo snaga u rejon Djekanov Poljski na zapadnu obalu reke. Ove jedinice, pošto su odbacile neprijatelja u pravcu juga, stvorile su mostobran koji je omogućio prebacivanje glavnine snaga 2. pešadijske divizije. Do mraka su se svi pešadijski pukovi ove divizije nalazili na zapadnoj obali reke i razvijali nastupanje prema Varšavi sa severa. 4. pešadijski puk dobio je zadatak da nastupa pravcem Kjelpin — Vulka Venglova — Vavžišev — Povonski, dok je 6. pešadijski puk nastupao pravcem Lomjanki Dolne — Mločini da bi zatim udario na Žolibož.

Istog dana, u popodnevним časovima, izviđačke jedinice 2. i 3. puka 1. konjičke brigade, koje su dejstvovalе u rejonu Karčevja, izvršile su demonstrativni pokušaj forsiranja Visle. Ta je akcija donela dobre rezultate, jer je za kratko vreme slomljen neprijateljski otpor i zauzeta prva linija rovova. Taj je uspeh odmah iskoristio komandant 1. konjičke brigade koji je do mraka prebacio glavninu svojih snaga na zapadnu obalu Visle. Prebačene jedinice odmah su stupile u borbu pa je, zahvaljujući tome, uspostavljeni mostobran znatno proširen. Pred kraj dana on je obuhvatao naselja: Oborki — Opač — Nove Obori — Pjaski. Na taj način se 1. konjička brigada našla na zapadnoj obali Visle pre divizija južne udarne grupe, što je nesumnjivo imalo velikog uticaja na dalji tok dejstava.

Neprijatelj je pružio otpor pre svega sa jedinicama koje su se tamo našle u odbrani i zadržavale napredovanje

naših jedinica, a zatim je artiljerijskom i minobacačkom vatrom počeo tući kako rejon uspostavljenog mostobrana tako i mesta prelaza na Visli.

Za to vreme je južna udarna grupacija napustila rejon Osjecka i krenula prema Visli, prešla preko zaleđene reke noću 16/17. januara kod Gure Kalvarije, i preko mostova u rejonu Magnuševa prebacila deo jedinica na mostobran. Jedinice su se prebacile na zapadnu obalu reke relativno brzo, jer se prebacivanje odvijalo na mestu koje je već predstavljalo pozadinu istaknutih sovjetskih jedinica pa nije bilo izloženo neposrednim protivdejstvima neprijatelja.

16. januara je i 6. pešadijska divizija izvodila aktivna izviđačka dejstva, izvršujući na taj način svoj zadatak koji se sastojao u tome da neprijatelja veže s čela i da se kod njega stvori utisak da će Varšava biti zauzimana napadom s fronta. U 20 časova je iz 14. pešadijskog puka (6. pešadijska divizija) upućen izviđački odred u pravcu Avgustovke i Zavade. Izviđanjem je ustanovljeno da je neprijatelj povukao deo svojih jedinica sa odbrambenih položaja na srednjem odseku Visle i da te jedinice grapiše u unutrašnjosti grada.

Dobiveni podaci pokazali su jasno da je neprijateljska komanda, zbog munjevitog napredovanja sovjetske ofanzive, odlučila da glavninu svojih snaga povuče na zapad i da to odstupanje obezbedi zaštitnicama.

U takvoj situaciji komandant 1. armije PV naredio je 6. pešadijskoj diviziji da odmah forsira Vislu, slomi otpor neprijatelja na zapadnoj obali reke i razvije nastupanje opštim pravcem prema glavnoj železničkoj stanici u Varšavi.

17. januara u zoru, posle kratke artiljerijske pripreme, 6. pešadijska divizija otpočela je forsiranje Visle na celoj širini svoga odseka. Njena dejstva podržavala je organska artiljerija divizije kao i divizion sovjetskih oklopnih vozova. Forsiranje se izvodilo na širokom frontu. Na severu je Vislu forsirao 18. pešadijski puk, razvijajući napad u pravcu Mločina i Bjelana. U rejonu porušenih varšavskih

mostova reku je forsirao 16. pešadijski puk, i posle slamanja neprijateljskog otpora razvijao je napad prema unutrašnjosti grada. 3. bataljon ovog puka prešao je Vislu u rejonu Lasa i napao na Sjekjerki. 14. pešadijski puk, pošto je forsirao Vislu južnije od Prague, razvijao je napad na odseku Avgustovka — Zavadi, usmeravajući udar prema severozapadu.

Dejstva 1. armije PV za vreme forsiranja Visle, kao i borbe na suprotnoj obali u toku 16. januara podržavale su sovjetska i poljska avijacija. Glavni napor lovačke avijacije bio je usmeren na protivavionsku zaštitu jedinica koje su napadale i na izviđanje neprijatelja na taktičkoj dubini. Jurišnici i bombarderi poljske mešoviće avio-divizije uništavali su neprijateljske otporne tačke u rejonu Modlina, Kempe Kjelpinjske, Lomjanke, Pruškova i Varšave, izvršivši u toku 16. januara 399 borbenih poleta. Noću su intenzivno dejstvovali bombarderi puka »Krakov«, uznenimiravajući neprijateljske jedinice i dezorganizujući njihove pokrete.

Tako su se, dakle, već u popodnevnim časovima 17. januara sve snage 1. armije PV našle na zapadnoj obali Visle, razvijajući napad prema unutrašnjosti grada.

Brzo forsiranje Visle 1. armijom PV i slamanje neprijateljskog otpora na zapadnoj obali bili su mogućni zahvaljujući munjevitom napredovanju sovjetskih jedinica koje je dovelo do toga da je neprijateljska odbrana postala dezorganizovana, a hitlerovska komanda primorana da povlači svoje snage.

Tačni podaci do kojih se došlo izviđanjem omogućili su komandantu armije da se detaljno upozna sa situacijom na širokom frontu armije i olakšali su mu da utiče na tok borbe. Za primer može poslužiti naredenje upućeno 6. pešadijskoj diviziji u kome je traženo da se odmah otpočne forsiranje reke i razvijanje nastupanja u unutrašnjost grada. Na taj način je komandant armije sprečio pokušaj neprijatelja da se odvoji od naših jedinica radi odstupanja a istovremeno je znatno ubrzao izvršenje zadatka.

Iskustvo je u potpunosti potvrdilo nužnost neprekidnog izviđanja. Zahvaljujući njemu komandant 6. pešadijske divizije došao je do podataka o povlačenju neprijatelja ispred fronta divizije.

Brzo i umešno forsiranje Visle u teškim zimskim uslovima došlo je kao rezultat dobre obuke jedinica u pripremnom periodu, kao i detaljne pripreme materijala za prelaženje reke. Prelaženje jedinica i prenos materijala preko Visle izvršeni su preko leda, što je zahtevalo niz dopunskih radova na mestima gde se ledena kora dodirivala sa obalama ili na plićacima. Inžinjerijske jedinice uredile su ukupno osam prelaza preko Visle, a ukupna dužina prelaza na ledu iznosila je 2.000 m. Osim toga, inžinjerijske jedinice izvršile su obimne radove izvodeći inžinjerijsko izviđanje, razminiranje terena i popravljanje puteve.

BORBE U CENTRU GRADA

(Skica 28)

Pošto je slomljen neprijateljski otpor na obali Visle, nastupanje jedinica 1. armije PV razvijalo se nesmanjeno snagom. Sa severa su nastupale jedinice 2. pešadijske divizije.

4. pešadijski puk nastupao je iz rejona Dombrove, zauzeo Vulku Venglovu i pošto je izišao na liniju Gać — Placuvka, skrenuo je na jugoistok i zauzeo Vavžišev. Oko 8 časova puk je stigao do sela Povonski, obišao ga s obe strane i probio se u grad. U toku daljeg nastupanja u 10.15 časova stigao je do Maršalkovske ulice.

Levokrilni 6. pešadijski puk prešao je u nastupanje sa linije Lomjanke Dolne — Visla i napredujući u južnom pravcu očistio od neprijatelja obalu Visle. Pošto je zauzeo Marimont, izbio je u Žolibož, gde se razvila žestoka borba s hitlerovcima koji su ovde pružili znatno žešći otpor, naročito u rejoni Citadele i starog železničkog mosta. Posle duže borbe, neprijateljski otpor je slomljen, pa je puk

produžio napredovanje u pravcu Gdanske železničke stanice, čisteći dalje delove grada.

Sa istoka su prema unutrašnjosti grada napredovale jedinice 6. pešadijske divizije pri čemu je 18. pešadijski puk, posle zauzimanja Bjelana, napao Kempu Potocku, a 16. pešadijski puk svojim desnim krilom oko 10 časova povezao se sa 6. pešadijskim pukom (2. pešadijske divizije) i napad usmerio u pravcu Ogroda saskog. 2. bataljon 16. pešadijskog puka, koji je nastupao u centru borbenog rasporeda, izbacio je faštiste frontalnim napadom iz rejona Zamkovog trga i razvijao nastupanje u pravcu Glavne železničke stanice.

Neprijatelj se u povlačenju ogorčeno branio. Grupe automatičara, odabranih strelaca i grenadira koji su zauzimali položaje za odbranu u pojedinim zidanim kućama ili u ostacima porušenih kuća i razvalinama, neprestno su otvarale vatru iz automatskog oružja. Srušene kuće kao i mnogobrojne barikade koje su često bile minirane, predstavljale su znatne prepreke za jedinice koje su nastupale.

One otporne tačke koje su bile naročito jako branjene, likvidirale su naše jedinice upotrebom specijalnih grupa, sastava 5—8 ljudi, koje su se krišom preko ruševina, zidova kuća, dvorišta i krovova provlačile do kuća koje su se nalazile na drugoj strani barikade i svojom vatrom neutralisale neprijatelja koji se branio. Takve grupe je podržavala artiljerija za neposredno gađanje.

U blizini Ujazdovskog parka neprijatelj je izvršio protivnapad, uz podršku nekoliko tenkova i samohotki, na 3. bataljon 16. pešadijskog puka. Ošamućeni alkoholom hitlerovci su, ne obazirući se na gubitke, pokušali da zadrže dalje napredovanje naših jedinica i da one jedinice koje su ovuda napredovale odbace prema Visli. Posle kratke borbe protivnapad je slomljen.

Na levom krilu napadao je na Varšavu s juga 14. pešadijski puk, koji je u 8 časova zauzeo Černjakov, a zatim nastupao prema parku Lazjenki da bi s juga zauzeo rejon Glavne železničke stanice. Oko 8 časova neprijateljske jedinice koje su se povlačile uspele su još da delimično

dignu u vazduh železnički tunel u Jerusalimskim alejama, na uglu ulice Novi svjet.

U to vreme 17. januara, na pravcu Gure Kalvarije, od ranih jutarnjih časova, napredovale su prema Varšavi glavne snage armije, koje su lomile otpor razbijenih i u stvari već odsečenih neprijateljskih jedinica, i nezadrživo prodirale napred, ne izvršivši onaj u početku planirani duboki obilazak Varšave sa zapada.

1. oklopna brigada krenula je iz rejona Pjekut — Janjina i u 12 časova stigla u rejon Pjasečnog, te je posle kratke borbe zauzela ovo naselje. U 12.30 časova brigada je produžila dejstvo prema Lešnovoli i Slominu sa zadatkom da izbije u rejon Rakova i Vloha. Jedan tenkovski vod je upućen u samu Varšavu, pa je u rejonu Glavne železničke stanice stupio u vezu sa jedinicama 6. pešadijske divizije. Oko 17 časova brigada je stigla u određeni rejon, a na njeno mesto u Pjasečno došao je 4. puk teških tenkova.

13. samohodni artiljerijski puk krenuo je u 8 časova iz rejona Konara i marševao pravcem Gura Kalvarija — Pjasečno — Služev i dalje u pravcu Varšave. Nastupajući pred pešadijom, ovaj puk je zauzeo Piri i oko 12 časova stigao u Varšavu, zadržavši se u blizini Glavne železničke stanice.

Istovremeno je 1. konjička brigada, razvijajući napad sa mostobrana, koji je prethodnog dana zauzela, u pravcu Povsina — Kabat — Služevac, izbila oko 19 časova u rejon Mokotova. Nastupajući na čelu brigade, 1. samostalni armijski izviđački bataljon zauzeo je u 12 časova naselje Služev, a zatim i Ohotu.

Iza 1. oklopne brigade nastupale su s juga ostale snage armije. 3. pešadijska divizija, po dolasku u Pjasečno, uputila se prema Služevu da bi izbila u rejon Vježbna. Za to vreme je 1. pešadijska divizija, i pored toga što je dobila najdužu marš-rutu i kretala se bočnim putem preko Grabica i Čarnog lasa, izbila već 17. januara oko podne svojim prethodničkim delovima u Okenće. Istog dana stigla je i 4. pešadijska divizija koja se, zaobišavši grad

s juga, uputila prema rejonu Krenčik — Pjotruvek — severno od Ožarova.

Komandant 1. armije PV, general Stanislav Poplavski, poslao je izveštaj vladu Republike Poljske i komandantu 1. beloruskog fronta da je glavni grad Poljske — Varšava — slobodan. Ovaj izveštaj poslat je 17. januara 1945. u 14 časova iz Pjasečna, kuda je upravo tada stigla iz Konara operativna grupa štaba 1. armije PV.

Borba sa delovima neprijateljskih jedinica u centru grada koje su bile razbijene i raspršene ali su još pružale otpor, produžila se i dalje. Tek 18. januara kasno uveče jedinice 2. i 6. pešadijske divizije konačno su likvidirale ove grupe i očistile sve gradske četvrti od neprijatelja.

Istovremeno su inžinjerijske jedinice armije u toku noći 17/18. januara sagradile pontonski most nosivosti 16 tona u rejonu koji leži 300 m uzvodno od železničkog mosta naspram Citadele. Za izgradnju mosta utrošena su dva parka — jedan DMP, a drugi N2P.

Junačka, nepokorena, mada od hitlerovskih palikuća izmučena i spaljena Varšava praznovala je prvi dan svoga oslobođenja.

OPŠTI ZAKLJUČCI

Januarska ofanziva Sovjetske armije završila se novom sjajnom pobedom. Sovjetske jedinice razbile su glavne hitlerovske snage na centralnom — berlinskom strategijskom pravcu, potpuno oslobodile poljske zemlje, a takođe razbile neprijatelja u Istočnoj Pruskoj i u rejonu Karpata, prebacujući sovjetsko-nemački front za 500 do 600 km na zapad.

Varšavska operacija 1. armije PV koja je nastupala u sastavu i na pravcu dejstva 1. beloruskog fronta, bila je izvedena u okvirima operacije Visla — Odra, koja je opet sa svoje strane bila deo januarske ofanzive Sovjetske armije u 1945. godini.

1. armija PV oslobodila je Varšavu za tako kratko vreme zahvaljujući pre svega tome što je ofanziva izvo-

đena na frontu širokom 120 km i to istovremeno snagama pet frontova.

Nemačka komanda koja je pri povlačenju izravnavala svoj front, ne htjevi dopustiti da joj zaostale jedinice budu odsečene, bila je proručena da naredi brza povlačenja. Tako je upravo bilo u rejonu Varšave. 1. armija PV nije izvršila napad na grad prvog dana kada je 1. beloruski front počeo operaciju, nego nešto kasnije i to u trenutku kada su nastupili najpovoljniji uslovi za napad, a to znači kada je neprijateljska odbrana bila znatno poljuljana, pošto su se glavne njegove snage povlačile iz područja Varšave.

Dubok dvostruki obuhvat celog područja Varšave snagama jedinica 1. beloruskog fronta doveo je do slabljenja neprijateljske odbrane na Visli i do tako brzog oslobođenja glavnog grada od strane 1. armije PV.

Zauzevši Varšavu i uništivši ostatke razbijenih neprijateljskih divizija koje su nastojale da pruže žestoki otpor u gradu, 1. armija PV potpuno je izvršila postavljeni operativni zadatak. Pošto su osvojeni glavni grad i okolna naselja, 1. beloruski front stekao je punu operativnu slobodu dejstva na svom desnom krilu i od tog trenutka mogao je svu svoju pažnju posvetiti glavnom zadatku, tj. razvijanju ofanzive u srednje delove Poljske.

Komandant 1. armije PV, planirajući varšavsku operaciju, izabrao je za postojeću situaciju najprikladniji oblik dejstva koji se zasniva na obostranom obuhvatu cele varšavske grupacije. Na taj način on je izbegao da frontalno napada na Varšavu i da glavninom snaga forsira Vislu u teškim opštim uslovima i pod vatrom neprijatelja.

Varšavska operacija je poučan primer umešne primene načela ekonomije snaga i sredstava. To se postiglo na taj način što su 1. konjička brigada i 6. pešadijska divizija bile razvučene na širokom frontu, sa zadatkom da neprijatelja vežu aktivnim dejstvima s fronta, a istovremeno je na izabrane pravce glavnog udara upućena glavina snaga armije.

Dejstva 1. armije PV odvijala su se u uslovima tesnog sadejstva sa susednim sovjetskim armijama i iskorišćavanja uspeha koje su postigli susedi. Iskoristivši sovjetske mostobrane, glavne snage 1. armije PV našle su se na drugoj obali Visle za relativno kratko vreme.

U toku operacije možemo videti kako komandant armije umešno i pravilno utiče na tok dejstava. To vidimo na primeru promene ranije planiranog pravca glavnog udara levim krilom armije i usmeravanja tih snaga najkratćim putevima da bi se što pre dočepale Varšave s juga.

Ceo lični sastav armije, svi komandiri i komandanti jedinica, pa i pojedini vojnici, ispoljili su stvaralačku inicijativu, pronalazeći odgovarajuće načine dejstva u svima pa i u najtežim uslovima.

U borbama koje je vodila 1. armija PV, poljski vojnik pokazao je čvrstinu, hrabrost, izdržljivost i visok nivo borbene umešnosti. Veliko požrtvovanje, ispoljeno u borbama na ulicama voljenog grada, još je jače pokazalo visoke kvalitete vojnika — osloboodioca, koje su proisticale iz žarke ljubavi prema svojoj otadžbini, iz visoke političke svesti svakog vojnika, iz pravednih oslobođilačkih ideja u ime kojih se borio i prolivao krv.

Najočiglednija potvrda požrtvovanosti našeg vojnika jeste činjenica da je varšavska operacija, koja je trebalo po planu da se izvrši za četiri dana, bila potpuno završena za dva dana. Odlučnom i energičnom dejstvovanju jedinica armije, koje su smelo napredovale uništavajući i neutrališući hitlerovske otporne tačke i ne dozvoljavajući neprijatelju da se povuče na zapad, najočiglednije svedoči činjenica da je neposredno u Varšavi i oko nje zarobljeno preko 800 hitlerovskih oficira i vojnika.

Ogromna iskustva koja je 1. armija PV stekla u borbama za Varšavu, mogla su u potpunosti biti iskorišćena na njenom daljem borbenom pobedničkom pohodu.